

22, 867

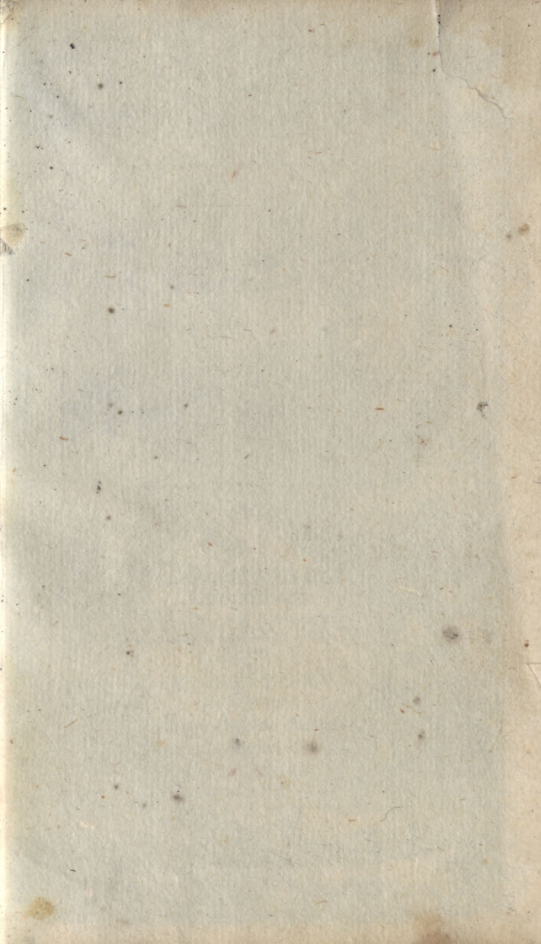
Handwritten scribble

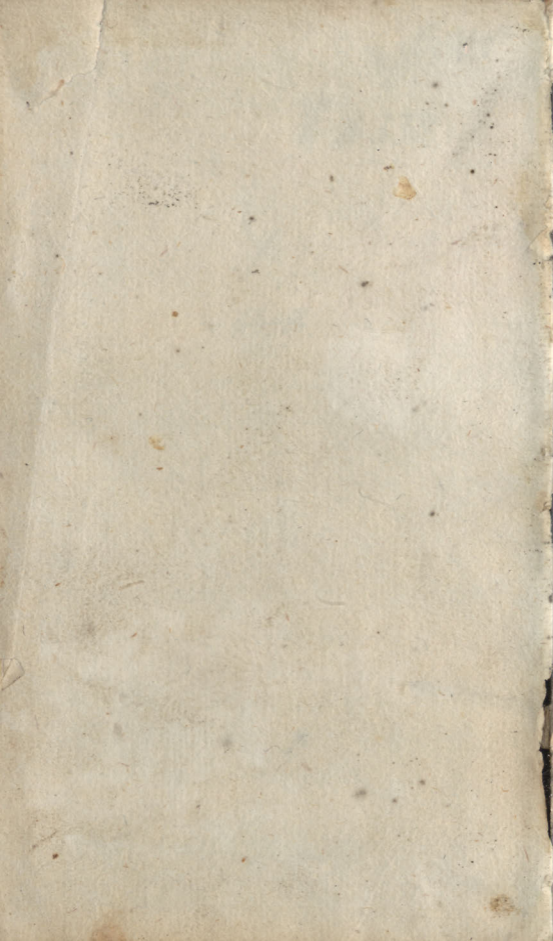
II H 332

1/6 y

S. 8.

Pol. 7. I. 23

E. WASSENBERGI
 Embriensis
**FLORUS GERMA
 NICUS**
 EDITIONOVA
 & Septima,
 Ab ipso Authore recognita
 ad usq. Annum 1642 au
 Et aet emendata.
 Cum Græptis.
 S. R. M.

DANTISCI
 Apud Andream Hünfeldt. 1642

Neumann

DZZiS

1467

Pol. 7, I. 23

UNIVERSITY LIBRARY

TORUN POLAND

SERENISSIMÆ ac POTENTISSIMÆ PRINCIPI

CECILIAE RENATAE

AUSTRIACÆ,

POLONIARUM SUECIAEQUE

REGINÆ

CAROLI ARCHIDUCIS OPTIMI

&

INVICTISSIMORUM IMPERATORUM

FERDINANDORVM

II. & III.

SORORI, FILIAE, NEPTI,

FERDINANDI, I. FRATRIS

CAROLI V. IMPERATORIS

AB NEPTI.

DNÆ ac PRINCIPISUÆ

CLEMENTISSIMÆ

SERENISSIMA POTENTISSIMA

REGINA

Ui nuper solium Regis

Septentrionalium maximi

venarabar, nunc ad Thronum

tuum humilis Wassenbergius accedo:

)(2

Et

DEDICATIO

Et qui ante cum gloriosissimo
 VLADISLAO tuo, Boristhenem,
 Tiram, Tanain, & incognitam Oc-
 cidenti Volgam subjugans, ultra
 Alexandri Aras, Cingulum Terræ,
 Anum auream, ad Glacialem uf-
 que Oceanum, & finem Persiæ
 mare Caspium, omnes Orien-
 tis angulos victorijs peragrabam;
 quin et exercitibus sub jugum
 missis, & Ottomannicæ ambitioni
 limite præscripto, eidem gloriosis-
 simo Consorti tuo, quasi Oriente
 victo, panegyrica victoriarum fa-
 cie applaudebam: nunc in Au-
 gustissimam Domum tuam Au-
 striacam, Septentrionis & Oc-
 cidentis fulmina, tonitrua, gran-
 dines, & omne Mavortiæ tempe-
 statis genus irritum, sed & saxa
 velut, sine vulnere, circa galeas
 crepitantia, repræsentō. Omnes
 enim qui hucusque à viginti &
 amplius annis, in hanc rupem,
 omni

D E D I C A T I O .

omni sua potentia impegere, fracti
 omnes cum naufragio resilu-
 erunt, Et ille qui felicissimus fuerat,
 & è devictis urbibus sibimet
 labyrinthum fecerat, cum ad me-
 dium venisset, propriæ ambiti-
 onis æstu, seu minotauro, devora-
 tus est. Qui supersunt, & integri
 videntur, jam olim per aliorum la-
 tera pugnantes, & aliorum cladi-
 bus devicti, reliquijs alienæ stragis
 ad modicum præsumunt, & eo-
 dem igne in exitium feruntur.
 Stat interim, & victrix, inter rui-
 nas hostium, perseverat Aquila,
 & laurea coronatum ferrum, non
 lassis unguibus rostroque premit.
 Hanc ergo Aquilam, Regina ma-
 xima, hanc rupem, hanc invictam
 Domus Austriacæ fortunam, &
 universam, à primo Divi Parentis
 Imperiali gradu, bellorum faci-
 em, in hac tabella brevi, repræsen-
 to, offero, dedicoque. Nec aver-
 sari spero.

DEDICATIO.

bere, quæ à Divo Patre & Invi-
ctissimo Fratre Imperatoribus
FERDINANDIS gesta, jam,
Regina, te respiciunt, ut primum
in lucem veniunt.

*Sacra Reginalis Tuæ
Majestatis*

Humillimus servus

Everhardus Wassenbergius
Embricensis.

VLADIS-

VLADISLAUS IV. DEI gratia Rex Po-
loniæ, Magnus Dux Lithvaniæ, Russiæ,
Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, Smolen-
sciæ, Czernihoviæq; nec non Suecorum, Go-
thorum, Wandalorumque hæ-
reditarius Rex.

Significamus præsentibus litteris Nostris quorum
interest universis & singulis. Quia nos commenda-
tam habentes Spectabilis ac eruditi viri Everhardi
Wassebergij styli elegantiam, scribendique fa-
cilitatem, & peritiam magna rerum experientia &
eruditione comparatam, quam nuper libro gesto-
rum nostrorum in lucem edito comprobavit, præstan-
dam illi gratiam Nostram putavimus, annuendoque
petitioni ipsius, ad intercessionem Consiliariorum
nostrorum, inhibendum esse duximus, inhibemus-
que præsentium litterarum nostrarum vigore, ne
quis opera ipsius, non tantum quæ edidit & pro-
mulgavit, sed etiam quæ in posterum editurus, ac
promulgaturus est, absque consensu Authoris, in-
tra decursum viginti annorum, in quacunque litte-
ra, lingua, & forma, imprimere præsumat, vel alibi
impressa, in Regno & Provincijs nobis subjectis,
venum exponere audeat, sub pœna confiscationis
librorum, & mille insuper aureorum Ungaricalium
per Instigatorem nostrum, jure nostro Regio emo-
nendorum: cujus medietas Fisco nostro, medietas
vero Authori memorato cedere debebit. In cujus
rei fidem præsentibus manu nostra subscriptas Sigillo
Regni nostri communiri mandavimus. Datum Var-
saviæ die XXI. Mensis Martij, Anno Domini
M. DC. XLI. Regnorum nostrorum Poloniæ &
Sueciæ IX.

Vladislaus Rex.

Locus Sigilli.

Iacobus Maximilianus Fredro
Regens Cancellariæ Minoris

Clarissimo Viro ac Domino

EVERHARDO WASSENBERGIO
Embricensi.

F*elices FERNANDI ambo victoricibus armis,
Imperio parto tot grandibus usq; triumphis;
At mage felices quod Wassenbergius illa
Aeterno calamo commendes posteritati.
Grandia grandiloquus Romano praelegis ore,
Et Majestates equas gravitate loquendi.
Scilicet in magnis rebus ne degener Author
Vilius Imprio quicquam sceptroque loquaris.*

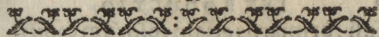
C. ORNELIUS CANTERUS Amstelo-
Batavus, S. T. L. & insignis
Ecclesiae collegiatæ S. Cuni-
berti, Coloniae Agrippinae
Canonicus.

AD

AD LECTOREM.

Non erat animus, humane lector, hunc *Florum Germanicum*, nisi constituta in Imperio Romano pace, continuare: sed tum & *savissimi Martis* pertinacia, tum etiam quorundam in hoc opusculum *presumptio*, *consilium* mutaverunt. Sunt enim qui nonnulla, insigni temeritate, & ex mera ignorantia, depravarunt; audacter enim dico, non intellexisse quae variaverunt. Sunt etiam qui augere praesumētes, alterius operi manus admoverunt; & quamvis unus, de bello Gallico, non ineleganter, tamen omnes, ordine, tempore, Scopo, imo & stylo dixerim, diversi. Itaque nunc, quicquid depravatam alibi, restituo, quicquid additum, & scopo, ordine, tempore, & stylo alienum, rejicio, & ex meo completam historiam, ad usque annum 1642. formo. Rogo autem, ne porro aliquis in alieno seminet, aut corrumpat: & hic agellus, ad quem legitima via veni, colendus mihi relinquatur. Sunt alias campi integri, nondum vomere & aratro alicujus fracti, nec cujusquam adhuc semine corrupti, in quibus magni illi stylo & ingenio non abhorrentes viri, utiliter & cum fructu laborabant. Est & *Balthasar Henckelius*, qui ut *Gustavum Adol-*

phum (cui ego quidem non detraxi) Crassum aliquem seu Crasum faceret, in unū epitheton hujus opusculi indignatur. Quid ita? Putasne ergo, mi Henckeli, qui alienis urbibus, Regnis, Imperiis, imo & Orbi imminebat & insidiabatur, non esuriisse? Putasne qui tot millibus Germaniam inundabat, pecuniis aliquando non indiguisse, aut easdem non anhelasse, vel nihil etiam quam exercitium suae religionis, aut, quae jactabatur vulgo, libertatem Principum, cum dispendio sui sanguinis quesivisse? Erat, mihi crede, non minus hac in parte, quam in aliis, Gustavus Adolphus antiquae Gothorum gloriae restaurator. Sed tibi, circa captivitates tuas divulgandas occupato (ne aut aliquis eas nesciat, aut post tot, è zelo indiscreto, damna non nihil subleveris) nova circa Holmiam Peruvia emergit, & in Suecia Potosiani montes surgunt; quin imo, si Diis placet, rupes sidunt, ut Palatia aedificentur. At Henckeli, quia haec in somnio edidisti, & in caligine versaris, non lub cum larvis tuis amplius luctari, & ad Cymmerios te remitto. Haec autem, humane lector, aliena immodestia & praesumptione, ultra meam mihi modestiam extorta, boni consule, & vale.

FLORI GERMANICI

LIBER PRIMUS.

Introductio ad Bellum

Bohemicum.

Dix in Germania erat, & *Harofio*
 universorum Principum *in Ger-*
 animos, in una religione *mania*
 Concordia colligarat. At *causa*
belli.
 ubi Anno 1517. Lutherus & sectæ cæ-
 perunt, paulatim de pace Germaniæ
 Discordia triumphavit. Mox Impe-
 rium enim in partes abiens, in suum
 ipsummet exitium armabatur. Et à
 Luthero Lutherani in Romano-Ca-
 tholicos insurgentes, eos prius Ec-
 clesijs, inde redivisibus, tandem & di-
 tionibus suis exegere. Quæ cum or-
 dinario Imperij jure repeterentur,
 judiciū quoq; Camera abrogari vo-
 luerunt. Scilicet quo sacrilegia, ra-
 pinæ, scelera, civitate donata, tute
 & latius vagarentur. Itaq; negato
 nefas, à belliosissima gente armis cõ-
 cursum. Sed Lutherani, ut numero *Saxo &*
 superiores, ita causa & virtute impa- *Land-*
 res, Anno 1547. & 8. non uno prælio *gravius*
 fusi:

*gravius
Hassia
capiun-
tur,* fusi: primarijs etiam ipsorum capitibus, Saxone & Landtgravio Hassiæ, à Romano Imperatore Carolo V. carceribus mancipatis. Quorum alter, lineæ Vinariensis, Electoratu, & plebis quæ ditionibus suis exutus.

*Trans-
actio:
passa-
viensis,* Inde tot retro comitijs quæ sita pax, Passavij tandem inventa, & Anno 1555. in publicis, Augustæ Vindelicorum comitijs, confirmata & dilucidius explicata est. Scilicet ut in Imperio tantum Romano-Catholici, & Augustanæ confessionis tolerarentur. Ut Ecclesiastica bona, prout pars utraq; tempore transactionis Passaviensis habuerat, pacificè possideret. Ne porro quisquam alterius bonis, Ecclesijs, aut fortunæ, immineret.

*Viola-
tur,* Prospectum hisce comitijs in posterum Germaniæ videbatur. Et erat revera, si in fide semel data Ordines perseverassent. Sed mox, sub Augustanæ confessionis titulo, sectæ innumeræ vermiculabantur: quæ plurimum in vicem dissidentes, in unum Catholicorum exitiū omnes conveniebant. Itaquæ, (per summum nefas) rupta pace, vetera redierunt: nec suæ jam terræ limitibus contenti, vicinos quoquæ, Episcopatus invasere. Qui cū,

ut

AD BELLUM BOHEMICUM. §

ut ante, ordinaria vi repeterentur, Camera Spirensis jura, ab ijs, gravamina vocabantur. De quibus postea Comitibus Singulis incassum questi, malo facinori pessimum addiderunt, & Catholicos tota extirpare Germania constituere. Et hoc quibus Authoribus! Quibus capitibus! Fridericò Electore Palatino Rheni, Christiano Anhaltino principe, & Joachimo Ernesto Brandenburgico, cognomento Anspacensi: tribus purioris Calvinismi sectatoribus. Quibus tandem, Mauritius Landtgravius Hassiæ, Johannes Fredericus Wirtenbergæ Dux, & Georgius Fredericus Marchio Durlacenus, accessere.

Sed quoniam non leve momentum, ad rem bene gerendam, videbatur, Urbes Imperiales, per omnes imperij provincias variè sparsas, cōfæderationi adjungere, multorum senatorum empti proditio est: quarundam autem casu est facta accessio.

Rudolphus Imperator fulmen Imperiale in civitatem Donawertensem contorserat. In causa erat Pacis ejusdem Religionis, ante hac passavij initæ (cujus transgressionem succendentes sibi invicem Imperatores, omni

*Vrbes
Impe-
riales
confæ-
derati-
oni ac-
cedunt.*

4 INTRODUCTION

occasione sectarijs improperebant) violatio. Pupugithoc primarias Imperij Urbes, Argentoratū, Ulmam, Noribergam, eidem omnino culpæ obnoxias: quæ deinde, suo exemplo, Wormatiam, Spiram, Weissenburgum ad Rhenum, Landaviam, Nordlingam, Hallam Suevorum, Heilbronnā, Memmingam, Campidonā, Sweinfurtum, Wintshemium, & Weissenburgum Noricum, eodem secum malo involverunt.

*Electo-
Saxo
frustra
tentat-
ur.*

Invitatus etiam Elector Saxo, ob oculos posita paritate causæ: Misnensem enim, Merseburgensē, & Naumburgensem, Episcopatus, à prædecessoribus suis occupatos. Sed prudenter ille sprevit homines Tiresiā cæciores: nec tam privatim, quam publicè in comitijs, confæderationem illam detestatus, fidus Imperatori suo stetit.

*Confederati
occasione
bellandi
quærit.*

Illi autem, animis jam armisq; paratis, unam bellandi occasionem præstolabantur: & hæc, per dissidium Rudolphi Imperatoris & Mathiæ fratrum, offerre se videbatur. Cum illi enim in apertum quasi bellum erupissent, Anhaltinus, hujus tam exitiosæ confæderationis vicari^o, A^o 1609. cum

AD BELLUM BOHEMICUM. §
cum Camerario suo, Praga, apud Ru-
dolphum Cæsarem, communiũ gra-
vaminum prætextu, inoperto capite,
multis verborũ spiculis grassabatur.
Et insolentius, Anno 1610. per litte-
ras Hallâ Suevorum missas, in minas
erupit. Sed tantum in minas. Aliter
enim tunc visum Superis: pravoq;
conatui occasionem, in aliquot ad-
huc annos, subduxere.

Magnis interim ignibus confæde-
ratio fovebatur; donec tandem, per ^{Per Bo-}
Bohemorum rebellionem, in aper- ^{bemos}
tum bellum ebullijt, & per totam de- ^{accipi-}
inde conspersa Germaniam, totam ^{unt.}
aduffit.

BELLUM BOHEMICUM.

Bohemi olim per Johannem Hussi- ^{Bohem}
um, & Hieronymum Pragensem, ^{ex quo}
in Hæresin nefandam tracti, cum eã ^{Hæresis}
turbasilico discordiasq; sumpserunt. ^{ci sem-}
Cum enim Hæresis ipsa, rebellio ^{per mu-}
quædam in Ecclesiam legitimamq; ^{multu-}
Matrem sit, rebellionem in legitimos ^{est.}
Principes jugiter secum vehit. Itaq;
ab ipsis suis incunabulis, sub famoso
suo Zisca & Podiebrachio, publicæ
pacis turbatores, nunquam ad pristi-
næ concordiaæ integritatem reversi

6 BELLUM BOHEMICUM.

sunt. Sed subinde, ut malè extincta incendia, ignem flammâsq; ostendêre. Donec tandem miserime tota Bohemia conflagraret, & universam simul Europam fœdè accenderet.

*Templi
in Ec-
clesia-
sticis so-
lo moli-
untur
Anno*

1611

Hussitæ ergo, ut in alijs locis, sic Brunaviæ sine consensu Abbatis, legitimi civitatis suæ Domini, ecclesiam, & in Ecclesiastico quidem solo, moliebantur. Displicuit, ut par erat, Præfuli, subditorum temeritas, &

*Impe-
ratorē
prohi-
bentem
conco-
munt.*

Mathiæ Imperatori, primum tum temporis Bohemici Regni regimen auspicienti, de insolentia querebatur.

Imperator Brunavienses citavit, interim ædificationem inhibens, usq; dum causa decideretur. Illi suum Regem ne vel responso dignati, religionis suæ defensoribus rem omnem aperuere, & quoniam favere videbantur, quasi juberent, multo vehementius operi incubuerunt.

Erat quidem Abbati animus jus suum prosequi: sed quoniam Imperator, Imperij negotijs distentus, extra Bohemiam agebat, ferre patienter injuriam debuit, usq; revertetur. Quod non nisi Anno 1616. accidit, & tum Mathias Imperator, res Bohemici Regni curans, paulatim, quoni-

quoniam prole carebat, de successore ^{Ferdi-}
 cogitare cæpit, & publica, in sequen- ^{nandus}
 tem annum, Regni comitia, tribus ^{II. Rex}
 ordinibus comparere jussis, indixit. ^{Bohe-}
 Obedienter illud à Bohemis factum: ^{mia,}
 & Matthiâ Cæsare, totius Austriacæ ^{Anno}
 Domus, ipsiusq; Alberti Belgarum ^{1617.}
 Principis consensu, Ferdinandum ^{Men.}
 Archiducem Austriæ in filium ado- ^{Jun.}
 ptante, eum Regni hæredem legiti-
 mumq; successorem nominavit, &
 coronari petijt. Nullus erat qui resi-
 steret, & ab universis Regni ordini-
 bus, in publicis comitijs, in Regem
 susceptus, solita solennitate recepto-
 que more, omnium applausu, in Re-
 gem coronatus est.

His expeditis, maximi momenti,
 negotijs, Præsulis Brunaviensis que ^{Templo}
 relæ rursus audiebantur. Et quamvis ^{destrui-}
 Imperatori, inobedientiam Brunavi- ^{ent,}
 ensium castigandi, occasio non deef-
 set, publicæ tamen pacis ergo, literas
 Majestatis (sic appellant, quibus utri-
 usq; Religionis indulta continentur)
 ipsos Hussitas inspicere jussit, ut, quo-
 niam odiose Catholicos audiebant,
 à mutis judicarentur. Sed æque sur-
 do canitur atq; Sæctario. Quamvis
 ipsi, *solis Statibus Regni, nullis subditis,*

8 BELLUM BOHEMICUM.

ecclesias edificare licitum esse, legerent, non tamen ideo quieverere: sed claves ecclesiæ tradere jussi, in faciem restiterunt. Tum authores pertinaciæ carceribus mancipati ecclesiâ funditus dirutâ.

*Bohe-
mi con-
stant.* Hoc cum in absentia Imperatoris, tamen ipsius jussu, fieret, non amplius, ut alias, murmur, sed tumultus, & privatis in conventiculis cōjuratio.

*Cæsar
eos ad
pacem
horta-
bat.* Male hoc habebat Mathiam Cæsarem, sed ipsum, quo minus in Regnū proficisceretur, debilitas, quo minus Ferdinandum mitteret, ejus in Hungariæ Regem electio, proclamatio, & mox, ubi Matthias Imperator convalescisset, futura coronatio impediēbat. Tamen Cæsar litteras ad officiales præcipuos Regni misit: quibus, facinus repræhenderent, jussit: conventicula prohiberent: &, si quid esset quod minus placeret, sibi quererentur, indicarent; mox enim in Bohemiam venturum.

*Cæsaris
consili-
arius è
senectis
detur-
bant.* Faciunt illi, Cæsaris nomine, quod erat Imperatum. Sed nullatenus Hussitæ placati, in furias exarsere. Et sub principe suo, Matthia Comite Turriano, purioris Calvinismi sectatore, globo facto, arcem Pragensē, arma-
mentarium,

BELLUM BOHEMICUM. 9

mentarium, curiamq; regiam occu- *Anno*
 pant: inq; conclave illud sacrosanctū *1618.*
 (quod cancellariam vocant) irrum- *25.*
 pētes, officiales, quos reperere Cæ- *Maj.*
 sarios, Guilielmum slavatam Cameræ
 Bohemicae præsidem, Jaroslaum Bo-
 rzitam Regni Marescallum, & Phi-
 lippum Fabricium Secretarium, è fe-
 nestris altitudine amplius quadra-
 ginta cubitorum, crudeliter detur-
 bant: quorum innocentiam ut Deus
 miraculo comprobaret, chlamydotos
 licet gladiatosq;, salvos tamen incol-
 lumesq; servavit. Inde conscripto
 milite, abdicatis officarijs Regijs, à
 subditis juramentum fidelitatis acci-
 piunt, publica ergastulâ solvunt, cæ-
 ptivosq; dimittunt.

Mox confæderati illi, supra in in- *Mansc*
 troductione mea tacti, Principes, *feldig.*
 confæderationum suarum hucusque *à cono*
 fluctibus immerfi, summam illam *federat.*
 rerum tempestatem sentientes, in *tes in*
 exitium Imperatoris, quasi signo da- *Bohe-*
 to, emerferunt. Canebat illis Chri- *mians*
 stianus Princeps Anhaltinus, & Syre- *missis*
 nem illam cæteri audiebāt, & seque- *rebelli-*
 bantur. Itaq; ne, quod per iram cepe- *onem*
 rat, pænitiētia resideret, Ernesto Mās- *fovet.*
 feldio, cum millibus aliquot, in Bo-

IO BELLUM BOHEMICUM.

hemiam misso, seditionem foverunt, & in fide Regis perseverantia occupaverunt; omnium miserrime mutilata Pilsna ejusdem Mansfeldij crudelitate famosa.

Matthias

Imper:

enori-

tur.

Anno

1619.

20.

Marij

Bohemi

Ferdi-

wandū

abdi-

sant.

Moritur interim, nulla relicta prole, Matthias Imperator. Succedit in Hungariæ & Bohemiæ Regnis Ferdinandus II. qui natura clemens ad leniora conversus, reis veniam, privilegia Regno, & officia Regni solis incolis obtulit, dummodo, positis armis, ad obsequia sua redirēt. Quid Bohemi? Confæderatorum auxilijs freti, spreta gratia, contrarium maluerunt. Quin immo, Ferdinandum Regem, in publicis Regni comitijs publicè susceptum, publicè coronatum, defuncto Matthia, abdicant, summo scelere per summum nefas.

Causas
dirub-
gant
quare.

Ut maximum hoc rebellionis crimen, ne crimen quoq; videretur, quandam defensionis larvam induerunt, legitimum Regem nullum agnoscentes. Unum Ferdinandum, qui sese venditet, Tyrannum, non Regem esse; utpotè non liberè electum, sed violenter intrusum, cum apud Bohemos, jus electionis liberæ, semper viguisset. Atq; hoc Georgij

Podie-

BELLUM BOHEMICUM. II

Podiebrachij exemplo satis superq̄ confirmari. Culpa item comitorum Regni integritas.

Hæc pluribus libellis vulgabantur, sed à prudentioribus omnibus ridebantur; utpote qui scirent, Regnum Bohemiæ, ab octingentis retro Annis, non electivum, sed, jure sanguinis, hæreditarium fuisse. Unumq̄ illū Georgium Podiebrachium Hussitam, pertumultum intrusum, quem hinc nec Silesij, nec Moravi unquam pro rege agnovissent.

Sed hæc Bohemi, etsi videre poterant, videre nolebant. Auctisq̄ majorem in modum viribus, exercituum uno, Mansfeldio Duce, quicquid adhuc Austriacum in Bohemia, expugnabant; altero, sub Turriano Comite, Austriam ipsam ingressi, Vinnam, & in ea Ferdinandū simul, clauserūt.

Et quale periculum erat, nisi periculo alio, Viennæ Fernandi q̄ periculum Fortuna solvisset? Carolus Longevallius Comes Buquojus (quem unum, rebus omnino nutantibus, quasi Xantippū, Albertus Belgarum Princeps, Ferdinando Patrueli suo submisserat) per semitam auream, ne sine

omine quoque veniret, Bohemiæ Regnum

12 BELLUM BOHEMICUM.

*Mansi-
feldium
caso,
obsidio-
ne sol-
vitur.* gnum invaserat. Hic Ernestum Mansfeldium, ad Nodelitziam in Bohemia nactus, subsidiarias Hohenloï cohortes frustra implorantem, acricertamine profligavit, & illo prælio, in illo Regno, Viennæ obsidionem solvit. Ab Austriæ enim primaria & Imperiali sede, ad Regiam Bohemiæ urbem, Pragam defendendam, Turrius revocabatur.

*Ferdi-
nandus
II. Im-
perator
eligitur
28 Au-
gust.* Ita Ferdinandus aliquanto liberior, ad comitia electoralia Francofurtum abiit. Ibi, miro fortunæ ludibrio, iidem quoque, qui eum nec Bohemiæ Regem, adeoq; nec Electorem agnoverant, tamen Bohemiæ Regem & Electorem, ad Imperiale fastigium, voce, suffragio, sublimarunt; qui abhorruerant, sacramento solenni adoraverunt.

*Bohemi
Frede-
ricum
Palatini
in
Regem
eligunt,
& coronant.
24 Nov.* Non movit, summa hæc, Bohemos, sui Regis dignitas: minus repetitæ pacificæ ipsius litteræ. Sed, velut illi fulgore, hac benignitate irritati, alium sibi Regem, totâ Germaniâ quarunt. A Saxone Bavaroq; contempti, à Friderico Palatino (uxore ejus Elysa-betha, ex Regio sanguine, Regios spiritus dudum gerente) gratis amplexibus suscepti, in Bohemiam pro-
peratum

BELLUM BOHEMICUM. 13
peratum est. Et quem illegitime re-
belles elegerant, illegitime, per sum-
mum nefas, coronaverunt.

Itaq; ad arma iterum necessario
ventum, & tracta in partes tota pro-
pmodum Europa. Pro Palatino sta-
bant Bohemi, Moravi, Silesij, Lusatij,
Transylvani, Austriaci superiores,
ac demum Hungari. Stabant, supra
nominati Principes, Anhaltinus sax
omnium, Johannes Fredericus Wit-
tenbergæ Dux, Mauritius Landtgra-
vius Hassiæ, Joachimus Ernestus
Marchio Anspacensis, & Georgius
Fredericus Marchio Durlacenus. Sta-
bant, cum plerisq; civitatibus impe-
rialibus & Anseaticis, circuli Saxonix
inferioris Principes. Ab exteris ve-
ro, Dani, Sueci, Scoti, Britanni, Bata-
vi: Sollicitati Turcæ & Tartari.

Nec defuere sui, Ferdinando Impe-
ratori, fautores. Magno in primis
Reipublicæ Christianæ bono, in fide
Cæsari & Imperio debita, perstiteret
Saxo & Bavarus. Adfuere, tam reli-
gione, quã cognatione tracti, Hispa-
niæ & Poloniæ Reges: cum Cosmo
magno Etruriæ Duce, Albertus Au-
striacus Belgarum Princeps. Et, cum
tam Ecclesiæ, quam Cæsaris res age-
retur,

*Qui pro
Palatino
no.*

*Qui pro
Ferdin-
nando.*

14 BELLUM BOHEMICUM.
retur, cum Electoribus & Principi-
bus Ecclesiasticis, adfuit Romanus
Pontifex.

*Belli
Duces
utriusq;
partis.* Illinc belli Ducibus, Anhaltino,
Mansfeldio, Turnio, amplius tri-
ginta millibus, res gerebatur. Hinc
Maximilianus Bavarus, &, cum Jo-
hanne Tzerclasio Tillio, Carolus
Longevallius Comes Buquojus, egre-
gij belli Duces, pari propemodum
numero, præliabantur.

*Initia
Bohe-
mis
profpe-
ctiora,* At initia, sicut & ante, Palatino
Bohemisq; rebellibus, prosperiora
fuere. Adeoq; & altera vice Turnius,
Gabrielis Bethleni subsidijs confir-
matus, Viennam revertebatur; non
jam (ut iactaverat) cessurus, nisi, in
sua metropoli, Imperatorem, & Au-
*Iterum
Vien-
nam ob-
sident.* striam simul expugnasset. Sed in
summo nunc erat, ac præcipitio, Pa-
latino-Bohema felicitas; momento
enim circumacta res est. Turnius

*A Bu-
gadojo.
repre-
mitur.* quippe, ad pontem Viennensem, non
una vice, Buquoi virtute repressus,
in Bohemiam, voti irritus, cum clade
& confusione recessit.

*Ad
Longe-
losa ca-
detur.* Ergo altera mox, ad Longelosam,
in ipsa Bohemia, Bellonæ procella
desavit. Aberat ibi à copijs suis, Pra-
gæ negotijs impeditus, Ernestus
Mansfel-

Mansfeldius. A Buquojo itaq; in insidias tractus ejus exercit^o: submotisq; equitum turmis, peditatus delet^o est.

Levioribus deinde quibusdam Austriacorum secundis velitationibus adeo res Cæsaris promovebantur, ut de obsidenda Praga deliberaretur. Et factum erat, nisi ocius Princeps Anhaltinus, ad Egenburgum, Bohemicis Moravicisq; copijs, transitus omnes interclusisset; officarijs & militibus Pragæ oberrantibus, in castris, viginti quatuor horlarū spatio, comparere, sub ingenti pæna, jussis.

Tertia Bohemorum clades Sitfendorffensem vicum nobilitavit. Et hæc equestris pugna fuit: peditatus enim Bohemicus, prætextu cessantis stipendij, detrectabat imperium. Igitur, Buquojo iterum Duce, fufus equitatus: & cladem hanc, ipse adversarum partium Dux, Marefcallus Baro Felfius, suo, & sexaginta amplius nobilium Præfectorū sanguine, consignavit. Sed nec incruenta Austriacis victoria fuit. Flaminius equitum Magister occisus est, Hardeccius lethaliter vulneratus: & saucius ipse Buquoi equus, generosissimum victoremq; Dominum, non excussit, sed tuto deposuit.

Praga
periculum.

Ad Sitfendorffensem vicum caduntur.

Inde

16 BELLUM BOHEMICUM.

*Buquo-
jus &
Bava-
rus jun-
guntur.*

Inde conjuncti duo exercitus, duo
magni Duces, Buquojus & Bavarus:
ille Bohemicis, hic Austriacis victo-
rijs clarus. Non alibi tam grætus bel-
li Ducum conventus. Hærebat in
mutuis alter alterius amplexibus,
quum amborum corda religio, causa,
& intentio, dudum unà colligasset.

*Oppida
expug-
nant.*

In exitium hostium deinde divulsi,
in singula, singuli, oppida converte-
bantur. Budna prudenter, ac tempe-
stivè, Bavaro se submitit. Bragodizio
vim experiri placuit: vim expertum
est, & crudelius, in pertinatiores, à
Buquojo sævitum. Pisceca, multo mi-
lite ferox, insolentius agebat. Coad-
unati ergo exercitus unum urgebant
oppidum, quod, dum superbos serius
ponit animos, ab indignabundo mili-
te, per omnia cõpita, miserabili strage
fædatur, & in crucem acti periuri no-
biles. Claudere portas nulla, post Pi-
stecam, civitas ausa fuit, sed obvix o-
mnes arbitrio se sui Regis permisere.

Cæterum circa oppida distineri,
minus proficuum amplius videba-
tur. Placuit belli aleam prælio ex-
periri, & si cederet, Palatinum ipsum
Pragâ exigere. Patuit Bohemis con-
siliium, nec ad repugnandum ani-
mus

BELLUM BOHEMICUM. 17

mus defuit, nec mox, si placuisset, occasio. Siquidem ad Raconitiam, in mutuum accessere alteri alterorum aspectum, desertâq; Sylva, Bohemi, ad oppidum, castra communiverunt. Certatum ibi diebus aliquot, aut eminus tormentis, aut cominus velitationibus: in quarum una, suis accurrens Buquojus, strictim vulneratus est.

Buquo-
jus vul-
nera-
tur.

Adveniunt interim, à Johanne Godfrido, Bambergensi ac Herbipolensi Episcopo, submissæ copiæ. Instructissimus octo millium erat exercitus, impofterum Austriacarum legionum nucleus. Proprium Franco-niæ Ducum est, Ecclesiæ & Imperatori assistere: hujus speciale etiam lemma. *Una manu gladium, altera breviarium.*

Franco-
niæ Du-
cis sub-
sidium
Cassa-
viensis se
jungit.

Ejus itaq; subsidio firmati, cum præliandi copiam Bohemus non faceret, totis viribus in Pragam convertebantur. Sensit Anhaltinus, & mira statim velocitate, occupatis viarum compendijs, prævenit Austriacos. Tandemq; ad fatalem, ultimi certaminis, metam, Montem Album perventum est. Hic Bohemi, vallum fodere, castra communire, tormenta

Cassari-
ani Pra-
gæ
movēto

Et Bo-
hemi.

dispo-

18 BELLUM BOHEMICUM.

disponere alacres, & brevia quædam, mali imminentis, solatia meditari.

*Dam-
nâ pa-
rietur.*

Aderant mox Cæsariani, cum ab iisdem, præcedenti nocte, Gaucherio Duce, in Hungaros prospere fuisset pugnatum, trecentisq; trucidatis, mille equi abducti. Sed & duellum fuit inter illos, cum singulari certamine Baro Petersemius, primario Hungarorum Duce interfecto, spolia detraxit. Hæc arrha totius victoriæ fuit, territis adeo Hungaris, ut cum totis viribus dimicaretur, quasi ad tubæ sonitum fugerent.

*Acies
instru-
untur.*

Eluxerat jam destinata prælio dies, & in ejus pugnæ casum instruebantur acies, in qua victoriæ præmium, futurum erat Romanum imperium.

*Omina
victoriae.*

Nunquam autem, imminentis victoriæ, manifestiora omnia. Nam & cuspis vexilli legionarij Guilielmi Verdugi, aliquamdiu ignealuce effulserat, atq; hinc in prima acie prælatum fuit. Et recte in diem, quo per Orbem terrarum Evangelium legebatur, *reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo*, prælium incidit. Dominicus deinde quidam pater Carmelita, vitæ morumque integritate clarus, certam cælotenus victoriam pollicebatur.

Hinc

Hinc nunquam acrior, neq; alacri-
 or, exercitus Cæsaris: ut, cum Bohe-
 mi, armis, viris, tormentis, & oportunitate loci, in subjectos, è superioribus jugis, quasi è cælo in terrigenas, fulgura, tonitrua. globorumq; gradines jacularentur, firmati ipsi æquitate causæ, omni violentia potiore, transgredierentur quæ superiora videbantur, & super omnia eminentem factum, pedibus tandem, in profundam ignominiam, conculcarent.

Primo, nec toto quidem impetu, *Prelia*
 fusa Hungarorū novem millia, multa *um ad*
 ipforum parte, ab insequentibus Po- *Pragâ,*
 lonis, deleta. Hanc, fugientium Hun- *Anno*
 garorum, stragem, plurimarum co- *1620,*
 hortium ruina comitata est. Pertina- *8, Nov.*
 cius sese Anhaltinus, Hollachius, Tur-
 rius, cum suis legionibus, tuebantur.
 Cessere tamen ad extremum, & ter-
 rore latius dato, reliqua strages quasi
 una manu facta est.

Felicem utcumq; in malis Frederi- *Palat-*
 cum Palatinum diceres, si eadem i- *no Pra-*
 psam, quæ exercitū ejus, fortuna tra- *ga su-*
 xisset. Sed ille, absens in Regia urbe, *git.*
 infelicissimæ rei nuntium tremefa-
 ctus audivit; ut, vix octo horarū impe-
 tratis inducijs, Praga pulsus, Vratis-
 laviam,

laviam, relicto diademate, cū uxore gravida, fratre, liberis, per Silesiam, rheda fugeret: ut, cū majori dedecore, multis annis superstes cladi suæ Viveret: ut, multis Principibus, ad eoq; socero suo gravis, à Britannia æquè ac Palatinatu exclusus, per provincias exul erraret, & suo tandem ipsius mærore consumeretur.

*Cæso-
rum
nume-
ris.*

Cæsorū, eo prælio, ac submer-
sorū novem millia fuisse dicuntur.
Tormenta decem majora, centum
circiter militaria signa, in manus ve-
nerunt. Inter captivos plurimos, et-
jam principis Anhaltini primogeni-
tus numerabatur. Non alia vero tam
incruenta Victoria usi Austriaci: vix
ducenti cecidere. Inter vulneratos
autem Godefridus Henricus Comes
Papenheimius, mire mutilatus. Qui,
quis esset, interrogatus, vix nomen
suum potens exprimere, à spolianti-
bus elevatur, & curatis tamen vulne-
rib9 supervixit. Et hic est ille Papen-
hemius, qui in ruinam Suecorum &
Hassix, de cadaveribus quasi resur-
rexit. Hæc victoria titubans Impe-
rium firmavit, Pragam subdidit, &
sequuta Pragam tota Bohemia.

*Papen-
hemius
inter
mortu-
os ja-
cens.*

*Bohe-
mia sub
jugata
est.*

BELLUM AUSTRIACUM

primum.

Bohemici belli contagio superiores traxit Austriacos : à Ferdinando enim Imperatore, animo & Religione, disjunctis, cum sui similibus, hæreticis & rebellibus Bohemis, de confæderatione facile convenit. Abdicati etiam magistratus, & de suo corpore & religione suffecti. Insuper Serenissimi Belgarum Principis Alberti Austriaci hæreditario legitimoque dominio rebellio tegebatur. Hunc se hæredem & Dominum, non Ferdinandum agnoscere.

Austriaci rebellans.

Imperator è contra, jure donationis, legitimum se Dominum demonstrare, & plenariam, ab eodem Alberto, juris cessionem, penes se esse : venirent, & renunciato perjuro fæderi, juramentum fidelitatis præstarent.

Ferdinandus eos ad pacem hortatur.

Illis, contempto Cæsare, rebellionis sceleri, licentiæ scelus addiderunt. Ernestum Ludovicum Ducem Saxo-Lavenburgicum, pronò Danubio, ad operam suam Imperatori offerendam, navigantem, ad Aschaviam vicum, infructu rustici, insolenter cruci-

Imperator eos contemnit.

22 BELLUM AUSTRIACUM. I.

Eorum
insolen-
tia.

trucidant: & causa omnino detestanda. Scilicet, *latarentur modo, hospites mox alios accepturos*, Ducem dixisse, à viliori vulgo, tanti viri capite plectebatur.

Bava-
rus in
Austri-
am.

Hanc multiplicem eorum audaciam non diutius tulit Imperator: sed hæreseos, rebellionis, contumaciæ, Licentiæq; damnatos, Maximiliano Bavaro debellandos tradidit. Ille mox Austriam superiorem ingressus, adscitæ vesaniæ rebelles, supremum admonuit. Dum armatus contemnitur, fusis rejectisq; primum (quæ, cæsis sylvis, vias interseperant) lymphatis rusticorum turmis, primarias aliquot arces expugnavit. Mox Linzium, rebellantium asylum, ingressus, universam, qua cis Anasum est, Austriam, Domino suo, Cæsari vendicavit.

Illam
subigit.
Anno
1620.
4. Aug.

Autho-
res re-
bellionis
pennin-
1617.

Et sequuta ingens statim rerum mutatio: impio fæderi renunciatum est: præstitum Imperatori fidelitatis juramentum: restituti in integrum Catholici Magistratus: & postmodum, præcipui carceribus, bonis fisco addictis, mancipati turbatores. Deniq; hoc bellum ante finitum fuit, quam ad Pragam dimicaretur.

BEL-

BELLUM LUSATICUM.

Lusatiam eadem, quæ Bohemiam, Lusatia cum
 ruina involvit: erat enim, ut legi- Bobem-
 mis re-
 bellat.
 timo jure Regno, ita & iniquo & im-
 pio fædere copulata. Hanc, Johanne Saxo e-
 am ad
 pacem
 dispo-
 nit,
 Georgio Electore Saxonico, placuit
 debellari. Ille vicinam Provinciam
 potius legibus pacis, quam sanguine
 volens subjugare, injunctam, ab Im-
 peratore, commissionem aperuit, Bu-
 dissini conventum indixit, ut obedi-
 rent gratiosè monuit.

Et peractum erat sine sanguine bel- Jagerndorffius
 lum, nisi Marchio Jagerndorffius, sex negoti-
 um dis-
 sipat.
 armatorum millibus, superatis subi-
 to mænijs, constitutos in armis cives
 dissipasset, & inchoatam cordium u- Anno
 1620.
 7. Sept.
 nitatem gladio divisisset. Ille Saxonis
 & Imperatoris legatos, cum Præsidi
 Provinciali congregatos Lusatix or-
 dines, captivos abduxit. Urbem non-
 gentorum militum Præsidio firma-
 vit, & novum, à subditis, juramen-
 tum fidelitatis extorsit.

Ubi ergo de pace non convenit, si- Saxo-
 Budissini
 gna cecinere. Et primum belli præ-
 mium, ipsum illud Budissinum fuit: sinura
 cepug-
 nat,
 quod, dum ferocius agit, vi tormen-
 torum fædissime laceratum, cum ho-
 stem

24 BELLUM MORAVICUM.

stem in ipsis mœnium ruinis, & tantum non in urbe habet, victoris admisit imperium.

Mox reliquæ Lusatiam. Quum aliæ aliæq; urbes, Budissini moventur exemplo, Forstia & Lubavia exasperantur. Et Forstia quidem, quod alias obsidione debuerat, interceptione sustinuit, & elapso, aversa urbis porta, equitatu, totus fere, in ultionem pertinaciæ, peditatus deletus est. Mitius cum Lubavia actum: tempestivius quippe, vim experta, se submisit, & præsidarij clementer tutoq; dimissi.

Anno 1622. Sub initium Junij. Sic utramq; Lusatiam, valido, sed lento, Marte pressam, cæsari quidem Saxo: Sed postea, egregia Imperatoris munificentia, utraque donatus, quasi sibi vendicavit.

BELLUM MORAVICUM.

Moravi cum Bohemis sentiunt. Moravi non ut cæteri Bohemicæ coronæ ultro, sed à Matthia Comite Turriano, armato, in ipsis Moraviæ visceribus, exercitu, ad fæderis juramentum adacti sunt. Sed adeo altas rebellio paulatim egit radices, ut non adacti, nec ultro tantum accessisse, sed faces bellorum fuisse viderentur.

In hoc nulli vicinorum Principum *Boquo-*
 mandata, sed ab ipso Cæsaris Gene- *jo se su-*
 rali Buquojo expeditio sumpta est. Il- *bijciur.*
 le, paulo à vulnere firmior, legiones *Anno*
 in Moraviam duxit, & tunc quidem *1620.*
 legati obviam venere, exercitum ne *12 Dec.*
 porro promoveret, Moravos impe- *Refilia*
 rata facturos. Sed illi mox, Hunga- *unt.*
 riciis partim subsidijs confirmati,
 partim comminationibus tracti, ad
 vomitum redierunt.

Buquojus itaq; armis, non ludifi- *Buquo-*
 cationibus, agendum ratus, Provin- *ius eos*
 ciam intrauit, Iglaviam expugnavit, *debel-*
 Trebitiū subegit, Znaimum in dedi- *las.*
 tionem accepit, Brunnam & Olmiti-
 um, primarias totius ditionis urbes,
 sub jugum misit, & alia pleraq; oppi-
 da ad obedientiam compulit. Spæ-
 tium vero, totius Moraviæ Præfe-
 ctum, traditis Reza & Silersdorffio
 oppidis, ad obsequium provocavit.

Inde reliqua ad imperium reducē-
 da, ipsi Spætio (tantum, in gratiam *Mani-*
 recepto Duci, credebatur) commen- *me per*
 data sunt. Ille mox, de impugnatore, *Spætio.*
 propugnator, non segnius, quam e-
 rat imperatum, commissionem exe-
 quitus est. Ravisburgum & Hone-
 navia, ultra suum Ducem rebellia op-

26 COMPOSITIO SILESIA.
pida, eundem excluderunt: nec ille
moratus, vi resistentes, vi expugna-
vit. Et sic Moravia, tum Imperato-
ris, tum suis ipsa viribus, ad obsequi-
um reducta est.

In gratiam recipiuntur.
Anno 1621.
Sed quoniam pertinacius egerat,
non conditionibus cum ea transa-
ctum, sed nudè jussu Cæsaris arbitrio
stare. In gratiam tamen (innata qua-
dam Ferdinandi Clementia) eodem
Anno recepta est.

COMPOSITIO SILESICA.

Silesij ultro Bobae via ad officinam.
Silesij cum Moravis unius conditio-
nis erant, nisi quod, nullis coacti
viribus, ultro accesserant, & paulo
quam decuisset, feruentius, in Cæsa-
rem & Catholicam Religionem, sub
Iagerndorffio suo, rebellionis & hære-
seos virus evomissent. Sed omnium,
ultronea eorum resipiscencia, & singu-
lari benignitate Cæsaris, in æternum
oblivio sequuta est.

Saxo Silesios ad pacem dicit.
Johannes Georgius Elector Saxo,
utraque Lusatia Cæsari vendicata,
victoricium armorum fortunam ulte-
rius statuerat experiri. Cum *videret*
itaque vicinam sibi Silesiam, tot jam
annis à legitimo Domino suo corde
divulsam, aut lege, aut ferro, concor-
diam

COMPOSITIO SILESTICA. 27

diam agitabat. Prius tamen litteras & monita in Silesiam quam arma immisit: Nec videbantur, Vratislaviæ congregati, Silesiæ Ordines, tantis bellorum sumptibus soli insufficientes, à salutaribus monitis abhorrere. Sed habebant suum, in suis ipsi visceribus Palatinum: qui suis se Silesijs porro non credens, acceptis sexaginta florenorum millibus, fuga perficiendæ rei occasionem reliquit. Ubi enim se sibi redditos vident, certa dubijs, pacem armis prætulert.

Itaque Carolo Frederico Munsterbergico Duce, splendido comitatu Dresdam misso, in hæc fere puncta convenit. Profundâ in æternum oblivione, delicta sepelirentur. Fœderibus renuntiatis, à Ferdinando supremo suo Duce, præstito prius fidelitatis juramento, in gratiam reciperentur. Tresauri milliones, in sumptuum belli sublevationem, Imperatori persolverent. Et restitutis in integrum Ecclesiasticis, Religionis permitteretur libertas. Sic Silesia, sic Provinciæ reliquæ, coronæ suæ: Sic corona Regi suo Imperatori restituta est.

Access
præs.
Anno
1620.

Quibus
conditio
onibus;

BELLUM PALATINATUS

& cum Unitis Principibus.

Principes confederati si Palatinatum defendunt.
UT Palatino in Bohemia Cæsarem, sic Palatinum, Bohemiæ incubantem, in Palatinatu placuit debellare: Sed hic à Confœderatis illis Principibus (de quibus supra toties) Landgravio Hassiæ, Wirtembergæ Duce, Marchionibus, Anspacdensi, ac Duraceno, tanquam clypeo tegebatur. Ita quippe inter illos convenerat, ut, cum Palatinus Bohemiam, ipsi Palatinatum tuerentur. Insuper Provincias non suas infestabat: Transitus Cæsarianis, Bohemiam versus, impediebant: & succedentibus porro ex voto rebus, ut qui faces bellorum fuerant, fore insolentes Imperatori hostes videbantur.

Hos Maximilianus Bavarus, adnitentibus maxime Gallorum Legatis, Ulmæ ad pacem semel compulerat: nempe exercitus ab illa Provincia abducerentur, nulli damnum inferretur, nullius in Imperio Provinciæ infestarentur.

Spinola Palatinatum invadit.
 Sed hæc omnia, inopinatus Ambrosij Spinolæ in Palatinatum adventus, discussit. Hic patrimonium ipsum

ET CUM UNITIS PRINCIPIBUS. 29
psum Frederici aggressus, fortunatas
illas ad Rhenum terras, uno velut di-
ludio occupabat. Adeoque, frustra
obnitentibus confœderatis Princi-
pibus, quinquaginta amplius oppi-
da, paucis mensibus, in potestatem
suam redegit.

Nihil actum erat tanta virtute, tan-
to favore Cœlestium. Siquidem è Ba-
tavia, Henricus Fredericus, frater Henricus
cum Nassau
sevitae
in Palatino
latinao
sum ves-
nit &
descrio.
Mauritij, cum exercitu novo, novis
viribus, nova belli mole, quadragin-
ta equitum turmis, in imperium as-
cendebant. Et quale periculum erat,
si ille, pro numero, fuisset præliatus?
Sed ille mox, parum pro Frederico
Palatino constans, in Bataviam suam
regressus, Principes illos subsidijs, se
ipsum gloria defraudavit.

Cernens ergo Mauritius Landtgra-
vius Hassiæ arma non succedere, pa-
cem respexit: quam & à Spinola &
Imperatore æquam impetravit. Se-
quebantur Landtgravium Imperiales
Urbes, & has cæteri confœderati
Principes. Scilicet, ut constituto tem-
pore, tot jam annis adultam, Con-
fœderationem dissolverent. Palati-
no, nec pecunia, nec milite, quocun-
que modo, subvenirent. Miles eo-

30 BELLUM TRANSYLVANICUM I.
tum à Palatinatu abduceretur. Spi-
nola in eadem Provincia armis non
progredereetur. Sic Palatinatus infe-
rior Hispanicum imperium subijt &
mondum excussit.

BELLUM TRANSYLVA-
nicum primum.

Sic ad Occidentem, per Spinolam,
Imperator: multo atrocius, & mul-
tipliciter magis, & ab Oriente sævi-
tum. Nihil hac plaga infestus, mix-
tis invicem, in exitium Christianorū,
Bulgarorum, Turcarum, & Barbari-
cis Tartarorum copijs. Omni igitur
tractu, à Turcia, Transylvania, & Hun-
garia, violentus hostis erupit.

*Gabriel
Bethle-
m Bat-
torium
occidit,
& Tā-
glvaz-
niam
occupat*
Causa tantorum motuum Gabriel
Bethlenus. Hic Gabrielis Battorij sub-
ditus, ambitione in transversum actus,
cum Turcis, in exitium Domini sui
conspiravit, & copioso instructus
exercitu, Transylvania Principem, &
vita spoliavit.

*Anno
1613.*
Itaque ille, de scelere parto princi-
patu, merito sollicitus, vicinis Regi-
bus, & maxime Matthiæ Romano Im-
peratori foedere gestiebat uniri. Factū
est: sed ista lege. Domui Austriacæ,
Hungarorum Regib⁹ & ipsi Hungariæ
Regno,

Regno, nulla prætentione, in æter- Cum
 num infidiaretur: sed amicos Cæsaris Mats
 pro amicis, & hostes (Turca excepto) thia
 haberet pro hostibus. Casare

Hoc tum quidem, cum Transylva- pacem
 niæ statibus, diplomate, syngraphis, mit. A.º
 ac sigillorum impressione, ipse pro- 1615.
 misit Bethlenus: & postmodum, ut Et cum
 sanctius servaretur, Ferdinando. II. Ferdie
 Hungariæ Bohemiæque Regi, à Beth- nando.
 leno verbo Principis, à Transylvaniæ Anno
 statibus, Christiana mediante fide, 1619.
 confirmatum est.

Strictissimis hisce foederum vin- Anno
 culis, abundè, intumescantibus pau- bitio
 latim Bohemiæ fluctibus, Hungariæ Rebelles
 prospectum videbatur. Sed quæ fides ni.
 apud Barbaros? Suis Transylvaniæ
 terminis, evagantem extra animum,
 non tulit ambitio. Cum enim videret
 opulentissimam in proximo prædam,
 ipsum illud Hungariæ Regnum, adeo
 cupiditate eius exarsit, ut quatenus
 jure non poterat, sacrilegio sibi jun-
 geretur.

Sed larva deerat parandi exerci- Pacem
 tus: hanc mox, turbarum parens, simulat
 Bohemia subministravit. Hac quip- & bellum
 pe suave sui Regis excutiente jugum, parat.
 fucum talem commentus est, ut ar- Anno
 1619,

Mens. Jul: mis, quæ in perniciem Hungariæ præparabantur, in subsidium se Ferdinandi usurum simularet. *Siquidem pactorum memoriam sibi non effluxisse, adeoq. non aliud magis oportunum tempus esse, quo dictorum conventorumque fidem, terrarum Orbi, testatam redderet. Et, si modo Ferdinando Regi allubesceret, missurum ilico multamillia.*

Cum Palatino con- spirat. Interim, cum Palatino Bohemique rebellibus juncto foedere & consilio, Varadinum, Hungariam versus, magnis exercitibus gradiebatur. Et, ne tum quidem Hungari sinisterius quicquam suspicarentur, novo, nutantem Hungarorum fidem, commento deterfit.

Bethles. ni dolo. Destinatis, ad Andream Doczium Generalem Cassoviensem, literis, *Varadinum iter adornasse se, scribit, nec dubitare, varios de se, ab invidis, spargi rumores, quasi in Hungaria Regnum aliquid moliturus. Caterum monere, imo rogare impensius, ne aures pateant malevolorum sermonibus: nondum sibi excidisse, quid ex pactis, quid ex fide data Ferdinando Regi debeat.*

His alijsque verborum lenocinijs, adeo Doczium Bethlenus demulfit, ut prorsus nihil ab illo metuendum sibi

sibi existimaret. Donec tandem, pri- Doczia
 mum perfidiæ documentum, Doczi- um dea
 us ipse factus est. Missis enim Redeio cipit &
 & Setschio, qui, cum proceribus alijs occidit,
 ad eum defecerant, Cassoviam cum s. Sept:
 exercitu, atrocibus illi minis, inno-
 centem virum, urbi extorserunt. In- Cassovia
 de vestibus nudatus, & ludibrio habi- am oca
 tus, in Transylvania tandem, credu- cupat,
 litati suæ exitio suo parentavit. Urbs
 ipsa, pari Cassoviensium proditione
 & metu, jugum accepit.

Ingens mox, ab insperata hac ir- Hun-
 ruptione, per universam Hungari- gariam
 am, trepidatio: quam Gabriel Beth- subjia
 lenus, vi, cædibus, terrore, rapinis, est,
 in immensum auxit. Sectarios, ipso
 sui adventu, sibi statim conciliavit, &
 ab ijs juramentum fidelitatis exegit.
 Constantes, in fide Ferdinandi, Ca-
 tholicos, patria pepulit. Homona-
 ium Comitem, reluctantem non nihil,
 sed insufficientem viribus, in Poloni-
 am abire coëgit.

Multis etiam mendacio circum- Hun-
 ventis urbibus (plurimorum Princi- gariæ
 pum, Reipublicæ Christianæ, con- Princis
 sensu expeditionem sumptam asse- pem se
 rens) Posonium usq; penetravit. Ita facti,
 Vaccium, Tyrnaviam, Neutram, No-

34 BELLUM BOHEMICUM I.

vigradum, Possingam, & alias sibi subjugavit. Et, succedentibus porro ex voto rebus (comitijs à circumvento Hungariæ Palatino extortis) Hungariæ Principem se ipsum dixit. Audax facinus & ipsius fastigio majus: sed quod ille, majore audacia, in periculum cumulat. Petronellensi siquidem arce funditus igne deleta, pulsus in super in subsidium venientibus copijs, ipsum ad deditioem Posonium

Posoniensis est pugna. compulit. Tandemq; ad obsidendam Viennam, cum rebellibus Bohemis progressus, in unum omnes coaluere corpus.

Homonajus Hungarorum vocatur. Anno 1619. Decem. Et jam non de urbibus, sed de integris, styria, Carinthia, & Carniola, Provincijs loquebatur. Nec segnius, quam diceret, videbatur ausurus, nisi firma Polonorum manu, Comes Homonajus, fatis idonea Hungarorum clade, totum in Hungariam traxisset Bethlenum. Ille enim, à Sigismundo Poloniæ Rege, impetrato exercitu, ad vindicandam Patriam revertebatur: sed à Ragotzio, Cassoviensium Hungarorum præfecto, primo pulsus retro fuit. Inde, conjunctis cum Radulensi, & Althemio Comite, viribus, cladem vindicavit. In medio siquidem

dem ardore pugnae, Polonis fugam
 simulantibus, incautius Hungari praedae
 incubuerunt: hos, reversi Poloni,
 spolijs impeditos, quinque millibus
 trucidatis, toto pepulere campo. Sic,
 cum sanguine & Spiritu, male partem
 revomuerunt victoriam.

Hac intellecta clade, Bethlenus, de ^{Gabon}
 Hungaria jure sollicitus, retro Poso-^{cum Cas}
 nium abiit. Ita q; cum inducijs opus ^{sare san}
 sibi videretur, ut Poloniae Regis metu ^{cit ino}
 exoneraret animum, ad subdolas su-^{ductas.}
 as artes revertitur. Hungariam, ad
 sui Regis Ferdinandi obsequium, re-
 ducturum se simulat: sed tempore o-
 pus esse, quo nonnullorum exasperati
 animi persuasionibus suis, lenirentur.
 Et has, candido Ferdinandi animo,
 qui tum vel maxime Bohemico bello
 gravabatur, facile offudit nebulas. Im-
 petratis ergo, ad usq; S. Michaëlem in-
 ducijs, mox easdem in perniciem Fer-
 dinandi vertit. Depressis illius, & ^{Turcorum}
 hostium, supra verum, elevatis vi-^{sollicitis}
 ribus, ad armorum societatem, solli-^{ratu.}
 citavit Turcicum Imperatorem. Mu-
 tus etiam Christianos cladibus attri-
 tos asseruit: & quid aliud, scissam tot
 in partes Germaniam, quam praedam
 fore? Hæc ille (quid videtur) ad
 Ottomannum.

Subin-
ducis
exercet
hostilia. Sed, ne solis luderet Ferdinandum litteris, varijs, hinc inde, armorum maculis, induciarum candorem violavit. Munitas siquidem Homonai arces occupavit; Germanorum cohortem, sine cuiusquam noxa, prono Danubio navigantem, invasit: eiusdem, ex arce Posoniensi, gentis præsidium exturbavit: & varia, Christiani Imperij, propugnacula, Turcis tradidit.

Hungaria
Rex r. e
nuntia
sur. A
1620.
25 Aug. Sed quur multus in hisce minutulis? Ad extremum tandem vesaniæ progressus est, actisq; Neosolij comitijs, pridie certa morte demnuciata refragaturis, à paucis rebellionis concitatoribus, Rex Hungariæ, tumultuaria factiosorum acclamatione, renunciatus est: & Posonio diadema, ad tutiora loca, deportavit. Mox, Nitria expugnata, immiffis, cis Danubium, in Austriam copijs, obvias arces & urbes occupavit: adeoque, posito omni pudore, inducias palam rupit. Multo majora patraturus, ni socij res in Bohemia, cladibus paulatim corripissent.

Dum autem ille in Austria victorijs grassatur, à tergo Posonium in Hungaria periclitatur: & hoc eis, in perfidia, indulgente fortuna, ut magni viri
 fato

fato periculum vindicaretur. Genero-
sus Dampetræ Comes, cum urbi illi
minime de sufficienti præsidio pro-
spectū cognovisset, admotis sex mil-
lium copijs, cum propugnaculis su-
burbium feliciter occupavit. Et jam
lacerato navali ponte, cum sclopeta-
rijs, arcis montem, machinas portis
applicaturus, ascendit: sed cum, eva-
ginato gladio, signum suis daret, à
Moravicis in arce præsidarijs agni-
tus, globo percussus occubuit. Erat is
apud Lotharingos genere nobilis, sed
virtute nobilior, ut quem victorem
sæpius, fortem semper, suo rebelles
damno senserant.

*Dampetræ
Comes
ad Posonium
occubuit.
9. Octob.*

Erat jam Bethlenus in summo suæ
felicitatis apice, vanoque Regis su-
blimis titulo, altum spirans, constan-
tem de cætero fortunam imaginaba-
tur. Sed quam inanis humana mens?
Cum aliæ deessent causæ, præcipitium
illi quoddam ipsa felicitas peperit, &
mirabili casu auxilia securitatis in me-
tum transierunt.

Ab extremo venerant Oriente, ad
eum, Principis Tartarorum Legati, &
sua, cum litteris, dona offerentes, Re-
gium illi titulum, & per vastissimas,
ad suum usque Chamum, terrarum
plagas

*Tartaro-
rum lega-
ti ad
Bethle-
num,*

Anno
1621.

plagas, penetratas famâ victorias, & gratulabantur: hinc suum, amicitiam ejus, ambire Principem, & auxilia, si imperaret, præsto fore.

Bethles
nilites
re ad
Tartar
sum.

Ille oblati, cum auxilio, muneribus, tum vel maxime ad encomium suum exhilaratus, suam, cum gloira, felicitatem nō capiebat. Hinc, rescriptis ad Tartarum literis, illum reciproca laudum enumeratione demulsi, eique superioris anni, de Zolkevio Polonorum Duce, in Valachia, victoriam congratulabatur. *Se quoq;*, dicens, *Polonis inimicum esse, & cum eorundem, Hispania Regis, Romani etiam Pontificis, quotidie copijs præliari. Ad Pragam quidem Bohemia Regem infortunium aliquod passum esse, & hinc jam à se cum Germano Casare, pacis alicujus, media tractari, omnia vero simulare: ut intorim, junctis sibi quindecim Turcarum millibus, pulso Ferdinando, in Austriam ruat. Bohemia Regem brevi, cum tricenis mille viris, iterum in armis fore. Invitare itaq; Tartarorum Principem, ut cum vicies mille militibus, placeat ad se venire: velle enim se, junctis Bohemia Regis, Turcarum, serenissimique Tartarorum Chami copijs, uno velut virorum diluvio, Germaniam inundare, & potentissimo Turcarum Imperio subiugare.*

Ducturum per Regiones & oppida Tartarorum Principem, qualia ejus Tartaria nunquam viderit; certam sibi victoriam, & militibus prædam fore.

Hæ litteræ incautius custoditæ, Hungariæ procerum manibus terebantur, & mira mox, à Gabriele Bethleno, animorum alienatio sequuta est. Certe Georgius Setchi⁹, Thomas Bosniacus, & Palfius, clam multis instructi copijs, reconciliati Cæsari, Gaborum, Turcica præstolantem auxilia, gravibus affecere damnis, Neusoleoq; submissos auxiliares interceptere.

Sic ruentibus paulatim Bethleni rebus, ille quoque antea felix, dignus tota nunc victoria, Buquojus visus est. Hic, divisas præfidijs, Bethleni copias, volens Hungaria semel, & in æternum pellere, viginti quatuor milium exercitu, singula oppida aggressus est. Et primum quidem Pofonium fuit, comilitonis sui Dampetræ Comitis ulturus interitum: Sed illud, salutaribus usum consilijs, ultronea deditione, gratiam quærebat; & placuit facere, quia tam facile cesserat. Inde digressus, S. Georgium, Possingam, Moderam, & alia loca, spoliata prius, igne delevit, Tirnaviam, Altenbur-

tenburgum, & totam fere insulam occupavit. Schitnavia, post dierum aliquot reluctationem, & impetratam, non introduciendi præsidij, gratiam, ad obsequium Imperatoris redijt.

*Tartari
à Poloz
nis, cafi.*

Proficiscuntur interim, in auxilium Bethleni, sollicitata viginti Tartarorum millia: & jam Germaniæ stragem de longinquo minabantur. Sed hoc Chotkievicius, post Zolkevium, Lithuaniam simul & Poloniæ Generalis, Cæsareanos metu liberavit. Ille enim egregia, octo millium, instructa acie, viginti millia fudit, & plerisque trucidatis, reliquos in Poloniam captivos abduxit.

*Buquojus ad
Neosolos, cafi.
dit. 10.
Julij.*

Et jam in arcto erat Bethlena militia, quum Carolus Longovallius, Comes Buquojus, Hercules Belgicus, Cæsarianæ militiæ Generalis, annos circiter quinquaginta natus, Neosolum obsidens, audacius in erumpentes proventus, sedecim acceptis vulneribus, & equo, cui infederat, trucidato, lancea confossus occubuit. Quantus, o, tum triumphus Viri unius occasu intercidit! cum tumultuantes statim milites urbem desererent: cum, insequentibus Hungaris, plerisque ex posteriori agmine trucidatis, triginta majora

*Exercitus
eius
fugit.*

BELLUM TRANSYLV: I. 41
majora tormenta hostibus relinque-
rent: cum non in ipsis, ad Guttam,
castris tuti, ignobili fuga, Posonium
usq; currerent. Quanti unius belli Du-
cis virtus valeat insigne documentum.

Hac clade factum est, ut profliga-
tum fere, in Hungariam bellum re-
verteretur. Bethlenius enim statim
e suis, in quibus hucusq; latuerat, an-
gulis emerfit, & recuperatis facile, e-
reptis à Buquoid Urbibus, arcta de-
nuo Posonium obsidione cinxit. Sed
decem equitum turmis, & duabus pe-
ditum legionibus, ex Moravia, strata-
gemate urbem ingressis, desperata ex-
pugnatione, obsidionem solvit.

Cum itaque Posonium non cessis-
set, in Moraviam declinavit: sed nul-
lo, in exhausta populationibus re-
gione, com meatu invento, in Hunga-
riam regreditur. Ibi Bethlenius con-
scientiam suam, periuria, fraudes,
dolos: Imperator Ferdinandus sub-
ditorum & Hungariæ desolationem
miseratus, utrumque bellandi nausea
subijt. Et pacem facile, utrisque spe-
rantibus, erat invenire. Bethlenius
Hungaria cessit, diadema restituit, &
regio titulo abstinere jussus, porro
abstinuit. Econtra Cæsar, cum non-
nullis

*Beth-
lenus*

*perdit a
recupe-
rat.*

*Pacem
cui Fero-
dinando
facit.*

*Anno
1622.*

42 BELLUM MANSFELD:

nullis Provincijs, Principis Imperij
 titulum, Gabori concessit. Sic Nicola-
 opoli cōditionib⁹ quasi beneficijs cer-
 tatum: & utrique, stipulata pace, fessa
 potius, quam Victoria arma posuere.

BELLUM MANSFELDICUM

& Brunsvicensē. I.

Quis non peractum, fuga Palatini,
 in imperio bellum diceret? At-
 qui acrius multo ac vehementius, Bo-
 hemici incendij cineres, recalvere.
 Et in Palatinatu quidem atrox, cum
 Ernesto Mansfeldio, bellum. Quippe
 cum ille, Bohemia exclusus, Frederi-
 cum tamen adhuc suum tueretur, in
 Palatinatum superiorem descendit, ut
 aut, quæ restabant, defenderet, aut
 perdita recuperaret. Et tantum pro-
 pe negotij, quantum re integra, cum
 fracto Duce fuit. Ille velitationibus
 quibusdam secundis, octo decim mil-
 lium exercitum comparat, & expu-
 gnatis passim oppidis, integris incu-
 buit ditionibus. Magno, meo iudicio,
 belli Ducem, nisi probatæ militiæ
 virtutem, incendijs & rapinis corru-
 pisset.

Igitur, ne latius serperet malum,
 placuit duobus, Tillio Bayaricorum,
 Baurio

*Mans-
feldius
in Pa-
latina-
tum,*

*Multa
recupe-
rat,*

Baurio Herbipolensium copiarum
 Ductoribus urgeretur. Hinc indigna-
 tus minaces scripsit Franconiæ Duci
 litteras, ut copias revocaret, nisi su-
 am videre mallet ardere Franconi-
 am. Sed, intra constantiam optimi
 Principis, minæ fuerunt.

*Fran-
 conia
 Duci
 minas
 tur.*

Ad Weidhausium ergo primo a-
 cies, veruntamen æquo fere Marte,
 concurrere; paulo tamen felicius
 Mansfeldio dimicante, cum Cæsari-
 anorum Ducum alter, Baurius, forti-
 ter pugnans, in acie cecidisset. Aliud,
 altera deinde vice, dubio Marte præ-
 lium. Tum magnus, viginti quinque;
 librarum, globus, ante ipsum, inter
 duos Vinarienses, Mansfeldium ce-
 cidit, sic ut terra, circa ipsos, varie
 dispergeretur.

*Pugna
 ad
 Weid-
 hausium.
 Anno
 1621.
 16 Julij*

*Alia
 pugna
 1. Aug.*

Ipse tandem Bavarix Dux, anim-
 advertens potissimum Mansfeldio
 com meatum Amberga procurari, il-
 lac movit; ut saltem à tergo penu-
 clauderet, & fame comminueretur.
 Et jam, occupato Chamo, vicinisq;
 oppidis, Ambergæ imminebat, cum
 Superior Palatinatus, suimet, ipsius
 Mansfeldij rapinis irritatus, Bavaro
 se sponte submitit. Hic Mansfeldius,
 circumventum se videns, ut evade-
 ret,

*Bava-
 ria Dux
 in Mans-
 feldio.*

44 BELLUM MANSFELD:

ret, Punicam fraudem commentus
Mansfeldij dolus. est. Summam pecuniæ pactus, se ad
 obedientiam Cæsaris, rediturum si-
 mulavit: munitioibus, ad Weidhau-
 sium, Bavaricis cessit: ex superiori in
*In Palatina-
dum in
feriore
des. on
di.* inferiorem Palatinatum descendit.
 Ubipericulum evaserat, fidem rupit:
 & è diametro fore se Cæsari hostem
 aperte professus est. Et primum mox
 perfidiæ monumentum Burgesellum
 fuit: quod oppidum occupatum in-
 genti pecuniæ summa multavit. Di-
 deshemiū, sex tormentis quassa-
 tum, expugnavit: Luitenburgum, in-
 colis metu dilapsis, libidini militum
 permisit. Flexo deinde Hagencam a-
*Varia
loca oc-
cupat.* gmine, extortis per fraudem prius
 centum imperialium millibus, ad su-
 um, illam, coegit obsequium: sed fru-
 stra tentatis Tabernis Alsaticis, ipsam
 late vastat Alsatiā.

Fredericus Palatinus, secundo illo,
 Mansfeldij, armōrum strepitu, ex-
 pergefactus, dissimulata persona, per
 Gallias ad eum venit, multa ignotus,
 in itinere, de se convitia compulsus
*Palati-
nus ad
illum
venit.* audire. Mox præsentiam ejus Mans-
 feldius secundo prælio cohonestavit.
 In Palatinatum enim regressus, pro-
 pe Wislochium, castra Tillianis ca-
 stris

stris opposuit, missoq; nonnullo, ad provocandum hostem, equitatu, cessit ex voto. Tilliani quippe, fugam simulantes, ad ipsa Mansfeldij castra sequebantur. Hic, dispositis ad hoc tormentis, in effusos prosperè jactabatur. Orta mox ingens pugna, & trucidatis duobus Tillianorum milibus, incautam eorum ferociam extigavit.

*Casario
ano. cao
dit
Anno
1612.
Men:
Mart.*

Hanc suæ cladis ignominiam, Tillius, capitali regeſta clade, deterſit. Junxerat se Mansfeldio Georgius Fredericus Badensis Marchio Durlacenus, & tradita filio suo ditione, unum totus sequi Martem decreverat. Adeoq; Wiselochianæ victoriæ particeps, suis à Mansfeldio sequeſtratis copijs, solus, solo exercitu, indiviſæ victoriæ gloriam ſectabatur. Sed in contrarium omnia cecidere, & ejus temeritate factum est, ut unus, ad Wiselochium, vicisse Mansfeldius videretur.

*Marc
his Ba
densis
in Ca
sarem.*

Tillius, Gonsalvi Cordubæ viribus confirmatus, & Durlaceni consilio lectus, audacter in illum movit: nempe quemadmodum duobus & unitis hostibus impar, ita ſejunctis & ſingulis superior ſibi videbatur. Badensis in-

*Tillius
in Ba
densis.*

46 BELLUM MANSFELD:

terim, Wimpfenam & Heilbronnā
inter, in aperto viridiq; campo, mox
fanguine suorum purpurando, con-
federat. Tillius ergo, exploratis ejus
castris, sylvam collemq; ad dexte-
ram, (quem negligere quidem Mar-
chio non debuisset) occupavit.

*Praeli-
um ad
Wim-
psenam
27 Apr.* Ipso statim sequentis diei (quæ se-
renissima erat) auspicio, prælij pari-
ter & victoriæ auspiciū fuit. Cæsa-
riani quippe Marchiacos, in patenti
campo tormentis suis obnoxios, con-
tinuis explosionib⁹ lacerabant. Qui-
bus tandem nonnihil evitatis, con-
cursus equitum sequebatur: quo, æ-
quali prope damno, ad meridiem us-
que producto, utrisq; fessis, duabus
horis, quasi de industria requies fuit.

*Equitas
89 Mar-
chiacus
fugit.* Inde novo fervore, novo consilio,
novis etiam viribus dimicabatur. Sed
Austriaci, ut in sylvula refrigerio; ita
in campo felicius, non lasso fervore,
pugnabant. Cessit ergo equitatus Mar-
chiacus, & Heilbronna exclusus, con-
fugere Garthacum compulsus est.
Fortius tamen viduus peditatus pu-
gnabat, & totam belli molem solus
sustinuit, solus in Sylvulam retro e-
git. Reversa tamen, nova Tilliano-
rum ferocia, in campum pugna est:

& cum æquo diu Marte dimicaretur, casus tandem Austriacis Victoriam dedit.

Badensium aliquot nitrato pulvere onusti currus, (propriorum an hostilium tormentorum fulmine dubium est) flammam concepere, & miserabilem Marchiacorum, ad duo jugera, stragem dedere. Hinc confusio, mox ^{Badensium} mera cædes. Triginta octo tormenta ^{ss. vincta} metallina, centum viginti militaria ^{citura.} signa, in manus venerunt. Mille quingentis currus, omnimodis spolijs pleni, cum ingenti pecuniæ summa, prædæ fuerunt. Sex millia cæsa, duo millia capta sunt. Adeoq; hæc tanta victoria fuit, ut secunda, post Pragam, numeraretur.

Et jam indubiè sua Cæsaris erat ^{Hollandorum} Germania, cum gratiam precarentur ^{consilia} Principes, & Mansfeldius desperaret, nisi summa à sæculo pestis, Batavorum emersa paludibus, immani strage Germaniam populata fuisset. Veruntamen placuit hanc beneficij excitare, ne, pacata Germania, ad primos suos concitatores, secundo Rheeno, bellum navigaret. Verum enimvero hæc quoque, suis præliorum ardoribus, ab Imperatore tandem consumpta est.]

Chri-

48 BELLUM MANSFELD:

*Christi-
anus
Brun-
swicen-
sis in
Impera-
terem,*

Christianus itaque, Ducum Brunswicensium profapia oriundus, Pseudo Halberstadiensis Episcopus, cum dignitatis illius, quam invaserat, confirmationem, à Cæsare desperaret, consilijs & subsidijs Hollandorum erectus, quodam diluvio scelerum Westphaliam inundabat. Nihil enim illius, præter rapinas, cædes, stupra, incestus, sacrilegia, egit exercitus: plane quasi, non cū Cæsare, sed virtute, bellum suscepisset. Ita hoc Lipstadium, Susatum, Paterborna, Brachelia, aliaque Westphaliæ oppida subacta testabuntur. Tunc illæ, toto Orbe execrandæ, pecuniarum extorsiones, & conflatis in nummos sanctorum statuis, insolentes inscriptiones: *Christianus Brunswicensis, amicus DEI, Clericorum hostis.* Cum hi sacrificijs Numen adorarent, immanibus ille sacrilegijs profanaret, sceleratus tamen homo, ut amicum se Deo faceret, inimicos Deo dixit.

*Gottes-
freund
Pfaffe
Feind.*

Erat itaque libidine sua jam debellatus exercitus, & à Iacobo Anholdino Comite paulatim atterebatur: donec, ad suam ipsius ruinam, Palatinum versus proficisceretur. Ibi illum, Tillius, Corduba, & Anholdinus, con-

junctio

*Pa-
latina-
tū pro-
ficisci-
tur.*

uncti, jungendo ponte occupatum,
undique invadunt, tormentisque va-
cium in fugam propellunt.

Brunswicensis, ut scelerum alias, Ad Mæ-
jam fugæ Princeps, primus ad flu-num ca-
men. Dumque Ducem, ponte trans-ditur.
euntem, effulius sequuntur milites, 2. Julij
disruptis ordinibus, tanto impetu fe-
stinant iter, ut, scisso ponte, scelera-
torum millia vorticibus amnis absor-
berentur. Reliquæ cohortes desertæ,
gladijs glandibusque Cæsarianorum
conficiebantur; usq; dum, ad Benshe-
mium, Mansfeldio junctæ, eius cau-
ta fortitudine, quasi clypeo tegeren-
tur.

Ad quatuor millia cæsa, plura Mæ-
no merfa fuere. Atque hæc prima de
sacrilegis ultio. Igitur Palatinus, bel-
li sumptibus impar, hisq; exercitibus
victoriam desperans, fretus etiam
compositione Bruxellensi (quæ tum
agitabatur à Iohanne Digbio, socii
sui, magnæ Britannia Regis Legato)
exautoravit id postulantes exercitus.

Mansfeldius ergo & Brunswicensis Frede-
Germania deducunt copias, & relicto ric9 Pa-
Sedani Palatino, ab Hollandis militia latinus
sacramento obstricti, Brabantiam Germa-
versus cautè progrediuntur: Corduba niam
deserit,

50 BELLUM MANSEELD:

Mansfeldus & Brunsvicensis ad Floreacum eam castris duntur. 29 Aug.
 & Anholdino, modo à latere, modo à tergo, modo à fronte urgentibus; donec ad Floreacum, non procul Namurco, ventum est. Ibi, pugnam offerentibus, Brunsvicensi & Mansfeldio, Ducibus, ipsa illa die concessa est. Ordinibus itaq; instructis fortiter acies concurrere, & in summas Austriaci redacti angustias, Embdanna potissimum & Isenburgica legionibus eriguntur, recuperatisq; per Gaucherium, amissis curribus & tormentis, multa in potestatem signa venerunt.

Casorum numerus.
 Cecidere, præter captivorum numerum, ad quatuor millia. Mansfeldius insuper cistiam suam, Brunsvicensis brachium amisit. Adeoq; accisis copijs, Bredam pervenere, ut, cum ante conflictum viginti, jam non, nisi octo millia numerarentur. Quibus dum Batavi, ad Bergo opsomæ obfidionem solvendam utuntur, viduus interim omni exercitu Palatinatus Tillio cessit. Heidelbergæ, nequiquam generose defensa, vi expugnatur. Manhemium æquis conditionibus transigit. Franckenthalium, Isabellæ, agente Jacobo Rege, velut sequestro traditum. Sic, exactis Germaniis

ET BRUNSWIC: II. SI
mania hostibus, Germaniæ vendicata
libertas.

BELLUM MANSFELDICUM
& Brunsvvicense. II.

POst primum bellum Mansfeldicum
& Brunswicense, vix duorum men-
sium requies: ecce alterum bellum,
minus quidem spatio, sed adeo cladi-
um & vastatione Provinciarum ter-
ribile, ut, si æquis calculis illata damna
metiamur, amplius quam sub Attila
suo Hunnos revixisse diceremus.

Solverant Berg-opsomæ obsidi-
onem Batavi, & accitas, in subsi-
dium, Harpyas, Provincijs suis no-
xias, varijs delinimentis è suis finibus
exigebant, & instructas novis viribus,
in Imperium rursus emittebant. Mox
illæ Neukirchio, Ratsfeldio, Statloo,
Melino, alijsq; horribilem in modum
direptis & expilatis Oppidis, Tarta-
ricum in morem, varijs bellorum ci-
atricibus fœdam non ita pridem à se
Westphaliã, ad extremum defor-
marunt.

Inde, ut latius vagarentur, destina-
tas prædæ terras diviserunt. Et Mans-
feldius quidem intactam hæctenus O-
rientalẽ Frisiã, ut Campaniam quã-
dam,

miserè affligit. dam millies Annibale scævior, ingres-
sus est, & inaudita, ab ullo exercitu
• licentia diffuens, immania auribus
scelera perpetrabat. Meppena mi-
rum in modum munita, asylum, com-
pendio quodam flagitiorum, facta
est. Cloppenburgo, Wilshusio, & alijs
quibusdam, spectantibus ad Electo-
rem Colonjensem, reditibus, homo
profanus, & exitio Germaniæ na-
tus, manus iniecit. Exactiones subdi-
tis intolerabiles imperavit, & agrico-
lis, ultra quam haberent, cruciatibus
extorsit.

*Olden-
burgen-
sem Co-
mitem
exhau-
vit.* Sed quid in infimam plebem, cu-
juslibet ictui obnoxiam, non auderet
qui sublimem Principum virorum au-
thoritatem violare non erubuit? Pu-
det dicere. Comiti Oldenburgensi
indignis modis, centum imperialium
millia extorsit.

*Libidi-
ne dis-
fluit.* In libidinem tandem declinaverunt
rapinæ. Fornicatio publice permit-
tebatur: quin imo matres & filiæ, in
mutuo alteræ alterarum aspectu (valde
bestias!) constupratæ. Et totus tan-
dem Mansfeldius in monstrum illud
ut mente, & animo, degeneravit: a-
deo ut suis ad extremum flagitijs, nisi
armorum viribus consumeretur, in

Brunswicensis ad Visurgim pari im-^{Brun-}
 mania, paulo tamen fortius, flexit ^{swicen-}
 agmen. Huxariensem, Hammelien-^{sis ad Vi-}
 sem, & Rentelensem, civitates, firmo ^{surgim}
 præsidio munivit. Vechtiam, per ^{Varia}
 Stirumensem Comitem, trucidatis Hi-
 spanorū octingentis ^{militibus}, inter-
 cepit. Et Visurgim transgressus, Saxo-
 niæ inferioris circulum ad rebellio-
 nem disposuit.

Et jam Mansfeldius & Brunswi-
 censis, majora volentes animo, cum ^{Fœdus}
 Bethleno Gabore fœdus jungebant: ^{Mans-}
 ut, cum Germaniam illi imperiumq; ^{felleij}
 Hungariam hic Moraviamq; invade- ^{& Brū}
 ret, & in medio duorum hostium, u- ^{swiceno}
 no tempore, Cæsar premeretur. Ad ^{sis cum}
 hoc & ab Eislefeldensibus collata pe- ^{Bethlen}
 cunia est, & pro transitu, in Bohemi-
 am usque, Saxo sollicitatus.

Sed mox propositum & conatus
 eorum Fortuna destituit. Nam & Be-^{Brun-}
 thlenus (ut postea patebit) frustra ^{swiceno}
 in Hungariã movit, & Elector in fide ^{sis ad}
 Cæsaris perseveravit, & Brunswicen-^{Stadt-}
 sis, ut leviter à Saxoniam inferioris cir-^{loã cas}
 culo fuerat receptus, sic, imminenti ^{ditur.}
 bus Cæsarianis, pari levitate rejectus, ^{Anno}
 cis Visurgim, in Westphaliam regre-
 di cogebatur. Ibi comburentes o-

§4 BELLUM MANSFELD:

omnia Brunswigianos, insequitur, cum Anholdino, Tillius, eorumque extrema agmina, prope Stadtloam, in ericeto Duvendica invadit. Et occultata, Vicinis in paludibus & arbutis (quam Lingenses Grollanique submiserant) forti manu, undiq; circumfusæ Brunswicicæ cohortes sternuntur. Et numerosus ille triginta milium exercitus; ad hostium suorum satietatem cæditur. Donec, misericordia tacti Duces, dicerent, instar Annibalis, militi suo. *Parce ferre.* Sex millia cæsa, quatuor millia capta sunt. Septuaginta quinque vexilla ablata, vexillationes octodecim, & tormenta duodecim maxima, ab Hollandis (ut notæ characteresq; indicabant) subministrata. Adeoque inter tantum exercitum ac nullum vix dies interfuit. Christianus ipse Brunswicus, cum duabus equitum turmis, & vulntrato juniore Turrensi, Brefortam agrè pervenit. Inde Embricam & Arnheimum porro progressus, suos ex pugna profugos præstolabatur: quorum & ad duodecim millia brevi reversa.

Verum enim vero, succollantibus ea Batavorum ordinibus, sex selectorum millia Duci attribuerunt. Egre-

gij nimirum pacificatores Orbis Germanici; quibus volupe, atque è re, committere inter sese Principes cum Cæsare, eoque pacto & Cæsarem & Hispanum intestinis distingere bellis.

Mansfeldici, intellecta clade, ne subito opprimerentur, Meppenam ^{Mansa} deseruerunt, & in Frisiam ad suum se ^{feldici} recepere Mansfeldium. Quem diu ^{Meppen} tius incubantem illa provincia per- ^{nam} pessa est; donec tandem Anthonius ^{deseruit.} Guntherus Comes, Oldenburgic^{us}, exoravit Cæsarem, ut, data exitiis Harpijs venia, sacramêto solverentur.

Redeunt itaq; ingens prius aurum pactis in desolatam tot exercitibus Westphaliam; si quid nempe Brun- ^{Ad Frisiam} swicensis reliquisset scrutaturi. Sed ^{frisyam} hos etiam, Frisoitam oppidum op- ^{eadem} pugnantes, à tergo Cæsariani inva- ^{enr 26.} dunt, & circumventa, ab Anholdino ^{Decem;} & Erwitto, sacra capita, quindecim mutantur vexillis. Limbachius, cum plerisque Centurionibus, in manus venit. Reliquæ suis rapinis mutilatæ copiae latrocinijs evanuerunt. Mansfeldius ipse, paucis comitatus, in Hollandiam quoq; se recepit. Adeoq; multas, hac expeditione, & Germania, clades & infamias, nullas sacrilegi victorias reportarunt. BEL-

BELLUM TRANSYLVANICUM

secundum.

Bethle- nus in Hun- gariam redit. **D**UM alij alijque Duces Bohemici belli sequuntur ruinam, Transylvania se rursus erexit. Bethlenus nobilissimo Hungariæ Regno quodammodo inescatus, non jam quasi alienum, sed quia amiserat, quasi captus bellijure repetebat. Igitur ut extincta parum fideliter incendia majore flamma reviviscunt; ita ille de integro, (inita tamen prius cum Mansfeldio, ut superius vidimus, & Brunswicensi armorum societate) auctis majorem in modum copijs, tota deniq; Transylvaniae suæ mole, in Hungariam rursus, terra fluminibusq; veniebat. Non aliud formidilosi⁹ fama bellum, cum per Bethlenum universum in arma Turcarum imperium sollicitaretur.

Fuco Turcam in suas partes trahit. Sed cum jurisjurandi tenaciorem Turcam iuvenisset, ad artes conversus, fingit ad Hungariæ status litteras, velut ab Imperatore Romano scriptas: quasi victo Palatino, & Palatini Ducibus, in Valachiam, Bosniam, Græciam, arma translaturus, & si cederet, ipsa Thraciæ Turciciq; Impe-

rij metropoli, Byzantio Sultanum
 pulsurus. Has à se fictas, ut interce-
 ptas quasi litteras, Sultano mittit, &
 locum (crebris victoriarum Ferdi-
 nandi nuntijs accensa invidia) fucus
 invenit. Præsertim cum, adniten-
 bus Jegerndorffio & Seniore Turren-
 si, supremi Bassæ, multis imperiali-
 um millibus, Constantinopoli favor
 emeretur, & quadraginta annuè mil-
 lia, cum quibusdam Hungariæ urbi-
 bus, stipularentur.

Expugnatur hisce & timoris & le-
 nocinij arietibus, paci alias quam bel-
 lo aptior, Mustaphas. Missaq; Turca-
 rum & Tartarorum sexaginta millia,
 & his quoq; Hungariam, inde, affli-
 ctam toties, Moraviam inundabat.
 Cædibussq; omnia, rapinis, & Chri-
 stianorum, in miseram servitutum,
 abductionibus, miscebantur.

Inclinavit hæc plurimum animos ca-
 lamitas: eorum maximè, qui impjissi-
 mo Christianæ religionis desertori
 Comiti seniori Turrensi, ac Marchi-
 oni Jagerndorffio non dispari, vilissi-
 mis Turcarum mancipijs adhæse-
 rant, olim libertatis Calvinisticæ si-
 tientissimi.

Succurrit tamen surgenti malo,

Cæsari- tectus illioræ defendendæ, Cæsaria-
ani res- nus exercitus; stititq; ruentes in ex-
stant. tremam perniciem rebelles, malo-
 rumq; suorum, suavis imperij Calvi-
 nistici facino, ignaros.

Circum- Sed hoc, in malorum compendio,
wallan- brevè solatium. Hostes enim multi-
tur. tudine abundantes, mactatis ad Tyr-
Anno nam, pecorum in morem, Tiefen-
1623. bachij copijs, universum, cum Duce
 suo, Hieronymo Carafa Marchione
 de Monte Negro, ad Ghedinum, cin-
 gunt & circumvallant Cæsarianum
 exercitum. Et præcisa omni, submi-
 nistrandi comæatus, facultate, ma-
 gna sequuta penuria est. Mox fames,
 & mactatis centenæ aliquot equis, e-
 quina caro taxata pecunia.

Bethle- Tum Bethlenus, nullum tempus
sumptio ad iniqua cogendi Cæsarem oportu-
in Cæs- nius ratus, Conditiones pacis super-
rem. bissimas ei præscripsit. Dari sibi Prin-
 cipatus in Silesia duos, oppeliensem
 & Ratiboriensem postulavit. Hunga-
 riæ urbibus, à montibus Transylva-
 niam usq; cederet Imperator, injun-
 xit. Omnes belli sumptus Cæsar re-
 sarciret voluit. Pro regem se, seu Pa-
 latinum Hungariæ, Ferdinandus fa-
 ceret, iussit. Et cautionem, seu hypo-
 thecam;

Hungariam vastat. vit. Dimissis ergo Turcarum aliquot ad rapinam legionibus, omnem latè vastavit Hungariam, pagos ussit, oppida diripuit, Christianos ad mancipia præparavit.

Pupugit Fortunam facinus, & ad scelerum ultionem commovit: nec, *Turcica legiones aliquot caduntur.* volentem ulcisci, quam facere poterat, occasio defuit. Legiones enim præda graves, dum Christianorum millia, quasi pecorum greges, non in castra Bethleni ad Ghedinum, sed & sævitiam eius, & Germanicam hyemem, ulterius non ferentes, Turciam versus, ad servitutem pellunt, hoc ipsum fecit exitio esse, & Esterhasio Comiti, occupatas invadere, copiam fecit: Nec ille cunctatus, in districtas ad Neutram fortiter iniectus, insigni eas strage multavit.

Postridie cum dissipatæ coissent *Iterum caduntur.* copiæ, prælio & fugæ præparabantur. Siquidem, ad Neutræ pontem properantes, fugæ iter ante pugnam respiciebant. Sed & hunc in eorum damnum Fortuna vertit. Cæsariani quippe, inscijs Osmanidis, iniectis flammis, pontem magna sui parte mutavere. Tum, instructis aciebus, pugnatur acriter, fortius tamen à feroce præce-

præcedentis diei victoria Cæsariano milite. Et jam magnam, idem, utrisq; spem, pons faciebat: Barbaris fugæ, Cæsarianis victoriæ. Quæ tamen illos fefellit, hos fideliter iuvit & erexit. Dum enim urgent Cæsariani prælium, ad mutilatum retro pontem Turcæ cedunt: mox, missò pudore, certatim fugiunt. Dumq; priores ad pontis semiusti fines consistunt, à posterioribus ad pontem, ad lapsum, ad aquas premebantur. Hinc à tergo cædes, à fronte submersio, & ineffabilis quædam confusio. Quinam enim ille horror, cum eodem tempore viris & fluctibus, aquis & armis, hostes premerentur! Sed ita inter eorum scelera & Fortunam convenerat, ut, qui varijs modis peccaverant, non uno perirent.

Tertia die ancisarum copiarum reliquæ palabundæ Ovariensem arcem prætergrediuntur, & dum ab hoste, cædibus fatigato, securitatem spondent, tum ab Esterhasio Comite, tum aliunde submisso milite, trucidantur, tum in insidias etiam, à præsidiarijs Comorrensisbus structas, pelluntur; ut è tantis copijs vix unus evaserit. Atqui si quis trium dierum momenta consi-

Omnino

delen-

tur.

4. Nov.

consi.

consideraverit, primo commissum est praelium, profligatum secundo, tertio omnino consummatum.

*Bethles
vi in
dignas
vie.* Quæ ira Bethleni! Illam suo circumscribi corpore & animo non sustinuit, sed eandem, in sui ludibrium, hosti patefecit. Scriptis siquidem minacibus, ad Esterhasium Comitem, litteris, risum meruit, plausum causavit. Quid enim poterat esse Cæsariano militi magis volupè, quam minis hostiū suam quasi virtutem commendari, cladem agnoscere, dolorem aperire? Itaque ille, Bethleni indignatione, tanquam victi confessione, animatus, fuis quibusdam copijs, octo camelos, pretiosissimo panno Turcico, & argenteis vasis onustos, intercept; ut, si posset, iram hominis, ad insaniam transferret.

*Das
vinum
patitur.*

*Eius
crudelis
par.* Et ille quidem, suis irritatus cladibus, in furias omnino exarsit, rapinis, flammis, & Christianorum, in miseram servitutem, abductionibus, omnia miscens; sic ut totus tandem Bethlenus, in Turcam, & animo, & corpore, & more degeneraret.

*Inducit
in cum* Tandem tamen, Brunsvicensis & Mansfeldij cladibus intellectis, & de Tillij adventu certior factus, ad Kallendas

lendas usq; Januarias, cum Palatino *Cæsare*
 Hungariæ, induciâs pepigit, sine ly- *facit.*
 tro captivos dimisit, & militem su-
 um, ab exercitu Cæsaris, ad Ghedi-
 num vallato, abduxit.

Exspirantibus autem inducijs, Beth- *Post in*
 lenus ad vetera redijt, & expugnatis *duciâs*
 quibusdam oppidis, plures homines, *eius sœ*
 ut pecora lupus, in lanienam rapuit. *uitia,*

Iterum ergo Fortunam ussit, & di-
 gnus, ut antea, clade fuit: quam ille,
 qua minime sperabat, parte sensit.

Quid enim, volentem Fortunam ca-
 sum, falleret. Ipsa securitatis auxilia
 in metum transtulit.

Miserat ad Ottomannum, Jacobum
 Curtium, Ferdinandus Imperator, *Impos*
 Legatum: qui, ut dolum Bethleni sen- *stura ita*
 sit, factas & fictas à Gabore litteras *lis de*
 ostendit, imposturam & impostorem *regituro*
 varijs rationibus demonstravit. Fle-
 xit suo robore veritas Ottomannum,
 & missa, quæ restabant, Bethleno au-
 xilia, sub intentatione ensis Turcici,
 revocavit, ictaq; cum Cæsare fœde-
 ra, in plures annos, prorogavit.

Quid, post Turcam, Gabor! Ma- *Pacem*
 ximis viduatus copijs, ut se sibi red- *impe-*
 ditum vidit, Mansfeldium in super *trat.*
 & Brunswicensem cæsos, ex Impe- *Anno*
 1624

64 BELLUM MANSFELD:

rio, in Hollandiam, fugisse inaudijt, et
pacem rursus (primâ occasione rum-
pendam) postulavit. Nec, tædio bel-
li, abnuît Imperator.

Itaque Bethlenus nihil aliud hac
Candis rebellionè profecit, quam ut, cum
tionis, pudore, Hungaria rursus cedere co-
geretur, captivos insuper & ablata
reddere iussus. A deoq; , ut Turcarum
auxilijs formidabilem, ita eorum re-
vocatione contemptibilem, una ea-
demque Fortuna Bethlenum fecit.
Non oppressit tamen aut sustulit, ut
alteri bello reservaret.

BELLUM MANSFELDICUM

& Brunsvvicense III.

Mans-
feldius
& Brū-
swicens
is exer-
citum
impes-
trant.
Irritati suis, secundo suo bello, cla-
dibus, Mansfeldius & Brunswicen-
sis, ut alias, in amicum, hostium Cæ-
saris, portum, in Hollandiam se re-
ceperant. Et mox, novis Batavico-
rum fluctuū procellis jactati, in Angliam,
Franciam, aliasq; Provincias appule-
runt, Ferdinando Imperatori hostem
toto orbe quærentes. Et facile, alijs
damno, alijs invidia rumpentibus,
erat invenire. Itaq; Mansfeldius ex-
ercitus Generalis, multis Anglorum
peditum millibus: & Christianus
Brun-

Brunswicensis Generalis Magister equitum, frequentibus Gallorum turmis, ex Anglia, & Gallia, uno proposito, in unam Hollandiam navigabat.

Mox in assuetis mari magna lues. Ergo, ut homines terræ & valetudini suæ restituerentur, ex humidioribus vicino mari Provincijs, per Sicambros, in Cliviam, Romani Imperij Provinciam, illo, ut videbatur, exercitu, & lue digniorem, ducebantur. Nempe satius erat, ut, cum Imperator nondum posset, licet incorporata, Imperij tamen terra, cladem acciperet. Itaq; Resam inter & Vefaliam, loco amænissimo, castra muniunt.

Propere Wefaliam castra muniunt.

Inde hostiles, in agrum Coloniensem eruptiones. Et ea rursus, ipsisq; solita, barbarie sævitum, ut de præmientia, Mansfeldius & Brunswicensis, certare viderentur. Sed hanc tandem, dubio procul, hic obtinuit; ad compendium flagitiorum stratagemate usus. Assumptis siquidem sexcentis peditibus, & quatuor equitum signis, beneficio noctis, ad nihil tale metuentem Ordینگam, Diæcesis Colonienfis oppidum, profectus est. Vigiles fefellit, oppidulum interceptit.

Colonienfes vastant. Brunsuicensis Ordینگam dirigit. Anno 1625. 10 Iulij.

Mox itur ad spolia, rapinas, cædes, & stupra.

66 CORON: FERDINANDI III.

stupra. Nec ulla relicta est aut mulier, aut inviolata virgo, nisi quam spelunca, vel casus aliquis, oculis subduxisset. Fortunis omnibus exutorum civium nuda tandem corpora taxata lytro.

*Infolens
vix Con-
sumunt
est.* Aderat licentiæ pæna, & cum Hollandorum præsidij, quasi clypeo, tenerentur, sine hoste tamen patiebantur hostilia. Illas ipsas suas rapinas, quasi aureum Erydis pomum, inter illos Discordia jecit, & mox, cum nihil, in exhausta regione, quod raperent superesset, sua invicem spolia rapuerunt. Ne quid vero ad ludibrium quoque deesset: *Vivat Mansfeldius, vivat Brunsvicensis*: ut hostiles voces, invicem excipiebantur. Addita confusione penuria, penuriæ morbi, mortes, & fuga. Sic ut ille quindecim millium exercitus, suis fere malis consumeretur. Tandem reliquæ navibus impositæ, variè tempestatibus castigatæ, in Daniam appulerunt, & cum eis in Septentrionem navigavit bellum.

CORONATIO FERDINANDI III.

in Regem Hungaria.

INvictissimus Imperator Ferdinandus II. cum, quas expertus erat, turbas,

IN REGEM HUNGARIÆ.

turbas, difficultates, subditorumq; ruinas, providè præcavere optaret, & hæredem filium videre Regem, huic proposito ejus non parum fortuna favit, ipsis, Soproniensibus in Comitijs, Regni ordinibus, ultro Hungariæ Regnum offerentibus. Præsertim cum, imminente sæpius Hungariæ Regno Gabriele Bethleno, præsidio quodam indigerent: quod habere videbantur, si Regem in Regno, Cæsaris filium in gremio alerēt. Tum etiam, ne, si humanitus quid Ferdinando Imperatori contingeret, interregni tempore, Bethlenus Gabrielidem, Rege filio non coronato, Successionem ambiret.

Ferdinandus.

III.

Hungariæ Regnum offertur.

Itaq; ab Esterhasio, creato, iisdem in Comitijs, Regni Palatino, Pofonio corona rheda advecta, & quicquid necessarium videbatur, Vienna allatum est. Tum ipsa Deiparæ immaculatæ conceptionis die, in præsentia Imperatoris, Imperatricis, legati Regis Catholici, Magni Etruriæ Ducis, & aliorum, sub sacro Missæ officio, à Strigoniensi Archiepiscopo, solenniter in Regem unctus, & regalibus. S. Stephani vestimentis indutus, ab eodem, S. Stephani gladio accinctus est.

In Regem coronatur.

Anno

1625.

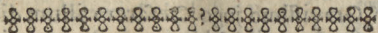
8. Dec.

Inde

Inde Esterhadius Palatinus, corona
 ab Archiepiscopi manibus accepta,
 stentoria voce: *O Regnum inclytum, O*
bas Hungari, inquit, quot quot estis; Sub-
tisne Serenissimum Ferdinandum Erne-
stum Archiducem Austriae, sacra corona
S. Stephani solenniter inaugurare? Qui-
 bus constantissima voce, *Solumus, &*
Vivat Rex, ingeminantibus, receptam
 de manu Palatini, Strigoniensis Ar-
 chiepiscopus, à quadraginta gestatam
 Regibus, sacro capiti coronam impo-
 suit: Deinde & Sceptrum pomumq;
 Regni porrexit. Atq; hæc omnia ea
 pompa & Magnificentia peracta sunt,
 quantum Regius illè actus requirere
 videbatur.

Ita in Ferdinandum III. cui sacra-
 tissimus Imperator incumbere du-
 dum cæperat, onus Regni aliquate-
 nus reclinavit: adolescentem animo
 alacrem, ingenio potentem, frugali-
 tatis continentiaq; in illis aut annis
 aut opibus, non mediocriter admi-
 randæ. Et, ut postera fortitudo do-
 cuit, patientem laboris, voluptatibus
 alienum, quantumq; imponere illi
 probus parens, & (ut ita dicam) in-
 ædificare voluisset, laturum; ut qui
 legerat, nulli cessura ponderi, funda-
 menta.

menta, Quæ diu stare, nunquam sub-
 rui, Deus Cælitesq; faciant.

FLORI GERMANICI

LIBER SECUNDUS.

BELLUM DANICUM.

Bellum Danicum unum quidem ti-
 tulo, sed victoria multiplex. Hoc
 enim Brunswicenses, Luneburgen-
 ses, Bremenses, Megapolitanos, Hol-
 satos, Danos, totam deniq; Cimbri-
 cam Cherfonesum, una veluti ruina,
 pariter involvit.

Causa tam lati belli Christiani IV.

Daniæ & Norwegiæ Regis ambitio. *Dania*
 Hic, cæsis Mansfeldio & Brunswi- *Regis*
 censi, vicinis Cæsarianorum hyber- *ambitio*
 nis, ad limitem inferioris Saxonæ
 circuli, in aliam suspicionem addu-
 ctus, sibi, suisq;, quos pro filiis suis
 prensaverat, Episcopatib⁹ metuebat;
 jamq; non contentus Ferdensi, Hal-
 berstadiensem quoq;, Bremensem,
 Lubecensem, & Osnabrugensem, ut
 tanto commodius constitueret suum
 Regnum Interamnisticum, ambiebat.

Quæ cum indulgentia Cæsaris de *Saxo*
 speraret, clanculo ad alia versus, *Sa* *nia* *ino*
bu *xonia*

ferioris xoniæ inferioris circulum, quia ne-
circu- cessarius erat, ad arma sollicitavit.
lum ad Gravissimo jugo Cæsarem illum di-
bellum strictum sibi subjicere, instituire vi-
disponit sitationes, catholicam religionem in-
 vehere, non catholicis Episcopatus
 adimere, feudatarios, more majo-
 rum, ab investitura excludere, & o-
 mnia ad odiosæ transactionis Passa-
 viensis (cujus observantiam tamen
 dudum ejurassent) normam refor-
 mare constitui, querebatur. Multa
 porro falsa veris miscuit, omnia, quæ
 nos in virtutem, ille in vitium inter-
 pretatus. De se vero nihil; ne quid
 propriæ ambitionis, qui solius circuli
 bonum quærere profitebatur, de-
 stinata corrumpere.

In Præ- His alijsq; verborum phaleris tan-
fectum tum Christianus effecit, ut, conscri-
Circuli pto, ad defensionem circuli, milites
assumi- ipse etiam, neglecto, tanquam in ido-
sur, neo, Seniore Luneburgico Duce Chri-
 stiano (qui ordinariâ alias præfectu-
 râ Circuli, triginta & amplius annis,
 probe administraverat) in Præfectum
 ejusdem assumeretur: frustra Roma-
 no Cæsare, cum Seniore Luneburgi-
 co Duce, litteris indignante.

Cum hoc ergo feliciter successisset,

aliud

aliud quoq; Daniæ Regi non minus *Aliud*
 oportunum. Friderici Palatini eje- *ad von*
 ctio multos male habebat Principes: *tum Res*
 præsertim, cujus è re maximè erat, *gis Dan*
 Jacobum VI. Magnæ Britanniaë Regē. *nia.*

Sed hic pacificus omnino Princeps,
 conditionibus potius, quam armis,
 restitutionem urgebat: immo uni-
 cum Regnorum suorum hæredem fi-
 lium, Carolum Walliæ Ducem, in-
 ipsam usq; Hispaniam misit, matri-
 monium filij cum Regis illius sorore
 Maria obtulit, & magnam Catholicis,
 in Anglia, libertatem promisit; dum-
 modo Palatini ratio haberetur, & re-
 stitutionem ejus procuraret. Sed ne-
 scio quid, inchoatum prope, matri-
 monij vinculum solverit. Tanto cer-
 te odio exarsere in invicem repente
 Reges, ut Britannus, misso in Galliam
 filio, Christianissimi Regis Ludovi-
 ci XIII. sororem Henricam Mariam
 ei impetraverit, & rupta cum Hispa-
 no pace, novo cum Gallis matrimo-
 nio, novis fæderibus jungeretur.

Et quoniam, restitutionem Palatini *to A*
 integram pacis, legibus desperabant, *Fœdus*
 armis procurandam censuere. Hoc *inter*
 autem cum melius & oportune ma- *Reges*
 gis, quâ per latera Dani Regis (nempe *Franciæ*
 qui *Angliæ*

Dania, qui paratum, titulo defendendi cir-
et Hol- culi, exercitum, minori suspitione a-
landos, leret) fieri non posset, legatos mittit.
 Anglia centena aliquot imperialium
 millia, Francia vero coronatorum,
 cum multis bellatorum millib⁹, pol-
 licebatur. Insuper unitæ Belgarum
 Provinciæ, naves, copias, & suas ul-
 tro offerentes opes, nova subjecta
 quasi face, accendebant animum.

Hæc tanta promissa, hæc oblata vi-
 res, hæc verborum lenocinia, pro-
 num jam ante ad ista, totum in bella
 rapuerè Regem. Cumq; bellorum
 sumptus & onera, insuper Cæsaris &
 fortunarum suarum vires, jugi calcu-
 lo dispunxisset, ulterius proceden-
 dum, & jam non tantum ad defensio-
 nem, sed Belli quoq; societatem, Sa-
 xoniæ inferioris circulus, alliciendus
 videbatur. Quod non adeo difficile
 erat, cum ordines, semel in suspicio-
 nem adducti, minus à proposito Re-
 gis porro abhorrerent.

Igitur conuent⁹ Lavenburgi indi-
 ctus, & novo fædere juncti, Rex Da-
 niæ, Administrator Hallensis, Pseu-
 do Bremensis Archiepiscopus, Dux
 Brunswicus, Megapolitani & Holsa-
 tus, Duces: & dudum ad Circuli Sa-
 xoniæ

*A. Et us
 fædus
 Dania
 Regis
 cum Sa.*

roniæ defensionem conscriptas co-
 pias, augendas decrevere. Mox ubiq;
 novi delectus, qui suspecti non vane
 Cæsari, monitoriales sepe litteras ex-
 torserunt. Sed illi litteris ad ludibri-
 um, delectibus ad bellū abutebantur.

- Insuper, cum confæderatis omni-
 bus, Daniæ Rex, (quod jam & fieri
 consueverat) Gabrielem Bethlenum
 respexit; ut cum ipse à Septentrione
 Romanum Imperium, hic ab Orien-
 te hæreditarias Imperatoris provin-
 cias oppugnaret. Adeoq; à duobus
 hostibus occupatus, in singulos uti,
 se toto, Cæsari non liceret. Itaq; qua-
 dringentis octuaginta Imperialiū an-
 nue millibus, Gabriel, alias ambitio-
 sus, ad arma in Cæsarem emptus est.

A propinquo omnia melius spe-
 culabatur, Tillius, & scrutatus cun-
 qua eorum consilia, monito Cæsare,
 quæ ad illam, Septentrionem versus,
 belli molem non sustinendā tantum,
 sed submovendā quoq; opportuna ju-
 dicabat, non intermisit. At quia mu-
 tuo metu tenebantur, integro adhuc
 quadrimestri certatū litteris. Donec
 jam bellare volentibus, mitterentur,
 qui Regis nomine Sicana illi oppi-
 gnorata præfectura, etiam de Cæsa-
 ris,

*roniæ
 inferioris
 Circulo.
 Anno
 1625.
 Marty.
 Et cum
 Gabrie
 ele
 Beth-
 leno.
 VI
 Tillius
 arma
 parat.
 Regis
 ad Tils
 lium le-
 gati &
 Casari.*

anorum
Res-
ponst. ris, ut aiebant, voluntate, Tillio iuf-
 sere, demigraret. Insolentias à Cæ-
 sarianis centurionibus responsum fe-
 runt: *haud volare in aëre milites posse,*
locum iis in terra dandum. Hoc Rex
 in occasione arripiens, statim Hame-
 leam usq; ad Visurgim, viginti quin-
 que millium exercitum produxit, op-
 pida Circuli finesq; munivit, jam in
 omnia quasi medio furore belli sol-
 licitus.

Protestabatur tamen adhuc adver-
 sus Cæsarem se nihil moliri. Sed illa
 Imperatori larva videbatur, quo suis
 magis obnoxium armis Imperium
 inveniret. Igitur exercitus alius, Dux
 alius, Albertus Wallenstenius, mis-
 sus à Cæsare, in subsidium Tillio ve-
 niebat.

Prodi-
gia b. ki
Danici. Et jam erant manifesti cruentiq;
 belli non manifesta minus cruentaq;
 prodigia. Vidimus aquas cruore con-
 gelatas, è trabibus distillantes San-
 guinis guttas. Panes quorundam,
 mensæ, ocreæ, sanguinem sudavere.
 Visæ in arboribus natæ fruges, quasi
 hominum ingemiscens nequitia in-
 digna illi terren foret. Et (quid evi-
 dentius?) visi in aëre confligentes ex-
 ercitus; mox in terra conflictus.

Dani, limites Circuli excedentes, ad Huxariam munitionem struxerant, hanc suis importunam cervicibus, ut quoddam jugum, Tilliani aversantur. Insurgunt itaq; impetum faciunt, præliantur, expugnant.

Hoc belli initium, & quem porro finem habiturum esset, quasi de industria, antequam finiretur, Fortuna patefecit. Sub crepusculum vespertinum curiose Rex Hameleenses lustrabat excubias, & esse crepidines, rei tormentariæ asservandæ, sub vallo nescius, secure equitabat. Sed parum solidi asseres equitantem Regem non ferebant, ruptisq; tabulis, prolapsus equus, præcipitem secum Regem, viginti novem pedum spatio, in subjectam fossam rapit. Rex post duas demum horas compertus est vivere, toto tamen triduo inter morientes fuit.

Quid aliud hic casus Regis, quam (instar illius Flamini, adversus Annibalem, ad Thrasymenum) præcipitis illius ruinæ præludium? Immo ille, quasi prima de Rege victoria, casus fuit. Quippe consternatus cū eo exercitus, ingens terrarum spatium brevi emetitus, Ferdā usq; retro cecidit.

Cæsaris sit. Et quid aliud victus poterat? *O-*
ant. vac *nanem* retro provinciam subigendā
tra. loca *hosti* reliquit. Nec aliter hic accepit,
cepit- & veluti victo, ferociter instans, totis
guant, in Brunswicensem Ducatū agminibus
 irrupit, oppida, arces, munimenta,
 sui juris fecit, & totum fere Visur-
 gim suæ fecit potestatis.

Rustic- At, cum affligerentur nonnihil,
cor ca- armis induuntur rustici, & plus ab
diunt. his, quam Dano milite periculi. Sed
 illi multitudine pessundanti: & qui
 amplius quam pro conditione pu-
 gnauerant, pro sua sunt conditione
 puniti.

Nien- Bonum fortunæ cursum porro se-
burgum qui volens Tilli^o, Nienburgum, quod
frustra fortissimus vir Limbachius tuebatur,
obsidet, obsidione cinxit. Sed hic nonnihil
 ausa adversus Ducem Fortuna fuit.
 Regijs enim commeatum inferre,
 Tillianis contra prohibere volenti-
 bus, ingens subinde velitatio. Dete-
 rius plerumq; Cæsarianis pugnantibus,
 cum (amissis duobus, Gardo &
 Grotto, supremis legatis,) & à fron-
 te, & à tergo, crebris tormentorum
 tonitruis, & præsidio urgerentur. Sic
 ad unum oppidum, brevi tempore,
 quatuor millia utrinq; cecidere.

Cum lentam ergo & laboriosam fore obsidionem Tillius videret, in aliud temp^o distulit, & Calenbergam conversus, obviam duo de sultorum equitum (Dragonum vulgo) millia interneccione delevit, & Calenberga jugum admisit.

Et jam victoriæ Cæsaris non uno exercitu urgebantur. Alia enim parte Dux Fridtlandus, Hallas, Halberstadiensem Diæcesin, & Magdeburgicam totam ditionem subjugavit, Anhaltinum quoq; Principatum ingressus, Dessaviam in primis munit. Ducesque ambo fluminibus incumbentes, Visurgim ille, alter Alchim, sui juris facere æmulabantur.

Magni quippe consilij animadversum est, primis bellorum motibus, fluvios vendicare, ut, separatis in vicem Provincijs, hostes indagare, & quasi in arido consistentes, una victi pugna, Regionibus integris executiantur. Insuper victores, pronis armis, pronis aquis, annona, milite, commeatu currant, & vehementium instar fluctuum, ruptis vallis & aggeribus, obstantia quæq; rapiant; adeo ut, quæ supra eminebant, humiliata, profundum merisa, nullum sui ve-

stigium, prosteritati monumentum,
indulgeant.

Tillius Cæterum hucusq; occupationibus
partem urbium, aut excussionibus certatum,
exercit cum de summa rei, pugna caveretur.
us Da- Insigne interim quoddam Tillij stra-
nici ob- tagema. Prope juncta ad Hannobri-
erat. 4 am erant castra: animadvertens ergo
Nov; Tillius faciliorem in eam Danico-
rum castrorum partem, qua Frederi-
cus Saxo Altenburgicus, Obertrau-
tius, & Jacobus Ufeldius junior di-
versabantur, irruptionem, unoque
tantum Leni fluvij ponte, reliquo ex-
ercitui unitam, assumptis quatuor
expeditionum militum millib⁹, subi-
to pontem occupavit; sufficientiq;
præsidio munito, rejectis in subsidi-
um venientibus copijs, tertio assultu
eos expugnavit, & Fredericum Du-
cem Saxo Altenburgicum, Ober-
trautium, & juniorem Ufeldium, in-
cassum fortiter pugnantès, cum sex-
centis alijs trucidavit. Turbavit ea
res, toto cum exercitu, Regem; ma-
xime cum ab omnibus Obertrautius
summè æstimaretur.

Sic prope Visurgim Tillius, at ma-
jori Danorum clade ad Albim Wal-
lenstenius. Quasi illatam à Tillio
cladem,

cladem, in Fridtlandum Mansfeldius *Conatus*
 vindicaturus, quod ille in Danos per- *Mans-*
 fecerat, hinc in Cæsarianos æmulaba- *feldij.*
 tur. Sed eundem animum non idem
 sequebatur effectus.

Expeditis viginti militum milli- *Fortali-*
 bus, tum alia ad Albim loca, tum Ser- *tium*
 vestam quoq; Mansfeldius interce- *ad pon-*
 perat, mactatoq; præsidio, pontem *te Des-*
 Dessaviensem, ut, per eum traducto *saviem-*
 exercitu, in Silesiam (à Bethleno, qui *f. in ops*
 jam impetum in Hungariam molie- *pugnat.*
 batur, evocatus) arma promoveret,
 potissimum ambiebat. Et, licet eun-
 dem Fridtlandus, ejusmodi molimi-
 num non ignarus, in omnem even-
 tum, probe munivisset, non tamen
 ideo Mansfeldius desperavit. Sed af-
 sultu gemino, à Præfecto loci Johan-
 ne Altringero, rejectus, tertio tamen
 ad oppugnationē redijt. Tum Fridt-
 landus, cum expedita manu, in sub-
 sidium adfuit, pontem tela linea, ten-
 torijs *deserviente,* obnubilari præ-
 cipiens, ut, si quæ copiæ traduceren-
 tur, numerari non possent. Mansfel-
 dius interim, omni ex parte, oppu-
 gnationi incubuit, sed viriliter agen-
 tibus præsidarijs, magna iterum cla-
 de rejectus, inter cæteros Nienhovi-

um quoq; Hollandicarum copiarum præfectum, amisit.

*Ex die
tur*

Anno

1626.

26. Ap.

Et jam, desperata expugnatione, recedere meditabatur. Wallenstenius ergo, ut ille, qui oppugnauerat, etiam non evaderet, matutino tempore, copias, summo cum silentio, pontem traducit: & eandem munitionem egressus, instructa acie, in Mansfeldium irruit. Atrox tamen & anceps diu pugna; ut plane videretur, nescio quid, deliberare fortuna: donec, submoto Mansfeldij equitatu, tota in peditatum Fridtlandi moles. Et ille, re fortiter gesta, cum deserit ab equitibus se videret, recedendo paulatim, auxit Cæsarianis animos, & cedenti ferocius incumbentes, à Nienhovia adducta quatuor Batavorum millia interneccione deleverunt. Universam porro aciem in fugam vertunt, & nil jam nisi mera cædes. Vix Mansfeldius infelix ductor evasit, & Brandenburgum, cum paucis copiarum reliquijs, se recepit.

*Cæsarii
& ca-
p. v. rü
nume-
rus.*

Capta eo prælio tria millia, perire quatuor millia, signa militaria rapta triginta septem, & septendecim tormenta bellica in manus venerunt. Servesta deinde præmium victoriæ fuit.

Et

BELLUM DANICUM. 81

Ethæceſt illa nobilis ad Deſſavianam pugna, ultra ſuam eladem proficua, cum & Erneſti Mansfeldij dignitas paulatim vileſceret, & diſciplinati Belgæ, Danici robur exercitus, cecidiſſent.

Iterum alio, ſuo ebulliente velo, Fortuna verſa vento, ab Albi Viſurgim, Cæſarianos læta reſpexit; quaſi de industria ſic ad gubernante, ut, ne invidia vermicularetur, æqualiter inter Duces victoriæ dividerentur.

Videbat Mindam Tillius, clayem Brunoniæ, paucis ſubnixam præſidi-
 arijs, hanc, poſt protractâ aliquantu-
 lum obſidionem, vi expugnare pla-
 cuit & ſubjugare. Sed hærebat in cer-
 vicibus Danus Rex: ergo ſuis oportebat etiam pugnare Conſilij. Miſſa itaque, ad diſtinendum à tergo Regem, aditumque intercludendum, parte exercitus, ipſe alia parte acrius expugnationi incubuit. Sed major erat, quam ſperabatur, difficultas; cum non milites tantum, ſed cives, fæminæ, adoleſcentes, & puellæ, unâ pugnarent, magnumq; concordia ſua damnum Cæſarianis inferrent. Sed quid tandem, adverſus tam potentem & felicem Ducem, una Urbs? Quid om-

Tillius
Mindam
expugnare.
29 Maj.

82 BELLUM DANICUM.

mini ope viduata civitas, cui etiam Danus Rex subvenire non poterat? Cessit ergo, & cum Tillius omnes in armis invenisset, omnes trucidavit. Pauci admodum in cryptis domuumque fastigijs abditi, expleta sævitia, auro vitam exorarunt.

*Christi-
anus
Brun-
swicen-
sis Cæ-
sarianis
dumum
enfert.* Remoram interim quandam Chri-
stianus Brunswicus Cæsarianis inie-
cit. Aberat, scribendis pro Cæsare
copijs, Georgius Luneburgicus, ille in
viduatam Duce Provinciam violen-
tus irrupit, impositoque præsidio, por-
ro progressus, legiones in Hassia Ge-
orgianas disciecit.

*Mori-
tur. 16.
Augj.* Ultimus hic erat extinguendæ scin-
tillæ fulgor: nam ille mox, in Guel-
phonis arcem (Wolferbytum
vulgo) retro pulsus, in febrim inci-
dit, nec ante tamen animam, quam,
quatuor ulnarum longitudine, duo-
rum digitorum latitudine, vermem
emisit; Ut, quid terrenus homo (cum
per terras, Variè sparsò ubiq; veneno,
serpentis instar, serperet) sinu ge-
starit, natura testaretur.

*Tillius
cum
Hassie
Landt.* Cum vero Christiano Brunswico
Hassie rustici non parum subsidij at-
tullissent, in hos, ut apertos Cæsaris
hostes acriter injectus Tillius, om-
nes

nes exarmavit, arma abstulit, conven-^{gravio}
tu turbavit. Et, ne suorum subdito-^{transi-}
rum incendium, correpto Mauritio^{git-}
Landtgravio (qui & Philippum fili-
um, in exercitu Danico Regi militan-
tem, habebat) nimium indulgentem
consumeret, tempestivius de pace
cogitavit, & eam, fidelem spondens
Cæsari operam, facile impetravit.

Sed ad Mansfeldium revertamur.
Hic, post nuperam suam ad Dessavi-^{Mans-}
am cladem, Administratoris Hallen-^{feldius}
sis (qui hujus belli pars non minima^{in Sile-}
fuit, adeoq; & à Cæsare postea pro-^{siam, &}
scriptus, Archiepiscopatu Magdebur-^{inde, in}
gico excidit) copijs confirmatus, o-^{Hunga-}
mnibus, Francico instructus auro,^{riam}
duorum mensium stipendio, rursus^{movet.}
animum fecit. Statimq;, alia via, per
Marchiam, cum Johanne Ernesto Vi-
nariensi Duce, quindecim tormentis,
& sedecim bellatorum millibus, im-
petrato ad Francofurtum ponte, Via-
drum transiens, in Silesiam movit. Ita
quippe inter Danum & Bethlenum
convenerat, ut, uno tempore Silesiam
invadentes, ad vigesimam Julij diem,
exercitus jungerentur. Sed, Bethle-
no non comparente, Mansfeldius
cum Vinariensi, Lischbitzio, Iegern-

dorffio, & Troppavia, occupatis, & Joachimo Mitzlavio, exercitus illius Legato, ad illarum urbium defensionem, cum copiarum parte, relicto, in Hungariam festinavit. Et, Trenschini Wagam fluvium trajiciens, atque arce, (cujus Comes Elias halius Bethlemi partes sequebatur) præsidio firmata, Bethleno se conjunxit. At sequebatur velociter à tergo Wallenstenius, & alia via in Hungariam veniens, & Bethleno Gabori, & Mansfeldio, & Vinariensi, immo & Turcis, & Tartaris, se opposuit, tanta consternatione omnium, ut, uno in alterum culpam reciente, nata paulatim diffidentia simul inutiles, Gabriel etiam pacem anhelaret.

*Wal-
lenstenius se-
quitur.*

*Rex
Dania
ad Cas-
tenbergam ca-
ditur.*

Tillius interim, post expugnationem Mindæ, Gottingam obsidione cinxerat. Christianus ergo Rex obsidionem obsidione soluturus, præmissis quadraginta septem equitum signis, Calembergam corona circumdare festinavit. Revelatum erat Tillio Consilium, & Furstenbergium Comitem, triginta sex equitum turmis, misit in occursum. Et hic tam vehementer in Danos invehitur, ut ne totum

quidem sustinerent impetum. Occin-
genti, cum Feirtagio Tribuno, &
Præfectis septem, equites cecidere,
viginti unum signa ablata, abactiq;
plures equorum manipuli.

Non fregit ea res, sed accendit Re-
gem; adeoque in ultionem exarsit, *Rex in*
ut, contractis undecunq; copijs, excu- *Tillium*
tere Tillium obsidione tentaret. Et
hoc quidem successu suo non caruit.
Tillius enim insufficientem viribus se
cognoscens, & obsidionem deseruit,
& tempestivius, sese, in tutiora loca
recepit. Tum Rex vicisse ratus, usq;
in Eisfeldium movit, adeoque & de
invadenda Thuringia deliberavit.
Sed apparatu Tillij in aliam confide-
rationem adductus, Duderstadium se-
recipiens, in Brunswicensem Ducatum
regrediebatur. Verum-enimvero, *Tillius*
coactis in unum copijs, sequebatur à *in Rea*
tergo Tillius, & semel ad Sesam Re- *gem,*
gem affecutus, desultorum equi-
tum sexcentos, pedites quingentos
delevit.

Pudebat nobilem generoso animo *Pugna*
Regem suos à tergo fere sine pugna *ad Lu-*
deleri. Ad Lutram ergo, munitissi- *tram 22*
mam arcem, loco, ut multis quidem *Aug:*
videbatur, incommodo, struxit aci-
em.

tem. Nec consilio audacide fuisset fortuna, nisi plerisq; equitibus mens le-
 va fuisset. Certè tertio concursum,
 tertio exoneratæ bombardæ: & no-
 vissime inusitatum hoc Tillij oculis
 nefas, quatuor integræ legiones, pro-
 bata diu veteranorum manus, gra-
 dum retro dedit, quod etsi nondum
 fugerat, apparebat tamen pudore
 magis quam virtute resistere.

*Nutat
 Casari-
 ana a-
 cies.* Et jam eam Dani impressionem fa-
 ciebant, ut ad ipsa tormenta Tilliana
 penetraretur, atq; Dux ipse prope-
 modum victoriam desperaret. Itaq;
 Tillius similis furenti, primam in
 aciem procurrat: ibi prensare fugien-
 tes, confirmare, per totum deniq; ag-

*A Til-
 lio con-
 firma-
 tur.* men, oculis, manibus, clamore vo-
 litare. Laudatur maxime ejus, ad
 grandium machinarum explosores,
 prudens vox: *Cautius obsecro & ne fru-
 stra jaculemini.* Penetravit dictum,
 adeoq; oportune in irruentes deto-
 nuere, ut, quasi magna grandine fru-
 ges, perderentur.

*Fortio-
 ser pu-
 gnat.* Erexit ea res Cæsarianis animos,
 & ipsæ fugientes antea quatuor le-
 giones in prælium revertebantur.
 Dumq; heroico facinore prioris fu-
 gæ ignominiam abolere nituntur, ul-

tra fere vires & viros pugnabant. Et tanta comitabatur pugnantes felicitas, ut ad tormenta non fugisse potius, quam stratagemate usi fuisse viderentur; dubioq; procul victoriæ tandem causa fuere.

Imploratus frustra à Rege (qui multus in eo prælio fuit, & inter postremos pugnans, ter equum mutasse, bis pugnam restituisse dicitur, & ad sudorem & raucedinem usq; fortiter dimicasse) fugiebat equitatus, miserè pedites cædebantur. Nec fere possibile illum fugientium, vulneratorum, occumbentiumque luctum, eiulatum, confusionem, aperire. Cum enim difficultatem victoriæ Cæsariani pensarent, cruentam faciebant. In Sylvas fugiebant, frameis dividebantur. Arbores ascendebant, ut volucres jaculabantur. Vepribus se occultabant, hastis conficiebantur. Sic octo Danorum millia periere. Inter occisos autem, Philippus Landtgravi⁹ Hassiæ, Generalis equitum Magister Fucksius, Tribunus Bersabeæ, Pentzius, & totius exercitus annonæ Præfectus Pogwitz. Tria millia capta, triginta tormenta bellica, & nonaginta quinque militaria signa, à Cæsarianis ablata sunt.

Hoc

Hoc prælium Romanum Imperium omni Danico metu liberavit, omnemque, haustum antea, Danicum metum, in ipsum Daniæ sinum refudit, ipsas tandem istius vomitus reliquias male digesturus.

Rex trans Albim fugit. Rex à prælio in Guelphonis arcem se recipiens, ibi aliquanto tempore latuit. Inde, advenientibus Cæsarianis, trans Albim fugiens, ancisarum copiarum reliquias recollegit. Tillius autem obvias arces & oppida, adverso prælio cōsternata, passim subjugavit.

Dux Brunswicensis cum Cæsare transiit. Dux Brunswicensis ergo, cernens de sua jam agi Provincia, ejurato Regis obsequio, victorem Cæsarem respexit, totamq; Brunoniam ejus permisit obsequio. Quin & Guelphonis arcem, & alia suæ ditionis loca libenter tradidisset, sed illa suum non jam Ducem, sed Daniæ regem audiebant. Ita mali consilij est, suas munitioes non suis, sed alienis præsidij occupare, & extraneum terræ suæ Dominum facere, ut, cum velis cedere, non possis, cum velis vincere, ridearis.

Dani in Cæsarianos movēt. Tot illatas sibi clades velle Rex vindicare præsumpsit. Deduxerat, appropinquante hyeme, Tillius in hyberna copias, & restauratis nonnihil viribus,

viribus, decem peditum, quatuor equitum millibus, in Tillium, Dani movebant; jactantes paucis se diebus omnia nuper à Cæsarianis occupata loca, recuperaturos. Hinc agricolis, ne migrarent, imperatum, quippe tempus adesse, quo, excusso Hispanico jugo, pristinae libertati restituantur.

Quid porro? Ferdam obsidione *Ferdam* cingere paraverunt, parvum ad ser- *obsidere* vandas vigilias propugnaculum, tri- *nituntur.* ginta fistulatoribus munitum, frustra opugnaverunt, molam lignariam ex- ufferunt, pontem mutilaverunt; mox panico timore correpti, multis neglectis curribus & equis, summa festinatione discessere.

Inde ad arcem Hoiam, ne vallo quidem munitam (nempe quam pau- *Hoiam* lo ante Comes Anholdinus, viginti *expugnant.* quatuor horarum spatio, sexaginta tormentorum globis, ad deditio- nem coëgerat, munitionesque destruxerat) septem diebus hæseret, &, immissis ultra mille tormentorum globis, quatuor frustra fecere assultus, &, centenis aliquot amissis, Rex quoque cum filio suo vulneratus est. Cum magnis tandem hiatibus ruinam arx minare-

minaretur, eam, non compulsi externa vi, sed ruinæ metu, præfidiarij dedidere.

*Cum-
magno
timore
recedit* Ingens iterum apud Regios metus & tanta festinatione discessus, ut quisq; (quemadmodum in effusa fuga) primus esse satageret, & Ubi pons non erat, ad umbilicum aquas ementirentur; donec ad pristinas Stationes, tuta loca rediere.

Quid in hac expeditione mirere primum? Præsumptionem Danorum, cum nihil efficerent? Illum timorem, cum hostis non esset? An vero effectum, cum exusta mola, mutilatus pons, & expugnata sine munitione arx, ultra mille viris, insuper & vulnere Regis & Principis vindicarentur? Sed hæc Fortunæ ludibria sunt, victorias non nostris viribus, sed suo metiri arbitrio.

*Mors
Mans-
feldij.* At jam si æqua, sine livore, Duces Fortuna vellet, Fridtlandi bene gerendæ rei vices erant, & fuerunt. Non defuit enim suis Mansfeldius quin perirent. Hic in Hungaria Transylvanis conjunctus, negotium pacis à Bethleno (tum ob dissidentiam mutua: tum & Daniæ Regis, ad Lutram, intellecta clade: tum etiam quod

BELLUM DANICUM. 91

quodà confœderatis omnibus, promissa subsidia sibi semestria, ducentorum quadraginta millium imperialium, non soluta quereretur) cœptum, discutere nitebatur. Sed, incassum laborare se videns, abdicata militia, per Turciæ fines, Venetias iter instituens, in via defecit.

Idem, post Mansfeldium, Johannes Ernestus Saxo-Vinariensis tenens, in præsentia trium Bassarum, hoc saltem obtinuit, quod Bethlenus, manu data, scripta, nec non Sigillis roborata promiserit, si pecuniaria sibi subsidia iuste solverentur, & Danicum duodecim millibus, tota, hyeme, in Silesia perseverarent, se pacis cum Cæsare transactionem ea cautela concepturum, ut eam, pro libitu, rumpere, & hostilia reassumere posset. Idque se fide bona & Christiana reapse præstiturum, & sub initium Maij Anni sequentis, cum Turcarum & Hungarorum viginti millibus, Danicis in Silesia copijs adfore. Itaq; Vinariensis, dum in Silesiam reducere copias nititur, febri petechiali correptus, & accinctus tamen itineri, antequam curru imponeretur, adhuc in Hungariæ montibus devixit. Exercitus

*Mors
Vinariensis
ensis.*

*Manso
feldici
in Silesia
am re-
vertuntur.*

citus autem cadaver stipans, in Silesiam deinde regressus, hyemavit. Adeoq; Daniæ Regis, (jam Bethleno per cambiũ satisfactum, tam de summa Stipendij debita, quam de numeranda in posterum, asserentis,) litteris confirmatus, non tantum tota hyeme constantissime perseveravit, sed & sub ipsis nivibus, Coselium intercepit.

At jam Fridtlandus, Transylvanico confecto bello, victorem exercitum in Silesiam quoq; transtulerat, & sub initium Maij, in Regios, Bethleni subsidia frustra anhelantes, arma expedit. Lischwitzium primum erat quod resistere ausum fuit. Itaq; gradibus quassatum machinis, non sine cruore partium, jugum admisit: & præsidarij, in ultionem pertinaciæ, militiæ Sacramento adacti. Iagerndorffium diebus aliquot pariter obsessum, civibus direptionem bonorum pecunia redimentibus, deditio- nem fecit.

Inde Troppaviam (quam Marquardus Ranzovius, ter mille peditibus, Coselium & quadringentis equitibus, occupabat) Wallenstenius conversus, obsidione cinxit. Cum autem munitissima urbs, fame potius, quam ferro, humili-

Fridtlandus in Silesia Lischwitzium recuperat.

Anno 1627.

In Maio

Et Iagerndorffium.

Troppaviam Coselium obsidet.

humilianda videretur, ad eam parte copiarum relicta, ipse cum altera ad potissimas Danorum, in Silesia, copias, Coselium movit. Quod ut Mitzlavius legatus sensit, Joachimo Carpezonio, cum sex mille peditibus, commendata urbe, ipse cum quatuor millibus equitum ad Hungariæ fines, Gabeloncam fugit; ibi Coselianæ obsidionis eventum, & succursum Bethleni, si saltem vel tum in summo periculo compareret, præstolaturus. Sed verissimum illud apparuit, quod à magni nominis viro audire me meministi, *Bethlenum Gaborem, & amicos semper, & inimicos fefellisse.*

Wallenstenius interim, tota exercitus sui mole, Troppaviam & Coselium simul urgebat. Et hoc quidem jam suum Mitzlavium animo sequebatur. Itaque pacisci volentibus una maxime præscripta conditio est; ne sex mensium spatio in Ferdinandum Cæsarem arma resumerent: reliqua permissa libera. Diu, post Coselium, Troppavia deinde non restitit, & quia desperandum erat subsidijs, iisdem, cum Coselio, conditionibus, jugum accepit. Sic Dani tota dejecti Silesia, cum Bohemiæ prius vanè minarentur.

Ergo

Silesia
am totam
tam recuperas
Mens.
Julio.

Dani
cadun-
dur. Ergo juncti, Mitzlavius, Baudisius, Holkius, & Ranzovius, in Marchiam festinant, Durlaceno se juncturi. Sed eos Comes Merodius & Pechmannus, Præfecti à Fridtlando missi, Bernsteinij, in Poloniæ finibus, assequuntur, & consertis strenue manibus, cædes Danis, Cæsarianis victoria cessit, & liberati magni nominis Silesiorum captivi: sed eorum libertati sua morte Pechmannus parentavit.

At quam æqua, quam benigna, in utrumq; **Ducem Fortuna!** Cum Fridtlandus Hungaricis, Turcicis, Silesicis victorijs densus, ad Tillium properaret, ne jungeret verecundum alterum, sine recenti victoria, Ducem, novo favore Tillium prosequebatur.

Helius
Albim
& Ha-
velam
superat Hunc, Danicis Albim, Visurgim, & Havelam flumina insidentibus, anno næ caritas infestabat. Pudebat nobilem tot victorijs gloriosum Ducem,

IO Aug: quem arma non vicerant, fame vinci. Itaq; cum indignabundo milite, ad aperiendum armis iter, Albim versus movet. Et favit ea, ut videbatur, Limpha; tantumque, solus adventus Ducis, terrorem peperit, ut timidè, qui cis fluvium erant, desererent commissa loca Regij. Tillius ergo, occa-

sione

stone lætus, misso, eodem tempore, ad superandam Havelam, Georgio Luneburgico Duce, antelucanis horis, non procul à Boutzenburgo, jungere Albim ponte cæpit: quo animadverso, Dani, qui trans fluvium erant, rescisso ponte, munitionibus & propugnaculis omnibus desertis, pavidi arripere fugam; tam pravo cæterorum, qui in Monte ad Havelam erant, præliariorum exemplo, ut & illi, quamprimum Georgij Luneburgensis aciem adverterunt, unà fugerent, & cum toto Danorum exercitu, Balthicum versus mare, se reciperent. Sic utriusq; ripæ, fluvijq;, jam potens Tillius, universam trans Albim Germaniam, horribili multitudine militum, inundavit. Sequuta mox ingens fundi cujusq; calamitas, cum essent omnia, quæ Cæsariani viderent, hostilia, & justa, quæ, raperent, spolia.

Marchio Durlacenus interim (qui ^{Marchio} post suam, Wimpfenam inter & Heil-^{Durla-}bronnâ, cladem, hucusque Cæsaris ^{cenus} hostis, huic etiam bello Danico se ^{in Wa-}miscuerat) contractis Silesiacorum, ^{griam} Carpezonij, Baudisij, Ranzovij, Hol-^{fugit.}kij, & Mitzlavij reliquijs, in Mega-
 politanos

politianos duxerat. Sed, Wallenstenio superveniente, & passim Megapolim expugnante, in fugam versus, commissis vento velis, ad Wagriæ littora navigavit. Et cum Hierolimeneiam applicuisset, facta ad Grotenbrodiam excensione, hanc saltem oram defenderenitebatur.

Tillius & Fridtlandus conveniunt. Submotis ergo jam longius hostibus, in occursum properant, Fridtlandus & Tillius, junguntq; fortes, Lavenburgi, manus, pari gloria, pari reverentia Duces, cum, rerum gestarum magnitudine, starent, mutua alter alterius, admiratione defixi.

Varia loca obsident. Igitur, ad insequendum hostem, mutuo aspectu animati, ne quid hostile à tergo relinqueretur, Guelphonis arcis, Comiti Papenheimio, mandata obsidio est. Nienburgum, eorundem jussu Ducum, Comes Anholdinus circumvallavit. Ipsi Duces (ad sinistram Tillius, ad dextram Fridtlandi legatus Comes Slickius, in medio Wallenstenius ipse) per Alstariam, in Stormariam, Holsatiam, Wagriam, maximis irrupere copijs, certatim jam omnibus, cum fortuna, Cæsarem respectantibus, Hamburgo etiam & Lubeca, Imperialibus, libe-

ris, & Anseaticis urbibus, fideliter, ^{Tillius}
 ut oportuit, Imperatori suo, comme- ^{Pin-}
 atu & annona, subvenientibus. ^{nenber-}

Pinnenberga tamen ausa resistere ^{gã ex-}
 fuit, immo Tillium Ducum alterum ^{pugnat.}
 vulnerare. Sed, cum arcem hic vi-
 cisset, quod majus fuit, se ipsum vicit,
 & se vulnerantibus sanas & æquas
 deditionis leges dedit.

Wallenstenius Steinbergam, Wil- ^{Wallena-}
 steram, & Segebergam, sub jugum ^{stenius}
 misit. Bredenberga vero, dum nimi- ^{varia}
 um victorem distinet, provocavit ^{loca &}
 suam ipsius, importuna fortitudine, ^{Bre-}
 ultionem. Ad extremum enim vi- ^{denber-}
 expugnata est, præsidarijs omnibus ^{gã Vi.}
 ad unum trucidatis.

Nec feriabatur interim comes Slic- ^{Slickis}
 kius. Hic in Wagra Durlacenum as- ^{Durla-}
 secutus, in prælium coegit: in cujus ^{cenum}
 initio statim Silesij, & alij pleriq; au- ^{cadiv.}
 xiliares fugere. Pugnatum tamen a- ^{14 Septo}
 criter ab Holsatico equitatu, Scotisq;
 peditibus. Sed eo ventum erat, ut
 nihil Cæsariani facerent, quam occi-
 derent. Sic totus ille exercitus fere
 interneccione deletus. Reliquiæ in
 naves rejectæ, Triginta duo tormen-
 ta, quadraginta vexilla rapta sunt.

Hoc uno sublato obice, universam,

E quaqua

98 BELLUM DANICUM.

Rendes- quaqua patet, Cimbricam Chersone-
burgum sum, Cæsarianus miles pervadit, &
dedi- populatur divites, tot annorum pa-
tor, ce, terras. Ipse in Fioniam, deinde
 & Hafniam, recedens Rex, de bono
 quodam eventu, videbatur despera-
 re; cum *Rendesburgum*, streuve hu-
 cusq; defensum, deditioem uti ho-
 nestam faceret, ipse permisit.

Magna Hærebant adhuc in Tutia, Calen-
Slickij bergij, Nellij, Baudisij, & Ottonis
victor- Reingravij legiones. Sed quaqua illæ
ria. 18. fugerent, Cæsariani sequebantur.
Octob. Itaq; , ad Alburgum tandem, in ex-
 tremis Jutiæ circumvallatæ, cum
 exitum pariter & subsidium despe-
 rarent, Comiti Slickio, deditioem
 fecere. Binæ legiones peditum, tria
 equitum millia, triginta militaria
 signa, in potestatem venerunt. Quanta
 felicitas viri! Totus ab eo exercitus,
 incruenta victoria, sub jugum missus.

Cæsa- Et jam quicquid terrarum inter Bal-
riani thicum mare & Oceanum, inter Nor-
totam vegiam, albin, & Visurgim, Cæsaria-
fero nis domitum vel oppressum signis te-
Cimbricæ nebatur. Cumque hostiles exerci-
sonsumtus, qui cæderentur, deficerent, & in-
serent. sua Chersoneso Cimbricæ servirent, im-
 mo ab ipsa Norvegia tenui duntaxat

fretis

BELLUM DANICUM. 99

freto dividerentur, more ignis, qui obvias populatus sylvas, interveniente flumine, abrumpitur, paulisper substitere. Cum vero nec mare jungi pontibus, navigiorumque defectu, armis neque bello, ad continentem suam revocari posse videretur, quasi interveniente natura, indignabundi fremuere, & cudentibus in ipsas aquas missis glandibus, circa urbium obsidiones discurrere.

Stadam Tillius, Varij Tribuni Ty-^{Varia} chopolim, Torquatus Comtius autem ^{loca obs} Dux Guadagnoli Imperialium tor-^{fidens.} mentorum Generalis, Crempam, tria munitissima oppida obsedere. Et Stadam quidem magni animi vir Carolus Morganius Anglus intraverat, & rebus strenue gestis, magnum, sua fortitudine, Ducem promittebat. Itaque non ferro sed fame debellari debuit, & obsidio in sequentem annum protracta est.

Nienburgum Limbachius defende-^{Nien-} bat, nec, quoad ille vixit, expugnari ^{burgum} potuit: cum suam vero constantiam ^{deditur} suo Sanguine consignasset, ab Anhol-^{16 Nov.} dino Comite moniti Centuriones, Luneburgico illud Duci tradidere.

At quasi omnia transferre in Cæsa-
rem

100 BELLUM DANICUM.

Victoria rem festinaret Fortuna; ita ultro fere
Cæsaris in manus victoriæ cadebant. Hære-
anorum bat unicus adhuc in Bremensi ditione
ad Bre- Nerbrotus: nec deerat, si animus fu-
mer- isset, viro exercitus. Sed hunc ag-
fordam gressus Comes Anholdinus more ful-
as Nov. minis, quod venit, percutit & abscedit,
 sic uno obrivit incursum, & rapta citi-
 us triginta quinque vexilla, quam sibi
 postremi pugnare viderentur; adeo-
 que, redacta in augustias ad Bremer-
 fordam, unum equitum, tria peditum
 millia Sacramento Cæsari obligantur.
 Sequebatur victoriam una, excepta
 Stada, tota Bremensis ditio. Itaque &
 hujus expugnatione, Anholdino Co-
 miti commendata, in Orientalem
 Frisiam, in Embdenses, Tillius movit,
 ut & Batavi timore correpti, à Bra-
 bantiæ finibus, vel præsentibus Cæsa-
 rianis armis, divertentur.

Arx Arx Guelphonis interim, inter
Guel- omnia circumquaq; hostilia, tot jam
phonis mensibus, sola præsumens, ferro, ig-
deditur ne, aqua, ad deditionem, à Papenhe-
9. Dec. mio Comite, sollicitabatur. Et præ-
 sidiarij quidem, maxime intumescen-
 tibus aquis, Brunswicensi Duci eam
 tradere voluerunt, sed Papenheimius
 non admisit, & humiliatam, præsidio
 Cæsariano munivit. MOX

Mox terrestres illi Germani, cum paulatim jam obsidiones deficerent, ^{Casari} Rostochij & Wismariaë, comparata ^{animas} classe, Balthico se mari commiserunt, ^{vi se-} & nihil interesse virtutis ostendêre, ^{com,} equis an navibus, terra an mari dimi- ^{mitunt.} caretur. Sed, cum numerosior esset ^{Anno} Regia classis, tandem abstinuere mari, ^{1628.} & flexo in Pomeraniam agmine, uni- ^{In Pome-} versam fere, Stralesonda & Stetino ex- ^{ra-} ceptis, occupavere. Quin & Rugiam ^{niam} Insulam invadentes propugnaculis ^{movet.} firmaverunt: quorum unum cum por- ^{In so-} tui Stralsondensium immineret, ni- ^{lentiam} mium de sua libertate solliciti, inito ^{Strale-} cum Daniaë Rege Consilio, summa vi ^{sondensium,} fortalitium oppugnantes, tandem expugnare.

Hoc initium rebellionis, & castigare placuit. Ergo Johannes Georgius ^{Strala-} Arnhemius Generalis Marescallus, ut ^{so-} obsideret, missus, cum duodecim ar- ^{da} matorum millib⁹, acrius institit. Cum ^{obside} itaq; Stralsondensium animos pavor occupasset, à pacis legibus non abhorrebant. Et factum erat, nisi Dani auxiliares, urbe recepti, negotium dissipassent.

Interim autem dum Stralesunda in ^{Stada} Pomerania animos sumit, in ^{deditu} Bremensi ^{7 Maij.} ditione

ditione Stada dimisit, & Carolus Morgani⁹ Anglus, fame ad humiliora compulſus, ſpondens ſe contra Cæſarem, integro ſemestri, arma non reſump-
 turum, munitiſſimum oppidum, Jaco-
 bo Anholdino Comiti conſignavit.

*Wal-
 lenſte-
 nius
 Strale-
 ſondam
 fruſtra
 oppu-
 gnat,*

Et jam ultra Albim nihil Chriſtia-
 no Daniæ Regi reſtabat, cum omnia
 Cæſariani, imo & Germanico vicina
 Oceano domuiſſent. Sed non eadem
 ubiq; felicitas. Wallenſtenius enim
 in caſtra ad Stralſondam veniens, &
 expugnationem ſerio urgens, quinq;
 diverſis vicibus, una nocte, aſſilijt, ſed
 ingenti quinquies clade rejectus, poro
 jam cautius egit.

*Rex
 Dania
 multa
 in Pome-
 rania
 occupa-*

Excitatus autem tam proſpero Stra-
 leſondeniſium Succeſſu, Danus Rex,
 hanc ipſam ſedem belli deſtinavit;
 tutius æſtimans e ſua Jutia, in Pome-
 raniam, transferre arma. Mox, Hol-
 ckio belli Duce, munitiõibus Cæſa-
 rianos pellit, Bathum occupat, Wol-
 gaſtum deditiõne capit, & Uſedo In-
 ſulam intrat. Adeoq; proſperis ſuc-
 ceſſibus proficiebat, ut in Pomerania
 magis, quam Dania, timendus vide-
 retur.

*Wallen-
 ſtenius*

Eſtinat itaq; ad extinguentum,
 primo damno, incendium, Wallen-
 ſtenius,

stenius, ne ascendentes, cum gloria, ^{nis ad} flammulæ, vicina corriperent, & ei- ^{Wol-} usdem religionis animi calore ac- ^{gastum} cenderentur. Cum octo millibus ex- ^{caditur} go, ad Wolgastum, Regem assecutus, ^{22 Aug.} post quinque certaminis horas, & maxima parte exercitus trucidata, in fugam vertit. Festinat ocius, cum suis, in urbem, inde in arcem maricircumdatam, nec ibi se credens, combusto ponte, in naves Rex; ut quem feliciter mari, quam terra, clades docuissent. Et in Daniam suam reversus, nullam, de cætero, tentavit terra fortunam.

Fridlandum Stralsundensium per- ^{Frido-} tinacia, potissima Danicæ hujus ir- ^{landus} ruptionis causa, malè habebat; ergo ^{iterum,} demum, prout potuit, obsidione cin- ^{sed frue} xit, instat, & urget. Sed irrita omnia, ^{stra-} cum vel situs urbem inexpugnabilem ^{Strale-} faceret. Quid enim his obesse obsidio ^{fordans} poterat, qui, parente mari, omnibus ^{urget.} copijs abundarent? Quid noceret urbi, quam, impetrata à Dano venia, jam integrum Sueciæ Regnum, immisso præsidio, propugnaret? Wallensteinus tamen non desperavit. Cum vero, ultra bellum Danicum, trahatur obsidio, nos omnia alteri bello reser-
servamus.

E Pomerania ergo in Cimbricam
Cæsaris Chersonesum migramus. Crempam
anis ibi Annum & mensem Cæsariani ob-
Crempa sidebant: nec spes erat expugnandi,
deditur nisi, quo commeatus fluebat, flumen
14 Nov. occuparetur. Institere Cæsariani, &
 propugnaculis ad Storam expugnatis,
 cum Galli in obfessa urbe luxuriaren-
 tur, quod adhuc bienio suffecisset, bi-
 mestri consumebatur. Excepit ergo,
 ut oportuit, luxuria famem, & hanc
 sequuta deditio est.

Unam adhuc in Stormaria Tycho-
Tycho polim Cæsariani obsidebant. Sed illa
polim generose defensa, cum varijs erupti-
deserit onibus millia jugulasset, expugnandi
 desperationem, aperto mari, Cæsari-
 anis peperit. Itaq; crematis castris,
 alio Austriaci discessere.

Haffniæ interim tædium belli Re-
Parin- gem invaserat, nec videbatur obscure
ter Cas- moti pænitere belli. Et res eo cecide-
sarem rat, ut nec ultra pergere Cæsariani, nec
G Da- ille quicquã recuperare posset. Nihil
nia Res utilius ergo videbatur, quam, quies-
gew Luz centibus armis, sancitam necessitate
becca i- pacem, lege firmare. Primus, ut in-
nitur. ferior armis & dignitate, Rex, suos,
Anno Lubecam legatos misit. Inde delega-
1629. ti Alberti Wallenstenij Ducis Fridt-
9. Julij landi,

landi, & Johannis Tzerclafij Comitis Tillij, Cæsaris nomine, advenere. Et hi quidem, quinque mensibus tractatione consumptis, tribus fere legibus, tandem convenerunt. Ut Rex omnibus Saxonum Provincijs renuntiaret. Cimbria, Schlesvigia, & quicquid Holsaticæ Domus hæreditarium, à Cæsarianis occupatum, redderetur; æterna vero dissidium oblivione sopiretur.

Ethic est diuturni belli finis, quem quo Dania vidit non lætior in ea dies, cum, quid bellum esset, experta, suavius jam illa, & majori cum dulcedine, pace frueretur.

BELLUM AUSTRIACUM

secundum.

DUm ad Septentrionem, medio belli Danici fervore, Bellona sæviret, & in Oriente Bethlenus minaretur, non levior ad meridiem motus. Et quis sperasset, post devictam Bohemiam, Palatinatum, Transylvaniam, fractamque cladibus Daniam, aliquid in semel debellata Austria superiore bellum? Atqui non leviter illa se concussit, & fuit in rusticis, quod ab ipso Cæsare timeretur.

IOB BEL: AUSTRIACUM. II.

Cæsar   *Minis*   *Proshar*   *reticos*   *& Lu-*
dimagi-
stros, Jus
bet res
ligio-
nem
mutare
vel Aus-
triam.
Anno
1625.
10.
Octob.

Causa tantæ calamitatis, eadem
quæ omnium, religionis diversitas,
quam in alijs ut ferebat necessitas, in
hæreditarijs suis provincijs Ferdi-
nandus non tolerabat. Mandat itaq;
patentibus litteris, cum bellorum o-
mnium causas Hæresis excitavit (quæ,
specie quidem conscientiæ libertatis,
defensionem, re autem dominatio-
nem vendicans, inobedientiam, re-
bellionem, & in legitimi magistra-
tus, supremiq; capitis, exitium, con-
fæderationes, turbasq; perpetuo ciat)
coactam Cæsariam Majestatem su-
preum jam eos patentibus hisce
litteris admonere, ut Hæreseos suæ
ministros, & Scholiarchas, potissi-
mos harum turbarum buccinatores,
dimittant. Ad hoc se octiduum eis
indulgere; oportere interim eos re-
ligionem mutare vel Austriam.

Austri-
aci pe-
zunt
manda-
tum res
vesatis,

Dura hæc Austriacis visa conditio,
percutitq; teli instar eorum pectora.
Itaq; bellorum motibus, & post pau-
lulum, Hungarica filij coronatione,
Imperatore districto, de die in diem
procrastinantes, tandem supplices
direxere litteras, postulantes ut Cæ-
saria Majestas non nihil de rigore illo
remit-

BEL: AUSTRIACUM. II. 107
remittere, & intolerabile mandatum
revocare dignaretur. Legit suppli-
cam Ferdinandus, non approbavit,
constantiam suæ voluntatis aperte
professus; adeoq; novis literis multo
zelosius reformationi incubuit.

Itaq; rustici, ad primos Mansfeldij, ^{Rustici}
& Bethleni, in Silesiam & Hungariam ^{arma}
motus, vel conceptos, vel intelle- ^{corripia}
ctos, arma corripunt, & mandatum, ^{unt.}
quod prece, verbis, minisq; non po-
terāt, statuere armis abrogare. Quod ^{Her-}
animadvertens Adamus Comes Her- ^{bersdora}
bersdorffius Gubernator Lintzij, con- ^{suo cao}
tractis mille quingentis militibus, & ^{dunt.}
adjuncto sibi carnifice, in rebelles
duxit. Sed hi, jam decem millia con-
gregati, Herbersdorffij militem in
insidias tractū, interneccione deleve-
runt; vix ipso Herbersdorffio Comite
Lintzium evadente.

Hoc successu animosiores, Velsam,
Stiram, Lambacum, Gemundam, ^{Varia}
aliasq; arces & oppida expugnarunt, ^{loca oc-}
& triginta, ex varijs locis, compara- ^{cupant.}
tis tormentis, populationibus, latro-
cinijs, ferro, & igne, omnia infesta
reddidere. Credebantur plures, in-
ter eos, nobiles esse; cum uno omnes
tenore barba rasi, ad certam quoq;
Normam

108 BEL: AUSTRIACUM, II.

Eorum normam capillos inflecterent. *disciplinæ* & pullam multis vestem iniecerant, & disciplina rusticam simplicitatem excefferat. Ergo & aditus in considerationem veniebant, occludebantur Danubij ostia, armabantur viatores, & plura hisce similia, quæ non rustici, sed exercitatissimi milites consuevere.

Caesar Expergefactus igitur tam propinquo incendio Cæsar, monitoriales ad eos litteras direxit, & dolere sibi, ait, quod, à seditiosis quibusdam invitati, tam facile tumultuarentur. Sibi quidem severe animadvertendi facultatem non deesse, malle tamen eos clementia quam armis vincere. Hortari itaq; à proposito suo desisterent, arma ponerent, unionem dissolverent. Si esset quod eos offenderet, sibi, aut Commissarijs suis aperiendum; sin minus, non de fore sibi ulciscendi media. Malle tamen ipsorum parcatur proli, parcatur uxoribus.

Caesar Quæ rusticorum superbia! Illi Cæsarem nec responsum dignati, jam quadraginta millibus, omnem populantes Austriam, nec secularibus, nec Ecclesiasticis pepercere: obviæq; arces & oppida, cedentia numero, passim jugum accipiebant. *Ex-*

Ergo altera vice monendos Cæsar duxit, missisq; legatis, pacem paterne sua fit. Illi delegatis arresto detentis, sex cives & rusticos, ne quidem ex suis, sed vicinia exoratos, Viennam misere, urgentes Cæsariam Majestatem, ut ab ipsa & Bavaro conscripti milites, ad unum omnes dimitterentur, exercitium religionis concederetur, tributum menstruum abrogetur, si quid delictum æterna oblivione sepeliretur.

Interim dum sui Viennæ hærent, tria navigia, armatis Bavarorum militibus plena, prono fluvio, Lintzidum navigantia, invadunt, superant, mactatis omnibus, ad unum, militibus. Adeoq; jam suam prosperitatem non capientes, contemnere sibi Cæsarem posse videbantur. Nec herculè ferocius quicquam, aut petulantius felici vulgo; ut est enim passionibus suis impar, ita nimium, pressum non nihil dejicitur: fortunatum, supra conditionem suam elevatur, æqua affectum rationis lance nescium moderari.

Itaque prosperitas illorum, tractatum rupit, & prono victoriarum cursu Freistadium attigere, & expugnata urbe

Eius delegatos detinent.

Bavarios Cæsari dunt.

Freistadium expugnata

IIO BEL: AUSTRIACUM. II.

urbe aditum sibi in Bohemiam usque aperuerunt: urbem autem omnis insolentiæ fecere subiectam.

Cumque jam omnem, dempto

*Lintz i
obsidio-
nem pa-
rant.*

Lintzio, Austriam supra Ænum haberent in potestate, unum illud Lintzium sinistro oculo intuebatur. Mox omnis in illam eorum intentio, cum habere se mutilum, sine capite, corpus indignarentur.

*Sursum
deorsu
omnia
vertunt*

Itaque novum Schatlusio edictum exivit, quo omnes in Austria rustici, Domini, equites, & nobiles ad arma pariter vocabantur, inque castris bene cunctis instructi rebus, sub poena mortis comparere iussi. Tunc quidem domus, templa, & aræ, humana omnia atq; divina jura violata sunt: cum quæ cogitare quisq; poterat, facere auderet.

*Lintz i
obsident*

Et jam poenis maturi erant. Ergo Lintzium profecti, ad illud victoria hæsit, & obsidionem ad suam ipsorum perditionem fortuna vertit. Nam primo statim exordio, cum ipsorum

*Eorum
Genera-
lis occi-
ditur.*

Generalis Stephanus Fadingerus, oppificio pilearius, minacibus cives literis, ut Herbersdorffium Comitem traderent, monuisset, tormenti globo pede multatus occubuit. Nihil illi

hoc

hoc casu turbati vehementius insti-
tere, sed uno assultu jugulati sexcen-
ti. Infelici hoc adhuc impetu attoni-
tis Lobelius supervenit, mille quin-
gentis eorum trucidatis, quindecim
tormenta abduxit: mox Ebersber-
gam expugnavit.

*A Lobelio
damnum
una
patuntur*

Efferati suorum strage rustici, qui-
cunq; arma ferre possent, in castra
coegerunt: & magna murorum parte
quassata, tormentisq; diruta, noctem
continuant & diem assultus. Nec pa-
res fore praesidiarij videbantur, nisi
resina & pice rusticorum interulas
incendissent. Omnia rustici, imo
mortem contempserant, unas illas
metuebant torrètes cutem flammis.
Et sicut incendia domos, ita rustico-
rum animos humiliaverunt.

*Assultus
rationes*

*Cum da-
mno rei
ciuntur*

Itaq; ab illo urbis calore ad medi-
um milliare recedentes Boreali ven-
to refrigerati, ut paterfamilias ab in-
censæ domus ruinis novas ædes? ita
illi, vindictæ cupidi, ex adustorum
reliquijs novam obsidionem molie-
bantur. Cum pulvis autem globiq;
deficerent, ad agricolas, è regione
Lintzij, legatos misere; perperam
pariter damnum, & de futuro pro-
positum aperientes. Ocius illi quin-
que

*Obsidionem
deserunt*

112 BEL: AUSTRIACUM. II.

que navigijs pulverem, globos, tormenta, viros, & ultra quam necessarium erat, Danubio crediderunt.

Herbersdorffio patebat facinus, missisq; trecentis silentio fistulatoribus, jussit certā ad aquas arcem clanculo insidere. Sub crepusculum vesperatinum, dum obscurior paulatim aura urbi facinus subducere videretur, ad eandem arcem gubernaculo direxere naves, & excensione, facta dum exportandis occupantur rebus, trecenti eos fistulatores invadunt, & plerosq; trucidant. Cum reliquæ in navim, nitrato onustam pulvere, se recepissent, crebris illa fistularum fulminibus ignem concepit, omnibusq; aqua & igne consumptis, reliquas laceratas naves secum merfit. Sic tecenti illi ovantes in urbem rediere, ad quam, paulo post, septem militibus plenæ naves, videntibus licet & freudentibus rusticis, applicuerunt.

*De
mnum
patium-
sur.*

Concludit hanc, novus eorum Generalis Achazius Willingerus sutor, Cæsarianorum castigare audaciam, & prædecessore suo ferocior, alio Duce alium fore effectum gloriabatur, publicatoq; decreto, totius Austriæ

striae nucleum virorum, sub poena mortis, in castra citavit, ut unà, unam expugnates urbem, Herbersdorffium cum suis ferro dissipent & igne. Quid mirabilius? uno sutoris edicto ultra septuaginta millia convenere. Et denuo corona cincta urbe, adeo suas promoverè fossas, ut se invicem hostes palâ contingerent, prostratisque magno hiatu mœnijs, præsidarios continuo fatigabant assultu.

*Linziis
denuo
obsident*

Herbersdorffius, ut importunos luderet, ferociam stratagemate risit. Tormenta in arce omnia ad illum murorum hiatum dirigit, & urgentibus impetum rusticis, præsidarijs, ut in civicas retro domus paulatim cederent, imperavit, donec erumpendi tormento signum faciat. Servat imperata miles, & instantibus rusticis paulatim dilabebatur in ædes. Crescit impugnantes animus, & obsessorum languore proficiunt: tandem oculis, tota oppidanorū manus, se subduxit. Illi ad arcem confugisse rati, certatim magno numero rustici, applicatis ad hiatum scalis, ascendunt, invicem, quasi de sua jam urbe, læti congratulantes, & gloriam primo occupatæ urbis invicem invidentes;

*Herbers
dorffius
illos
stratag
emate
decipit
& affligit.*

adeoq;

114 BEL: AUSTRICUM. II.

adeoq; jam cum rixis & livore ingrediebantur. Ut comœdiam quandam ab arce Comes Herbersdorffius gestiens specularatur. Usque sexcentis jam ingressis, signum tormento dedit. Tunc crebro tormentorum vomitu rusticos fœdavit, hiatum observavit; ut à foris ingrediendi, ingressorum exeundi, nulli concederetur facultas. Exurgunt illico in agricolas, acceptateffera, milites, & magno fervore aggressi, fœdant omnes rustico sanguine vias. Nec facile quisquam ludibria, maximè Croatarum, scripserit, barbas vellunt & mystaces, auriculas & nares scindunt. Et deinde sexcenti illi generose ingressi rustici strangulantur, unis quadraginta exceptis, quos vix magno labore ipse Herbersdorffius Comes ab irruentium manibus vendicavit.

Interim illum occidentium & morientium tumultum, illum mutilatorum & mutilandorum ejulatum, audientes foris rustici, non omnia ingressis prospera suspicabantur: hinc attoniti, hærent paulisper immoti: Ut spiritum non nihil recepere, metus successit. Fossis, vallo, & proximo urbi propugnaculo, relictis duobus

bus æneis tormentis, præcipiti fuga ^{liberum}
cedunt, quæ ocius præliarij occupa ^{obsidio-}
vere. ^{nem des-}

Quam errat imprudens vulgus, ^{serum &}
quod omnia robore, ira, ferocia, non
ratione metitur! quod omnia, ut for- ^{Vulgus}
titudinem, pro virtute habet! imper- ^{rius}
fectus ille vigor est, quem nisi ratio ^{error,}
consiliumq; temperet, fortitudini li-
cet aptus, audaciæ tali temeritatique
consuescit, & pericula, dum inferre
vult non cavet. Illa certissima est vir-
tus, quæ se diu multumq; circumspe-
xit & textit, & ex lento ac destinato
provexit. Quid ergo? non effusos esse
oportet impetus, sed temperatos, o-
bedientes, & circumspectos.

Cæterum quadraginta illos agri- ^{Her-}
colas Herbersdorffius Comes libera- ^{bers-}
liter habitos, humaniter allocutus ^{dorffius}
est, & modo vita donatos ad suas sua- ^{capiti-}
fit migrare domus, idemq; cæteris in ^{vos rus-}
exercitu persuaderent iussit: non e- ^{sticos}
nim se bello aut sanguine rustico de- ^{horta-}
lectari; eorum potius temeritati ne- ^{tur ad}
cique condolere, & quicquid accide- ^{pacem,}
rit ipsis, & porro contingeret, coram
Deo mundoq; tēstari, non suam, sed
eorum ipsorum culpam fore: optare
tamen potius suum pro ijs sanguinem
fundere,

fundere, quam illorum delectari. Lenib⁹ hisce similibusq; verbis, non rusticis tantum, sed astantibus plerisque lachrymas expressit, illisq; quadraginta dimissis, dictorum in castris, memores esse iussit. Fecere hoc eo fervore rustici, ut secum millia domum migrarent.

Lobelius
us ge-
minâ
clade
rusticos
afficit.

Audito hoc rusticorum metu atq; diffidio, Lobelius de improvise eos invasit, & jugulatis nongentis, undecim machinis & ingenti præda potitus, in tanta se loca recepit. Mox iterum duobus militum millibus, ad Ebersbergam, in decem millia inventus, dissipavit omnes, breviq; tempore omnem illum tractum Cæsari conciliavit.

Restabant autem pertinacissimi omnium quadraginta millia, & addiderant suæ veneficia feritati: jamque moventes in se, cum suis legionibus, LindLoum & Hubnerum Tribunos, interneccione deleverunt; adeoque Lintzium iterum & Viennam rusticorum terror afflabat. Certe Lobelio intolerabiles, uno resistere Duce Cæsar non potuit. Additus ergo illi, Bavarico instructus exercitu, Henricus Gothefridus Comes Papenhemi-

Comes
Papen-

us. Hic quoque non ausus congregi
 statim, militem tenuit in castris: tum ^{hemiss}
 ut fera illa rabies (quam pro virtute ^{in rusticis}
 rustici habent) paulatim consenesce- ^{eos de-}
 ret, & tyrones suos, quomodo, quan- ^{stinat}
 doq; pugnarent, instrueret. ^{tur.}

Ut opportunum ergo movendi
 pugnandiq; tempus advertit, nudum
 robur robori opponere stultum ex-
 istimavit: sed considerans hoc in bel-
 lo rationem robore potiolem esse,
 rudem fraudium & incautam tur-
 bam, dolo statuit & stratagematibus
 debellare.

Primo itaque motu, cum jungere ^{Rusticos}
 suos Cæsarianis vellet, ut falleret pro- ^{fallit,}
 positum rusticos, inclusa parte copi-
 arum navigijs, aqua simulavit, terra
 venit. Hoc autem rustici non puta-
 verunt: sed Danubio incumbentes,
 octo diversis locis, dum vela exspe-
 ctant, funibus catenisq; securum sibi
 reddidere flumen. Sed non ille Ne-
 ptunus, Mercurius erat: Celeriq; de- ^{Lintzios}
 mum pede ad Cæsarianos Lintzium ^{venit,}
 advolavit. Sic fefellisse rusticos pri-
 ma de illis victoria fuit: utq; dece-
 ptos se sero viderunt, serio indolue-
 runt.

Papenhemius consumptis tribus
 quiete

118 BEL: AUSTRIACUM. II.

quiete diebus, conjunctis cum Lobe-
lio viribus, magno animo in rusticos
recta movet: eosq; ad Eferdingam

*Inrusti-
cos mo-
vet.*

assecutus, rite instructa acie, pu-
gnandiacopiam fecit. Nec cunctaban-
tur illi: immo, furiosorum instar,
cunctis contemptis glandibus, in Cæ-

Pugna.

sarianos quadam rabie irruebant. Et
ingens periculum erat, cum fistulæ
in beneficio duros nihil proficerent:

*Rustici
venos-
is de-
ri.*

adeoq; Generalis ipsorum Achaz
Willingerus, magno ænei tormenti
globo, septem passibus retro jactatus,
sanus in prælium revertebatur. In e-

*Eorum
Genera-
lis cadit.*

um tamen Cortenbachius Tribunus
invectus, propria manu, minoris fi-
stulæ globulo, per Dei gratiam, in-
cantatorem confecit.

*Eorum
fures.*

Quæ rusticorum audacia? quæ mi-
næ? quis impetus? Accensi Generalis
sui morte, vindicta luridi, tota verti-
tur in unum Cortenbachium moles:
sed hic generose dimicans sustinuit
impetum & repressit. Tandem vero,
duobus acceptis vulneribus, acie ex-
cessit.

Rustici jam vicisse rati, ferocius
instant. Tum illud egregium ipsius
Papenheimij, quod, nutante in fugam
exercitu, rapta fugientis è manu ha-
sta,

sta, in primam volitans aciem, manu prælium restituerit. Precibus deinde, minis, oratione, & exemplo, adeo exercitum confirmavit, ut, duabus jam horis pugnantib⁹, rabie sua & fu- Tandem
 rore lassı rustici terga verterent. Sed funduntur
 hos supra fere vires indignabundi mi- tur ma-
 lites sequebantur, & qui glandibus gna clau-
 globisq; non patebant, fustibus fer- de. 10.
 roq; patuerunt: sic trucidata & occisa Nov.
 quatuor millia. Mille, dum ad insu-
 lam quandã fugiunt, Danubio merfi.

Magna quoq;, hoc in prælio, Lobe- Lobelij
 lij virtus enituit, qui hostes suis mo- virtus.
 ribus suaque feritate aggressus, ad ip-
 sa Eferdingi mœnia pepulit, & eo-
 rum corpora toto stravit campo.

Senio noctis claves, urbis Eferdin-
 gij cives, in castra misere, & relictis
 quinque majoribus machinis, fugisse
 rebelles indicarunt; mox, adulto die, P. pen-
 urbem Cæsariani occupaverunt, da- hen. sue
 toque sub Holsetiæ Duce urbi præsi- Efer-
 dio, Papenheimius in hostem perre- ding am
 xit. Transmissoq; Danubio in Her- occupat
 bersdorffij Comitıs ditione obsessum
 oppidum, cedentibus ultro rusticis,
 suæ libertati restituit.

Hic altera, Papenheimio Duce, pug- Rusticis
 næ procella defævit; dum infestati studiosis
 majori-

quendā
Gene-
ralem
legunt. majoribus tormentis rustici, non se-
 gniter aciem instruxere, creatoque
 novo, studioso quodā, Generali, mul-
 to vehementius sub hoc, quam præde-
 cessoribus, insurgabant. Ille quippe
 magico carmini, è scholastico pulve-
 re, orationem junxit, eaq; ruptis sæpe
 Schloppo buccis, verborum energia,
 imperitos earum rerum agricolas ani-
 mavit; ut impatientes moræ vallo
 excedentes, ad prælium alta ipsum
Papens-
hemii
ad pu-
gnam
provoc-
ant. Papenheimium voce provocarent:
 nec segnius quam provocaverant, in-
 venientem inveci, dextrum cornu,
Lobeli-
um &
dextrū
cornu
in fugā
vertit. quod Lobelius ducebat, submove-
 runt. Et quicquid ille, quicquid Du-
 ces alij molirentur, nulla aut belli. O-
 ritia, aut virtute, fuga sisti potuit pe-
 mnia enim intra rusticorum audaci-
 am & ferociam fuere. Cæsus ergo
 cum pedite equitatus. Fugientes ipsa
 Gemundæ mœnia, (incassum præsi-
 diarijs è superiori munitionum jugo
 detonantibus) ægre tuebantur.

Papens-
hemii
urgent. Papenheimius interim, cum sinistro
 cornu, constantius præliabatur: sed
 mixtis invicem copijs, hostes tam
 vehementer urgebant, ut ducentis sui
 retrocedentes passibus de victoria
 plerique desperarent. Sed prudens
 Papen-

Papenhemius trecentos fistulatores ^{A Pa-}
 palustribus virgultis absconderat: il- ^{penhe-}
 li accepta tessera destinato provide ^{mioge-}
 scopo jaculabantur, & recentes in las- ^{trata-}
 sos certoque hoste districtos feroci- ^{gemco-}
 ter inveci, pronam stitere victoriam, ^{decipis-}
 Nec hisce contentus, in super cal- ^{untur.}
 lidissimus Genetalis, observato loci
 genio, binis lanceariorum turmis ima
 valle circumductis, mox terga pu-
 gnantium invasit. Ita firmatis novo
 successu animis, fugientes antea, vul-
 nerati, & semimortui in prælium re-
 vertebantur: & renovata omni loco
 pugna, integris quatuor horis dimi-
 cabatur. Tandem cum à fronte rusti-
 ci, à tergo, à lateribus urgerentur,
 parta una ferro via, glomeratis passu-
 bus fugiebant.

At jam victores de Lobelio rustici ^{Aliud}
 triumphantes revertebantur, illis re- ^{Papen-}
 centes, servatas in idipsum, copias ^{hemij}
 obviam misit: & ne sui sinisterius ^{strata-}
 quicquam de Lobelio dextroq; cor- ^{gema,}
 nu suspicarentur, adeoq; de suo vi-
 gore remitterent, cum medio fervo-
 re pugnae fugere non vidissent, illud
 Dux astutus retro montem hostes se-
 qui, spargi iussit. Sic sui, dum Cæsa-
 rianos vincere putabant, vincere cæ-
 perunt.

Et jam alterius quoq; partis victo-
ria nuntiabatur, missæ enim à Papen-
hemio copiæ in prædagraves & secu-
ros (cum omnem Papenheimij exer-
citus deletum existimarent) validè
impetum facientes adeo percule-
runt; ut cum fugisse suos animadver-
terent, fugere tribus vijs inciperent.
Nov: tur. 14. Sic tormenta, spolia, omnisq; præda
Nov: recepta est, & Papenheimius integra
potitus victoria.

Cæsariæ Non æqua, pro pugna strages fuit,
nume- cum tanto tempore magnus alias de-
rui feretur exercitus: sed rustici magico
suo carmine duri, difficilem non cru-
entam cladem fecerant. Sex millia
tamen, dissipatis cæteris, interiere.
Reliquiæ, venenatorum serpentium
instar, divisæ licet, ad Reklabrug-
gam in unum rursus coaluere corpus:
nec reliquias diceres, sed integrum
Iterum bellum: sparsæ enim magis quam
endun- oppressæ vireserant. Nihil ergo in-
tur. 19. ter Eferdingam, Gemundam, & Re-
Nov: klabruggam, nisi quod acrior Cæsa-
rianorum impetus fuerit, indignan-
tium post binas clades recruidisse
bellum, & duobus trucidatis milli-
bus, pepulere hostem.

Tertio hoc à Papenheimio inflictio
vulnere;

vulnere, non nihil vacillantes, non ^{A Stru} adeo difficiles ad obsequium Cæsaris ^{dioso} fore videbantur, nisi studiosus ille, ^{ad con-} inescatus imperio Dux, efficacibus, ^{stanti-} ipsorum captu, verbis, animos invi- ^{am mo-} cem & sibi copulasset: hisce illi de- ^{ventur.} mentati, aut felicem ad victoriam, aut, si minus visum Superis, infortunatum ad cladem statuere sequi.

Audivere Cœlites votum postrema largiti: quippe ad fatalem ultimi conflictus Campum prope Wolfseckiam tandem perventum est. Ibi aptum, à fuga defensionem, locum insederant. Generosus Comes Papenheimius, pri- ^{A Pado} diana victoria ferox, & conficiendæ ^{penhe-} jam reicupidus, ostentare aciem, pro- ^{mio ad} vocare, laceffere: illi contra ne cedere ^{pugnâ} moras & tergiversari. Candentibus ^{provo-} itaq; tormentorum globis cunctantes ^{can. ur.} infestat. Cætera quidem rustici, grandiores hæc grandines non tulere. Struunt itaq; indignatione quadam acies, insolentiam Ducis (ut ajebant) castigaturi. Lætus pugnandi facultate ^{Aciens} Comes, venienti occurrit hosti, ^{struunt.} fusumq; toties sauciumq; exercitum adortus, non facilius tamē vicit quam ^{Pugna.} integrum & recentem. Magna eni- ^{Studi-} tuit studiosi virtus, qui longe ultra ^{si vir-}

suum exercitum in Cæsarianos pro-
 vectus, infestus obvijs, quosdam tru-
 cidavit. Speciosa res, si pro justa cau-
 sa legitimoq; principe patrata fuisset.
 Sequebantur suum rustici Genera-
 lem, & grande periculum fuisset, nisi
 ille eorum Generalis, ille Studiosus,
 justas dedisset temeritatis pœnas. Si-
 quidem, cum Vicario suo Bernardo
 Ekkero, vivus in manus hostium ve-
 nit. Tunc frigidius instare rustici,
 inde cedere, mox, omni abjecta spe,
 apertè fugere. Hos affecuti pernici-
 bus equis Cæsariani, omnes trucidar-
 runt. Quinq; millia cæsa, septem
 tormenta capta, spolia, ut de inope
 tot cladibus vulgo, nulla.

*Capi-
tur.*

*Rustici
cadun-
tur. 20.*

Nov.

*Despe-
ratis.*

*Pagi &
oppida
Papen-
hemio
dedun-
tur.*

Hac pugna cecidit ipsis belli con-
 citatoribus animus, & pleriq; per Si-
 lesiam fugientes, viginti se Danico
 miscuere bello. Cæteros in sedes suas
 Henricus Gotheфридus Comes Pa-
 penhemius, quasi greges in stabula
 pastor deduxit, & cum gratiam o-
 mnes certatim ambirent, pagi & op-
 pida quadam æmulatione deduntur.
 Perq; totam supra Ænum Austriam,
 ne rursus aliquando coirent, distri-
 buta præsidia. In formidolosissimi
 vero belli concitatores paulatim a-
 nimadversum.

Quæ

Quæ autem gloria Papenheimij? cum tam parva manu tantam multitudinem cæderet? cum caperet plura millia aliquando quam haberet? cum tantum, quatuor præliorum victor, uno mense bellum conficeret? profecto si Romæ olim fuisset, triumphare potuisset.

BELLUM TRANSYLVANICUM
Tertium.

Hoc bellum mira Bethleni inconstantia, levitas, & ambitio fecit. *Bethleni ambitio*
Ille enim Catharinæ Brandenburgicæ honoratus conjugio, cum in sumptuosissimis, quas orbis universus suspiceret, nuptijs, duorum, Orientis & Occidentis, Imperatorum, aliorumque Regum Principumq; legati comparuissent, amplos homo sumpsit spiritus, & elatus animis ingentibus, totius Hungariæ iterum, & si cederet, Europæ cupiditate flagrabat.

Incitabant præterea in id bellum, *Conciatores belli.*
hinc Christianus IV. Daniæ Rex, & reliqui confæderati, quadringentis octuaginta imperialium millibus annue promissis: hinc infensus, nescio quam causam, Ferdinando Cæsari, Budensis Bassa.

*Oratio
belli.* Super hæc omnia, prono, ad imperia turbanda, viro, spem ac fiduciam faciebant Germaniæ dissidia. Quippe, cum intestinis disjungeretur bellis, inevitabat occasio, nudumq; Imperij latus ostendebant, procul bello Danico occupati, Fridtlandus & Tillius. Et ipsa, tot millibus, insurgente Austria, Bavarus laborabat & Papenheimius.

*Beth-
lenus in
Hungar-
viam
vult.
Anno
1626.
Junio.* Inter hæc Reipublicæ vulnera, & hos tumultus, repentè, quasi captato tempore, in lassos simul, atq; distractos, subitus turbo Transylvanici belli, ab ultima veluti specula orientis erupit. Primus statim impetus belli in Hungariam fuit. Moravia deinde pari terrore correpta est. Nec cunctantur ad Ducem, à Cæsaris urbibus populisq; descitum est. Aderat, instabat, sævitia quasi virtute utebatur. Sic in proclivi erat, pluribus armatorum millibus, terram pavidam, discordem, & inermem, pervadere. Quin & Silesiam quoq; respexit. Ibi, ad Vigesimali Julij diem, Mansfeldium & Bethlenum jungi convenerat, ut paribus simul votis ac viribus in Bohemiam ducerent, & Frederico Regnum, Fredericum Re-
gno;

gno, vi, ferro, & sperata rursus Bohemorum rebellione, conciliarent.

Turcius Imperator, in fæderis ex-
 crandi socium quoq; ascitus, cum
 Janitzaris suis, alia parte in Hungari-
 am ruens, Damaschium expugnavit,
 & jam majora, confæderatorum ar-
 mis fretus, volvens animo, Novigra-
 dum pariter obsedit.

*Turca
 Damaso
 chiura
 expug-
 nani;
 Novi-
 gradum
 obsidet,*

Quid, inter tot hostes, tot pericu-
 la, Ferdinandus Imperator? licet, à
 Septentrione Danicis, Transylvani-
 cis ab Oriente, à Meridie Turcicis,
 & ab occidente, Austriacis subdito-
 rum armis, uno eodemq; tempore,
 premeretur, non tamen ideo despe-
 ravit. Sed, fiduciæ in DEUM plenus,
 preces & litanias induxit: qua mente
 consilioq; (benedictus in sæcula DE-
 us) inconcussus stetit. Sequebantur
 enim preces beneficia; jamq; fractus,
 ingenti prælio, Danus, & ad Dess-
 viam tantum non debellatus Mans-
 feldius, minus Septentrio timendus
 videbatur; Uniq; Dano Regi, uno
 exercitu, unus Tillius sufficiebat.
 Insuper Mansfeldio, instaurato exer-
 citu, in Silestiam movente, suum
 Fridtlandus hostem à tergo sequeba-
 tur. Itaq; & Bethlenus, ad præstitu-

*Imperat
 ratoris
 Ferdia
 nandi
 constan
 tia,
 Fridt
 landus
 Mans
 feldium
 in Flum
 gario
 s. qui
 tur,*

12m diem, in Silesia non comparuit,
& Mansfeldius cum Vinariensi, Tren-
schini Wagam fluvium trajiciens, in
Hungariam ad Bethlenum movit.

*Novi-
gradum
obsidio-
ne libe-
rat.* Wallenstenius autem alia via, in
Hungariam movens, in Turcas No-
vigradum obsidentes, primo duxit.
Et hi quidem, Christianorum adven-
tu territi, obsidionem deferentes,
Mansfeldio, Vinariensi, & Bethleno
se conjungere. Sed Fridtlandus pa-
rum mox interesse docuit, cum Tran-
sylvanis dimicaret an Hungaris, cum
Mansfeldicis præliaretur an Turcis.
Itaq; in omnes simul movens, tan-
tam consternationem invexit, ut
*Bethle-
ni su-
gere cog-
it.* Bethlenus, licet majoribus copijs fir-
mus, inducias unius noctis depreca-
retur; immo, relictis impedimentis,
adhuc inter ipsa induciarum com-
mercia, ad tutiora confugeret.

*Hic
Tartari
ros in
auxilii
vocat.* Tum Gabor, more suo, ad Tarta-
rica etiam auxilia, retro conversus,
à Chamo millia quadraginta obtinuit.
Sed hæc à longe ostendit Fortuna,
non dedit; ut, spe sua frustratus, ma-
jori dolore cruciaretur.

*Tartari
in Polo-
niam
venunt,* Siquidem dum illi è Tartaria sua,
Transylvaniam versus proficisceren-
tur, ne sine victoria spolijsque veni-

rent, in Poloniam impetum fecere: relictisque sex millibus, in munitis nonnihil castris, triginta quatuor millibus prædas tota Volhynia agunt.

Permisit Clmielecus, tum in eo ^{Polono-} tractu Polonorum Dux, luxuriantibus ^{rum} frænum. Sed ipse ad eorum ca- ^{Dux eo-}stra retro profectus, cinxit, affilijt, ^{orum} expugnavit; ita trucidatis omnibus, ^{castra} ut ne nuntius quidem cladis superes- ^{expu-}set. Manet in castris & obit omnia, ^{gnas.} Tartarico more, belli munia.

Revertuntur interim, spolijs gra- ^{Omni-}ves, turmatim Tartari, & primâ, pri- ^{no des-}madie, ingressam castraturmam, in- ^{lentur.}ternecione delevit. Mox alijs alijsq; ^{24. O-} eodem modo admissis, trucidatisq; ^{Et ob:} turmis, totum illum exercitum, car-
ptim ita fudit, mactavit, dissipavit, ut, omnibus receptis spolijs, de quadraginta millium, in subsidium sibi venientium, exercitu, de longinquo Bethlenus audiverit, neminem viderit.

Omnis ergo, in se, Mansfeldio, Vinariensi, & Turca, spes erat. Sed (Fridtlando, adulta jam hyeme, inter hostes, frigora, pluvias, morbos, pericula, & mille incommoda alia, ad stuporem omnium, diutius in campo

Diffidentia inter Bethlenum, Turcas, Mansfeldium & Vinariensem.
 perseverante, & jugiter hostibus suis imminente) diffidentia mutua simul inutiles reddebantur. Displicebat Bethleno, & Mansfeldio, quod Turcæ com meatum, annonam, & pabuli usus necessarios, sibi præriperent; Turcis, quod non amplius Transylvaniæ Dominus ipsis confideret; utrisq; quod Mansfeldius, & Vinariensis, non amplius illis sincera fide, adhærere viderentur.

Ergo Turcicus Imperator, Babylo-
 nica etiam expeditione distractus,
 copias revocavit: Bethlenus, deser-
 tis, Mansfeldio & Vinariensi, Duci-
 bus, Cassoviam prius, inde, in Tran-
 sylvaniam suam, retro cessit: Mans-
 feldius & Vinariensis in Hungariæ
 montibus perseveravere: Fridtlan-
 dus deniq; cum in exhausta popula-
 tionibus regione com meatu labora-
 retur, Tyrnam movit, & in Scuttana
 insula hyberna sumpsit.

Bethlenum moti belli panis etc.

Tum Gabor, in quantas se difficul-
 tates coniecisset, quibus periculis se
 involvisset, & quam potentem irri-
 tasset hostem, reputans animo (ma-
 ximè cum Daniæ Regis clades, aliæ
 super alias, nuntiarentur, pecuniaria
 sibi subsidia à confæderatis omnibus

non solverentur, Imperator Turcicus suos revocasset, & rusticorum essent debellatæ vires) mox universam in se Germaniam ruituram timens, certam judicavit pacem periculoso bello, & jam desperata victoria, potio^{rem}.

Sed emolliendi Cæsarem, toties ^{in pa-} ^{cu leges} ^{proscri-} ^{bit.} perjurus, difficultatem ipse fecerat. Per legatos tamen suos sollicitavit, & annuit Imperator, si Hungaria cederet: concitatores belli aperiret: Mansfeldium & Vinariensem dimitteret: amicitijs Tartari renunciaret: restitutionem, cum sua ditione, Damaschij, à Turcà impetraret: captivi, & à Turcis ad servitutem tracti, restituerentur, tum integræ conficiendæ rei legatos Pofonium missurum. Assensit omnibus Gabriel Beth- ^{Bethle-} ^{em ac-} ^{ceptus.} leus, cum jam timere Cæsarem disceret, & quasvis conditiones judicaret bello potiores.

Ernestus Mansfeldius, dum frustra inchoatum negotium pacis im- ^{Mors} ^{Mansa-} ^{feldij.} pedire nititur, jam graviora metuens, Venetias procurrere instituit, traditisq; Vinariensi copijs, in itinere datum, ut ajunt, venenum visceribus ferens, corripitur dysenteria

malo. Atque varia coquens animo, inter molitiones novas, in Hungaria Budæ versatilem emisit animam: quippe tum maxime laborant mali, ubi plurimum vitia miscuere, & in unum collata nequitia est. Cæterum nimis facinoroso Duci Fortuna clemens fuit. Oportuerat enim invisum Cæsari Imperioq; caput, in pernitiem Germaniæ natum, tot, quot intulerat, cladibus vindicari. Sed nec sic quidem pares sceleri pænas effugisse censuerim, cum ipsum suum ipsius malum post mortem sequeretur.

Mors
Vina
ensis. Johannes Ernestus Vinariensis, dum, post Mansfeldium, apud Bethlenum, in præsentia trium Bassarum, idem, sed incassum, molitur, jam reducendis in Silesiam copijs intentus, subito, sancti Martini, in Hungariæ montibus, defecit. Moderatus, ut fertur, laudabilisque Princeps, nisi suas hæresi injustoq; bello, virtutes corrupisset.

Pax
constituitur.
Anno
1627. Interim, per Esterhasium Palatinum Hungariæ, & Archiepiscopum Strigoniensem, ex parte Cæsaris, per Miconem Ferentium, & Sigismundum Lomajum, ex parte Bethleni, Poso-

COR: FERD: III. IN REG: BOHE: 133

Pofonij, pax dudum defiderata coa- Mens:
luit; Hungaria potiffimum exultan- Ianu.
te, ut quæ, aut vincente, aut fuccum-
bente Cæfare, inter hos, & illos,
mifere femper patiebatur.

Verum-enim vero fervavit impo- Gabor
fterum illibatam Gabor fidem, ut qui fervat
nullum, feu vacante, feu varijs bel- fidem
lorum motibus diftricto Cæfare, fua
Turcarum, Tartarorum, & Transyl-
vanix mole, profectum facere fuis
cladibus didiciffet; Et fua Ferdinan-
dum fortuna tectum, quam nulli ob-
noxiam vulneri teloq; noffet. Ceffit
ergo & quievit.

CORONATIO FERDINANDI. III.

Hungaria Regis in Regem

Bohemia.

Indixerat publica Regni comitia Impero
Pragæ Ferdinandus II. & veritus atque
ne, fi humanitus quid fibi contingere- coronas
ret, iterum hæretici Bohemiam tur- tur.
barent, Imperatricem in iftius Regni Anno
Reginam, Ferdinandum filium in 1627.
Regem coronari voluit. Placuit Re- Nov:
gni ordinibus. Itaq; Imperatrix An-
no 1627. 18. Novemb: folenni pom-
pa in Ecclefiam Cathedralem ducta,
magnificentiffime in Reginam coro-
nata fuit. Dura

Ferdinandus Tertius coronatur, 29. Nov. Dum sequentes deinde aliquot dies hastifragijs, flammis fusilibus, ludis equestribus, & similibus alijs solennitatibus consumerentur, tandem Ferdinandus Ernestus Hungariæ Rex, pridie, de more Regni, inauguratus, & viginti quinque imperialium millibus, in coronationis sumptus, donatus, adulta sequenti die 29. Novembris, sub aureo cælo in eandem Ecclesiam ductus, sub initium sacri gladio accinctus est. Inde corona debito capiti imposta. Aureum novissime pomum & sceptrum manus impleverunt, congratulantium voces Ecclesiam, grandium machinarum boatus, omniumque campanarum sonus urbem. Sub Apostolico Symbolo, à novello Bohemiæ Rege, quatuor creati equites. Sub offertorio, recepto more, panem & vinum obtulit. Sub communionem sacratissimum Christi corpus reverenter sumpsit. Nec quicquam, quod ad pietatem, ille, nec Bohemi, quod ad morem, solennitatem, magnificentiam, & pompam, facere videretur, omiserunt.

Sic Ferdinandus Tertius, jam Hungariæ Bohemiæque Rex, ad Imperium paula-

BEL: MAGDEBURG: I. 135
paulatim præparabatur, quod ille
tandem fortitudine meruit, & legiti-
ma electione accepit.

BELLUM MAGDEBURGENSE
primum.

M Agdeburgum nobilissimum &
opulentissimum ad Albim em-
porium, ad eam, oportunitate loci,
paulatim potentiam crevit, ut Impe-
ratoribus sæpe grave, illis eorum
conatibus, suam multis sæculis vir-
ginitatem illibatam conservavit. Hoc
Archiepiscopis olim subfuit, & Ec-
clesiastico Præfuli jugiter domi ser-
viebat. Sed, dogmate Lutheri gli-
scente, & in illa urbe vermiculante, ^{Maga}
imminuta paulatim Ecclesiastica di-^{debur-}
gnitas, ut tandem vicinos, suæ reli-^{genses}
gionis, principes, elevarent in Ad-^{Saxo-}
ministratores. Adeoq; jam (proscri-^{in Ad-}
pto nuper à Cæsare, ob rebellionem, ^{mini-}
& fervens, pro Rege Daniæ, in Im-^{strato-}
peratorem, studium, Christiano Gui-^{rem ase-}
lielmo Brandenburgio Marchione) ^{sumpta}
Augustum Saxoniam Electoris filium,
in caput suum elegerat.

Non consensit Ferdinandus Cæsar, ^{Cæsar}
periculosa ejusmodi exempla (cum ^{non}
post transactionem Passaviensem, ^{consensit}
Archie-

136 BEL: MAGDEBURG: I.

Archiepiscopatus ille, in hæreticorum manus devenisset) in consequentiam nolens trahi.

*Leopoldus
dux Guilielmus
à Pontifice
Archiepiscopus
nominatur.*

Interim Romanus Pontifex, in sua re, jus suum arripuit, & juniorem Cæsaris filium, Archiducem Leopoldum Guilielmum Archiepiscopum designavit. Possessionem ille tamen, stante adhuc cum Saxone controversia, non statim apprehendit. Sed in ditione præsidia disposuit, ut, si quid Magdeburgenses, in Saxonem vicinia & religione proniores, molirentur, inhærenti cervici milite insolentia plecteretur.

*Magdeburgenses
in Cæsarem
Anno
1629.*

Exacerbati molestia cives, ad Fridtlandum Gustraviam navigantia, omni com meatu plena navigia, dissimulante magistratu, spoliavere. Inde in Croatas conversi, multos variis eruptionibus ceciderunt, præsidiis Cæsarianos ejecerunt, & suspecta urbi loca demoliti, suæ, quantum poterant, securitati prospexere.

*Obsidentur.
22.
Mart:*

Male accepit Fridtlandus facinus, missisq; illac legionibus, urbem obsidione clausit, & præsidium ut admitteret, imperavit. Dura res Magdeburgensibus visa, & tueri statuere suam, igne, ferro, morte libertatem: repetitisq;

titisque eruptionibus magna intulerunt Cæsarianis damna.

Hanseaticæ urbes ut mediatrices se interposuerunt? sed, cum nullas urbes recipere copias vellent, discussa tractatio est, & acrius eruptionibus & impugnationibus certatum. Donec iterum Magdeburgenses fatigati supplices misere legatos. Hi cum Papenheimio tractare iussi, cum præsidium fuissent deprecati, quinquaginta imperialium millia Fridtlando dare con-

Hanseatica urbes pro pace frustra laborant.

Fridtlandus obsidionem solvit. a. t. 9. Otto b.

cluserunt. Sed Hic, interventu quorundam Principum, emollitus, obsidionem solvit, pecuniam contempsit. Et quoniam sub Imperatore se humiliassent, hanc Cæsari submissionem auro potiolem dixit. Irent itaque, obedirent, in sui mali authores adverterent: non de fore gratiam Imperatoris & suam. Sic sua illi urbi restabilita libertas.

BELLUM HOLLANDICUM.

Belgæ & Batavi liberæ olim gentes fuere: cum illi, Floro & Cæsare testibus, pro libertate pugnaverint: hi, Classico & Civili Ducibus, authore Tacito, libertatem tutati, multis Romanos præliis fregerint. Vtriq; postmodum

Belgæ & Batavi olim liberi.

*Inde sub
Princibus.* dum à Francis debellati, nobilissimum Austrasiæ regnum fecere. Inde in multas scissi ditiones, singulis singuli constituti dynastæ. Hinc Cliviæ, Geldriæ, Brabantia: Duces, Flandriæ, Lovanienses, Hollandiæ, & reliqui Comites.

*Septemdecim
provincia ad
Carolum
V. des
voluit.* Legitima tandem, per centenos aliquot annos, successione, non bello, nec armis; sed (quod est æquius) conjugio & hæreditario jure, per Philippos Audaces & Pulchros, in unum Carolum Quintum Imperatorem & Hispaniæ Regem, septendecim cecidit. e Provinciæ. Hic Ferdinando Primo fratri Romanorum Imperium, Philippo filio Bruxellis inaugurato, Hispaniam Belgarumq; Provincias vivens resignavit; adeoque Philippum Secundum Hispaniæ Regem fecit.

*Hæresis in
Belgio
& re
bellio.* Sub hoc in Belgium Calviniana se Hæresis insinuavit. Et mox, quod est affine huic, per Guilielmum Aurasia Principem Hollandiæ Governatorem à Rege & suo Duce decessio. Hinc illæ octuaginta annorum turbæ: Hollandia suum Governatorem, hæreticis suum fautorem sequentibus.

Erant autem, adversus tanti Regis vires,

vires, præsidia secessioni comparanda. Itaq; in Angliam ad tum regnantem Elisabetham, & in Franciam ad illum Regem, pro subsidio missi legati: & ab utroque, innato in Hispaniæ Regem odio, & cum eo tunc temporis belligerante, facile impetratum. Adeoq; eorum favore Batavorum brevi sunt stabilitæ vires, ut, instituta quadã Republica, Status, sub Aurasia Principe semper, eorum belli Duce, qua armis qua deditioe, Frisiam, Ultrajectum Transiselaniam, Geldriam, Zutphaniam & Selandiam, sibi adjunxerint; Vi conantes, quam olim sub Romanis habuerant, extorquere suo Regi libertatem.

*Belga
ab Anglis &
Francis
defens
duntur.
Rems
publica
cã for
mant.*

Cum autem Ferdinandi Secundi, in dies proficientem, suspectam haberent potentiam (tum quia imperij Provincias Iuliacum & Cliviam occupassent, tum etiam quia sociandas cognato Regi vires verebantur) operæ pretium duxere, civilibus eum continuo distinere bellis. Hinc in Ferdinandum Fredericus Palatinus, Christiani, Danus, & Brunsvicensis, Ernestus Mansfeldius, Gabriel Bethlenus, & alii, quorum plures debellatos, suo receptos gremio aluerunt.

*Ferdin
andus
Secundus
um tra
ment.*

*Uli ho
tes pro
curant.*

Interim

*Oceanū
vendis
care
tentāt.* Interim suas illi res, qua terra, qua mari promovebant: & comparatis classibus, millenis navibus totum navigantes orbem, Oceanum sibi vendicare constituerunt. Immo Admirallio suo Petro Petræjo Heinio, Regia expugnata classe, ad aliquot milliones argentum in Hollandiam advexerunt.

*Sylvam
Ducis
obsidēt.
Anno
1629.
30. Ap:* Tum ipsi Brabantia inhiantes, Americano freti metallo, sua Regem pecunia aggressi, munitissimam ejus provinciae urbem Sylvam Ducis, frustra tentatā alias, obsidione cinxerunt. Regis res agebatur. Itaque Imperator debellatis rusticis, cum Dano & Gabore constituta pace, Austriaco sanguini, cognato Regi non defuit; suas in invida sibi Hollandia, Imperii clades ulturus. Igitur sub Comitibus de Monte Cuculi, & quod magis irritabat, Iohanne Nassovio, Bataviam versus movit. Qui conjunctis, cum Henrico Comite Montensi, copiis, unitis viribus, per Cliviam, in Geldriam irruunt, & expugnato ad Drusianā fossam, vulgo Isalam, propugnaculo, frustra repugnantibus Batavis, flumen superant, caësisque septem Hollandorum cohortibus hostiles aquas ponte subju-

subjugarunt: nec enim fas erat ut li- *Cæsari-
ani Ves-
laviam
intiat.*
ber esset fluvius receptor hostium
atque defensor. Mox perpatentem
aridamque Velaviam, Johannes Nas-
sovius imperialia signa circūtulit. Sed
in occursum veniebat cognatus, Er-
nestus Casimirus Comes Nassovius,
centum triginta cohortibus: verum-
tamen non ausus congregari, Rhenum,
& Batavorum insulam observabat.

Interim Cæsariani Amsfortium, *Ams-
fortium*
profecti, oppidum deditione cape-
runt. Et jam ad ipsas Ultrajecti por- *expu-
gnant.*
tas, ad ipsos Hollandiæ Comitatus
fines, prædas agebant: & facta est ipsa
sibi, adversus præsentem hostem,
tremebunda Hollandia limes. Tantum
suis tuta paludibus, hisse quasi clypeo
tegebat, nemo comparuit: & quod
acerbissimum Cæsarianis erat, non
fuere qui vincerentur.

Itaque ad Oceanum flexo agmine, *Frus-
tra Els-*
Elburgum & Hardervvicam tentave-
re. Sed frustra. Vrbes tutæ portibus *burgum
& Har-
dervi-
cam sēo*
expugnare mari, non terrâ oportebat.

Iterum ergo Ultrajectum: sed hoc, *tant.*
è Danico bello veniens, Carolus Mor- *Frus-
tra Ul-
tra-
jectum,*
ganus jam quinq, millibus tuebatur.
Fremuere Cæsariani, cum Oceano,
fluyijs,

fluviis, paludibusq; subducti hostes, quærendi essent ut vincerentur, nec aditus esset, ut quærerentur.

Accedebat aliud malum, Vesalia dives ad Rhenum urbs, unde annona suppetebat, captam se citius quam oppugnatam à Batavis intellexit. Didenius enim dynasta Gubernator Embriensis, collectis peditum mille octingentis, nongentis equitibus, quasi aliud agendo, Vesaliæ appropinquavit, Mox audaculi quidam, eas diu præmeditati insidias, transnatant fossam, munitionem alicubi semperfectam superant, excubias opprimunt, portam malleis securibusq; revelunt, & intromisso milite, Francisco Losannio, qui urbi præerat, somno indulgenti, mox subitaneo consternato discrimine, claves extorquent. Cives, utpote hæretici, præsidariiis opem non tulere: sed clausis omnes januis, gratam è fenestris Batavorum ferociam mirabantur. Hispani omnes & Itali trucidati, Germani vita donati, tribuni militares in captivitatem rapti, Gubernator Losannius Arnheimium deductus est.

*Batavi
Vesalia
intercipiunt
19. Aug.
1672:*

*Barlema
capus* Baro Didenius præfecturam urbis stratagemate meruit, & è regione Buricam,

ricam, quasi à suo male disiunctam ca-
 pite, armis conjunxit. In urbe quin-
 quiescentena millia florenorum, sep-
 tuaginta tormenta bellica inventa
 sunt.

gnat.

Quant-
 ita præ-
 da 75

Vejalta.

Is victoriarum cursus animos fæ-
 deratis auxit, Sylvæ ducensium & Cæ-
 sarianorum labefactavit, cum illi suam
 præ oculis deditioem, hi annonæ
 difficultatem haberent: sed hos ami-
 ca Westphalia nonnihil erexit, illos
 Henricus Fredericus Aurasia Prin-
 cept humiliavit, & æquis legibus de-
 ditionem pacti, explicatis vexillis &
 majoribus quinque tormentis exce-
 serunt. Sic Sylva Ducis virgo esse de-
 fiit, quæ furiosum in armis hostem si-
 nu excepit.

Sylva

ducis

deditio-

tur, 140

Sept 3

Interim Velaviam adhuc cum Cæ-
 sarianis Hispani equitabant, nec ces-
 suri videbantur, nisi aut armis, aut
 fame pellerentur. Alterum accidit,
 Cum enim Ernestus Casimirus Nassovius,
 licet firmus duodecim militum
 millibus, apetto Marte diffideret, &
 videret unam com meatum submini-
 strare Westphaliam, proposuit, quos
 armis non poterat, fame debellare. Et
 Zutphaniam profectus utriusq; ripæ
 Drusianæ fossæ potens, aditum occu-
 pavit;

144 BEL: HOLLANDICUM.

pavit, & ab illa parte penu clausit. Ee jam à Sylva Ducis victor Arausius revertebatur, cum armis itaque urgerentur & fame, nec in arida sitiētiq; ericaliceret prædas agere aut urbes occupare, relectis vestigiis, in Brabantiam Hispani, in Montensem Ducatum

Velantiam de serunt.
13. Oct.

Cæsariani discesserunt, sed hos ordinum milites pone sequebantur, occupatoque Teutoburgo, miscebant invicem velitationes. Cumque Mulheimii obruere Cæsarianos tentarent, magna clade repulsi, quid esset assuetis bello viris cominus venire suo damno didicerunt.

Batavis damnum inferunt.

Finis belli.

Tandem, cum Italiam exurgentes bellorum motus, & detestabili discordiarum malo Bellona corrumpere, illac Cæsariani profecti milites, suam murmurantes vindictam Batavos reliquerunt. Et sic sancita pax, non lege, sed discessu.

BELLUM ITALICUM.

Italia olim rerum Domina. A Variis subjugata.

Italia olim sub Romano populo terrarum Domina, à Gothis primum, deinde Longobardis (qui ex suo nomine Lombardiæ, quasi Longobardiæ regnum fecere) debellata, paulatim inservire Regibus assuevit. Tandem, devicto

devicto ultimo Longobardorum Re-^{missa.}
 ge Desiderio Francis subfuit. Et ab
 his, ut Belgio, fortes bello viri in ea ^{Tandē}
 constituti dynastæ, qui variis casibus ^{multis}
 tandem in Duces & Marchiones eva- ^{princi}
 sere, Venetis, constituta à Carolo Mag- ^{pibus}
 no cum Orientis Imperatore pace, ^{servit.}
 sua libertate vivere permissum.

Inde ad potentes paulatim in Italia ^{Potior}
 Romanos Pontifices, Neapolitanum ^{pari ad}
 & utriusq; Siciliæ Regnum devolu- ^{Roma-}
 tum est. Hoc Francis illi feudatario ^{nos Pon-}
 jure concessere, Sed de Gallorum in- ^{tifices}
 solentia conquerentibus subditis, A- ^{de volu-}
 ragonios vocaverunt in subsidium ^{ta. Nea-}
 Reges: qui utramque Siciliam & Ita- ^{polita-}
 liam non contemnendam rati, utrum- ^{num}
 que Regnum subditorum favore oc- ^{regnum}
 cupaverunt. Hinc vetera in illis Reg- ^{Francis}
 nis bella, & vetus de illis Regnis quæ- ^{feudas-}
 stio. ^{tario}

Tandem Hispania, devolutis, in ^{Arago-}
 unum Castiliæ Regem, Regnis, & In- ^{nij oc-}
 diarum accessione emerfit, & nobi- ^{cupant.}
 lissimo Franciæ Regno par, si non su- ^{Hispa-}
 perior, utriusq; Rex, paribus uterq; ^{nia &}
 votis ac viribus Italiæ Imperium agi- ^{Galli-}
 tare cepit. Hinc inter Franciscum ^{de Ita-}
 Primum, & Carolum V. diversa, pro ^{lia ima-}
 Ducatu Mediolanensi, bella. Sed po- ^{perio}
 tiores ^{certant.}

Hispania superior exadit

tiores mansere Hispaniæ partes: quæ Italiam capite pedibusq; complectens hoc unicum præcipue allaborat, ne ullum Gallus possideat, aut amicum habeat in Italia Principatum. Adeoq; in interiora faciat, fixo pede, viam.

Mantua Dux moritur.

Anno 1627. Dec 26

Nivernis successio.

Gallis, Venetis, & alijs quibusdam Italiae proceribus contra annitentibus, ne Rex Catholicus nimium Italiae potens, universum deinde sumat imperium. In hoc eos, præsentis tempore, non nihil juvare fortuna videbatur. Vincentio Mantuæ Duci ex hac vita migranti, Carolus Nivernius Gallicanus Princeps, ut pote patrueli suo, succedebat, & Mantuanas pariter & Montis ferrati ditiones, agnationis jure apprehendebat.

Inconsulto Cæsare feudi Domino inauguratione ornatus.

Et peracta erat sine bello successio, nisi, inconsulto Cæsare feudi Domino, inaugurationem maturasset. Mox itaque, cum Ferdinando Imperatore, Rex Catholicus, & Sabaudus (eui cum Mantuanis Ducibus antiqua super Montis ferrato lis est) indignantur. Sic vetera partium, inter Hispanos & Gallos, studia recruderunt; illis Gallicæ Regibus aditum in Italiam invidentibus, his se magno Italiae principatu elevari gaudentibus.

Itaque

Itaque ad arma necessario ventum. Sabaudus multa in Montisferrato oppida occupavit. Nivernius præcipuas Mantuanæ ditionis urbes, fossis valloque munitas, numeroſo præſidio firmavit. Et in Austriacæ Domus exitium, cum Gallis & Venetis sociavit arma. Gonsalvus vero de Corduba Gubernator Mediolanensis, totius Mantuanicæ ditionis munitissimum oppidum, Casalium obsedit. Sed mox intumescens Padus ex alveo suo ebullijt, & omnem late inundans regionem, propugnaculis & stationibus suis Hispanos pepulit, & arietatis crebro procellarum assultu munitio- nibus, surgentia eorum valla humiliavit. Post paululum autem, suo se rursus condens gremio, placide cum victoria fluxit. Potentiam fluminis agnovit Iberus, ut tamen eius eluderet alias aut tardaret impetum, ingen- rem aggerem obiecit, & invidas hosti- lesque aquas, quatenus armis obnoxie non erant, terra coercuit, extractisque propugnaculis, quasi flumen irritaret, urbem denuo armatus pressit. Imperator componere nitens pace diffidium, legatos misit; ut, quoniam Nivernius, se inconsulto feudi Do-

Sabaudus in
Montis-
ferrato

Corduba Cas-
salium
obsedit

Casali
seque-
strationi
sua loca-
sum
vult

mino, ditiones illas invasisset, seque-
 strationi suæ locū faceret, ambos Du-
 carus sibi permetteret; usq; dum legi-
 timo jure procederetur. Non accepit
 conditionem Dux, sed aliquot milli-
 um comparato exercitu, quod absq;
 Cæsaris consensu cæperat, absq; Cæsa-
 re, jam & armis defendere nitebatur.

*Rex Gallia
 Casaliū
 obsidionē
 ne Libe-
 rat.*

Anno 1628.

Quin & Christianissimus Rex Lu-
 dovicus XIII. Sexaginta Gallorum
 milibus, è Francia in subsidium Nive-
 rni Ducis veniebat, & compellatum
 Allobrogum Ducem, tamen aditum
 in Italiam indulgere nolentem, ad Su-
 sam prælio fudit, propugnacula ex-
 pugnavit, & urbem adortus, vi ex-
 pugnavit, superatisq; angustijs, in
 Italiam victor irrupit. Hispanica mox
 castra Regius terror afflavit, & obsidi-
 onem solventes, ne cæderentur, ce-
 dere maluerunt. Mox tamen Ludo-
 vicus Rex, Rupellensium suorū rebel-
 lione districtus, in Franciā retrocessit.

*Cæsaris
 anis
 Italiā*

Anno 1629.

Ut ergo Cæsar, modico sui respectu,
 spem nullam superesse pacis intel-
 lexit, viginti armatorum millia, Col-
 lalto, Altringero, Gallasio, belli Du-
 cibus, in Italiam destinavit. Hi stra-
 tagemate Rhætiam aggressi, occupa-
 verunt, & Curia dedita, angustiis mu-
 nitionibus firmatis, duobus Rhenum

pontibus subiugarunt. Mox perruptis
 obstaculis, tripartito agmine, per Al-
 pes, id est Italiae claustra, Cæsariani
 ferebantur; & illis Montium jugis in
 Italiam provoluti ruina descende-
 runt. Et quemadmodum qui cursu in
 inferiora volvuntur, ulterius prona, *Oppida*
 quam destinaverant, velocitate fe- *expug-*
 runtur; ita illi in hostiles terras in- *nant.*
 vecti, magno urbes impetu occupa- *Mense*
 verunt. Nec enim erat, qui, cum vi- *Octobri*
 ctoria venientium, fortanatum armis
 cursum sisteret, & assuetos vincere
 milites coërceret. Itaque, hac eorum
 virtute, universus Mantuae Ducatus,
 Mantua Casalioque exceptis, Cæsari-
 anum jugum admisit.

Nec armis tantum, sed pietate eti- *Corpus*
 am Germani eminuerunt. Cum, ca- *Christi*
 strum Governolum expugnantes, per- *adorat.*
 tinaces in armis occiderent, in tem-
 plum reliquiae confugerunt. Cæsari-
 ani, fervore suo cæci, ad aram rece-
 dentes, sequebantur. Mox eis sacer-
 dos cum venerabili Sacramento oc-
 currit. Vicit præsentia Numinis, po-
 sitaque ira & impetu, præcedente Al-
 tringero Duce suo, in genua provo-
 luti, victoriarum largitorem adorant-
 es, misericordiam ipsi ut sacrificiam

150 BELLUM ITALICUM.

obtulerunt, & donatos venia cives
laribus fortunisque restituerunt. Ita Au-
striacam pietatem æmulati, viam, ad
conficiendum ex voto bellum, pie-
tate fecerunt.

*Eudae
sur pie-
tas,*

Noverat profecto prudens Altrin-
gerus magnis viris virtutes decori
gloriæque esse, & non leve, ad de-
bellandos hostes, momentum, Ducis
exemplum. Quemadmodum enim
primum militiæ vinculum religio est,
& signorum amor, & deserendi nefas,
tunc deinde facile cætera exiguntur
mandanturque ad iusiurandū adactis;
ita in eis, quos ad victoriam perduce-
re velis, prima fundamenta jacienda
sunt, & insinuanda virtus. Macæ ge-
nerose miles, si quod est pretium pie-
tatis ex fama, non hoc interit. Multa
forsan annorum millia, multa certe
populorum supervenient. Ad illa re-
spice. Etiam si omnibus tecum viven-
tibus silentium livor indixerit, veni-
ent qui sine offensa, qui sine gratia ju-
dicent, & putrefactis ossibus fama eti-
am non sentientem te colet, ac fre-
quentabit: nulli enim non virtus &
vivo & mortuo retulit gratiam.

*Mantu-
am ob-
sident.*

Post hoc pietatis exemplum Man-
tuam ivit cum suo Duce Cæsarianus
exerci-

BELLUM ITALICUM. 151

exercitus, & cincta corona urbe, Niverniæ in ea Ducem clauserunt; cum pietatem omnia sequerentur. Veneticinæ afflictæque Mantuæ præstofuere: hoc placuit vindicare. Et adfuit voto Deus. Siquidem, expugnato Goitam Goito oppido, Venetos civitate pepulerunt, & destinatum Mantuæ com-expun gnatæ, meatum, suis ovantes castris intulere. Cum vero, imminente hyeme, jam frigore, pluvijs, armis infestarentur, in expugnatis à se locis hyberna cæperunt.

Nivernius, ut ab invicem divisos carperet, & sic per partes deleretur exercitus, Mantua egressus, Goitam obsedit. Sed sexcentis desideratis è suis, cautius agendum cum Cæsari-Niverni ni Goit tâ suo fra tentat. nis strage didicit. Abscessit ergo, & Anno 163 suam exspectare obsidionem maluit, quam alijs minari.

Sed, quod ille non audebat, Veneti suppleverunt. Illi enim Duci, centum coronatorum millibus erecto, Venetis Goitam non pecunia tantum clanculo, sed, obsideri parave indicto quasi Cæsari bello, integro exercitu subveniebant. Et cum opportunam Reipublicæ eandem illam Goitam iudicarent, ejus occupandæ desiderio flagrabant. Atqui, cune

multa fuissent incassum tentata alias, jam vera obsidione aggressuri, Generalem Commissarium Quirini quatuor armatorum millibus, Villabonam præmiserunt, ut, eo munito loco, aditum Cæsarianis Goitam intercluderent.

*à Gale-
lasio
cadunt,
tur.* Collalus subodoratus consilium Generalem Gallassium in se munientes immisit: qui exercitu præpeditos aggressus, primo turbavit, inde, arma expedientes, centenis aliquot trucidatis, in fugam vertit.

*Iterum
ingenti
clade.
19 Maij* Intellexere cladem Veneti, & quæ cautelam plerisq; suafisset, indignantibus furorem peperit, totoq; veniebant exercitu, Candalio Duce, cladē vindicaturi. Sed hoc erat exacerbare victores, frendentes, post illatam stragem, crevisse bellum. Itaq; non aliter Venetos, quam victos aggressi fugere coegerunt. Non Valeffium, non Villa Franca, nec Putuolum quidem, in quæ se receperant victi, tutos reddidere. Sed omnibus, impetu uno, exactos, adusq; Verona mænia ceciderunt.

*Dam-
nâ Ve-
nerorij.* Ingens hoc erat Venetæ Reipublicæ vulnus, cum quinq; millia perijissent, tria millia capta fuissent, tot-

menta sedecim abducerentur, & quatuor equitum signa, viginti quinque vexilla peditum, Ferdinando Imperatori transmitterentur.

20 Adeo periculosum est non contenti se miscere bello, ut, cum alijs, non nobis, bellemus, utilitatem alteri pariamus dum vincimus, clades ipsi & vulnera sentiamus dum succumbimus. Pluris ego, hac in tragædia, spectatorem, quam suo periculo, in non bona causa, exhibentem scenam, fecero.

30 Rex Franciæ, ut, jam Rupella data, intellexit ex grandi vulnere grande bellum, suarum partium facere Helvetiam studuit. Sed plerique Austriacis addictiores, suspiciebant Cæsarem, & victorias sequebantur. Gallicum tamen aurum affectus nonnullorum expugnavit, & bellicosissimæ gentis sex millia, ex asperis montium jugis, in molles Italiæ campos deduxit; junctaque Cardinali Richelio, suam fortitudine virtutem probaverunt. Cum autem Sabaudus, pacem inter & bellum, cum Francis tumultuaretur Pinarolum expugnatum est: cujus amissio tantum illi Duci dolorem dedit, ut statim Austri-

*Galli in
Sabaudiam.*

acis totis viribus suis accederet. Ita-
que Galli, Hispanicis Ducem sufful-
tum copijs, forti manu submoverunt.
Mox sævitum in urbes, urbemq; ur-
bium Chamberiam; ut Dux inimicus
saltem commiseratione patrijsoli do-
maretur. Mansit tamen ille Impera-
tori & Catholico Regi fidus.

*Mantu-
ana &
Casalis
m ab
Austria-
ois it erit
obsiden-
tur.* Hispani interim, ad obsidionem
Casaliensem redierant, & munitioni-
bus varijs excitatis, multo quam an-
tea vehementius expugnationi incu-
buerunt: & Cæsariani, post nuperam
suam victoriam, Mantuam quoque
reversi, arctius attonitam urbem ob-
sidione clauferunt. Sed utraq; civi-
tas, & vallum cædere, & corrumpere
machinas, & congregi navibus ausa
fuit. Austriaci tamen his omnibus
superiores, magna constantia perse-
veraverunt; adeoq; , jam integra re-
gione subacta, reliquis etiam duabus
urbibus, & in ijs Nivernio ipsi, exe-
quias struebant.

Cæterum sic omnia hoc bello for-
tuna moderabatur, ut partes & vinctes
rent & vincerentur, totum neutriu-
notabile detrimentum pateretur.
Nivernio siquidem Venetisq; adver-
sa, prospera Francorum Regi, quod

Adriati

Adriaticum versus mare deficiebat, in aspera montibus Sabaudia Massilicoq; sinu restituebat. Hunc Guisus navigabat numerosa classe, & excensione facta Nizæ, viginti armatorum millibus, variaq; annonæ exercitui se conjunxit Sabaudia incubanti: Sequebatur terra Ludovi-^{Gallæ}cus Rex, & Mommorentio Duci in ^{Pedes}Pedemontium præcederet, jussit. Il-^{montis}le hoc ea diligentia exequutus est, ut ^{intrans.}Jovernio arce & San-Ambrosio oppido expugnatis, felici successu copias promoveret, inq; suum Regem pius viasei victorijs aperiret. Et cum ei Vigliano egressus, duodecim milium exercitu, Sabaudia Ducis filius Princeps Thomas occurreret, ea prudentia instruxit aciem & promovit, ut in hostes fortiter invec-^{Sabaudia}tis duobus millibus, fugibundo ho-^{dos ca-}stili sanguine, non nuntio, venient ^{dunt.}10. Jul. post se Regi victoria nuntiaretur. Mommorentius viginti duo vexilla, ænea duo tormenta, in adventum Regis servavit, ut grato illi munere, ^{Sabaudia}majestatem veneraretur. Pedemont-^{dia Du}tium & Montisferratam victorias ^{cæ pro}mirabantur, & fortunæ impares gre-^{vincis}mio victores admiserunt. ^{exiunt,}

Jam Franciæ Rex totius Sabaudiaë potens, tredecim munitas urbes, fortalicia quinque; magna, Marchionatum Saluziarum, Pedemontium insuper sibi subjecerat, & deliberatum an in provinciarum Ducem inauguraretur.

O rerum humanarum inconstantiam! Quid est, fortuna cum voluit, quod non & florentissimo detrahat? quod non magis aggrediatur & quatiat quo speciosius fulget? Quid illi arduum quidve difficile est? Ille modo trecentarum urbium Dominus, ille magnarum regionum Dux, Italiaë Franciæque claustrorum possessor, potentissimis nuper Hispaniæ Galliæque Monarchis bello par, qui æquis cum utroque pacis legibus convenerat, jam tribus tantummodo millibus, in sua aula Turini non tutus, in aridis montium jugis vivebat, pavens atque respectans, & tamen non metuens ne periret. Non alia miserabilior hoc saculo fuga. Quippe paulo ante pacis quodammodo bellique moderator, in sua regione exul, extraneum patriæ incubantem, è suis ingemiscens montibus speculabatur. Sed invadit temperatissimos morbus, validissimos phthisis, innocentissimos poena, potentissimi-

sentissimos clades: Et quemadmodum in rerum naturas, quæ spectatissime florent, celerrime marcescunt: veluti, rosæ, lilia, violæ, ita in hominum vita, quæ florentissima sunt, citissime feruntur in diversum.

At quasi annus ille everisionibus Ducum curreret, ita Sabaudi ruinam Nivernius statim excepit. Plane quasi fortuna concluderet, uno eodemque tempore, bellantes simul in invicem Duces, castigare simul, simul evertere. Mantuam siquidem Altringerus obsidebat, sed forriter opidani resistebant, terra & aqua infesti. Præsidiarij autem suis etiam eruptionibus suisque victorijs atterebantur. Itaque sollicitati pro quinque millium subsidio Veneti. Intercepere literas Cæsariani, & quinque selectorum millia castris subduxerunt. Mox scenica inter illos pugna, cum, non ferro, sed fraude: non globis, sed pulvere pugnaretur. Inde, perruptis quasi castris, sub vesperam Mantuam pervenere, Venetosque se & quinque millia dicentes, cum Mantuani scripissent & expectarent, & testimoniū veritatis prælium faceret, portam eis aperuere. Patefacta porta dolus patu-

it, & intromissi, securos sui spectatores & gratulatores; invadunt. Veruntamen, tota in eos urbe concurrente discrimen erat. Sed aderat fatum capiendæ urbis. Aliis jam portis Cæsariani feroces infestiq; imminebant, præsidioque nudatas vi aperiunt, omnibusque portis pariter irrumpentes, à tergo præliantes invadunt: sic proclive erat integro exercitu circumventos trucidare.

*Mans
sua
strata
gemate
occupas
tur.*

Nivernius cum uxore & liberis ad arcem fugit: sed quoniam, præsidio destitutus, resistendo non erat, pacifici cæpit, & de legibus facile necessitate convenit. Arcem Cæsarianis cessit, Dux, non in Galliam, aut Venetias, sed Ferrariam permissus abire, pactis stetit, & abivit.

Quanta urbs capta sit, ut de cæteris taceam, vel è raptis militaribus signis, & direptionis mora probari potest. Per continuos tres dies spoliata fuit, & quadraginta octo vexilla Ferdinando Imperatori transmissa sunt. Mille ducenti Iudæi urbe exacti, nec quicquam illis auri, aut argenti, aut fortunarum permissum, quam in viaticum tres coronati. Omnia victorioso militi permissa.

Sic

Sic duo Magni Duces & inimici, eodem fere tempore, ditionibus suis exuti, parem Bellonę sævitiam experti sunt. Hoc unum eis in malis indulgentē fortuna, ut Nivernius aspiciens Sabaudum, Sabaudus aspiciens Nivernium, alter alteri posset esse solatio.

Cæterum fortiter adhuc Casalium resistebat, & pro Gonsalvo de Cordua, Marchio Ambrosius Spinola, felicissimus nuper in Belgio bellator substitutus, sub novo Duce novæ belli artes: sed omnia sua fortitudine Torrassius Gubernator discussit, & prudentissimi Ducis elusit impetum; adeoque vicinum arci aggerem, quatuor tormentis infestum, fossis, cuniculis, subditoque pulvere omnino defecit, octingentosq; Hispanos secum impetus aut omnino rapuit, aut mutilavit, vel adussit. Tres centuriones de ditione loquentes præfectus Torrassius, in exemplum hostiumque conspectu, de patibulo suspendi curavit, & omnino Romana virtute, commendatam sibi urbem Heros tuebatur.

Iamque ad solvendam obsidionem Franci veniebant. Illis cum octo milibus Philippus Spinola obviam mis-

sus, ferociam Gallorum non susti-
nuit: sed sexcentis militibus, sex
Chiliarchis multatus retrocessit.

Continuo hoc victoriarum cursu
perculsus Carolus Emanuel Sabaudia:

*Sabaudi-
di a Duce
moritur.
26. Jul.* Dux, in moerorem & morbum inci-
dit, cumque infelix regiones suas ante
tea amisisset, animam jam emisit, & in
ocelum ad meliores transijt.

Successit victor Amadaeus prædicto
Duce & Catharina Philippi Secundi
Hispaniarum Monarchæ filia genitus:
sed jus ille potius ad terras suas acce-
pit, quam possedit, felicior tamen
paulo post pace futurus.

*Galli in
Medio-
lanen-
sem Du-
catum
irruunt.* Vbi interim victoria Franci in Me-
diolanensem Ducatum irruere, & po-
pulantes terram & expugnantes, tantum
ipsum Mediolano terrorem incusserunt,
ut incolæ de sua velut desperantes ur-
be, non viso adhuc hoste, in castrum

chariora portarint. Sed Galli non il-
lam voluere urbem, sed unius Casalij
obsidionem solvere moliebantur. Ad
hoc juvare eos sine clade fortuna vi-

*Ambro-
sij Spi-
nola
mors.
15 Sept.* debatur: cum Marchio Ambrosius
Spinola, fortunatissimus prudentissi-
musque Dux, peste correptus ante
Casalium in castris obuisset. Hinc ma-
gnus tam apud Mediolanenses quam

in castris metus: & fore videbatur ut
 venientibus Francis obsidionem sol-
 verent. Sed aliter Deo visum, hic in-
 bellantes contagione bellans, quoti-
 die per Longobardiam millia occide-
 bat, & necessariam humano generi
 pacem, virga mortalitatis inducebat;
 ut, cum se invicem perderent homi-
 nes, salutari quadam perditione ad
 concordiam & unitatem universos
 cogeret, ne mala voluntate & ambi-
 tione dissidentes ultro perirent. Omne
 enim quod est, tam diu manere atque
 sustinere solet, quam diu unum est,
 sed interit atque dissolvitur quando
 unum esse desierit.

Ut igitur conjuncti limitibus, con-
 junctis mentibus, anima prosperita-
 tis concordia fruerentur, convenere
 legati, & legibus convenere. Niver-
 nius culpam agnosceret, veniam à
 Ferdinando Cæsare precaretur, inde
 investitus ab eo, Ditionibus suis reiti-
 tueretur. Casalium obsidione leva-
 retur. Franci Sabaudia, Pedemontio,
 & Marchionatu Saluziarum cederent,
 & suo Duci restitueretur. Hispani
 Montisferrato demigrarent, Niver-
 nioque traderent: qui pro sua præten-
 sione Sabaudis, cum suo territorio

Trinum permetteret, & alia quædam loca octodecim millia coronatorum annue valentia. Guastalæ Duci, pro suo jure, similiter arces quædam, quæ sex coronatorum millia annue facerent, permetterentur. Cæsariani Italia pariter & Rhætia cederent, firmasque munitiones demolirentur. Venetipace concluderentur. Si quid postea difficultatis occurreret, lege, non armis, poneretur.

Ita Ratisponæ à Cæsaris & Franciæ deputatis conclusa pax fuit, diu tamen vacillans & dubia, cum tempore tandem robur accepit, & anno, post Christum natum, millesimo sexcentesimo trigesimo primo, executioni mandata. Tum Nivernius, per Reverendissimum Mantuæ Episcopum, à Cæsare deputatum, accepto feudo, constitutus Mantuæ Dux & Montisferati Marchio. Et victor Amadæus Sabaudix suæ potens, quam Princeps reliquerat, Dux ingressus moderabatur.

Redijtq; paulatim sua Provincijs facies, subditis prosperitas, iudicibus & magistratui reverentia, legibus & Principibus honor, Regibus Majestas, aureæque pacis radijs, rerum o-

CONIUGIUM FERDIN: III. 163
mnia bonarum, provocata fertili-
tas: deniq; , quod super hæc omnia,
concordantium in bono animorum
ordinata tranquillitas, quam priora
omnia necessario sequebantur.

FERDINANDI III. HUNGARIÆ

Bohemiæq; Regis, & Mariae Philippe

IV. Hispaniarum Regis sororis

matrimonium.

Serenis: Ferdinandus III. Hunga-
riæ Bohemiæq; Rex, cum non sibi
tantum sed posteritati etiam vivere
videretur, de matrimonio dignaq;
Regio Sceptro conjugæ cogitare cœ-
pit: laudabile prudenter existimans,

*Liberos hominem educare generi mo-
numentum & sibi,*

Ferdin-
andus

In quibus & viveret favente DEO
& regnaret. Itaq; , ut à domo fami-
liaq; sua non abiret, Philippi quarti
Hispaniarum Indiarumq; Monarchæ
sororem, per legatos suos sollicitavit.
Hic lætus quod socerum nactus esset
dignitati suæ parem, desponderi illi
Mariam sororem virginem sustinuit,
& cum illa Barcellonam profectus,
ultimum præsens Vale dixit.

III. Hi-
spania-
rum Re-
gis so-
rem cœs
jugem
petit.
Impe-
tras.

Hæc, aliquandiu cum fluctibus Gal-
lici conflictata Sinus, Genuam tan-
dem

Sponsa
in Arca

*iam
venit.*

dem appulit. Ibi ab Eminentissimo Dietrichstenio Cardinale, Sponsi Regis nomine salutata, contagione Longobardiam populante, Neapolim profecta est, toto terrarum orbe pulcherrimam Campaniæ plagam, cui Ceres & Liber excolendæ pariter insudasse videntur, visitatura: ut per ocium, illa maris otia, illas tepentes fontibus Bajas, nobiles in littore portus, & amictos vitibus montes, iustraret, & quod molliter poterat intemerata virgo, bis floribus vernantes culmos legeret.

Ut nauseam Campanæ delitiæ pererere, Adriaticum navigavit mare. Appropinquantem cum millibus armatorum Reginam Veneti timere potuerunt: sed ad thalamum illa non arma festinabat, & sponsa per Istriam Viennam proficiscebatur. Serenissima Augustissima Imperatrix Eleonora Ducissa Mantuæ, ut advenientem Infantem Mariam nova quadam dignitate reciperet, in Imperatricem coronari voluit. Quod ea Ratisponæ magnificentia, qua nunquam alias, factum est. Jam solenniter itaq; coronata cum Imperatore Viennam venit, emetitam immensa terrarum spatia sponsam præstolatura. Et

*Impera-
rix co-
ronatur
Anno.
1670.
7. Nov.*

Et hæc quidem, ab Occidente & à sole veniens, postquam Germanicum aspernata frigus, quem assueti time- mus hyemem itinere suo risisset, vi- ridis virgo cum primo vere venit. Quam Ferdinandus Tertius ut veni- re sensit, obviam profectus, deaurato plane curru excipiens, Romano tri- umphantium more Viennam intro- duxit, & eadem die, in ecclesia Pa- trū Augustinianorum, ab Eminentis- simo Cardinale Dietrichstenio, Ma- ria infans Ferdinando Tertio Hunga- riæ Regi copulata fuit. Inde sexcen- tis Luciniarum ferculis instructæ ce- lebratæ nuptiæ. Nec quicquam de- inde, perstrepente hymenæo, defuit, quod tantæ solemnitati inservire vi- deretur.

*Sponsa
in Au-
striam
venit.
Matri-
monium
Ferdin-
andæ
Tertii
& Ma-
riae Hi-
spania-
rum in-
fanis.
Anno
1631
20.
Febru.*

Magnum profecto Patri, magnum filio Solatium, cum ille filio felix quem Regem, & magnæ Reginæ con- jugem videbat, in illo regnare videri, per illum regnaturam posteritatem sperare posset: & hic, quod utroq; parente vivo, ab utroq; stabilitus in regno, in illis propriæ felicitatis gau- dium videre liceret. Quæ beatitudo filiorum non levis est, pietatem spi- rans, & fortunam comprehendens: quam

quam nos felicissimo pari conjugum ad vitæ annos, ejus posteritati in sæcula voto propagamus.

BELLUM TRANSYLVANICUM. IV.

Gabriel Bethlenus ex omni occasione Cæsaris, quasi anniversarius hostis, ne periculosis Italiæ, Sveciæq; bellorum initijs, maxime à Gustavo Adolpho sollicitatus, in Imperium adversus Cæsarem arma sumeret, in eum DEUS sumpsit, tactusq; voluntatis illius lancea in morbum incidit, & ne sine prodigio etiam ægrotaret hydropsi laboravit. Nempe quemadmodum.

Bethlenus laborat hydropsi.

*Crescit indulgens, sibi divus hydrops,
nec sitim pellit,*

Ita ille ambitione sua hydrops, districto semper bellorum motibus Cæsare, Transylvaniam suam, Hungariam, Imperium, Europam, Orbem sitiebat; & vix unam imbiberat Provinciam, quin aliam mox avidus orî applicaret. Nunquam enim improbæ spei quod datur satis est, & majora cupimus quo majora venerunt. Ut flammæ infinita vis acrior est quo ex majore iucendio emicuit; æque ambitio ut ea, qui bus inhiabat,

absumpsit, omnino plurimum cupiditate exardescit.

Cæterum hac ambitione, illa hydropisi laborans Bethlenus, ut ista sine modo, sine fine hæsit in animo, ita hæc in suum subjectum pertinax, sine termino, ad mortem comitata est. Frustra, quos adhibuit, Medicus, Carnifex, Chirurgus, frustra scissæ pedum plantæ, cum vulnus suam hydroposin, suam ambitionem sequeretur, id est, nunquam sanaretur. Et, cum magno fervore ambivisset, ad pedis vulnus sacer ignis accessit, ut sic, non una morte, aqua & igne periret. Ambitione tandem perfecto patrefacta prodigio, aridam emisit animam.

Mortis
tur An-
no.
1629,
15.
Nov.

Cum autem vita non fuisset, testamento prudens & æquus fuit. Ferdinando Secundo Imperatori Romano generosum equum, peristromatibus, gemmis & unionibus ornatum, & quadraginta ducatorum millia legavit. Ferdinando Tertio, Imperatoris filio, Hungariæ Bohemiæq; Regi generosum equum, peristromatibus, gemmis, & unionibus ornatum, & quadraginta ducatorum millia. Turcico Imperatori generosum similiter equum

Testa-
menti
eius.

equum, peristromatibus, gemmis,
 & unionibus ornatum, & quadragin-
 ta ducatorū millia. Catharinæ Bran-
 denburgicæ uxori suæ, paratæ mo-
 netæ centum millia ducatorum, cen-
 tum millia Imperialium, centum
 millia florenorum, cum tribus ad vi-
 tam ditionibus reliquit. Turcico
 Imperatori testamēti exquutionem,
 Romano Cæsari viduam & Transyl-
 vaniam commendavit: ad quem Ga-
 boris etiam morte Cassovia, & o-
 mnes Bethlene ad vitam permissæ di-
 tiones Hungariæ devolvebantur, quæ
 annitente vidua, Hungarico Palatino
 bona fide sunt traditæ.

Verum enim vero hæc Stephanum
 Bethlenum defuncti sui mariti fra-
 trem, Ducem facere laborabat: hinc
 unum è suis Constantinopolim Do-
 ctorem misit. Sed hic à Ragotzio,
 magno terræ Satrapa, corruptus,
 contempta Domina, illius, non Beth-
 leni, causam egit. Sic datus ille Ra-
 gotzcius Transylvaniæ Dux. Non as-
 sensit inaugurationi vidua, & Docto-
 re perfido infra glaciem jussu suffo-
 cari, Romanum Cæsarem, ut suum
 & Transylvaniæ tutorem, in auxili-
 um vocavit. Misit hic multis sufful-
 tum

Ragotz-
 zius T. a.
 sylvan-
 iæ
 Dux.

tum copijs Hungariæ Palatinum, qui *Hungar*
 Cassoviam profectus, ad sedecim *ria Pa-*
 milliaria, sua agmina Transylvaniæ *latinus*
 infudit. *in Ra-*
go: ziti,

Ragotzius ergo, ut non tantum in
 ditionibus Bethleno Gabori, sed mo-
 ribus quoque successisse appareret, *Illius*
 Turcam respexit. Hic nolens nimium *& Tur-*
 in vicinia potentem Cæsarem, & à se *cas su-*
 constitutum debellari Ducem, tres *perat.*
 cum exercitibus Offam Bassas misit. *Anno*
 Sed omnium victor Esterhasi^o, quam *1631.*
 nuper in Turcis opinionem de se vir-
 tutis armis fecerat recentibus, victo-
 rijs confirmavit.

Ragotzius ut urgentem victorias
 Palatinum demolliret, Stephanum *Ragot-*
 Bethlenium Transylvaniæ Guberna- *zius*
 torem constituit. Viduæ Catharinæ *pacem*
 Brandenburgicæ universum, cum *quar-*
 varijs ditionibus regionis thesaurum
 dedit, ut beneficijs delinitos flecteret
 in favorem domesticos, & scelere
 partum principatum, liberis votis,
 quasi legitimo jure accepisse videre-
 tur & apud imminentem Cæsaris
 Ducem ex inimicis faceret interces-
 sores. Vicit salutare consilium, & vi-
 duam pariter & Bethlenium concilia-

170 BEL: MAGDEBURG: II.

vit, nec mox defuere illi ex hostibus concordia mediatores.

*Impes
erat
Mense
Majo.* Non ante tamen Palatinus quievit, quam cum suo Duce Transylvaniam Cæsaris protectioni obnoxiam reddidit. Sic cum Ragotzio constituta pace, Hungariam (speciosa res) Esterhasius Hungariæ Palatinus Transylvaniæ metu liberavit, & Transylvaniam, quodammodo enervatam Cæsari obligavit.

BELLUM MAGDEBURGENSE SECUNDUM.

TRansylvaniam statim & Ragotzium, iterum Magdeburgum excepit, quodam casu, quasi de industria, sic ad gubernante fortuna; ut quemadmodum à Magdeburgo & Septentrione in Hollandiam & occidentem, ab occidente in Italiam & meridiem, à meridie in Transylvaniam & Orientem. Sic perfecto quasi curriculo, ab Oriente rursus in septentrionem & Magdeburgum, ultro se suggerentibus causis imperialia signa procederent, & cum terrarum orbis situ ipse ordo victoriarum properaret.

Causa istius belli ipsorum Magde. ^{Causa}
 burgenſium in conſtantia, levitas, in ^{belli.}
 Orthodoxam fidem odium, in Sue-
 cos & proteſtantes ſtudiū fuit. Cum
 enim Cæſaris legati, junioris Ferdi-
 nandi II. filij, in Adminiſtratoreſ e-
 lecti, nomine, inaugurationem Hal-
 liſ, in ditioſe Hallenſi & Magdebur-
 genſi procurarent, templa vendica-
 rent, diverſæ religionis canonicos
 exauthorarent, Romanæ eccleſiæ
 ſtudioſos inducerent, male hoc ha-
 buit Electorem Saxonem, ut cujus fi-
 lius Auguſtus, in Magdeburgenſem
 Adminiſtratoreſ nuper aſſumptus,
 de injuria querebatur. Peſſime ha-
 buit Chriſtianum Guilielmum Bran-
 denburgicum, diverſæ à Romana re-
 ligionis Adminiſtratoreſ dudum
 Hallenſem, ſed proſcriptum. Cui hac
 junioris Cæſaris filij inauguratione
 ſua dignitas, ſua ditio, ſui reditus ad-
 imerentur.

Nec ſane quidquam magis irritat
 quam fortunarum ereptio, quæ ſi
 paucæ ſint ad neceſſitatem, ſi multæ
 ad ſervandam Principibus viris di-
 gnitatem faciunt: quibus ſi quadam
 cupiditate agglutinetur animus, æ-
 gerrimè & non ſine quadam violen-

tia abstrahitur. Ut Adamas si juxta magnetem ponatur, non patitur abstrahi ferrum; aut si admotus magnes apprehenderit, adamas è diverso trahit; sic opibus adjecta cupiditas, non patitur quicquam illa abstrahi opibusq; divelli, & si externa aliqua majore vi raptæ fuerint, cupiditas minime quieta, per fas simul atq; nefas, recuperare laborat.

Hocigitur philtro Christianus ille dementatus, per se parum potens, cognatum Saxonem, Svecumq; respexit. Et cum hic Germaniæ Imperioq; jam inhiaret, ut Germaniam Germanicis quoque viribus aggredere-
 deretur, suum cum eo Legatū Johannem Stalmanū Magdeburgū misit. Administrator ignot⁹, barba capillo-
 que tonsus, urbem ingressus, aliquot per dies latuit. Interim primores clanculo sollicitabantur, & cū cocta
 satis omnia viderentur, opportuno tempore jam notus, in lucem venit; & cum Legato Suecico, universo e-
 um deducente Senatu, Metropolitanam ecclesiam ingressus, solenniter Sanctorum Ambrosij & Augustini hymnum, ab omni gestiente populo, decantari audivit.

*Admi-
 nistra-
 tor Hal-
 lensis
 urbem
 intrat.
 Anno
 1630.*

Ab ecclesia mox ad convivium, quod in observantiæ signum Senatus instruxerat. A convivio statim ad Curiam, ut eodem fervore & animo rebellio curreret. Cumq; cives præsto essent, in præsentia Legati Svecici Administrator interrogavit. *Mago deburgenses solliciti ut ad rebellionem & rebellant.* An cum Svecico Rege & secum eandem statuunt subire belli aleam. Aride excepta vox est, & ab omni vulgo elevata voce responsæ sunt fatales illæ binæ, excidij sui causa, syllabæ: *ita.*

O malitiosa, & in cauta humanæ naturæ levitas! quæ nulla potissimū re alia quā novitate quadam & eminentis cuj^odam viri molli doloq; sermone, in suam perniciem moveatur, & piscium instar, spiculo tenui esca vestito, è vastis liberisq; aquis educitur, & captam se citius, quam in diversum à sua opinione elementum abstractam intelligit. Vix Spiritum illa urbs à priori angustia receperat: in oculis adhuc erant ille metus, illa necessitas, illi pro pace discursus, & tamen oblita omnium, in eum Cæsarem, à quo non clementer tantum, sed liberaliter etiam obsoluta fuerat, conjuravit: & contra Imperij corpus; *mulō* *mem-* cuius ipsa non ignobile

membrum erat, foedere se cupulavit cum extraneis.

* Fata
voco
quod
dubio
procul
futurū
est, ali-
ter ta-
men si-
eri po-
t. est,
Corru-
enda
Urbis
indicia,

Sed urgebant illam sua * fata, & tempus suæ calamitatis advenerat. Et si attendere voluisset, suam ipsa cladem prævidere potuisset. Quid enim manifestius? vallum urbispaulo ante ceciderat, brevi corruendæ urbis præfagium. Copiosum in vicinia sanguinem miles sudaverat, cruentæ expugnationis indicium. Et veluti fortuna migraret, Sanctus Norbertus, urbis olim Archiepiscopus, illinc cum solempni pompa Pragmam advectus, inanem Divorum præsidio urbem excidioni reliquisse videbatur. Sed hæc omnia suo fato cæci cives, cum videre possent, non videbant: sed Christianum suum inaugurantes, juramento se illi & Sueciæ Regi obligabant.

Admi-
nistra-
tor oc-
cupat
vicina
loca,

Nec facile scribere est, quanto illi gaudio gestientes, Administratorem venerarentur. Et hic, ut proclives in se animos, fortitudinis opinione imbueret, Militem scripsit, copias eduxit, Wolmerstadium & Calbam expugnavit, Cæsarianos pepulit, & cum copioso comœatu, viginti quatuor monachos captivos adduxit; ut non solum

solum pro ditione, sed pugnare etiam pro religione videretur. Et nihil exacerbatum, in Romanæ ecclesiæ studiosos, vulgum confirmare magis in rebellione poterat, quam videre Ducem suū suo religionis zelo ferri.

Itaq; Administrator populi in se affectu, suoq; successu animosior, majora meditabatur, & de Hallis suis recipiendis non suis adeo viribus, quam incolarum proditione cogitare coepit. Et ille quidem Hallas profectus, ubi advenisse eum cives adverterunt, obstructam à Cæsarianis portam magno conatu perviam fecere, & duo vexilla intromiserunt. Hæc in Mauritianam portam conversa, malleis impedimenta securibusq; revellunt, & civium præsidio muniverunt. Quatuor interim alia signa Ulricianam portam ingressa, & Cæsarianis infesta, eos in arcem Mauritianam pepulerunt: qui exinde multa Magdeburgensibus damna intulerunt. Quos administrator semel & imposterum volens extinguere, plurima arcem versus tormenta direxit: sed alacres Cæsariani glandibus glandes, globos globis, tonitrua tonitruis vindicavere.

*Hallas
cepit
gnat
arcem
obsidet.*

Veruntamen Administrator, ne ad unam arcem totus hæere videretur, Querfurtum cum parte copiarum movit, pulsoq; præsidio, cum tormentis victor Hallas revertebatur.

Nihil revertentium plausus, nihil insolentium verborum spicula, constantes in arce Cæsarianos moverunt: sed in omnem contumeliam obfirmati, non deditioem, sed mortem aut victoriam meditabantur. Adfuit generoso voto fortuna: siquidem ex Mansfeldiæ comitatu iusto Cæsariani exercitu in rebelles proficiscebantur. Quod ut Administrator Magdeburgo intellexit, tantum illi terrorem incussit, ut relictis omnibus tormentis omniq; apparatu, Magdeburgum fugienti similis se reciperet. Præfectus arcis dickerijs recedentes, & insolenti cachinno prosequabatur. Exonerata urbe, senatui claves extorquet, & in perfidis civibus, quotidiana sævitia, transfugium puniebat.

Magdeburgenses tempestatis futuræ præmetuentes, annonariam præcipue rem procurabant, & novis novisq; delectibus incumbebant. Jamq; septem millia in armis habentes,

*Deser-
t. &
Mag-
deburg
um fu-
it.*

tes, prout occasio dabat, Cæsarianorum impetus retundebant. Sed non arrisit diu serena fronte fortuna rebelles, nunquam illis prospera largiri solita, quin malos mox malorum cumulo obruat: incrementa enim eorum lente exeunt, festinatur in damnum: nec longam patiuntur prope-
rantiam malamoram.

Omnis insolentiæ vindices Cæsariani Halberstadio veniebant, & perfundantes impetu rebelles, Wanslebia, Egla, Stasfurto, Schonsbecka e-
jecerunt. Calba maturior poenis pertinacior erat, ut plecteretur itaq; arce simul & oppido vi expugnato, quicquid obvium, quicquid in armis sine respectu trucidatum.

*Cæsariani
anterea
pea loca
re-
cupera-
rant.*

Inde Hallenslebiam novam profecti, cum insufficientes essent, Comes Papenheimius in subsidium vocatus advenit: nec restitit diu generoso Duci. Et quoniam cursum illi victoriarum stiterant, mille ducenti, arma deponere iussi, non ut milites, sed contagiosi, candidis bacillis Magdeburgum ambulaverunt.

*Hallensle-
biam
recipi-
unt.*

Cum jam in ejus ditione nihil, præter ipsum Magdeburgum, hostile restaret, ambulatorios illos Papenhe-

*Magdeburgum
ob-*

fidem. mius à tergo secutus, in commune
 18. stabulum gregem, in urbem egit, &
Des: ut eundem mox hostem haberet, tre-
 pidam obsidione clausit.

Cæpit adversa fortuna tumultuari
 vulgus, cui paulatim cladibus redi-
 bat intellectus, suamq; temeritatem
 pœnitentia flagellans, quas mereba-
 tur clades conscientia suggererat.

Tumulu
tuatur
vulgus,
et sedat
tur. Exurgebant itaq; dissidiarum proce-
 læ: quæ, ne prævalentes, ruptis qui-
 bus continentur aggeribus, in com-
 mune damnum abirent, & concussam
 civitatem everterent, matura eas o-
 ratione Administrator aggressus,
 leni sermone fregit, & certi promissio-
 ne subsidij omnino sedavit.

Vulgi in
geniis. Nullum profecto fretum, nullus
 Euripus, tantas tamq; varias habet
 agitationes fluctuum, quantas per-
 turbationes habet & æstus vulgi inge-
 nium. Quippe,

Turba tremens sequitur fortunam
semper,

Et leni afflata Favonio, præsentibus
 aut quæ sunt, aut quæ videntur
 inhæret bonis, nunquam Borealis
 sævitix memor: quæ ubi aliquando
 inopinatam infestat, miratur tempe-
 statem & horret, quasi ipse non fecis-
 set.

Cæte-

Cæterum Papenheimius cum laxam premere urbem, justo exercitu destitutus, pro voto non posset, scommatibus potius dicerijsque certatum quam armis: cum tamen ille caveret ne commeatus inferretur. Quem dum præfidiarij pertinacius aliquando quærunt, ac res quandoq; velitationes, victorias subinde transferente fortuna.

Gustavus Adolphus, ut Magdebur-^{Falcken}gen-^{bergius}sibus, si non auxilio, consilio tamen adesset, & meliori ordine, disciplina, successu, immo, in adversis, ^{Maga-}^{debur-}^{gumina} pertinacietiam rebellione res ageretur, aulæ suæ Marschalcum Theodoricum Falckenbergium, in urbem misit. Et hic quidem multa, sed eventu irrito plerumq; , molitus, in Cæsarianos parum, aut nihil, profecit; adeoq; Papenheimius constantissime in obsidione perseveravit.

Tandem fortunatissimus ille bel-^{Tillius}lator Johannes Tzercladius Tillius, ^{venit} veterano suo milite, exercitatisq; legionibus adveniebat: tum arctius ^{in ca-} ^{stra} clausa urbe, non fame nec mora, sed ^{Anno} ^{1631.} ferro & impetu frangere placuit & ^{s. Ap.} expugnare. Ut proxima ab adventu dies eluxit, omnia recognovit, &

180 BEL: MAGDEBURG: II.

Wolfgango Mansfeldiæ Comiti cis Albim, Gothefrido Henrico Comiti Papenheimio trans Albim urgerent obsessos, imperavit. Quod ea illi diligentia fecere, ut appropinquationibus suis brevi tempore fortalitia Magdeburgensium contingerent.

Fortalitia ex-pugnâ sur. Papenheimius natura ferox & industrius, quinque propugnacula uno, quod mirere, vallo abscidit à reliquis, & derivata aliorum aqua fossas exhaustit. Mox primus ejus impetus in fortalitium de suo nomine, * in sui ludibrium structum, sed acriter ille se vindicavit, & armata manu expugnans, trecentos in eo mactavit.

Tillius parem contumeliam passus, Insolentiæ hostium * munitio-
* Trob Tilli. nis excidio parentavit: fuisque nuper quinque metallinis tormentis potitus, in fortalitium *Magdeburgensium Succursum* conversus, pariter expugnavit.

A Tillio & Papenheimio quatuor una die 3, Apr. Nec feriatum interim Papenheimius: sed formale *Præsteri* propugnaculum, Sabellica potissimum legione oppugnavit: quæ ut cum quadam æmulatione, superatis fossis, vallum ascendit, tantus subito præsidiarios terror invasit; ut antequam pes pedijunge.

jungeretur, ipsi fugerent. Sic tantorum virorum ludibrijs ultionem flagitante fortuna, quatuor una die fortalitia expugnata sunt.

Veruntamen ne spectare tantum Mansfeldius videretur, ipsa nocte ^{Mansfeldius} tria propugnacula simul aggressus, ^{tria.} simul violentus irrupit, & trucidatis omnibus, inimicos ultus quievit.

Crepusculo matutino Papenheimius *Craccaviam*, proximum urbi munimentum, aggressus est: sed praesidiarij solo oppugnantium fervore pavefacti, relicto loco in proximas turres confugerunt. Idem Papenheimio videbatur fortalitia expugnare an turres, ad motisq; legionibus superior evasit, & jugulatis omnibus, erumpentes urbe milites, multatos octoginta viris, rejecit in urbem: quid enim adversus hos in campo milites, quibus nec munitionibus turribusq; tecti pares erant? sed omnia experiri periculum suadebat, ut quatenus pel- lere hostem non poterant, eruptionibus distinerent.

Imperatoris Duces experti regere milites, ingenti labore defunctis, ad dies aliquot quietem indulserunt: ut si interim Magdeburgenses, immi-
nentium

nentium victorum ferociam extimescerent, spatium tractationi daretur, & delinquentibus ad obsequium Cæsaris redeundi facultas. Sed incassum omnia, cum Falckenbergius & Administrator, pertinaces laudarent, vacillantes confirmarēt. Sic pro poenitentia semper odium in Cæsarianos recruduit, & ab his in Magdeburgenses indignatio; adeoq; Papenheimius, Virgineam ad Insulam fortalitium, transmissis rate militibus, novo spiritu aggressus, citra militis unius damnum occupavit.

*Alia
propu-
gnan-
tur 28.
Apr.*

Altera die vice tribunus Grotta propugnaculum unum, quasi indignum fistulis judicaret, gladijs expugnavit. Quod ut in vicino fortalitio viderunt, ferri fulgorem non ferentes, fugere quam pugnare maluerunt. Quod vacuum victor ingressus, præsidio firmavit.

Et jam non nisi noctibus feriatur, itaq; ut dies illuxit, quod unum restabat grande fortalitium Telonij dictum, duplici vallo fossaq; munitum; experiri placuit, & disiecta non modico tormentis munimenti parte, cum assultus pararetur, tanta, ad singulos motus, vis imbrium effusa est,

tanta

tanta ventorum violentia coorta, ut non naturali quoquam modo Cæsariani; sed veneficio quodam submo-
 veri viderentur. Distulerunt ergo in crastinum necessario impetum, & tunc omnia proniora erant, adeoq; ipse hostis favere videbatur: cum propugnaculum, quod non nisi copioso sanguine expugnari poterat, ultro desereret.

*Fortae
 litium
 ad tea
 lonium
 Magu
 debur
 genses
 deseruit
 Maj,*

Jam omnibus fortalitijs munitio-
 nibusq; Cæsariani obsessos excusse-
 rant: urbs ipsa restabat expugnationi
 obnoxia, & cum illa de conditioni-
 bus non loqueretur, præcipitare ta-
 men Tilius non voluit: sed novem
 diversis scriptis Litteris, ad Sena-
 tum, ad Administratorem, ad Falc-
 kenbergium, eos serio semper cle-
 menterque monuit: ut cum subsi-
 dium nullum esset, hostem in cervi-
 cibus & tantum non in urbe habe-
 rent, extremam præ oculis ruinam
 viderent temporis fortunæq; cederet,
 præsidium urbe, quod alias violen-
 ter irrumpat, ultro reciperent, Fer-
 dinando Imperatori obedirent, pro-
 bum clementemq; esse, optima quæ-
 que de eo se polliceri, sin minus
 (quod non speret) in rebellionem per-
 tinaces

*Tilius
 Maga
 debur
 genses
 admos
 ner,*

tinaces perseverent, perditionis eorum innoxium se fore, seramq; posteritatem orare (quæ dubio procul casum urbis aliquando miratura sit) ut post salutare tot monitiones ab illis contemptas, innocentem se pronunciet.

Nihil actum talibus literis, cum bonum omne consilium, & salubria quæq; monita Falckenbergius & Administrator, fallacibus, falsisq; expositionibus, apud credulum vulgus corrüperent, miseramq; adhortationib⁹ suis plebem traducerent, & inani promissione subsidij confirmarent.

Doluere vices Magdeburgensium Cæsariani Duces, & cum omnia (quæ inuiti præparabant) necessario expugnationem suaderent, non ante tamen auspicabantur, quam Magdeburgenses continuis tormentorum explosionibus infesti, Sudeburgum & Neostadium, plus quam suburbia, subdito igne delevissent: veteremq; se in urbem recipientes, multo, quam antea magis, molesti essent. Tunc demum desperatione agi obsessos animadversum est, quassatisq; mœnijs, magna murorum parte humiliata, insuper accensis cuniculis, ruptisque

que non uno loco obstaculis, furiosus miles irrupit.

Primus in urbem ferox Papenheimius: sed huic cum potissimis viribus Falckenbergius occurrit, & nihil retro pulsus cessurus videbatur, nisi Falckenbergius ille glande trajectus, quem occupaverat locum corpore texisset: & fas erat ut expugnari cœptam sua fallacia urbem morte sequeretur. Hujus obitu civium fervor multum elanguit.

*Maga
deburgi
occidit
20.
Maja
Falckenbergi
civit.*

Interim alia etiam parte Tillius urgebat, & omnibus simul locis cedere turbati cives incipiebant, quos acrius Cæsariani urgebant, & in urbem paulatim recedentes sequebantur: sed è domorum tectis mulieres, pueri, puellæ, & quicquid ferendo armis non erat, in subjectorum hostium capita lateres devolvebat: sed omnia victor miles contempserat: cum ad spolia festinaret.

Erat itaq; non jam pugna sed cædes. Cum nihil ergo proficere cives viderentur. Ad hoc præparatis à se & Falckenbergio per urbem cuniculis, versa in rabiem pertinacia, ignem injiciunt, qui victos simul & victores rapuit. Nec hisce contenti. Mutila-

*Cives
urbem
incendunt.*

tæ, in super urbi flammæ adjungunt, ut quatenus eripi Cæsarianis Triumphis non poterat, arderet. Ignem Cæsariani spe prædæ nitebantur extinguere: sed quasi ventus in excidium quoq; urbis conspirasset, vehementius flavit, ut allambens vicinas domus flamma corrumpere, & operosa civitas, duobus templis, centum quoq; & triginta novem domibus exceptis, universa consumeretur.

Indignabundi victores, cum speratas opes invidia devoraret, crudeliter in authores sæuiebant, & sine respectu quos nancisci poterant trucidabant. Optimum quod superat spoliolum Administrator vivus in manus venit, & in castra Papenheimiana ductus, intuebatur excidium quod ipse causaverat. Et captam videns captivus urbem, capere poterat, de illius, sui mali solatium, nisi ille horror, ille ignis, ille morientium gemitus, ille occidentium tumultus, sensum omnem abripuissent: nec enim aut Saguntus, aut Troja funestior clade fuit. Triginta incolarum millia ferro & igne perierunt, plurima tormenta bellica in manus venerunt:

viginti

BEL: MAGDEBURG: II. 187
viginti quatuor peditum, sex equi-
tum signa rapta sunt, & quæ supere-
rant domus spoliata.

Nec tantæ cladi incolarum quis-
quam superfuit, nisi qui ad metropo-
litanam ecclesiam se receperat: ser-
vatus quippe est templo honos, & in
eo clausi centeni aliquot vita donati.
Sic ferro, igne, excidio, perfidæ re-
bellioni parentatum est.

Movere hic casus quamlibet civi-
tatem posset, ne suis freta viribus fa-
cile rebellionem assuescat: cum illa ad
invidiam munita & potens, tot Im-
peratoribus impunè contraria, quo-
rum impetus semper eluserat, ad ex-
tremum non uno letho perierit. Et
illa tot mercatorum palatia, quæ op-
portunitate loci paulatim surrexerât,
tot pulcherrima opera, quæ singula
illustrare urbes singulas potuissent,
dies una straverit. Immo inter ma-
ximam urbem & nullam, inter Ger-
maniae oculum & foeda rudera, inter,
ad id temporis, virginem & vi con-
stupratam, paucæ duntaxat horulæ,
interfuerunt: summæ mutationis
breve tempus. Sic quicquid longa se-
ries multis laboribus multa Dei in-
dulgentia struxit, id ne totus quidem
dies

*Non fa-
cile re-
bellan-
dum.*

dies spargit ac dissipat. Adeoq; longam properantibus malis moram dedit, qui diem dixit Reipublicæ evertendæ sufficere, cum suffecisse horulas experti fuerimus.

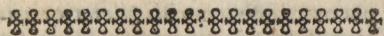
Et esset aliquod imbecillitatis nostræ solatium, rerumq; nostrarum, si tanta celeritate repararentur cuncta, quâta finiuntur. Nunc autem ingentia brevi tempore damna testudineo gradu promoventur, nec decades annorum refarciunt, quod spatium horæ disiecit.

Utcumq; autem suis Magdeburgum causis perierit, metuum tamen urbibus etiam æqua facile ratione bellantibus, cum aliunde mala unde minime expectantur erumpant, & à mobili facile vulgo, quod justè inchoatum videri posset bellum, in injustum tumultu & insolentia degeneret.

Quæ nisi Magdeburgum fortassis perdidissent, antequam perditum fuit, pristinam in posteros felicitatem transmisisset. Et ne nunc quidē resurrecturum despero: fortasse sua culpa consumptum fuit, ut postquam pœnam luit, in melius excitetur. Sæpe majori fortunæ locum fecit injuria.

Multa

Multa ceciderunt ut altius surgerent
& in majus. In hac quoq; urbe oportunitate loci verisimile est, ut majora paulatim restituantur quam perire. Quæ utinam diuturna sint, & melioribus in ævum auspicijs feliciter condita, sine tumultu possessa, jugiter posteris sine rebellionem tradita; hoc favemus.

FLORI GERMANICI

LIBER TERTIUS.

CONFŒDERATIO

LIPSIENSIS.

CUM invictissimus æque ac Religiosissimus Imperator Ferdinandus II. per belli Duces suos hucusq; Ecclesiæ
astici
Casar
rem mo
vent, ad
Ecclesiæ
astica
bona
repeo
rendis felix & Augustus, quas à duodecim jam annis victorias & triumphos habuerat, Catholicæ Religionis beneficio, in fidei suæ authorem gratus, ascriberet, hac eius pietate Ecclesiæ repeo
rendis stici quidam freti, tandem de suorum restitutione bonorum, post Passaviensem transactionem ereptorum, cogitare cæperunt: & prævia deliberatione, profecti ad Cæsarem, animi sui sensum aperuerunt. Imperium jara

190 CONFÆDER: LIPSIENSIS.

jam Imperatoris, & devictis in circuitu hostibus, nullum, quod remoraretur, periculum esse. Non injusta se postulare, nec alia quam ipsi antea, *Ratio.* Protestantes diversæq; religionis unà *mes co-* concluderint; cum juramento se nulla porro Ecclesiastica bona invasuros, *1477.* obligarent. Catholicos fidei suæ tenaces fuisse, nulla protestantibus templa extorsisse, cum illi (deterioris utique fidei) in contrarium omnia fecerint; & contra divinam pariter & humanam legem, contra suum ipsorum jussurandum, non templa tantum & cænobia, sed prælaturas etiam, & Archiepiscopatus, ut Magdeburgensem, & Bremensem, & Episcopatus, Mindensem, Halberstadiensem, Verdensensem, Lubecensem, Ratzeburgensem, Misnensem, Merseburgensem, Naumburgensem, Brandenburgensem, Havelbergensem, Libuffensem, & Caminensem, præter Imperialia ista Cænobia, Gutttenburgense, & Hirschfeldense, deglutientes, in prophanum usum verterint. Non omnia hæreticis indulgenda esse; quem alias finem, inexplibilem eorum cupiditatem, habiturum? Quod fecerint quippe, à tot annis, porro facturos, & quod

CONECER: LIPSIENSIS. Igitur quod non faciant, à nulla eorum bona voluntate, sed metu & occasione stare cum illi itaque modum sibi non statuunt, à Cæsare statuendum esse, & quæ restituere de jure debeant, restituere tandem monendos, cum refractarij paratissimis exercitibus cogi possint.

Æqua postulare visi sunt. Sed a-^{Diffi-}derat conficiendæ rei difficultas, cum ^{culas} potentia Ducum, qui occupaverant, ^{rei} magna esset, culpabiles Imperiales urbes plurimæ, & adversariorum, per Imperium, diffusa multitudo.

Et profecto, cum nuper, ex eadem prope causa, ab immediatè Imperatori subiectis in Austria rusticis, ingens periculum fuisset, quid non turbarum daturum erat tot simul insurgentibus terris? Et quid aliud, quæ vix ab illatis cladibus spiritum receperat, misera Germania futura erat, nisi in exitium suum merces?

Hæc volvere Imperator de Imperio suo poterat, tamen, cum adultæ ^{Cæsar} propemodum jam à sæculo, ob tran-^{Ecclesiæ} sactionis Passaviensis violationem, ^{asticorū} diffidentia, & restitutis in integrum ^{bonorū,} Ecclesiasticis, certam tandem in Im-^{post} perio pacem anhelaret, clementissime ^{transa-} ^{ctionem} Passav ^{Passav} acque-

*vienna
fem es
repto-
rum, re-
petit
Anno
1629.
6. Apr.* acquievit. Itaque acerrimum Vienna
mandatum, ad omnes Imperij Prin-
cipes, ad omnes Imperij urbes, exi-
vit, quo, sub pœna omnium privile-
giorum, immunitatum, jurium, &
Imperialis fulminis, seu banni, de
facto, Ecclesiasticorum bonorum,
post Passaviensem transactionem e-
reptorum, restitutio urgebatur. Quo
uno Cæsaris edicto, Archiepiscopa-
tus, ut vidimus, integri, Episcopatus
multi, prælaturæ plurimæ, Ecclesia-
rum cœnobiorumq; millia, ad Catho-
licæ Ecclesiæ gremium revocabantur.
E contra ingens, per Imperium, con-
sternatio, metus, turbatio, murmur;
cum plerique insurgerent, quorum
intererat.

*Ratio
quare.* Nec sane quicquam opibus aut see-
lestius quæritur, aut mæstius perditur:
præsertim cum adjuncta sit quædam
aliquando fere necessitas. Duces &
Principes numerosam prolem, Ar-
chiepiscopatibus, & Episcopatibus,
aut vicinis, aut faventibus, præficie-
bant; cum esset opibus conjuncta
quædam Principis dignitas, nec tan-
tum bene, sed liberaliter etiam ale-
rentur. Imperiales urbes Ecclesiasti-
cis prælaturis ærarium curantes, fis-
cum

CONFŒDER: LIPSIENSIS. 191
cum locupletabant, & facilius com-
munia Reipublicæ onera subleva-
bant. Hos eripi sibi ex ore bolos om-
nes pariter murmurabant. Ut ergo ^{Eorum} edictum Cæsaris, aut luderent, aut ^{potius.} mora invalidaretur, exequutionis di-
lationem urgebant; ut, cum res illa
totius Imperij videretur, generali
quodam conventu statueretur, aut
componeretur.

Cæsar jam à sæculo fere, genera-
libus Imperij Romani Comitij ^{Respon-} decre-
tum & confirmatum respondit, & so-
lam exequutionem, ob transgresso-
rum continuas confœderationes,
minas, tumultus, & bella Tur-
cica, hucusque impeditam fuisse; ade-
oque non generalia rursus Comitia,
sed exequutionem, obedientiam, &
restitutionem, necessariam esse.
Hanc sibi, ut Romano Cæsari, impe-
randam, & certam, de cætero, Ger-
maniæ pacem procurandam restare.

Protestantes tergiversari, & se-
quenti anno, Ratisponensibus in Co-
mitijs, multum, de Cæsarianorum
militum deprædationibus, hybernis,
stativis, extorsionibus, & contribu-
tionibus suis (quæ omnia, cum vel
maxime Gustavus Adolphus Ger-

192 CONFŒDER: LIPSIENSIS.

choras
sur.
Anno
1630.

manix immineret, abrogari, & prohiberi volebant) questi, hoc, cum Catholicis etiam nonnullis Principibus, effecerunt, ut Albertus Wallenstenius (quem fidissimum Imperatori non ignorabant) cum magna parte Cæsariani exercitus, exauthoraretur. Pernitiosissimo certe consilio, cum se ipsum, amputata quasi dextera, Cæsar exarmaret, & nucleus suorum militum, ad Gustavum Adolphum, & mox in se Confœderandos protestantes Principes, transfugeret.

Proce-
dentes
Lippia
conve-
niunt.
Anno
1631.
13. Feb.

Siquidem, non multo post, suæ religionis conventum Lipsiæ indixerunt; quam una eademque die, Saxo, & Brandenburgicus, Electores, intrarunt. Comparuere etiam, Altenburgici, Vinarienses, Coburgenses, & Eisenachij Duces; insuper Landtgravius Hassiæ Casseliensis, Comes Palatinus Sultzbacensis, Marchio Durlacenus, & per legatos suos, Wirtembergæ Dux, & pleræque Imperiales & Hanseaticæ civitates. Diebus aliquot deliberatione consumptis, cum nemo quid ageretur subodorari potuisset, mox inopinatum ad Cæsarem Lipsia scriptum exivit, quo varias in eum noxas derivantes, Germanicæ libertatis

tatis everforem insimularunt; ut qui *In Cæsare*
 agonizans Romanum Imperium, su- *farens*
 is adeo viribus, exercitibusq; debi- *inve-*
 litarit, fulcra Religionis pacisque e- *hantur.*
 verterit, ut, nisi commodo aliquo me-
 dio provideretur, sursum omnia atq;
 deorsum ruitura viderentur. Se cer-
 te, insolentias, hyberna, & stativa
 militum, extorsiones insuper & con-
 tributiones, ulterius non toleraturos.
 Si autem propter hæc vis inferretur,
 conscripto milite, vi restituros. Quod
 ad edictum autem Imperatoris atti-
 neat, se non probare. Si Cæsar autem
 omnia, quæ jam occupaverat, Eccle-
 siastica bona restitueret, tunc amicabi-
 liter componendæ rei legatos missu-
 ros.

Percussit inopinatum telum Cæsa- *Electo-*
 rium pectus, & easdem, tanquam ma- *res Cæ-*
 joris momenti, litteras, ad Catholicos *tholici*
 Electores transmisit: qui alio scripto *respon-*
 in Protestantes inveci, rebellionis *dent.*
 insimulaverunt, ut qui, nulla justa de
 causa, in Cæsarem legitimum Domi-
 num suum arma crepent. Se enim in-
 solentias, hyberna, & stativa militum,
 extorsiones quoque, & contributio-
 nes, æque, & amplius etiam, quam
 protestantes aliqui, toleravisse, non

194 CONFŒDER: LIPSIENSIS,
ideo tamen in Imperatorem bella mi-
nari. Ferrum, cum Romano-Catho-
licis, Gustavo Adolpho potius, quam
Imperio Romano ostenderent, ut,
omni hoste submoto, & certa in cir-
cuitu, stipulata pace, miles omnis, &
simul omnia, cum eo, belli incommo-
da, tota Germania semel proscribere-
rentur. Non Imperatorem etiam ful-
cra Religionis pacisq; evertere, sed
Protestantes dudum evertisse: hinc
scissam in partes Germaniam, & ago-
nizantem, eorum rapacitate, Germa-
niæ libertatem, uno eodemque justo
edicto Ferdinandum Cæsarem, in
pristinam unitatem, prosperamque
valetudinem, ut Imperatorem Ger-
maniæque caput, restituendam susce-
pisse. Quod de alia vero compositio-
ne loquantur, Cæsarem non intelli-
gere, cum transactio Passaviensis nor-
ma & regula, ad quam se Germania
tota conformare debeat, clarissima
sit, nisi Protestantes, ut appareat, ali-
am adhuc transactinẽ Passaviensem
extorquere ferro conceperint. De-
nique Ferdinandum Cæsarem, sine
prostitutione Cæsariæ authoritatis,
quæ legitime semel occupaverit, Ec-
clesiastica bona, reddere non posse,
paciſ

CONFŒDER: LIPSIENSIS. 195
pacis tamen ergo, Francofurti ad Mæ-
num, suspensa tam diu in cæteris exe-
cutione, pro tertia die Augusti, con-
ventum utriusque partis indulgere;
ut si contra transactionem Passavien-
sem, aut in executionis puncto, à Ca-
tholicis nonnihil excessum videretur
hac in parte conferre, & amicabili-
ter convenire liceat. Ab ipsa autem
transactione Passaviensi, nec abire
Cæsarem debere, nec posse.

Nihil responsum Electorum Ca-
tholicorum aut consilium valuit, con-
fœderatio successit, & juramento in-
vicem obligati Principes, Urbiumq;
legati, in suas quique regiones pro-
fecti, per totam late Germaniam, fru-
stra inhibente Cæsare, delectibus stu-
duerunt.

Nec deinde quicquam toto Impe-
rio intactum armis fuit: sed simul pa-
riter quasi unum undique bellum.
Prorsus ut confœderatio illa diffudis-
se quædam belli incendia tota Ger-
mania videretur.

Tamen sic quoq; par omnibus Im-
perator: & cum à Septentrione Sve-
cus immineret, & hunc sustinebat, &
in Sueviam, Wurtenburgenses, Vl-
meneses, Franconiam pariter & Has-

Con-
clusio
confœ-
deratio
onis L
pferentis
10. Apr.

Protea-
stanes
arma
parant.

siam diversa per terrarum arma mittebat.

Suevia mandata Furstenbergio *Comiti*, nec diu restitit: tota enim Provincia in duabus urbibus superata est. *Campidona* & *Memminga* Nihil Campidonæ atque Memmingæ Suevorum favor profuit: ambæ Lipsiaco renūtiare foederi debuerent, præsidium sinu admittere, & singulæ octoginta millia florenorum, ne spoliarentur, dare.

Inde in Wurtembergicum Ducem movit: nec huic sedecim millia militum profuere. Expugnatae urbes in conspectu exercitus, totoq; fere Ducatu exutus, Regione sua debellatus est: nihil enim ultra valuit, quanquam omnia expertus, more anguium, qui obtrito capite postremum cauda minantur. Quippe cum insequentem effugisset hostem, unam Tubingam tuebatur: sed quid illa post totam Provinciam? itaque & ille foederi renunciavit, exercitum dimisit, arma depogavit, præsidium in Provincia aluit, obsequium, debitam que Cæsareæ Majestati obedientiam promisit.

Ulma Wurtembergenses vicinitate & exemplo sequebatur: nec famosæ ejus divitiæ ditionem defendebant, &

CONFŒDER: LIPSIENSIS. 197
vel invita Lipsiacum detestata foedus,
si non animū, hostilia arma posuit, mi-
litestradidit, quatuordecim peditum
cohortes, tres equitum turmas, suo
receptas gremio, sex alere septimanis
promisit.

Verum enim vero quasi secundo ^{Etiam}
Rhenovictoriæ navigarent, ita in ^{Franco}
Franconiam Ulma descenderunt: nec ^{nia,}
ille circulus ausus resistere, Legatos
cum victoria venientibus obviam mi-
sit, & devotum Cæsari se fore pollici-
tus, conscriptam recenter militiam
exauctoravit, & iniquum foedus, quod
Cæsar dānabat, ipse damnavit. Et hæc
ea brevitate gesta sunt quæ scripsimus.

Hassiam Tillius arripuit: non alius
enim illo Landtgravio aut pertinaciā ^{F. Tillio}
aut delectibus gnavior, ut qui Lipsia- ^{in Hass}
rum foedus pectore profundo merse- ^{sum}
cat. Summa Tillio benevolentia erat: ^{moveta}
itaque ad auditam socii nuper Landt-
gravij intentionem, non statim ad ar-
ma procurrit, dum prius de rebelli-
one queri maluit; ut pristini foederis
& beneficii memor arma deponeret,
& pace frueretur.

Itaque Generalem vigiliarum ma-
gistrum Cassellas misit, qui sua ditio- ^{illam}
ne quinque legiones reciperet Landt- ^{ad quæ}

*atum
hortas
tur,*

gravium hortaretur : conscriptum militem exauctoraret : Zigenium & Castellam Cæsario muniri præsidio pareretur : consuetas pensiones solveret. Sin minus: aut amicum se aut inimicum diceret.

*Landt-
gravium
respon-
det.*

Venit, proposuit: sed alius erat Gulielmus Landtgravius quam sperabatur. Nec amicum se fore nec inimicum respondit: nihil minus in animo habere quam arma deponere. Legiones admittere, Castellis præsertim & Zigenio, etiam indignari: nec enim tyronibus suis cum veteranis Tilly convenire. Si pensiones verò exigent facilius eas à Catholicis, Religiosis, impetrandas.

*Tilly
Hassum
affligit.*

Obstupuit responso Tillyus, & Legionibus suis Landgraviatum ingressus, omnia populatus quæ attigit, oppida occupavit, tyrones dispersit, agricolas exarmavit, sub ipsa Castellarum moenia hostes pepulit: quas ipsas mox, cum suo Landtgravio, obsidione pressit.

Et magnum erat urbi periculum, nisi sinisterior è Pomerania, de Rege Sueco, fama, Albim versus, Tillyum traxisset. Tunc fremens eripi sibi è manibus victoriam, minas adhuc sperans

BELLUM SVETICVM. 199

rans, recessit. Agnovit fortunam. Landgravius, & lætabatur quasi vicisset, qui evaserat.

Cætera confœderatos concernentia, quoniam imminenti, oportune illis, Svecico bello fortuna miscuit, proficiscentem ad hoc bellum Tilliũ calamo sequamur.

BELLUM SVETICVM.

Sveci, Gothi, Wandali, & quicquid Qui & unde Succi. populorum latet sub hisce nominibus, ut Finnones, & absurdissimi gentium Lappones, extremum inter Septentrionem habitant & Orientem. Temperatam fere ultimi excedentes Zonam, ad glaciale Oceanum, novamq; & incognitam plerisque Zemblam porrecti, & ingentem omnes, cum Norvegis septingentarum in longitudine milliarium, peninsulam habitant, conjuncti Russico, continenti, Isthmo. Qua in Borussia & Pomerania Venedos Polonosq; aspiciunt, vastissimo tractu Balthici maris ripam pariter & Sinum faciunt.

Hi simul populi, suis olim sedibus Vetera eorum bella. profecti, innumerabili multitudine Sarmatiam, Pannoniam, Bulgariam, Græciam; inde in Ostrogottos Wi-

200 BELLUM SVETICVM.

figottosque divisi, Italiam, Galliam, Hispaniam, uno velut diluvio inundarunt.

Nec Fretum Gaditanum & imminentes Herculis speculæ Wandalos terruerunt : sed vergentia in unum hinc Hispaniæ inde Mauritanæ littora, mare & intestinum, & externum, ratibus transmittentes, septuaginta annis Wandalicum, in media Africa Carthaginisq; ruinis, regnum ædificaverunt. Et tantum non evertentes Romanum Imperium (quod anxium in Oriente spiritum trahebat) sub Alarico Gothi, falso æternam urbem, Romam primi expugnarunt.

Has, unde illi populi, terras, hos ipsos populos, sæpius vices variante fortuna, nunc Daniæ nunc Sveciæ Reges tenuere. Legitima inde & constanti successione, & ipsi, & in majoribus suis, qui nunc Poloniae Reges. Postremo ad eum, de quo nunc dicturi sumus, Gustavum Adolphum, nec Alarico aut Totilæ, aut ulli ante se Gothorum Suecorumque Regi, virtute secundum (nescio quo jure) devoluti sunt.

Gustavus
Adolphus
corona
Rex.

Ejus
cum Po.

Huic hæreditarium cum Poloniae Regibus, Legitimis Sveciæ Successoribus

foribus bellum : quod inducijs ali-^{lonā}
 quando discretum, Anno 1616. par-^{bellum.}
 tium voto recruduit. Tum Suecus
 Balthicum diu navigans mare, subita
 excensione, in Borussiam inopinatus
 irrupit; adeo ut apertis vicina oppida
 portis caperentur.

Cum tempore proficiebant victo-
 riæ, & Gustavus Adolphus paulatim ^{Variā}
 Stratagematibus suis, in Borussiæ vis-^{fortuna}
 cera proficiebat. Adeoq; revera pe-^{geritur.}
 riculum erat, nisi à fronte Thorunni-
 um, & à tergo Gedanum, in fide Po-
 loniæ Regi Regnoque debita perse-
 verassent. Illud enim oppugnatum à
 Suecis, animante Gerharo Dönhof-
 fio Comite, fortissime restitit; & hoc
 omnem Gustavi Adolphi conatum,
 insigni zelo, à tergo destruxit. De ^{Kones-}
 summa tamen rei, justo prælio, apud ^{polscy}
 Suecos cavebatur, quamvis Genera-^{virtus.}
 lissimus Poloniæ Regni Stanislaus Ko-
 necpolscius, magna sua cum gloria,
 non semel offerret. Adfuere & in sub-^{Casā}
 sidium Sigismundo Regi, sub Adolpho ^{riani}
 Holsatiæ Duce, & Arnhemio Mare ^{Poloniis}
 scallo, Cæsariani; quamvis nonnulli ^{acce-}
 hoc plus obfuisse, quam profuisse, Po-^{dunt.}
 loniæ Regno censuerint.

Ut ut sit, Gustavus Adolphus ab
 I 6 hostibus

Gustavus Adolphus indignatur. hostibus in auxiliares, à Poloni, in Germanos, à Sigismundo Rege in Imperatorem & Imperium odium vertit. Nec deerant, ad hoc quasi geniti, qui concitatam semel bilem, aut Imperatoris metu, aut indies ejus proficientis fortunæ invidia, aut propagandi Imperij sui ambitione, jugiter eam accenderent.

Arma in Casarem parat. Sed quoniam, adversus victorem toties hostem, totius fere Germaniæ potentem, exercitatissimos Duces, Tribunos, & milites, ad manus habentem, movendum erat non temere bellum, præsidia, nec illa contemnenda, necessaria videbantur.

Eius littera ad Bethleum a Casare interceptiuntur. Itaque, ut alias, confœderatio coquebatur, ut qui aperto bello expugnari non poterat, per uni⁹ latus, multorum clanculo viribus, oppugnaretur. Misit ergo ad Gabrielem Bethleum (tunc adhuc in viuis) Arithmeticis quibusdam notis scriptas literas: sed has in Cæsaris manus fortuna transtulit: ut ab illo Rege quid sibi promittendum, antequam pugnaret, Imperator adverteret. Et cum vindicare posset, dissimulare maluit.

Cum Polono ipse. Nihil hoc casu motus Gustavus Adolphus, qui absterere debuisset, irritavit.

ritavit. Et cum omnia jam matura vi-
 derentur, eum Rege Poloniæ, inter-
 venientibus illis quib⁹ potiores vide-
 bantur Imperij clades, sex annorum
 inducias pepigit.

Mox in Imperium, viris, armis, ter-
 ra, marique movit, & Stralefondâ ter-
 tio jam anno obsessâ, tertio defensam,
 obsidione liberavit: & terra mariq; in-
 festus, Ruga demum insula Cæsarianos
 pepulit: Usedomam insulam occupa-
 vit: Wolgastum deditione accepit.

Inde Metropolitim Pomeraniæ Ste-
 tinum proficiscenti, Bogislaus Dux
 obviam venit, Hic, assumpta quadam
 controversiarum larua, præsidium,
 quod Cæsarianis denegarat, urbe ad-
 misit, quam Gustavus Adolphus se-
 dem belli destinavit.

Cum ergo intium belli Germanici
 fecisset, quorum aut viribus aut votis
 faceret, paulatim erupit. Adfuere
 Gallici, Batavici, Anglici, Moscovi-
 tici, venetique legati, in Austriacam
 domum omnes obliqui. Horum de-
 creto Gustavus Adolphus, Rex ipse,
 Regum rerumque publicarum con-
 stitutus est Generalis. Galliæ Rex
 quater centena millia imperialium
 annua promisit, reliqui pro sua facul-
 tate ut convenit.

*In Im-
 perium
 venit.*

*Strale-
 fondam
 obsidio-
 ne libera-
 rat. An.*

*1630,
 4. Jul.*

*Creatur
 hostium
 Casaris
 caput.*

Sed

Sed callidus Svecus Rex nudis promissionibus, Daniæ Regis exemplo commotus, fidem non habuit. Itaq; obsides postulat: à Franciæ Rege septem Amstelrodamum mittendos: à Venetis duos Stockholmiæ in Svecia mansuros: à Britannia Rege & Moscovitis, locis à se designandis, moraturos. Batavis fidem habebat.

Hæc illi, ut putabant, clanculo agebant: hinc Gustavus Adolphus ut Germaniæ, populis quæ in Germaniam veniret, fucum faceret, causas typis euulgavit. Suos Lubecæ, cum ibi de pace ageretur cum Daniæ Rege, legatos à subdelegatis Cæsaris querebatur non admissos; adeoque jus gentium violatum. Litteras ad Gabrielem Bethlenum à se missas, à Cæsarianis interceptas & Imperatori transmissas, contra fas apertas, lectas, & alioquam ipse scripserat sensu expositas. Quod contra majorum morem suis nauibus Cæsar Balthicum nauigaret mare. Quod cum Poloniæ Rege se beligerante, huic, sub Arnhemio Marefcallo Cæsariani auxilio fuissent, & currentem ultro victoriarum cursum stitissent.

Sed hæc omnia Cæsar in culpam

ejus retorquebat. Ac primum qui- Hæc
 dem subdelegatos suos Lubecæ Sve- Impe-
 cicos admittere voluisse, si prius Gu- rator in
 stavus Adolphus suum Stralesonda illum
 præsidium revocasset: non aliam enim retor-
 cum eo rationem agendi fuisse. que.

Literas ad Bethlenum, interceptas,
 Arithmeticis quibusdam notis scri-
 ptas, quid ni aperiendas fuisse? Ad Ga-
 brielem Bethlenum toties rebellem,
 toties perfidum, & suum hoc tempore
 hostem, quid à suspecto Rege nisi in
 perniciem Imperatoris & imperij
 scribi poterat? atque hoc ipsum ob-
 scuritatē litterarum indicasse: nisi
 enim aliquid aut sibi aut regnis suis
 adversum continuissent, candidis li-
 teris, non notis, scribi oportuisse: sed
 super hæc satis se sensum eruisse, &
 fore aliquando sibi cum eo bellum in-
 tellexisse.

Quod Balthicum nauigaret mare
 quis impediret? quasi vero quod Gu-
 stavo Adolpho Daniæque Regi liceat,
 Romano Cæsari non liceret: scilicet
 ut compressis Cæsar manibus Sveciæ
 Regem navibus suis Stralesondam na-
 vigantem, milites & comæatum in-
 vehentem, è suis portibus specularer-
 tur, & Imperij urbem Imperator non
 vendicaret. Quod

Quod sub Arnhemio Marefcallo subsidium Poloniæ Regi miserit, non aliud fecisse, quam ipse prius fecerit: aut cum ille Stralesondam occupet, Imperij urbem vendicet, Daniæ Regi assistat, quam ipse usurpet potestatem, usurpare Imperator non posset?

Sic illi quidem literis, mox armis: & Rex quidem Svecus Pomeraniam suæ jam potestatis fecerat, & eos quotidie faciebat progressus, quasi fortunam in castris haberet. Nec abs re erat vincere hominem, probatissimū militem, super omnia humanum & continentem. Disciplinam militarem curabat, meretrices castris exesse jubebat, in delinquentes severe animadvertibat: ebrietatem vero non aliter, quam omnis bonæ felicitatis corruptricem, dissolutionem exercitus, pestem castrorum oderat. Nec ejus farinæ homines in composito patiebatur exercitu; ut qui ferociam, quæ sobria circumspeditione potius, quam quæ vino veniret, sectaretur.

*Gustavi
vi As
dolphi
militia
mores.*

Pronum erat istis moribus, & bona militiæ anima orbis Imperium occupare, si æquitas adfuisset, & fides. Sed sic quidem Superi Politicum deservere,

servare, & morales remunerati virtutes ut veræ fælicitatis externa quædam lineamenta corpore tegebat, prosperiora principia fecere, & ad mortem usq; profecuti, Imperij quoq; linamenta quædam videre dederunt, non frui.

E Pomerania itaq; Marchiam Brandenburgicam, Silesiam, atq; Saxoniam respiciebat: & hoc opportuno tempore cum Lipsia confœderationem parturiebat. Et cum præsentis Principes, pro ecclesiasticorum bonorum, post Passaviensem transactionem, retentione, pro religionis per imperiû libertate & exercitio, fœdere jungerentur Rex ut auxiliator, ut protector & caput supervenit. Nec aliter illi acceperunt, missisq; legatis omnium facta est unio eadem, confœderatio una.

*Lipsia
co fœde
ri ducas
tum
præbet.*

Et jam, cum Brandenburgico, Saxonix Elector ultra viginti quatuor milia in armis habebat, pluribusq; adhuc simul locis delectus agebantur. Adversus hæc omnia tot mala, tot hostes exauthorato Wallenstenio, Johannes Tzerclausius Comes Tillius destinabatur.

Ac primi quidem impetus turbo ad Cufurtum valido statim fragore deton-

*Damo
nû pas
titur.*

detonuit: tunc Mareſcallo ejus Gotheſtrido Henrico Comite Papenheimio fuſæ quædam Svecicæ legiones: & ipſe adverſarum partium ductor Franciſcus Carolus Comes Saxo-Lauenbergicus, vivus in Cæſarianorum manus venit. Et hic, quoniam nuper à Jacobo Anholdino Comite, captus, jurejurando nunquam adverſus Cæſarem ſe ruruſus arma ſumpturum promiſerat, tanquam primitiæ, ad Cæſarem miſſus eſt.

Atque hoc Papenheimij felicitatis initium præſagium futurorum fuit. Quafi enim quis Svecos afflictorus eſſet docere voluiſſet; ſic primam conceſſit illi fortuna victoriam, cui de Svecico Rege poſtmodum trucidato datura erat gloriam.

*Tillius
Neobranden-
burgum ex-
pugnat.*

Tillius Neobrandenburgum aggreſſus vi cœpit, & ſeptingentis occiſis, Cuiphuſium præfectum urbis, cum uxore & liberis è latebris erutum, carceribus mancipavit.

*Gulſta-
vus Ad-
dolphi-
us Fran-
coſur-
tum ad Vi-
adrum ex-
pugnat.*

Gulſtavus Adolphus egregie has clades ultus eſt. Francofurtum ad Viadrum Schaumburgicus Comes ſeptem Cæſarianorum millibus defendebat. Hunc aggreſſus, obviam venientem, extra urbem propugnaculis

culisejecit, & fugientem, ad urbem, in urbem, extra urbem, uno impetu secutus, ultra Viadri pontem pepulit.

Magna ea Cæsarianorum clades fuit, cum expugnata urbe, ter mille vel occisis, vel submersis, octingentis captis, insuper viginti tribus militibus signis, æneis decem & octo tormentis multarentur.

Aberat tunc cum Papenheimio Tilius, tum Magdeburgico, tum Hassico motu impeditus: sed hac quasi clade, cum aliæ insuper aliæq; nunciarentur, excitatus, festinandum ratus, viginti sex millibus in Saxoniam movit. Antequam confœderatarum, cum Rege, Provinciarum, robora coirent, urbes occupaturus, tironum delectus dissipaturus, & si cederet, renunciare, cum vicinis Principibus, Protestantibus binos Electores, Lipsiaco Sueticoq; fœderi coactus; decurtatis hisce alis non alte sublevatum iri Regem ratus.

Et prosperrima fuere principia, Merseburgum, Naumburgum, Zeitliam, imo Lipsiam tandem occupavit. Ad hanc victoria hæsit: & nescio quo fato rapidissimus procurrentis Impe.

*Tilius
Saxonia
niam
subigit*

110 BELLUM SVEVICUM.

Imperij cursus nonnihil supprimi-
tur. Quod tempus Ferdinando Se-
cundo Romano Imperatori nescio
utrum clade funestius fuerit, an vir-
tutis experimentis speciosius. Ea
certe fuit vis calamitatis, ut in expe-
rimentum illatam putem divinitus,
experiri volente immortalis Deo, an
Ferdinandi Secundi virtus in poste-
ris suis Imperium mereretur.

Itaq; Elector Saxoniae videns suas
occupari terras, nolens Saxoniam
diuturnam utrarumq; partium belli
sedem esse, Svecico Regi suasit, Gu-
stavus Adolphus an Ferdinandus ef-
set Germaniae jura daturus, praelio
experiri; nec enim se pati duos in
Electoreatu suo Dominos, & à socijs
æque ac hostibus provinciam subdi-
tosq; exhauriri.

Svecus Rex, cui Protestantium favor ne-
cum cessarius erat, in sententiam tractus
Saxone est, conjunctisq; exercitibus, ad pu-
in Tillis gniam resoluti, Lipsiam duxere.
um ducit.

Non detrectavit Tillius certamen,
& in editiore ad dextram colle tor-
Tillius menta disponens, secundum sibi
ad Lip- ventum fecit; ut non armis tantum
siam. & viris, sed quodam veluti cum
ventis commercio, pulvere insuper
& fu-

BELLUM SVETICUM. 217
& fumo in Svecos Saxonicosq; pu-
gnaret.

Hoc advertens Gustavus Adol-
phus, non parum consternatus, reso-
lutionis suæ pænitere videbatur: sed
eo ventum erat quo sine clade aut vi-
ctoria regredi non poterat. Instructa ^{Similia}
itaq; acie, sua belli arte, participem ^{ter Svecos}
se venti fecit. In ejus exercitu Johan- ^{cul.}
nes Banerius cum suis legionibus de-
xtrum cornu faciebat, cum suis Saxo
sinistrū. Inter utrumq; medius Rex
corpus exercitus Svecos, Gothos,
Finnones, Lappones, & junctos jam
corpore Barbaris & affectu Germa-
nos ducebat.

Nunquam ante hac ullo loco tan- ^{Vires us}
tum virium Germania, tantum di- ^{et us qd}
gnitatis fortuna vidit. Octoginta ^{partis,}
millia hinc & illinc. Inde, illis in
campis, Rex, Elector, fortunatissimi,
ad id tempus, belli Duces, Tillius &
Papenheimius, probatissimi tribuni,
veterani milites, & utrobiq; ad vi-
ctoriam erectæ partes. Cum, quarum
partium futura esset, dimicantes nu-
per in coelo acies non obscure præ-
monstrassent.

Acherslebiæ, media die serenoq; ^{Prodis}
cælo, unus veniens à Septentrione ^{gius}
exerci-

212 BELLUM SVETICVM.

*futura
cladis
Anno
1631.
18. &
19. Iun.* exercitus, à Meridie venientem ex-
ercitum, binis diebus, bis vicit fuga-
vit, cecidit. Post Septentrionalis
aciei belli Dux Meridionalis belli
Ducem confecit, & ipse mox eva-
nuit. Quid manifestius? Tillius al-
tera post hanc, ad Rainum in Bavaria,
clade vulneratus occubuit, nec postea
diu Rex Svecus supervixit.

*Preliū
ad Lis-
psiam.
7. Sept.* Itaq; in cœlo præluserant acies, ad
Lipsiam præparatæ in terra stabant:
& jam eminus tormentis occidebant,
mox acies concurrere. Tillij confi-
lium erat sinistrum prius debellare
cornu, ut quod tironibus constabat,
& facilius pulsum, injecturum vete-
ranis reliquisq; copijs merum vide-
batur, causaturum cladem. Prius suc-
cessit. Cum tormentis siquidem, &
fuso à latere equitatu, adductisq; ve-
teranis legionibus Saxonicos potissi-
mum vrgeret, adeo turbavit, ut Ele-
*Saxo
fugit.* ctor ipse Saxonix, quatenus sistere
fugam non poterat, una fugeret:
quem infecuti levioris armaturæ
Croatæ, tormentis signisq; potiti,
mactavere multos.

Cæterum alterius partis longe alia
fortuna erat. Rex, circumducto pau-
latim Tillio ventum sui juris fecerat:

tum, adhortatus suos, in nomine se Dei sequerentur, jussit: & missis prius aliquibus Croatis obviam, legionibus, fortiter in Cæsarianos inventus, non leviter concussit. Banerius suum Regem exemplo sequebatur, & irruentem in se Tillium manu quadam quasi ipsius repulit.

Interim adversus Croatas missæ legiones, Saxonis tormentis signisque recuperatis, cum victoria revertebantur, & speciem novi exercitus præbuere. Ea res non parum Cæsarianos turbavit, Svecos erexit, & in languidius jam pugnantes ferocius invehantur. Resistebant tamen adhuc, à Tillio & Papenheimio confirmati.

Sed omnia Gustavi Adolphi conjuncta virtuti fortuna superabat. Itaq; ad extremum, quod nemo se visurum unquam putavisset, factum est: ut Cæsarianos, semper hucusq; victores, veteranas legiones spolijs diversarum gentium divites, cum Ducibus suis, fugientes quisq; videret; adeoq;, quibus ante nec Reges aut Principes, imo nullorum Germaniæ populorum exercitus pares fuerant, Gustavi Adolphi mutilatus exercitus superior fuit.

*Casorum
nume-
rus à
parte
Casari-
anorum.*

Cum vero assueti vincere milites pro more pugnassent, non alia foedior clades fuit: octo millia ipso quo pugnare loco cecidere. Et inter eos qui viri? qui Chiliarchæ? Decora & ornamenta exercitus sui, Adolphus Holsatiæ Dux, Otto Fredericus Baro Schonbergius tormentorum Generalis. Theodorus Othmarus, Erwittus Generalis vigiliarum magister, Tribunus Baumgartius.

Tormenta viginti novem, centum viginti militaria signa, Sveco cesserunt. Tillius ipse vulneratus est, & cum Rudolpho Maximiliano Saxoniae Duce, Papenheimio & Furstenbergio Comitibus, Hallas primum, inde Halberstadium rheda fugit.

*A parte
se Sve-
corum.*

Nec incruenta Sveco Regi victoria fuit, de ejus exercitu mille quingentis, insuper tribuni Teufelius, Hallius, Calenbachius periere. Chiliarcha Corvillius, à Victis, quod mirere, captus est: suæ partis victores cum fugientibus fugere coactus. De Saxonis exercitu duo millia, inter ea Bintaufius tribunus, Starschedelius, & Lemmingerus, supremi vigiliarum magistris desiderati sunt.

Rex noctem illam sub dio egit:

neo

nec in molli strato, sed terra, ad excitatum à ministris ignem, pugnando pariter & imperando lassus decubuit: exercitus circa Regem suum armatus egit. Simul ac illuxit, Cæsariana castra, omnis opulentiae plena direpta sunt, & occisorum corpora spoliata. Præda Svecicum omnem ditavit exercitum: cum nullus fuerit de victo exercitu miles ejus inopiæ, quin ad minus decem ducatos haberit.

Refectis præda ciboque militibus, Gustavus Adolphus Hallas recta & Merseburgum movit. Iterum ibi globus armatorum obviam factus novum prælium fecit: sed fugatus iterum, & bis mille trucidatis, tria milia capta militiae sacramento adacta sunt. Merseburgum deinde non restitit, nec Hallæ restiterunt, Gratzius & Winkelmannius vice tribuni carceribus mancipati, reliqui præsidarij, polliciti contra fæderatos nunquam arma resumpturos, libere dimissi sunt.

Interim Elector Saxo, quasi ipse vicisset, ferox Lipsiam obsedit: dedere etiam se volebant, si toleranda viris imperarentur. Sed cum Elector

veram vellet & sine exceptione victoriam, tandem vel inuiti urgentis arbitrio se permisere. Sub Wangelero tria millia erant, hæc aut militiæ sacramento adacta, aut juramento nunquam aduersus confœderatos militatura.

*Mega-
polita-
ni Du-
ces ter-
ram su-
am,*

Nec feriabantur ad Balthicum mare Megapolitani Duces, non ita pridem à Cæsare de bellati Ducatuq; exuti. Hos Gustavus Adolphus dudum asseruerat, & nunc quasi manu reducebat. Itaq; exercitu jam pridem instructi, Wernemunda & Firmunda occupatis, Sverinum armata manu expugnaverant.

Gustravia cum Duces iterum suos videre averet, urbe, venientes, ultro acceperat, & Metropolim suam pleraq; sequebantur. Vismaria & Rostochium autem, etiam post victoriam, pertinacius restitere. Posterius ergo obsidione cinctum, & diu Duces suos non audiebat. Cum tandem, præsidiarijs varijs casibus plerisque consumptis, foris hostes, intus cives imminerent, vitam fortunasq; pacti discesserunt.

*Gusta-
vus A.*

Hæc illi ad Balthicum mare securi faciebant, cum omnia à tergo victor Suecus

Svecus aut distineret, aut dissiparet. dolphus
 Hic non urbes & oppida, sed integras Halber-
 jam provincias debellabat. Halber- stadiensis
 stadiensis diœcesis jugum accepit. sem dt-
 Calba Anhaltinæ ditionis admisit. occisi-
 Hinc in Thuringiam progressus Go- occu-
 tham occupat. Cum Erfurto, non pat.
 adeo à jugo Svecico abhorrente, Eriam
 transegit: & illa urbs, quod Tillio Erfur-
 denegarat, præsidium & præfectum tum.
 sinu admisit, 28. Sep.

Jam omnia præter Magdeburgum,
 à tergo amica erant, hoc Banerio, ut
 clauderet obsidione jussit. Sed ipse
 quam fortunatæ velocitatis erat? ?
 cum Rhenum & Mosellam sub ima-
 ginibus suis legi concupisset, relicta
 Saxonia, per immensa spatia impe-
 tum fecit, & ante in media Germania
 fuit quam timeretur. Sic inopinato
 adventu Aulam Regiam (Conicks- Aulam
 hoviam vulgo) Franconiæ clavem Regiæ,
 cepit.

Volat Herbipolim rumor ad Du-
 cem, quem pijsimum tunc pruden-
 tissimumque habebat Franciscum
 Hatzfeldium, generosissima Hatzfel-
 diorum prosapia oriundum, cujus
 tamen ipse & gemma erat & decus.
 Hic itaq; cum exercitus ad manus

non esset, necessitati obtemperavit & tempori: nihil magis (quod optimi principis signum erat) quam subditos miseratus, quos non nisi cum gemitu deserebat.

Quo maxime tamen irritare Svecum poterat non intermisit, & thesaurum dolijs inclusum, ex esurientis quasi ore surripuit. Sic quoad fieri potuit imminentis vires dissolvit, cum belli nervum pecuniam sustulit.

Francia
nia
Dux
profici-
scitur
Coloni-
am.

Quantum vero tempus patiebatur provisa arce sua, provisa urbe; moestus exivit, & in suburbio ludentes videns pueros ingemiscere auditus est, sortem, quam illi nescirent, miseratus. Coloniam Agrippinam tandem descendit, tantæque calamitati par, exilium ibi suum patienter tulit.

Cæterum vix urbe excesserat, cum hostis adfuit, sub Ducibus suis felicem populatus terram: veruntamen hæc prædatoria manus erat, quam toto exercitu Gustavus Adolphus sequebatur, cum intermedia & vicina omnia, Cæsariani metu dilapsi, deseruissent.

Herbi-
polense
castrum

Et urbi quidem diditionem extorsit: castrum vero Ducis, frustra sæpius compellatum, compositionem omnem

omnem respuebat. Credo Principis ^{vi exo}
 sui respectu, quem, paucis ante die- ^{pugna}
 bus, sua aula clausum, poterat ut ^{tur.}
 præsentem, & testem omnium ima- ^{8. Off.}
 ginari. Itaq; nec fame extorta dedi-
 tio est, nec minis globisq; fractum.
 Sed, quod unum ad occupandum re-
 stabat, integri exercitus violentia
 expugnatum; jugulatis omnibus ar-
 ma ferentibus.

Hic Herbipoli proficiscens terror, ^{Suect}
 vicinas quoq; urbes afflabat, dedito- ^{varia}
 que Werthemio Mænum Regi navi- ^{loca, &}
 gabilem faciebat. Qua ille commo- ^{Hanno}
 ditate usus, prono fluvio, prona feli- ^{viam}
 citate, utramq; ripam vendicabat. ^{interce-}
 Sic varia oppida, & sedes Moguntia- ^{piunt}
 ci Electoris Aschaffenburgum, ju-
 gum subierunt. Hannovia munitissi-
 ma urbs, annum resistere poterat,
 sed à Suecis (quo casu ego non di-
 scutiam) una die intercepta est.

Sed & Francofurtenses obviam ^{Francos}
 venerunt, & quadam compositione in- ^{suntum}
 ita, Regem sub aureo Cælo, congra- ^{Sueci}
 tulantes etiam victorias cives, in ur- ^{acce-}
 bem introduxere. Et paulatim Li- ^{dit.}
 psiacæ confæderationis urbes, nuper
 violenter abstractæ, animos resum-
 psere, Cæsarij q; impatientes impe-

rij, Regem fæderis assertorem & caput, summo affectu expectabant, Igitur.

Ut semel extinctum cinerem, si sulphure tangas,

Ardet, & ex minimo maximus ignis erit;

Ita, auctis majorem in modum animis, ad præsentiam Regis, omnes excitabantur, & ad fæderis societatem certatim redibant.

Sveci in Silesiam Nec uno jam loco Germania laborabat: Silesiam alia Suecorum manus invaserat, & occupatis obvijs locis, ad Glogoviam usq; majorem, prædas agebat.

Saxo Pragã expugnat. II. Novemb. Bohemiam Elector Saxo expugnat, vacuumq; adortus præsidio Pragã, facili negotio subiugavit. Metropolim potior Bohemiæ pars, cum Egra, sequebatur.

Hassus Fuldam occupat. Hassus quoq; in Saxoniam inferioris circulo, quo pertinatior fuerat, jam lætior, vicinis intolerabilis erat. Mundam ad Werram, Huxariam, & Fuldam armata manu cepit, & cum voti semper eiusdem fuisset, victoriarum quoq; particeps esse satagebat.

Aderant & Moguntiam fata (cuius Elector ad commune id temporis exulum

Inmasilum, in Vbios profectus erat) *Mogū-
itaque illa urbs cum magna magis quātia. 13.
firma esset, deditioem fecit: quam Decem,
Wormatia statim sequebatur.*

Inde ad Palatinatum flexo agmine,
omnia cum fortuna Regem respicie-
bant: quæ contemnere audebant ut
Bacheracum, Lauda, & Manhemium,
toto inuadebantur bello, & violenter
expugnatae reliquis ne resisterent ex-
emplo erant.

Denique vix solus suis suffecit vi-
ctorijs Gustavus Adolphus, & plures
obnoxiae occupationi urbes erant,
quam copiae Ducesq; qui caperent.
Itaque in legiones fere divisus exerci-
tus & integrae provinciae simul obru-
tae jugum accipiebant.

Et jam quicquid inter Confluenti-
am atque Forchemium erat, Svecicis *Georgis
armis tenebatur. Insuper victoriae Lynce
Regis alios aliosque hostes parturie burgicus
bant. Georgius Lunæburgicus & Ad- & Ado
ministratores Bremensis Herbipolim strator
(eam enim loci genio delectatus, & Bremē
in aulam & in sedem belli legerat) ad dunt
Regem profecti, patentes ad scri- Svecos
bendas legiones litteras acceperunt.*

Unus inter tot Ferdinandi clades,
qui succurreret, Lotharingus erat, sed

Franciæ Regis minis & motibus ad propriam revocabatur.

Tillius vastissimas terras fuga emensus ad Ligæ suæ caput Bavarum confugerat, & è veteranorum reliquijs, & novellis quibusdam tironum legionibus, non contemnendum adunarat exercitum.

*Tillius
Norens
bergam
frustra
obsidet,* Itaque cum Norinbergam conatus suis opportunam videret, quæ ruenti ulterius Sveco propugnaculum futura erat, obsidione clausit. Sed illa sub præfecto suo Comite quodam Solmensi, Svecico milite, Sveci Regis nomine defendebatur, & audentem eruptiones gladijs in urbem fistulisq; rejecit. Majora ausurus nisi de Sveci Regis adventu nuntius terruisset. Adeo conceptus semel metus generosissimas etiam mentes humiliat & corrumpit; ut, cum imminentem minoribus copijs victorem aggredi non audeant, temeritatis judicent.

Interim Generosus Gothefridus Henricus Comes Papenheimius, cum tribus quatuorue ministris, Coloniam Agrippinam venit: cum ergo Hassus in Coloniensis Electoris Westphalicis Episcopatibus pro libitu dominaretur, ad reprimendum saltem eum, si debellari

debellari non posset, hunc Imperij
campique Mareschallum cum pote-^{Papente}
state & una sub Lambojo tribuno legi-^{bernius}
one Hammeliam Elector misit, quam ⁱⁿ
Gronsfeldius paucis adhuc millibus ^{Westa}
defendebat. ^{phalia.}

Non aliter illac, rebus prope de-
ploratis, quam Gylippus quidam ve-
nit: & varijs expeditionibus ad coer-
cendos hostes imbutus, acriter in ul-
tionem excanduit.

Sed prius in castris quam in campo,
cum Cæsareo, quam Hassico milite ^{Exer-}
pugnandum fuit. Veterani metus, hinc ^{cet mi-}
ignavia langvidi ad pristinam alacrita-^{litern.}
tem erigendi erant: ipse adhortatio-
nibus varijsq; bellorum disciplinis e-
rexit. Tirones exercendi erant, &
instruendi: exercuit & instruxit. Ad
hæc scorta, calones, sarcinæ nisi ad
usum necessariæ amputantur.

Tanti esse exercitum quanti Impe-
ratorem verè proditum est. Sic re-
ducto in disciplinam milite, in hostem ^{Varia}
movit, atque his militiæ moribus Ver-^{loca res}
dam, Langhevvedam, & Imbeckam, ^{cuperas}
sine militis unius jactura, occupavit.

Inde venit in mentem Magdebur-
gum obsidione liberare: sed suffici-
entes deerant copiæ. Hac eumpenu-

Wif-
maria
dedita.
Præfi-
diarij
Papen-
hemio
se jun-
gunt.

ria, quodam infortunio non nihil fortuna sublevavit, Wisnariam post Rostochium obsessam Megapolitani Duces, æquis conditionibus, ditione receperant. Præsidarij in Bremensem prius ditionem moventes omnem Administratoris equitatum dissiparunt, sic cum victoria ad Papenheimum ascendebant.

Veruntamen nec sic sufficiens erat, quod deerat autem stratagemate supplevit. Hildesium profectus illi urbi, pro sedecim virorum millibus panes coqueret imperavit, cum non nisi novem haberet. Cum advenisset autem, qui semel transiverant, caute circumductos, transire iterum fecit: sic spectatores sefellit, & plurimum millium speciem præbuit. Hoc autem quocunque loco necessarium videbatur faciebat.

Accipiebat interim à benevolis suis una deceptis Banerius literas: itaq; cum resistendo sibi non videretur Chiliarchas convocavit, literas legit. Omnes attoniti prius unde ille tantus exercitus, mox turbati.

Magde-
burgum
obsidio-

Dum adhuc illi deliberant, esse in propinquo Papenheimum nuntiatum. Simul omnes ilico recedendum judicant:

judicant: hoc autem non ea celeritate factum est, quin Papenheimius in extremum agmen invec-^{ne libe-} tus, recedentes simul & turbatas fugere legiones compulerit. Sic omnia metu, turbatione, fuga, occidione, miscabantur, & centenis aliquot trucidatis, Papenheimius Magdeburgum, seu potius ruinas ejus, victor intravit, & præsidarios penuria fere ad extrema redactos, suis de victorumq; ferculis refecit. Erant autem sub generoso Domino de Nerse quatuor milia, veterana & exercitatissima manus.

Cum ergo inter omnia hostilia, magna illa solitudo defendi non posset, & ipse talibus viris indigeret, munitiones evertit, propugnacula diruit, & quod destrui manibus non poterat, subjecto rumpens pulvere disjecit. Sic locum deseruit & fortissimo tredecim millium exercitu in Guelphonis arcem movit; adeoq; prima redeuntis & ut sic dixerim reviviscentis Imperij spes fuit.

Banerius ut movisse Papenheimium audivit, quem oppugnaverat locum ingressus, desertum veriusquam urbem videbat, opportunitate tamen

allectus,munitiones restituit,& præsidio Magdeburgum firmavit.

Imperator Ferdinandus, cujus maximè res agebatur, præsentia omnia æqua lance ponderans, alium & numerosum exercitum necessarium existimabat: uno enim Tillio Sveco Regi resistebat, cui si altera vice adversum quicquam contigisset, nudum Imperij latus videbat. Et Gustavum Adolphum qui Lipsiaca clade, Lipsia Herbipolim venerat, alia clade (quod Deus averteret) Viennam venturum, & ante se debellatum iri quam copias repararet: Pappenhemium & Gallassium procul esse, alterum Saxonico in Bohemia, in Westphalia alterum Hassico bello distineri.

Itaq; tutius videri præoccupare arma quam præoccupati: præsertim cum Imperium his tam probatis Ducibus ægre resistat. Hoc autem in præsentibus malis fortunam induluisse, ut quod necessario faciendum sit, sine difficultate celeriter quoq; fieri possit.

Esse in Moravia, in propinquo Fridtlandum, cui ad militaris rei peritiam nihil natura, nihil ad felicita-

tem fortuna hucusq; denegarit. Gratum præter hæc militibus esse, & super omnia beneficijs sibi suis obnoxium. Suoque proculdubio malo tangi, cum Megapolitanus donatus illi à se ducatus debelletur. In ultionem tacite excandescere, & fremere ad vindictam arma denegari.

Vera ruminare, vera dicere Imperator visus est: itaq; certatim in subsidium ultro collata pecunia est. Hispaniarum Rex per legatos suos trecenta ducatorum millia dedit: Ferdinandus, Imperatoris Ferdinandi filius, Hungariæ Rex, cum conjugè sua trecenta imperialium millia: Illustrissimus Eggenbergius Dux centum imperialium millia: Reverentissimus Viennensis octoginta imperialium millia: Eminentissimus Cardinalis Dietrichstenius centum millia florenorum: generosus Comes de Michna centum millia florenorum: Amplissimus Imperatoris vicecancellarius Stralendorffius octodecim millia ducatorum.

*Varij
assistit
Caesari.*

His bellorum nervis brevi tempore quodammodo compaginatus, ut ita dicam, in unum fuit exercitus: cui cum supremo imperij, pacis fere

*Walters
stenius
fit Ges
neralifa
simus.*

belliq;

belliq; arbitrio, toti⁹ Austriacæ Do-
mus absolute Generalissimus, Alber-
tus Wallenstenius præpositus fuit.

Hæc quidem Viennæ & in Austria,
interim in Imperio victoriæ suæ cur-
sum Gustavus Adolphus prosequen-
batur, & totum fere sibi Palatinatum
subjecit. Avebat Patriam suam vi-
dere exul Fredericus, itaq; ille tanta
Sveci Regis prosperitate excitatus, è
consilio soceri sui Magnæ Britannæ
Regis, Batavis valedicens, triginta
equitum turmis in Wetteraviam ab
his deductus est. Inde ab Hassiæ
Landtgravio ad Regem: à quo sum-
mis benevolentia signis acceptus,
reviviscere videbatur ut terram su-
am vidit.

Et hoc adjecit fortuna ut securè
videret. Siquidem ad Franciæ Regis
intercessionem factum cum Bavaro
armistitium, de quo varij varia dixe-
re, nihilego: sed calamo ad sævien-
tem in Westphalia Papenheimium
proficiscor, & cum eo Lemgoviam,
Hervordiam, Bilefeldam. Quæ op-
pida cum occupare posset litro gra-
vare maluit: ita singula triginta flo-
renorum millia dedere: non enim
præsidio, sed pecuniæ studebatur,

ut animum adderet stipendio militi.

Mox in Hassum conversus, varios
 ejus delectus dissipavit. Paderbor- Paderbor-
 nam cum territorio ejus sibi subje- hemius
 cit. Et jam Landtgravius solus resi- Pader-
 stendo non erat: Veniebat ergo in au- botnatio
 xilium Banerius quatuor legionibus empus
 nucleo Svecici exercitus. Has, ob- gnar.
 ruit, cecidit, etiam Hassico inspectan- Banero
 te exercitu: tam divite præda poti- cum eas
 tus, ut de illa exercitui duorum men- dit.
 sium stipendium solveretur.

A Banerio Georgium Lunæbur- Et Lun-
 gicum aggressus, tum ferociter resi- naburo
 stentem oppressit; ut non nisi una e- gicuro.
 quitum legione fugerit.

Inde Stadam profectus (quam Et Tan-
 Svecicus Generalis Todiurgebat) diurno.
 ab obsidione Svecos excussit, & duo-
 bus millibus trucidatis Buxtehdam
 pepulit: & munitiones demolitus,
 præsidium copijs adjunxit.

A Germanico Oceano in Westpha-
 liam regressus, talem quotidianis vi-
 ctorijs se gessit; qualem nec Austriaci
 facerent voto meliorem.

Interim Gustavus Adolphus, ar-
 mistitij tempore elapso, in Ubios an
 Bavariam proficisceretur delibera-
 bat: Sed Tillius nonnulla Svecorum
 clade Bavariam versus traxit.

*Male
Suecus
facere
visus
quod Co-
loniam
non ex
pugnâs
petit.*

Pessime egisse plerisq; videbatur, cum urbem tam potentem inimicam à tergo relinqueret, quæ exercitus & colligere sola & alere poterat. Unde quotidie novæ recentesq; copiæ pullulabant: quæ quas ille à fronte victorias extorqueret, totidem à tergo cladibus vindicaret. Quæ omnia in una Colonia destruere poterat & extinguere, cum una illa Westphaliam debellaret.

Nec de occasione queri poterat. Præoccupaverat urbem præsidio vacuam ingens metus, emergentia cives dissidia dividebant, & solus adventus necessarius videbatur, ut urbem jam metu Svecicam, præsidio faceret, & in illa ingentes Provincias, vastissimumq; Westphaliæ circum-
lum debellaret.

Insuper Imperium cum Batavis jungeret, & illo ecclesiarum thesauro potiretur, quo uno, si nihil habuisset sub, jugum mittere regna potuisset. Itaq; si Coloniam occupasset, Imperium occupasse videbatur.

Sed tunc quidem illum (ut dici vulgo solet) aut Fatum nulli servituti urbis, aut ipsius, à tutelaribus Divis, alio torta mens, & averfus à Svecis Deus in diversum abstulerunt.

Relicta itaque à tergo Agrippina Colonia Bambergam movere maluit. Hanc Gustavus Hornius exercitu infederat. Tillius omnia probe expiscatus, iterum audendum aliquid judicabat. Et fortuna sequebatur audaciam, unoq; impetu castris & urbe potitus, quatuor millia confecit, viginti tormenta bellica, cum quibusdam militarib⁹ signis abduxit.

*Tillius
Suecos
cadit.
Anno
1632
8 Mart.*

Sed hæc fortunatis Gustavi Adolphi progressibus comparata tam minuta erant, ut quasi de industria hoc agere fortuna videretur, ut prospera ejus adversis radiarentur. Qui tamen hæc ipsa non contemnebat: sed in parva scintilla magnum extincturus incendium, Bambergam movit & recedentem Tillium ad superiorem Palatinum & Bavariam agebat. Donawerdam Rudolphus Maximilianus Saxonæ Dux ne quicquam defendere tentavit. Et in hanc violentus irrupit, & omnes Cæsarianorum sanguine vias consperfit: iterumq; ad persequendum Tillium festinavit: qui ad Rainum inter duos fluvios Licum & Istrum castra cum Bavaro posuerat, & venienti Regi aquas simul & munitiones objecerat.

*Gustavus
Adolphus
Donawerdam
expugnat.*

Gustavus

*Varia
loca oc-
cupat.*

Gustavus Adolphus non oppugnandum ratus priusquam in circuitu urbes vendicasset, divisit in legiones exercitum, & sub diversis tribunis arcem & urbem Ginspurgum, Lawingam, Hogstadium, Dillingam, Gundelsingam, Windlingam, Circhbergam oppida, quasi indagine capta, uno eodemq; fere tempore suæ potestati subjecit. Insuper ab Ulma, cum qua transegerat, usq; Donawerdam, duodecim milliarium spatio, Danubium vendicavit.

*Benfeldam
Hornis.*

Alio trans Rhenum exercitu, sub Gustavo Hornio, Alsatiam expugnabat. Qui firmissimum regionis munimentum Benfeldam mora tandem fregit, & fame deditioem extorsit. Et certatim omnia cum fortuna Gustavum Adolphum respiciebant.

*Ad Rainam
Cæsarianos
affligit.*

Hic, revocatis in unum legionibus, Rainum duxit: cumq; adversam omnem ripam, (quæ in peninsulam, sylva vestitam, sinuabatur) Bavarico simul & Cæsariano milite teneri videret, & plena tumultu hostico litora, cis aquas munitiones, & tres insuper aggeres, ex adverso unum, à lateribus duos, ut nihil tectum tota penin-

peninsula videretur, excitavit; &
(quanta vis bellica!) septuaginta dua-
bus machinis, in adversos detonuit.

Viri & arbores simul lacerabantur, &
hæ quidem, non irritò lapsu, vivos,
semineces, mortuos unà obruebant;

*Tillius
& Al-
tringer
vulne-
ratur.*

adeo ut Cæsariani, non terra, sed vir-
gultis viridibus, & qui ceciderant, sa-
ucij, sani & integri, sepelirentur.
Non prius tamen Cæsariani cesserunt
quam lethaliter in femore Tillius, in
capite Altringerus strictim vulnera-
retur. Tum Maximilianus Elector a-
dulta nocte, summo cum silentio, ca-
stra deseruit, & toto cum exercitu,
Neoburgum prius, inde Ingolstadi-
um se recepit.

*Bavaria
Ingolsta-
diis reo-
cedit.*

Gustavus Adolphus interim Licum
fluvium ponte subiugarat, traductoq;

crepusculo matutino, exercitu, fu-
gisse Cæsarianos comperit. Ut ergo

*Gustavus
vix licum
cum su-
perat.*

in eorum castra concessit, & situm lo-
ci consideravit. Ego, inquit, si Bavarus

15 Apr.

essem, opportunitatem hanc non deseru-
issem, & januam hostibus meis in here-

ditarias terras aperuissem, etiamsi &
barba mihi & mentum, tormenti globo

rapta fuissent. Rainum deinde oppi-
dulum, statim, ad adventum Regis,

jugum admisit.

Cæterum

Cæterum Johannes Tzerclafius Comes Tiilius, felicieffimus tredecim annorum bellator, post partas nobiliffimas de Bohemia, Palatinatu, Dania, Saxonia, virtute victorias: par tandem debitum flagitante fortuna, triumphatas sæpius à se terras iterum fuga emensus, bis cæsus, bis castris exutus, jam vulnere accepto, summis cruciatus doloribus, Ingolstadij postremam misere diem clausit.

Tiilius
victor

Summus militiae Dux, summæ pietatis & continentiaë miles, quippe qui, instar Africani Scipionis, virgines puellasque captivas, præcipuæ pulchritudinis, hostibus restituerit, ne in conspectum quidem passus adduci: ne quid de virginitatis integritate delibasse saltem vel oculis videretur. Qui horas quotidie ut sacerdos legerit, & præcipuas Provincias virtute prius quam armis profligarit. Ille inquam ad extremum factus novercantis fortunæ ludibrium, volubilitatis ejus exemplum posteritati casu suo consignavit.

Ejus
virtus
8c.

Attamen ne sic quidem infelix: si quidem tam crudelis fortunæ sævitiaë par, nec doloribus nec cladibus fractus est, nec ullo casu deformata majestas:

jestas : imo his omnibus admirabili-
 or, cum patiens & infractus sibi Deo-
 que constans fidelisque steterit. Et
 quid aliud quam, quia Sveci non ces-
 serant, de fortuna triumphavit? Ve-
 rumenim vero spirantibus jam altius
 Svecis, varijs incurfionibus insulta-
 bant. Nec quicquam amplius in Ba-
 varia intactum armis erat; nec enim
 victorioso exercitui aut resistere
 quicquam audebat, aut volebat. Neo-
 burgum primo obujam, statim victo-
 riam sequebatur. Augustam vindeli-
 corum læti etiam cives ultro trade-
 bant, & in verba Regis tanquam legi-
 timi Domini juravere.

*Augu-
 stam ci-
 v. Sveci
 co irra-
 dunt.*

Hoc damnum Bavarus alia æquali
 nominis urbe compensavit. Ratispo-
 na pauculas cohortes ad instantiam
 Ducis sinu receperat. Cum ille vicino
 Gustavo Adolpho de fide civium, Au-
 gustæ exemplo doctus, non immeri-
 to dubitaret, totam sui juris facere
 stratagemate censuit.

Ad templum civibus digressis, *Ratis*
 una cohortium quasi ad exercitium *ponam*
 foras gradiebatur, sed ut in porta *Bava-*
 fuit, substitit, & vigiles omnes cœ- *tas in-*
 pit. Tum dato signo novem equi- *tercipis*
 tum, ad hoc foris excubantes, turmæ, *28. Apr.*
 perni-

pernicibus equis in portam & in urbem delatæ, præcipuas regiones urbis equitavere: nec ante arma posuere, quam cives disarmassent. Tunc inermibus graves, omnem insolentia victoriam corruerunt.

Ipsè Maximilianus Bavarus, ut quod speraverat, intellexit, toto exercitu Ingolstadio Ratisponam terra fluvioq; venit, & quod ad munendam urbem opus videbatur non intermisit.

Gustavus Adolphus hunc adeo graviter casum tulit, quasi amisisset urbem quam nondum ceperat: Et fremens Augusta Ingolstadium movens, volebat expugnatione hujus Ratisponensum cladem solari.

Sed hic paulum circumacta fortuna est, & cum nulla in Imperio urbium restitisset; prima restitit. Junio-rem Marchionem Badensem Durlacensem uno tormenti globo quasi fulmine stravit, altero Regis equum confecit, ipsumq; in terram dejectum humiliavit.

Non sapiebant illi holi, & pavor Regis pro victoria fuit. Recessit itaque, & hanc in omne ævum Ingolstadio gloriam reliquit, quod Impe-

*Svevus
Ingol-
stadii
frustra
obsidet.*

rium prima docuerit, Gustavo Adolpho posse resisti.

Quasi vero tempus illud magnarum urbium expugnationibus currerent, ita Augustam Ratispona, Ratisponam Praga sequebatur. Hanc elector Saxo tribus legionibus occupabat. Albertus Wallenstenius, jam quinquaginta millium collecto exercitu, in Bohemiam e Moravia sua movit. Antequam tamen quicquam tentaret, plenipotentiam suam Electori aperuit, ut si pacem bello præferret, æquis legibus potius quam armis disceptarent. Nec abhorrebat Saxo: sed tractatum omnem male nata diffidentia rupit.

Movit itaq; Fridtlandus Pragam, & laxam urbem, compulsis in unam arcem hostibus, una die assultibus expugnavit. Mox legiones in arce victoris arbitrio se permisere, qui ablatis armis & militaribus signis male multatos dimisit.

Inde in hostilem exercitum movit, quem stratagemate quodam cingere satagebat. Et factum erat, nisi Arnhemius, olim sub se, nunc sub Saxone Campi Marefcallus, agglomeratis passibus nocte dieq; in Lusatiam

am fugisset. Sic Bohemia iterum erat, ut ante, Imperatoris.

Interim Bavaria patiebatur. Rex quippe acceptam apud Ingolstadium ignominiam ulturus, Monachium, *Svevus Monachium intrat.* splendidum magis quam firmum, Maximiliani Bavari sedem, gravem armis Thesauroque Ducis, eadem quoq; qua venit die, sed ultronea deditione intravit. Et mirabatur magnifica illa Palatia, qualia nec in Svecia sua, credo nec in vita vidisset.

Sed hanc ejus felicitatem, alia longè majore fortuna cumulavit. Majores multas & ingentes rei tormentariæ machinas Maximilianus terra abdiderat. Has infidi suo Duci agricolæ Regi demonstrarunt, qui munificentia quadam delinitos aut verius (ut ita dixerim) intoxicatos ad fodiendum animavit. Sic centum quadraginta machinæ terra erutæ: & inter has laxæ capacitatis basilisci plures, & famosæ (sic vocabantur) sues: Quarum una triginta millium ducatorum evomuit.

Magnum herculè damnum, & eo gravius, quod pretiosissima illa belli utensilia Austriacis decederent, Protestantibus & confœderatis adderentur. *Insu-*

Insuper astutus Rex, quatenus ser-
vare urbem non poterat exhaurire
voluit, ut ligulas sibi de alieno corio
faceret, quibus exercitum copiasq;
vinciret. Itaq; suam redimere ur- ^{Et mola}
bem cives debuere, & trecentis im- ^{ta pe-}
perialium millibus suas ipsorum ^{sumis}
fortunas stipulari.

Sapiebant illa Gustavo Adolpho
Peruana ova, & ut inde meliuscule
habere se sensit, viresq; confirmari,
sæpius remedio uti non destitit, &
Frizingensi Episcopatu ducenta im-
perialium millia, Landtshuto cen-
tum extorsit.

Hæc adeo Svecum recrearunt; ut
armilustrijs ante urbem, aciebus in-
structis, ludicris prælijs insolesceret:
& regressus in aulam, *letamini in Do-*
mino, canticum, ipse cum suæ religi-
onis Ducibus vulgoq; cecinerit.

Inde Catholicorum templa non
dedignatus ceremonias mirabatur,
& per urbem ambulans, ut opinio-
nem de se munificentia faceret,
nummulos in vulgus spargi curavit,
quem centenis imperialium milli-
bus exhauserat. Bavariam tandem
deseruit, nec alibi præsidium quam

240 BEL : SVETICUM.
Donawerdæ, Rainæ, & Augustæ Vin-
delicorum reliquit.

*Trevi-
ensis
Electo-
Francis
accedit.
Æ. lun.* Trevirensis Elector pronam hanc
Sveci Regis felicitatem suspiciens,
cum eandem, quam Moguntinensis
subiverat, fortunam vereretur, Sve-
cico se bello subducere maluit, &
tanquam Archicancellarius Galliæ,
Galliarum Regi accedere: nec vul-
gari quodam modo, sed tota, quan-
tum poterat, Christianissimo Ludo-
vico consignata Provincia. Ita Ern-
berti petra, inexpugnabile castrum,
totius Germaniæ sensu, Francicum
jugum accepit.

*Suecia
Regis
ambitio
notabis
lun.* Ferebatur Gustavus Adolphus non
parum, ob hoc ipsum, Christianissi-
mo Regi indignatus fuisse, ut qui jam
Germaniam velut suam assereret, &
in Imperio tam potentem & vicinum
socium non pateretur. Nec hoc re-
vera ab ambitione ejus (quam Prin-
cipes pro virtute habent) alienum
est. Livoniam juvenis sub jugum
miserat: Borussiae partem sui juris
fecerat: Germaniam inter titulos
numerabat: minabatur Italiæ: &
Galliam non excluderat. Poloniam
vero, hoc ipso tempore, superstite
adhuc inclyto Sigismundo Rege, &
stipata

stipata adolescentibus Regijs (quorū singuli, Regna singula merebantur) Domo, per Russelium suum, in publicis Regni comitijs, publice sollicitabat. Sed, spe sua frustratus, instrumenta ambitionis litteræ, à Luca Opalinio Marscalco Regni, frustra dissuadentibus nonnullis alijs, insigni in Regiam Familiam zelo, in foro Warsaviensi, publicè, comburi jussæ, absurdum redolente fumo, Gustavianæ integritatis auram non nihil infece-
runt.

Fridtlandus interim, ut lascivientis Gustavi Adolphi insolentiam semel castigaret, jungi Bavarico Duci gestiebat, ut paribus votis ac viribus urgeretur. Itaq; Egram movit, & locum illum Saxonum præsidio purgavit.

Fridtlandus in Suecum movet.

Nec Maximilianus cunctatus, venienti in subsidium Generalissimo ad Neumarchiam occurrit, & concordēs Norinbergam properabant.

Bavarus se illi conjungit.

Gustavus Adolphus de Germaniæ oculo, quo ipse jam videre cœperat, non vane sollicitus, eodem movit, & nunquam se deserturum urbem verbo se Regis obligavit.

Cum autem tantæ hostium multitudini,

Sæcus ad Nos rinbergam se munis. tudini, quem secum habebat exercitu, par sibi non videretur, Sub ipsis urbis mœnijs castra munivit, missisque diversis ad diversa nuntijs, dispersas per Imperium legiones in castra citavit. Insuper præsidijs urbes minus oportunas exonerari jussit, ut hosti, cui virtute non cederet, numero quoq; parem se faceret.

Fridtlandus cum Bavaro illum ob- sident. Interim cum Bavaro Fridtlandus appropinquat, & obvium tribus legionibus Tupadellium, copijs suis circumdatum, internecione delevit, ipsum tribunum cepit. Mox cum exercitu Regem & Norinbergam septuaginta militum millibus, conjunctis ad medium milliare castris, cinxit. Interim respirabat Bavaria & quasi ab inferis emergebat.

Papenhemius Hassu Lunaburgi- cum, & Baudisium affigit. Nec minus Imperium & Imperatorem Generosissimus Comes Papenhemius recreabat: qui totius fere Westphaliæ & Hassiæ potens, nunc Svecicum Generalem Baudisium, & nunc Hassiæ Landtgravium laceſſebat, superior singulis, omnibus unâ par. Quibus stratagematibus adeo erat infestus, ut, alienatis fere sensibus, quid agerent, quando quomodoq; pugnarent, ubi cauerent, planè nescirent.

Potissimum vero celeritate molestus, ut quum abesse longe putaretur in castris haberent, & quotidie aliæ aliæq; legiones obruerentur. Hassicum peditatum uno ad Duderstadium, ad Volckmersiam altero prælio dissipavit, totaq; Provincia præsidia Svecorum dispulit.

Inde illum & Landtgravium eodem tempore diversus ab invicem casus disjuxit. Trajectum ad Mosam Batavi obsidebant. Henricus Montensis Comes ab Hispanis defecerat. Ibericum exercitum inutilem diffidentia faciebat. Itaque Isabella Clara Eugenia Belgarum Princeps tunc maximè celebrem victorijs Papenheimium, ad tantæ urbis obsidionem solvendam promissis invitait.

*Ad sol-
vendã
Traje-
cti ob-
sidio-
nem me-
vita-
tur.*

Papenheimius ut adolescenti de se famæ alimentum daret, ad Rhenum movit, cum in itinere Tremoniam expugnasset. Et transmissio flumine, à serenissimo Wolfgango Neoburgico Duce, per Juliam, Trajectum deducebatur.

Sed eas Batavorum munitiones vidit, quas expugnare difficile judicaret. Tentandum tamen aliquid ratus impetum fecit, actisq; retro

Papen- Batavis vallum superavit. Et sine du-
hemius bio actum cum Hollandis fuisset, si
frustra vel à tergo Hispani assultum simulaf-
Trajes sent. Sed illi (nefas) chartis aleisq;
Et obf- ignavi, ferociam Papenheimij lude-
tionem bant. Tunc totus Batavorum exer-
solvere citus, tormentis, equis, viris, & quic-
nitis quid necessitas suggerebat, restitit.
tur. 17.
Aug.

Papenheimius ut nihil proficere se videt, post quinq; horarum pugnam indignabundus receptui cecinit. Hoc unum ei in malis indulgente fortuna, quod sua etiam clade hostibus opinionem de se virtutis extorsit; ultro confitentibus, neutiquam virtute se pares futuros fuisse, si in campo non vallo fuisset dimicatum.

Hassus Landtgravius Hassiæ vero in auxi-
um a- lium Sveco Regi Norinbergam pro-
lius Sve- ficiscabatur: ut & Herbipoli moven-
as ad tes Axelius Oxensternius, Gustavus
Regem Hornius, Bernardus Saxo Vinarien-
proficis sis, & alij, junctis copijs, illac festi-
scatur. nabant, & feliciter omnes in castra pervenere.

Adeoq; Gustavus Adolphus septuaginta quinq; millium exercitu fretus, Fridtlandica ultro castra oppugnare non dubitavit. Sed hæc in montium jugis bene munita erant.

Nec Bavaro Fridtlandoq; mens erat, cominus in campum descendere: sed hostem interclusum undiq;, inopia com meatuum debellare, utq; paulatim ardentissimi Regis consenesceret impetus.

Itaq; diversa erant Ducum consilia, cum Gustavus Adolphus, antequam quod illi optabant eveniret, non debilitatis adhuc viribus pugnare mallet. Cumq; Cæsarianorum ne-^{Pract}mo se moveret, temerario ausu in su-^{um ad}perioribus jugis & munitionibus suis ^{Altena}rectum undiq; hostem, ad Altenber-^{bergam}gam invadit. ^{7. Sept}

Tum Bavarus & Fridtlandus ingentibus machinis in subjectos suo more detonuerunt, & Cæsarianorum numerosa vis, quodam impetu raptâ, medias rupit legiones, & in Svecos quasi cœlo missa descendit.

Gustavus Adolphus confusionem metuens, nudo brachio, nudo ense aciem restituit, legiones conjunxit, & alia quadam majore vi, Cæsarianos in sua castra rejiciens, Cronenbergicam fere totam legionem delevit, ipso Cronenbergio Tribuno lethali-ter vulnerato. Ipsi Regi solæ calceorum globo raptæ suat: Fridtlan-

do & Bernardo Vinariensi Ducibus, equi, quibus insidebant, occisi.

Duravit decem continuas horas, ineffabili & inaudito quodam conatu prælium, cum Cæsariani munitionibus, Sveci campo moveri non possent.

Tandem cum nec clades, nec occisio invicem ferocientes separaret, nox, tenebræ, rerumq; natura diremit: nec ante occidere desierunt, quam, quos occiderent videre, non possent.

*Cæsariæ
numeri
à parte
Sveco-
rum.* Svecorum ad septem millia cecidere: inter eos Comes Goltzius, Tribuni, Curtius, Portius: Vice Tribunus, Mockingius, & Boëtzius vigiliarum magister. Inter vulneratos Johannes Banerius Generalis, Comes Erlacensis, præter mille ducentos gregarios. Inter captivos, tormentorum Generalis Thorstensonius, Tribuni Erichardius & Carpius, cum duobus alijs vice-tribunis.

*A parte
de Cæsariæ
motum.* Nec incruenta Cæsarianis victoria fuit. Ultra mille cecidere: inter illos Tribuni Jacobus Fuggerus, & Ferrandus de Caraffa.

*Gustavus
vni A.* Gustavus Adolphus postquam in castra se sua recepisset, ordinatis Norinbergæ

Rinbergæ rebus, tandem, non qua ^{dolphus}
 volebat, sed, qua patebat, via, Neo- ^{Norin-}
 stadium movit: tum vel maximè, in ^{bergam}
 itinere, extenuatas, ad Altenber- ^{deserit.}
 gam, ultimo concursu, legiones ad-
 vertens. Adeoq; & ad Tribunos, &
 potissimum Joachimum Mitzlavium
 (cujus legio maxima sui parte perie-
 rat) ubi ipsorum copiæ essent, inter-
 rogavit: cui Mitzlavius, suo, & reli-
 quorum nomine, ad Altenbergam
 sepultas, respondit: sed in Franconi-
 am, Helvetiam, Saxoniam, Marchi-
 am, & alia loca, pro supplemento
 misisse. *Quur non & in Westphali-*
am, inquit Rex, cui Mitzlavius, ob
Papenheimium, respondit, qui obru-
eret. Hinc Gustavus Adolphus ad
Comitem Solmensem conversus, quis
non ubiquitarios, & Christum ubiq;
probet, ait, cum Papenheimius ubiq;
sit. Nunc Trajecti esse putabam, &
in Westphalia est: cum ibi versari
putavero, forte in castris habebø.
Tum Tribunos omnes ad supplen-
das, quam citissime, legiones, ani-
mavit.

Bavarus & Wallenstenius, post ^{Bavar-}
 discessum Regis, aliquot adhuc die- ^{rus &}
 bus, in stationibus suis perseverave- ^{Wals}

*lenstea
nis mo
uqz.* re: tum ut faucij commodius cura-
rentur: tum etiam ut Noribergen-
ses interea ad deditioem sollicita-
rent. Sed, cum frustra in hoc postre-
mo laboraretur, tandem & ipsi, præ-
misso in Saxoniam Matthia Gallaffio,
Forchemium moverunt. Inde ab
invicem divulsi, Maximilianus Ele-
ctor in Bavariam suam, Wallenste-
nius Saxoniam versus, abiere.

*Gusta-
vus A-
dalphus
similior
victo.* Et hic est famosæ istius obsidionis,
ad Noribergam, finis, majore ali-
quanto Fridtlandi, quam Sueciæ Re-
gis, gloria. Cum hujus fama, & ipsa
obsidione, & oppugnatione castro-
rum irrita, & priori à Noriberga di-
scessu, non nihil lancinaretur, & illi-
us virtus, qua fortissimum Regem,
in medio victoriarum cursu, non
tantum à progressibus cohibuerat,
sed etiam cum exercitu integro ob-
federat, summè celebraretur. Auxit
hanc, in castris Regijs, fames, morbi,
mortalitas, &, noxio concursu, cla-
des; quibus omnibus, brevi tempo-
ris spatio, ad Noribergam, supra tri-
ginta millia periere. Adeoq; Rex,
post discessum Wallenstenij (cum
quo nunquam feliciter confligit, nisi
cum periret) paucis equitum turmis
stipatus,

strepatus, in ipsius castra concessit, ut locum illum, seu scopulum, ad quem illisa suæ fortitudinis fama, cum nonnullo suo damno resilierat, præsens intueretur.

Tum unum Bavarum secutus, cum assequi non posset, Rainum oppidulum (quod Mutzifalium Tribunus, ^{Rainum recuperata,} post levem aliquot dierum oppugnationem, Cæsarianis tradiderat, & ob id etiam capite plexuserat) iterato sibi subjecit, jam secundam obsidionem Ingolstadiensem meditans, nisi Elector Saxo, in periculo constitutus, eum à proposito suo, in Misniam, multis precibus revocasset.

Jam enim & Holckius & Gallasius ^{Holckius & Gallasius Saxoniam} bini Imperatoris belli Duces, Saxoni-
niam ingressi, Provinciã subjuga-
bant. Coburgum, Plawam, Alten-
burgum, Zwickaviam, Friburgum, ^{subjugant,} qua vi, qua deditione, acceperant. E-
lector Saxo, pro Zippis Ducum Fri-
burgi conservandis, octoginta millia imperialium dederat. Inde in Misniam couerso agmine, Lipsiam & Merseburgum occupabant.

Aliaparte Papenheimius Comes à ^{Papenheimius Hassum affligit,} Trajecto in Westphaliam redux,
cum Baudisium & Landtgravium va-
rijs

rijs prælijs fregisset, millia dissipasset & cepisset, tormentis militaribusq; signis exuisset, Guelphonis arcem, ad quam Georgius Lunæburgicus tunc hærebat, obsidione levare constituit. Eo Gronsfeldium Comitem cum viginti equitum turmis præmisit, qui properatis itineribus, nocturna quadam irruptione, antequam venire nuntiaretur, præsidiarijs se conjungeret, & cum obsessis subito in obsessores irrueret: fore enim ut inopinato malo perculsi dissiparentur. Ut enim maris subita tempestas terret navigantes vehementius; ita hostium repentinus adventus magis aliquanto conturbat quam expectatus.

Vol- Itaque ut erat imperatum factum
ferby- est, ut judicatum erat evenit. Uni-
rum versas Lunæburgici legiones concidit,
obsidio- vix Georgio suos intra Brusvi-
ne les censium machinarum jactus rece-
wat. ptante.

Hilde- Papenheimius stratagemate suo
sum & ferox, magnis jam urbibus immi-
Mul- nens, Hildesum expugnavit, quod
husum se ipsum fortunasq; suas ducentis im-
oecu- perialium millibus redemit.
pat,

Et jam Erfurdiam properabat Generalissi-

neralissimo Wallenstenio se conjun- Gustavo
vno Ad
dolphus
in Saa
nona
venit.
cturus, quod ut sensit Gustavus A-
dolphus, & ille è Franconia sua in Sa-
xoniam festinabat, Electori opem la-
turus, & summè, ne Fridtlando Pa-
penhemius jungeretur, invigilatu-
rus, cum nullum æque ac hunc su-
spiceret. Quem, cum Doctores alios,
alios furiosos dixisset, militem no-
minare solebat.

Et profectò nullius hoc tempore
magis, quam unius Papenheimij vir-
tus efferebatur. Cujus fama non Ger-
maniam modo & Viennam: sed Pa-
risios etiam, Madritum, Romam,
Cracoviam, & Balthicum ultra fi-
nium, Stockolmiam impleverat.

Et nescio quo spiritu erat hoc tem-
pore in animis omnium & in ore, u-
num qui Gustavum Adolphum con-
ficeret Papenheimium fore: quod &
ipsum dicitur animus Regis præsa-
gisse, qui aliquando diceret, nullum
æque se æstimare, quam cicatricibus
(quæ facile centum in corpore nu-
merabat) deformatum.

Quamvis itaq; Rex, ne ille genera- Papen-
hemius
Fridt-
lando
lissimo se conjungeret, summe cave-
ret, Papenheimius tamen cautelam
ejus stratagemate lusit, & ad Weisen-
feldiam

se con-
jungit. feldiam Wallenstenio, Gallasio, Me-
rodio, & Holckio se conjunxit. Su-
per omnes autem eminebat, cum à
Fridtlando super omnes elevaretur,
& ab omnibus super ipsum æstima-
retur.

Rex Gustavus Adolphus, ne sub-
ito obrueretur, ad Naumburgum ca-
stra communivit. At Generalissimus,
nescio qua mente, Weisenfeldia Lu-
tzam cum alijs belli Ducibus movit,
& Papenheimium Hallas ut expugna-
ret misit.

Quod ut Svecus intellexit, ante-
quam, quem maxime abesse volebat,
reverteretur, belli aleam subire con-
stituit: motisq; celeriter castris Lu-
tzam profectus, in eadem illa fere,
quæ fatalis Tillio arena fuerat, sub-
ito nonnullæ copiæ concurrere. Sed
quasi natura rerum resisteret, & ab
humano sanguine coelites abhorre-
rent, tanta ad singulos illorum motus
diffusa nebula exercitus obscuravit;
ut à superioripotius potestate, quam
ordinario quodam modo, separari ab
invicem viderentur.

Svecus
vexillo
potitur. Uno tamen militari vexillo Gu-
stavus Adolphus potitus est: quod,
quia solum erat, & cum aquila for-
tunam

tunam repræsentabat, ut bonum o-
men acceptum est: nec aliter ejus ex-
ercitus, quam si Imperium cum feli-
citate cœpisset, lætabatur.

Rex cum nebulam nox excepisset
totam cum exercitu armatus sub dio
egit, & cum bene animatus miles,
quasi victor triumpharet, ille, non
ex more, mœstior visus est: sive re-
spectu fragilitatis humanæ, sive ni-
miam prosperorum suspectam ha-
bens continuationem, vel eadem in
eodem fere campotimens, postquam
idem esse cœperat quod Tillius. Sed
hic imminentis lethi timor erat, cum
illius in corpore Genius dissolven-
dum brevi compositum, ut corpora
instante morbo, ante vibraret.

*Mæ-
stior est
solito.*

Wallenstenius interim, ut erat sa-
gat & prudens, subodoratus Regis-
consilium, qui propter absentiam
Papenheimij pugnare festinabat, nec
ipse nisi ad præsentiam ejus dimica-
re volebat.

Itaque ad Luzam paruum oppidu-
lum, quod ad posteros & famam ma-
gnitudine cladis emerfit, castra com-
munivit, & celerem ad Papenhemij
um cursorem, ut ad prælium festi-
naret, misit. Non aliter hic cum le-
gionibus

*Walle-
nsten-
ius cas-
tra ad
Luzam
munivit.*

gionibus vocem excepit, quam si ad festum vocaretur.

Et jam illuxerat, partibus clades, Ducibus casum, nullis lætitiæ paritura dies: cum Rex, hoste, non comparente, toto quærens campo, jam munitionibus tectum invenit.

Succus Tum de more adhortatus suos, binæ potissimum voces obequitantis excipiebantur, altera (exemplo Tullij) cruenta, sed docta, & ad victoriam efficax. *Miles destinato scopo certorū, ictu jaculeris, altera ambitiosa, confide vestra virtuti commilitones, pugnate fortiter, triumphorum labore Monarcham me Mundi facietis. Et præcedens aciem, in munitiones primus affilijt.*

Sequebantur suum Regem Sveci, Gothi, Finnonnes & Lappones: suum Ducem Germani, Cimbri, Britanni. Et uno impetu fossis valloq; superarris, septem grandes machinas cum militaribus quibusdam signis Fridtlando extorsere.

Interim quædam Croatarum turmæ, per transversam aciem actæ, impedimenta Svecorum invaserunt, quibus dum equitatus subsidio venire vult, orta confusio non parum Sve-

Svecicam aciem turbavit. Et grande periculum erat, nisi illas turbas subito exortæ nebulæ opportune texissent. Tum Gustavus Adolphus obsequitare aciem, precari, monere, minari. Et hoc diligentia sua effecit, ut Croatis in fugam versis, sibi acies restitueretur.

Discussa nebula quasi non esset unquam dimicatum, sic arma rursus & pugna, quantoq; prior concursus supra præcedentis diei fuerat tanto tertius priorem superabat. Sed felicior multo Cæsarianis cum Svecicæ legiones gradum retro darent, & tormenta recuperarentur.

*Præliū
ad Lu
zam.
15. &
16.
Nov.*

Itaq; Gustavus Adolphus, a legato equo, primam in aciem procurrit, & rapta de manu Chiliarchæ cujusdam fugientis bipenne, suos in aciem reducens, manu prælium restituit: suæq; potissimum nationis milites adhortatus ea fortitudine pugnavit, ut tribus legionibus interneccione deletis, cum acie sua in fugam Fridtlandus nutaret.

Et dubio procul factum erat, nisi Papenheimius, jam Hallis expugnatis, subuenisset, & alia quadam violentia cladem reposuisset. Hoc illa in acie
hujus

hujus memorabile Ducis, quod captivos nactus, quo cornu Gustavus Adolphus dimicaret, interrogarit, & eo comperto tanta ferocia invecus fuerit, ut uno cedere impetu victores compelleret.

Hic quid posteritati consignem nescio, cum alij dixerint Gustavum Adolphum & Papenheimium singulari certamine seorsim dimicasse, & invicem expertos, inflicto vulnere, Papenheimium prævaluisse, adeoq; Regem ipsum confecisse: alij nusquam

Gustavus Adolphus & Papenheimius cadunt. comin^o venisse Duces, quamvis venire uterq; anhelasset. Illud certum est, uno cornu dimicasse, & eodem prope tempore vulneratos, eodem cecidisse. Papenheimius tamen Regi paululum supervixit, & lætus obiit ubi mortuum esse Gustavum Adolphum intellexit.

Ut autem quam maxime mortiferi morsus esse solent morientium bestiarum; sic alter alteri, cum uterque etiam vulneratus esset, plus negotij quam sanus fecit, & tanta crudelitate pugnatum est, ut acies cum nihil facerent quam occiderent, excrescens ad umbilicum viri de cadaveribus agger invicem, non pavor aut metus, separaret.

Post-

Postquam autem Rex & Papenheimius cecidissent, quasi Duces suos exercitus vindicarent, furere invicem cœpere, & fugere nescij mœnium instar ad noctem immobiles steterunt. Tunc post novem horarum prælium, pugnando lassos tenebræ dividerunt.

Quatuordecim millia hinc & illinc *Casos* cecidere, occisorum fere numerum *rum* æquante fortuna. Inter illos è Cæsarianis Reverendissimus Abbas Fuldenensis, Gothefridus Henricus Comes Papenheimius, Bertholdus Comes Wallenstenius, Westronius, Witzlebius, Breunerus, Tribuni.

E Svecis ipse Rex Gustavus Adolphus, Islerius, Gorsdorffius, alijque plures tribuni. Vulnerati ab utraque parte omnes fere belli Duces & Chiliarchæ. Militaria signa facile sexaginta Cæsariani, pauca Sveci rapuerunt: omnibus tamen bellicis Cæsarianorum machinis potiti, & hoc uno feliciores, quod illis ea nocte in armis agentibus, Wallenstenius exustis castris Lipsiam primus, inde Pragam proficisceretur. Quem sequi tamen illi ausi non fuere sed Weisenfeldiam quoque retrocedentes, extenuatas prælio legiones supplebant. Et

Et hæc est illa cruenta, Regio nobilique sanguine famosa clades, cui fortissimorum qui pugnare Ducum exitio parentatum est: cum ille Gustavus Adolphus, Hic Papenheimius, celebratissima sui ævi nomina, sacra Bellonæ pectora Martisq; pulli: ille in Polonia Germaniæque victor, hic Protestantium, Svecorum, ipsiusque Regis simul occubuerunt. Plane quasi ad iudicem, alter alterum post mortem sequeretur: qui fortes æque, armisque pares, cognita utriusque causa, irrefragabili sententia separaret, nimiumque fortasse divideret.

Sed Superis nos illa legamus, & à cœlo ad fragilitatis humanæ conditionem calamum vertimus, cujus uæque non modicum documentum factus, in ætatis, felicitatis, & spei suæ flore demensus est. Papenheimius quippe Imperatoris vindictam, Imperij libertatem, si vicisset: Gustavus Adolphus orbis, eodem prælio, Monarchiam sperabat.

Sed dolosus hic felicitatis genius est, quamvis magnæ pariter indolis signum, sperare semper. Cumque magis in altum elevare, & imponere ipsi quodammodo gloriæ vertici falso for-

so fortuna simulat, momento devolvit, & quos ad tantas cogitationes, conditionis suæ oblitos, promovit, immaturos, ut diceremus, morte præcipitat. Adeoque periculosissima felicitatis intemperantia est, quæ movens cerebrum, & in vanas mentes imagines evocans, multum inter falsum ac verum mediæ caliginis fundit, & sua tandem mancipia, infinitis immodicisque spe repleta bonis, ut gulosos cruditate rumpit.

Cæterum per Germaniam universam, (quamvis Papenheimij quoque mors multum de integro derogarit) Catho-
lici proo-
pter oca-
cisum
Regena-
trium-
phant. de occiso tamen Rege Gustavo Adolpho à Catholicis triumphatum est. Cum tanti enim exercitum facerent, quanti Imperatorem, & hac jam parte hostes deficerent, fractas in uno rebantur vires: cum enim qui felicissimus Svecorum Gothorumq; Regum fuerat, qui Svecica Gothicaque signa in media Germania (ubi vulgaribus plerisque esse Svecos Gothosque ignotum erat) fixerat, qui in expeditione quodammodo victor, saltem non victus, decesserat; cum inquam ille qui fortunatissimus fuerat non effugisset, sed Germanicum Regio cruore

ore solum humectasset, certum videbatur Germaniam de cætero invictam fore.

Fredericus
Palatinus
29.
Nov.

Addebat reliquæ felicitati alia non minor felicitas. Eodem fere tempore, quasi ita convenisset, Fredericus quoque Palatinus Comes Rhæni, fatigatam sortis humanæ inconstantia animam Moguntiaë liquit. Qui cum fax bellorum, initium, basisque fuisset, ruitura subruto fundamento paulatim, quæ in capite, basi, & face jam extincta erant, bella viderentur.

Sed hoc vulgo creditum, non Superis visum, qui prosperiores etiam, post horum mortes, Potestantibus permisere progressus.

Fridtlandus, cum in Bohemiam se recepisset, non in hostem, sed exercitum suum sæviens, in illos qui in prælio ad Lutzam aut fugissent, aut masculè satis non pugnassent aut impedimenta exercitus sui diripuissent, quotidie animadvertibat.

Fridtlandus
nimium
secutus.

Et justa, fateor, eorum cædes videri poterat, nisi nimia fuisset, & amittens justitia nomen in lanienam degenerasset. Parcius humanæ vitæ pretium ponderantibus agendum videbatur, & æstimandum semel amissum spiritum

spiritum nunquam rediturum: Luna quippe ubi consenuit, reiuvenescit, & semel extincta subinde renascitur: at homo nec repubescit senex, nec mortuus reviviscit.

Itaque quasi sævitiam fortuna detestaretur, omnibus simul locis in ultionem erpuit, & in debellatas prius provincias, urbes, & oppida, varios Generales immisit.

Arnhemius Silesiam inuasit: Bernhardus Saxo Vinariensis Saxoniam recuperavit: cum Hasso Georgius Lunæburgicus Episcopatus in Westphalia expugnabat: Gustavus Hornius, Ryngravius, & Birckenfeldius Comes Palatinus, Sveviam inundabant: Wolfgangus Henricus Baudisius, evitato Papenheimij nuper insultu, ductis ad Rhenum legionibus, Siburgum non ignobile Ducatus Montensis oppidum, cum opiparo com meatu interceptit. Hic autem quasi quod Gustavus Adolphus neglexerat, ille supplere satageret, Ubios tentandos duxit.

*Sveci
varias
Imperij
Pro-
vincias
inva-
dunt.*

Tuitium è regione amplissimæ suæ urbis Colonjenses muniverant, ut quoad fieri poterat Republicæ consuleretur. Antequam vero ad perfectum

fectum munitiones ascenderent, Baudisius oppugnandas ratus, media hyeme, media Sancti Thomæ nocte, nihil tale metuente Colonia (cujus amicitiam & ambiverat, & aliquatenus, si servasset, obtinuerat) munitiones alibi humiles, alibi nullas tribus simul locis invadit.

*Baudisius Tui-
tium
oppugnans.* Et quoniam subitus venerat, (hucusque velo amicitiae tectus) confugientibus ad Sancti Ruperti Basilicam praesidiariis, facile municipium expugnavit.

Adeoque verissimum est nihil homine fallacius esse: quippe tempestas minatur antequam surgat, crepant aedificia antequam corruant, praenunciat fumus incendium: at subita est ex homine pernicies, & eo diligentius tegitur quo propius accedit.

Veruntamen nihil Baudisio profuit sua vafrities, quae in suum authorem reciproca in illius caput post paululum redundavit. In illa Sancti Ruperti Basilica non aliter praesidiarij dimicabant, quam si ab inhabitantibus loci tutelaribus Divis defenderentur.

Et jam, discussis tenebris, ab alio paulatim orbe desideratam Phœbus faciem ostendebat: cum Agrippinenses

ses fallacibus minus minusq; oculis
hostes & amicos distinguere, & atten-
tius omnia speculari.

Ut nihil non scrutatum videbatur,
tum famosissimis eorum ad Rhenum
aggeribus, turribusque magnis, im-
mensi ponderis globos immani ma-
chinarum gutture vomuerunt, navi-
busque fluvium transmittentes, ho-
stiles universas municipio copias e-
jecerunt, & fugientium terga cæden-
tes, centenos aliquot trucidaverunt.

*Colonia
ensis
rejeci-
unt. 28
Dec 2*

Cæterum secundi hujus successus
lætitiâ familiaris in bello casus non
parum imminuit, cum accensus mili-
tis unius funiculus, in nitratum pul-
verem scintillam dimisit, & magno
boatu ecclesiam & octoginta misere
mortales stravit.

*A pu-
lucre
damni
patiuntur.*

Hæc Ubiorum virtus, inter tantos
Protestantium progressus, prosperi-
tatis quædam quoque scintilla erat.
Altera paulo major in Bavaria fulsit:
cum Johannes Altringerus Licum
amnem transmittens, cæsis nonnihil
submotisque hostibus, Memmingæ
deditionem extorsit. Campidonam
vi cepit, ibi explendo furori armati
inermesq; juxta trucidati: in pium
quippe præsulem rebellio punie-
batur.

M

Inde

Sveci Inde Forbesium affecutus uno im-
ab Al- petu mille ducentos confecit, unde-
tringe cimque tormentis potitus, ipsum
rod a- Forbesium, Marchionem Sancti An-
mann dreæ, aliosq; duos tribunos Lindavi-
pariunt am captivos abduxit.

1633. Tertia sub fortissimo Heroe Jo-
 17. Apr: hanne de Werdio in Bambergensi
Johan- tractu emicuit. Generosus hic Tri-
nes bunus gregarius olim in Belgio sub
VVer- Hispaniarum Rege miles, per omnia
tius deinde sub Cæsare belli munia ad e-
qualit. quitum magistrum euectus, una sua
 equitum turma, integræ legionis in-
 star, hostibus terrori fuit. Dignus ita-
 que legione fuit, quam affecutus,
 adeo omni armorum genere, miraq;
 celeritate terribilis fuit, ut ad viri
 nomen & adventum millia trepida-
 rent. Hic itaque sub Bavaro jam Tri-
 bunus viginti equitum signis, Bernar-
Svecos di Vinariensis copias aggressus, mille
caedit. octingentos occidit. Iisque belli mo-
 ribus progrediebatur, plane quasi
 Phoenix alter è Generosissimi Gode-
 fridi Henrici Comitis Papenheimij
 cineribus emerisset. Hæc ergo pro-
 spera quædam erant, sed scintillæ e-
 rant, cum incendia alibi magna videa-
 mus.

Post Papenheimij mortem Lunæ-
 burgici & Hassi animosiores, cum va-^{Hanna}
 ria nuper occupassent, jam Hamme-^{melia}
 liam ipsam, Cæsarianorum in inferio-^{ab Hassi}
 ris Saxonæ circulo ad Visurgim belli^{so &}
 sedem, obsederant, & copijs viduata^{Lunæ}
 Westphalia alio egebat exercitu, alio^{burgico}
 belli Duce: nec poterat illum nisi Co-^{obsiden}
 lonia parturire.^{tur,}

Et hæc quidem per hostem irrita-
 ta Baudisium, ut felix mater sine do-
 lore & cruciatu parturiebat: præfer-
 tim cum Merodium Comitem, à Pa-
 penhemio commendatum Ducem,
 ad manus haberet.

Nec belli nervus pecunia quoque
 deficiebat, quam & periclitanti Im-
 perio tum Hispaniarum Rex, tum
 Ferdinandus Elector Coloniensis,
 tum Herbipolensis Episcopus Fran-
 ciscus Hatzfeldius liberaliter submi-
 nistrabant.

Et jam conscriptus erat exercitus,
 cui Merodius cum summo Imperio
 præficiebatur. Qui Hammeliæ exe-
 quias strui audiens, periculum esse in
 mora duxit, & ab Ubijis Rhenoq; mo-
 vers, per Montenses & Westphalos,
 ad Visurgim accelerabat.

Sed Merodius agebat exercitum,

fuis ipse cum exercitu fatis agebatur. Ut enim cum Gronsfeldio Bunickhusius illi se conjunxit, livor & ambitio Duces invasit, & prius exercitum fregit, antequam cominus veniretur.

Non fugiebat Merodium, pluribus imperare volentibus, difficile sanctam servari societatem: cum tamen Hammelia (quam Schelhamerus præsidij Ephorus com meatu & re tormentaria validus, Romana quadam virtute tuebatur) jam nimium urgeretur, urbem virumq; deserere nefas videbatur.

Merodius Hammelia obsidionem solvere nititur. Itaq; tentandum aliquid ratus, in hostes (sperans quos livor & ambitio separasset, viso hoste periculum conjuncturos) cum bono DEO, bono animo duxit.

Sed ut rupta semel cristallina, humano nullo artificio, ut ante, junguntur in unum; æque divisi ambitione & invidia animi, nec Reipublicæ damno; adeoque nec ipsa morte coalescunt in unum.

Volupe fuit Melandro Italo, hostilium copiarum ductori, audire dissidia, obviamq; profectus aditus occupavit & sylvas: ut pugnaret æq; & tegeretur exercitus. Me-

Merodius cum Tribuno Quadio *Prælio*
 non segniter rem agebat, & erat du-^{um 7.}
 bio procul victoria Cæsaris, si, ut illi, *Julij.*
 reliqui tribuni belliq; Duces pugna-
 vissent. Sed hi (quod turpissimum
 erat) aut spectare, aut prælio sese
 subducere, aut fugere maluerunt.

Merodium puduit, Quadius non
 desperavit: sed ut hoc prælio ad ho-
 nores & titulos aditum sibi virtute
 pararet, tanquam Martis quidam
 primogenitus, præliabatur.

Sed virtuti fortuna deerat, quam *Cæsar*
 & ambitiosi & cum equitatu fugien-^{ri. ni}
 tes lividi secum auferebant: Quid *succisa*
 ergo? Merodius & Quadius, ut o-^{lunt.}
 mnia in deterius ruere paulatim vi-
 dent, & peditatus fædè mactaretur,
 fremuere, cum emendare non pos-
 sent. Patebat victis fuga, sed pudor
 furorq; suasit, ut amissum, sine cul-
 pa licet, exercitum, morte sequeren-
 tur.

Itaq; septem millia ad satietatem *Cæsar*
 cæsa sunt, omni bellico instrumento, *namq;*
 & septuaginta militaribus signis a-^{rus.}
 missis: & fortunam pone sequebatur
 Hammelia. Nec facile usi tam incru-
 enta victoria hostes, cum non nisi
 centenorum aliquot, & Burchardi

Rantzovij nobilis Holfati sanguine emeretur, & hic, tot Austriacorum millium, Merodij in super Quadrijq; cruore nataret.

Cæterum hoc accepto vulnere, Fridtlandi expiata sævitia videbatur. Itaq; ab ipso jam Fridtlando & nova & prospera.

Saxonia dæmonum patitur.
Hic Henrico Holckio in Saxoniam iterum Misniamq; immisso, multis urbibus Lipsiaq; jam tertium expugnata, non levia Electoratus illi damna inferebat: & quicquid Bellona poterat in hostili solo recruduit.

Holckius moritur.
Contagio autem major imminabat, nisi alia Henricum Holckium contagio corripuisset. Ille itaq; Saxonix pestis, peste correptus, Turschenreidiæ ad plures transijt.

Hic vir nuper sub Daniæ Rege hostis, Cæsarianis ad Stralesondam metuendus constituta cum suo Rege pace, corpore & affectu totus ad Cæsarem transijt, & quamvis Lutheranus, & pro religione dimicaretur, fideliter tamen Imperatori militavit, & constantix, post sua fata, laudem secum duxit.

VValentia
Fridtlandus, præmisso Matthia Galassio, in Silesiam movit, & cum Electore

Electore Saxone agens de legibus pa-
 cis, cum non convenisset, arma ex-
 pedivit. Mira quadam velocitate
 Saxonici exercitum ad Stevanienſe
 propugnaculum aggressus, septua-
 ginta equitum turmas dissipavit, &
 per vadosa Viadri traductis copijs u-
 niversum in ipso propugnaculo pe-
 ditatum cinxit, & (quod mirere)
 totum cepit.

Sic præter omnia tormenta, cen-
 tum triginta tria vexilla, à victore
 non violenter rapta, sed (quod sine
 sanguine felicius) ultro ab hostibus
 tradita.

Turnius Comes atque Tubaltius
 Præfeci exercitus, cum duodecim
 alijs tribunis, in manus venerunt, &
 per Silesiam circumducti, urbes tra-
 dere jussi, quæ occupaverant loca re-
 stituerunt: & ubi Silesia iterum Im-
 peratoris fuit, libere abire permissi
 sunt.

Videbatur magis uti tanta Frid-
 landus victoria potuisse: sed ille frui
 maluit. Et quasi Cæsarem non ho-
 stem vicisset, in hæreditarijs ipsi Pro-
 vincijs hyberna sumpsit, exercitum
 aluit: & paulatim patriæ, nominis,
 dignitatis, beneficiorumq; oblitus,

dominationem machinari, & totus in monstrum illud, ut mente ita animo quoq; & affectu degenerare.

Impulit hominem ad hoc scelus male nata ambitio, quæ non patitur quenquam in ea mensura bonorum conquiescere, quæ quondam fuit ejus impudens votum. Ille è Bohemia nobilis, rara Imperatoris gratia Comes, diversarum Regionum Dux, totius Austriacæ domus Generalissimus, cum summo fere belli pacisq; arbitrio, non unde venerat sed quo tenderet, ut ambitionis Genius est, respiciebat: majora enim cupimus quo majora venerunt.

Et tolerabilis fuisset immoderata cupiditas, si laudabili quadam ratione progressa fuisset. Sed quid ille? ut adhærens arborum ramis hædera

Confis ope aliena in altum erigitur; sic ob-
ruit scurus ille antea, Ferdinandi Secundi
Austriacam favore, ad parem sibi ferè potentiam
domum evectus, constituit (nefas) per quem
evertes creverat, præfocare Cæsarem: cum
Bohes filio Hungariæ Bohemiæq; Rege in-
antia Re- victam Austriacam fundit? Domum
gem fas evertere: distringere incendijs ur-
ete. bes: exercitus vendicare: fideles Cæ-
 sari Duces confodere: Bohemiæ se
 Regem

Regem facere: totum deniq; Imperium lacerare, & quicquid nec Gustavus Adolphus videretur optasse.

Quibus id nefas socijs aggressus est? Terskium, Kinskium, Illoum, & Niewemannium, copiarum suarum Duces, & tribunos, immanissimi facinoris sui satellites habuit: exercitus hostium Duces, adjutores, cum quibus, sub specie tractandæ pacis, Imperium dividebat & regna.

Actum erat de pulcherrimo Imperiali statu, nisi proditores suos proditor habuisset, fautoresq; Cæsar: & cum diu alias non lateant scelera, per hos corruptæ nefas ambitionis erupit.

Verum enim vero diu dissimulavit Cæsar si mora perfidia minueretur. Sed nescia emendari ambitio, cum non puniretur genio suo crescebat, usq; dum nefaria sua consilia ex rebus aliquibus prodita suspicatus, Egram Fridtlandus, ut mature jungeretur Svecis, festinavit, & inchoatum nefas patraret audacius.

Leslæus, Butlerus, Gordanius, & Geraldinus, Hyberni, conjurationis conscij sed immunes, in Fridtlandi exercitu corpore, pro Cæsare animo,

non commodo perfidi, sed Imperatoris, castra sequebantur. Itaq; cum Leslæo, Gordiano, Butlero, & Geraldino Egræ urbis & arcis custodia permitteretur, in perniciem omnia *Hyberts* Wallenstenij verterunt, & invitatos *ni facios* in arce primarios, magnifice epulatos, *illis ocs* Terskium, Kinskium, Illoum, *eadunt.* Niewemannium trucidaverunt.

Interim cum cibi & parentalia ferula conjurato sanguine maderent, Gordanius ad hospitium Fridtlandi festinans, excubitoris è manu bipennem extorquens, in conclave Fridtlandi violentus irrupit, & Wallenstenium tumultu excitatum, & in indusio deprehensum, sic allocutus est. *Tunc ille es & Imperij & Imperatoris proditor, cujus è capite coronas auferre statuis, ut scelerata iis tua tempora cingas?* Inde spatium dedit, si quid ille supremæ vocis emitteret. Sed me herclè tanquam spectro territus, & fulmine ictus obmutuit.

Sicrepentina malainvoluunt animum, omnemq; generosi spiritus vigorem intercipiunt. Prorsus in malis facinoribus, si subito turbine, conatus improbi, consiliaq; dissipantur, pavor succedit. Mens sola cogitatione

tatione rea, quicquid meruit timere incipit.

Itaque attonitum nihil dicentem, aut respondere dignantem, per cutē Gordas
nius i-
psum ventrem, intestina, & ossa, bipenne Frido
landum transfixit. Nec alium uterus quam transfi-
git. An.
1634. sclopeti sonum emisit, & cum ani- 25 Feb. ma ore fumum, tanquam intrinse- cus cuncta arderent, vomuit.

Et hic est hujus Germanici Ruffini & Catalinæ finis. Cujus (quippe qui honorum, beneficiorum, & fidelitatis oblitus fuerat) miraculosa quædam oblivio cunctos, & ipsius adeoq; ministros subijt. Quorum nemo non solum Dominum non vindicavit & restitit, sed aut vindicare, aut resistere velle simulavit.

Omnis exercitus de novo Cæsari militiæ sacramento se obstrinxit, & Cada-
vera s- conjuratorum in suo sanguine voluta- mario ta cadavera, non effeda non rheda curru digna, fimario curru, per primarias trahunt regiones urbis tracta toti Mundo tu. fuereludibrio, cum heri ad eorum potentiam Imperij Principes metuisent, & exercitus excubassent.

Ita proditio in suos authores reciproca, evertere volentes evertit ipsa, & Imperia meditantés non exiit

solum ijs, sed pro aurea corona firmarium largitur currum.

Franciscus Albertus Saxo-Lauenburgicus Franciscum Albertum Saxo-Lauenburgicum, inter Fridtlandum & Svecos veluti quendam Mercurium, securè Egram equitantem & Viennam aulamq; Cæsaris animo jam volentem, captum Cæsariani Viennam deduxerunt; ut cœlites audivisse votum plane viderentur.

Ingenria Vladialis Polonia Regis ad Borisenem: 1. Mars 179. Dum sic in Bohemia Domus Austriaca in securitatem afferitur, aliud hoc tempore, in ejusdem solatium, ad Boristhenem in Oriente. Smolenscum ibi, munitissimam urbem, Magnus Moscoviæ Dux Michael Fedrowicz, inita cum Svecis armorum societate, ne Vladislaus Imperio & Imperatori assisteret, centum quadraginta, tum suorum, tum occidentali-um millibus, jam mensibus aliquot obsidione clauserat. Sed invictissimus Vladislaus Rex, non totis viginti armatorum millibus, in subsidium adfuit, & tam parva manu tantam multitudinem hostium, campo, propugnaculis, & munitioibus suis ejecit, tandemq; in unam stationem abactos, & obsessores obsidens, eo desperationis adegit, ut, inaudito hactenus exemplo,

xemplo, tam numerosus exercitus, traditis centum quinquaginta tormentis bellicis, & ineffabili armorum apparatu, ter genu flexo, & percussa fronte (quod gentibus illis in supplicationibus mos est) & positis ad pedes Regios vexillis, de ditionem, clementiam, & salutem, peteret, & impetraret. Magnum mehercule hoc pro Polonia, & Imperio etiam Romano erat, cum, properantibus jam ad finem inducijs, in Suecos, Vladislaus Rex, uti magis se toto posset.

Ratisponam interim Bernhardus Saxo Vinariensis Dux (ne proditionibus tantum agere milites bellicae Duces appareat) civium, Bavarica praesidia nauseantium, conspiratione aggressus, facile interceperat.

*Vinariensis
Ratisponam occupat.*

Hujus munitissimae urbis ereptio Maximilianum Bavarum non parum turbavit: praesertim cum necessarias ad recuperandum vires ad manus non haberet.

Et quamvis generosissimus Johannes de Werdius, varias seorsim legiones carpens, dissiparet, & vicina ad obsidionem opportuna oppida quaedam metu, quaedam celeritate, quaedam vi expugnaret, astu etiam alia circum-

circumscriberet, tamen ad summam totius non adeo proficiebat.

Accedebat aliud malum, quod detestabili conjuratione Fridlandi suspectæ copiarumque Tribuni, explorari prius oporteret, antequam mitterentur.

Svecorum Adeo Sveeorum Ducibus hæc mora profuit, ut Bernhardus Saxo-Vinariensis Dux, Gustavus Hornius, & Ryngravius, ad Rhenum, Licum amnem, Lacumq; Brigantinum, civitates non paucas subjugarent, & vetus ille in Italia Gothorum metus recrudesceret.

Itaque alio, pro Alberto Wallensteinio, Generalissimo opus erat, qui Bavariæ inhærentem extorqueret hostem. Sed cui post perditissimum, tot beneficijs ad fidelitatem quodammodo emptum, crederetur? non poterat ergo, qui Austriacis fidelis esset, nisi ex Austriaca domo Generalissimus legi, quæ principum hoc ævo fertilis, dare poterat, si audebat. Et inter eos maxime serenissimum Ferdinandum Tertium, jam Hungariæ magnum Bohemiæq; Regem, mox magnum futurum belli Ducem.

Nec ille dedignatus pro suis Regi-
um

um periclitare sanguinem. Cum enim magnanimos nos natura produxerit, ita Regibus maxime & Principibus generosum & excelsum spiritum dedit, quærentem ubi honestissime non ubi tutissime vivat.

Ferdinandus se offert in Generalissimum.

Ut clementissimus ergo parens Ferdinandus Secundus, ut pugnaret, indulgit, mox pro corona Galeam, pro toga baltheum, pro sceptro gladium, pro aulicis Regum delicijs Germaniam campumque sumpsit; ut hoc, ad quod paulatim præparabatur, Imperium, priusquam sumeret, suum fortitudine faceret.

Fit Generalissimus.

Nec magnis magni Regis conatibus fortuna defuit. Ille siquidem lustrato exercitu, disciplina & affectu omnium, suum Regiumq; fecit. Utque nihil in exercitu nisi Cæsareum advertebat, cum sexaginta probatissimorum militum millibus, in Bavariam duxit, & ut Rege dignum erat, magnam munificentissimamq; urbem Ratisponam cum Bavaro obsidione clausit, ducentisque grandibus machinis urbismœnia simul una die quassari iussit. Quod ea vi factum est, ut dirumpi cœlum & terra, & omnia misceri elementa viderentur.

Ratisponam obsidet. 4. Jun.

Inde ab urbe in propugnaculum, quoddam conversæ vires, quod tertio assultu, non tamen sine sanguine, jugum admisit. Mille ducenti Cæsarianorum cecidere, inter eos Deodatus & Metterningius, infortunio quoddam hostes judicati. Dietrichstenius Chiliarcha globo caput transfixus inter vulneratos fuit. Inter captivos in urbem tractos Breunerus Chiliarcha, cum duobus vice tribunis.

*Relhe-
emium
ad des-
ditio-
nam cōs-
pellit.* Cæterum Gustavus Hornius & Bernardus Saxo Vinariensis Dux, obsidionem solvere moliebantur. Quod ne fieret, oportunum ad hoc Kelhemius impedire poterat. Illac itaque parte copiarum missa duorum dierum spatium fractum, & expugnatum, suarum commodo partium Cæsariani muni-
verunt. Quod ut sero venientes Sveci adverterunt, sperantes antea desperatio subijt, & alia quadam via ad victoriam gradiendum judicavere.

*Arnhem-
mij Ca-
sarianos
cadit.
24.
May.
Pragam
obsist.* Itaque Arnhemius, ad Lignitzium, cæsis quibusdam Cæsarianorum copijs, quinquaginta tribus militaribus signis potitus, jam ferocior, conjunctis cum Banerio copijs, Pragam toto invadere bello constituit; ut suo motus periculo, pro servanda Bohemia sua

sua, Hungariæ Bohemiæq; Rex, à Ratisponæ oppugnatione alio traheretur.

O Prudentissimi Cæsaris prudentissimum filium! dignum Orbis Imperio, dignum favore omnium, & administratione hominum & populorum. Compulsus ad ultimos metus, ab incepto non destitit, & de Bohemia sua sollicitus, obsidionem tamen non omisit: sed parte exercitus, sub Mat-
 thia Galassio, Pragam dimissa, ipse altera parte Ratisponam premens, absens simul præsensq; pugnabat, & per Altringium Johannemq; de Werdium ab exercitu suo sub Vinariensi & Hornio Svecos submovebat: nonnullo tamen damno, cum Altringi^o ad Landt-
 hutum in ponte fortiter pugnans, à Svecis globo trajectus, occumberet: magno sui desiderio post se relicto; cum omnes non tantum fortitudinem viri, sed pietatem quoque venerarentur.

*Fetidis
 nandus
 Rex
 Praga
 subveo
 nis.*

*Altrin-
 gus oc-
 ciditur.
 22 Jul.*

Quid ergo miramur singulari providentiæ consilioq; Regis adfuisse fortunam? cum Praga in Bohemia, suo confirmata subsidio, non solum resisteret, sed impugnantium suorum impetus ultro retunderet; ut cum ignominia

*Arabeo
 mus
 Praga
 obsidio
 nē sola
 vis. 28
 Julij.*

gnominia tandem hostis, è Bohemia in Saxoniam remigravit, & eadem die hoste submoto, ad deditonem Ratisponam cogeret, exercitium Religionis clementer indulgens.

Ratispona deditur

Maxima profecto res, eadem in Bohemia die Pragam servasse, in Bavaria Ratisponam peperisse, & absentem præsentemque simul, de duabus magni momēti urbibus triumphasse.

Augebat lætitiā quod Eminētissimus serenissimusq; Princeps Cardinalis, infans Hispaniarum Ferdinandus, suo quoq; exercitu, Tridentinis jugis in Germaniam ruina provolutus, ad invictissimi Ferdinandi Hungariæ Bohemiæq; Regis amplex⁹ descenderet. Quem, nisi ultro venisset, invictissimi soceri sui fama, ut veniret, provocare potuisset.

Princeps Cardinalis Hungariæ Regi jun- gitur.

Hic itaque Passaviæ serenissimæ sorori suæ, Hungariæ Reginæ locutus & animo, & corpore, & exercitu, invictissimo ejus conjugii accedebat. Plane quasi victoriarum, quarum magnitudini invidere poterat, partem juris facere porro anhelaret.

Nec invidit fortuna conatui, & toto orbe cellissimum par Cæsaris & Hispaniarum Monarchæ, filiorum, æqua-
lium

lium propemodum dignitate, virtute similiū, gemino invicem sanguine colligatum, expugnata Donawerda, in Rhetiam duxit: perculosissimam omnino Palæstram, sed ubi uterque Bravium fortitudine sua pararet.

In Rhetiam movēt.

Nordlingam ergo communibus copijs obsidione cingunt, ut in reliquam sibi Germaniam ferro aditum aperirent. Et illa quidem non segniter resistebat, omnem (cum liberationem à Svecorum Ducibus speraret) aspernata contractum.

Nordlingam obsidēt.

Placuit Vinariensi & Hornio constantia propositumq; urbis, & quia tantum illis fidebat, acriterque resistebat, digna liberatione visa est.

Sed unde illæ quæ in tanta difficultate succurrerent copiarum? servitia, ergastula, rusticique armantur. Wurtembergensis, Onoltzbacensis, & Hassus, suis copijs adfuere. Cratzius insuper, ille à Cæsare profugus, Forchemium (quod in Bambergensi ditione, inter omnia circumquaque hostilia, invictum hucusq; resistebat) deserre jussus; ut conjunctis exercitibus, Cæsaris, Hispani, & Bayari exercitus aggrederentur.

Sveci obsidionem solvere volunt.

Non

Non poterat melius Germaniam fortuna demereri, quam ut hostiles copias omnes cædi simul offerret, & quæ alias, ut cæderentur, per omnes Imperij angulos quæri debuissent.

*Fiducia
victoria
via us
triusq;
paris.*

At, quod mirere, tanta erat Protestantibus liberandæ urbis fiducia ut ne Cæsariani metu dilaberentur, timerent: quibus eum tamen animum, summorum præsentia Ducum faciebat, ut vinci se posse negarent.

*Prælium
ad
Nord-
lingam.*

Itaque nullibi majoribus animis concursus est. Fossas vallumque Cæsariani tenebant, Sveci campum: & cum Austriaci hos rejicerent, cum præsidiarijs simul dimicabant. Hinc non modica difficultas, cum fossas vallumque alibi superantes Svecigeminis Cæsariani malo premerentur. Sed ut desituri venti vehementissime spirare solent ita Sveci, exitio suo proximi, acrius urgebant. Omnia enim Ferdinandorum prudentia & industria, ad dignum eorum virtute gradum reducebantur.

*Stratagemata
Casarii
generis.*

Ad stratagemata quoque conversi, geminum addidere virtuti dolum. Cum ventum suis haberent à partibus, propugnaculum grande, cuniculis, capacibusque speluncis à fundamento

mento cavum, nitrato pulvere farciunt, & paulatim deserentes, ultro Svecorum ferociæ locum faciebant. Hi ingressi, non una cohorte, vi pulveris lacerati, Vulcano aërique consecrati sunt: hinc paulatim turbari omnia, cum arena, fumus, & pulvis, in oculos & ora ferretur.

Commode generosissimus Comes Melchior Hatzfeldius Generalis marchinarum magister, quinquaginta ^{Hatzfeldij} amplius tormenta, minutissimis ferri ^{fratas} plumbiq; globulis onerari jussit, & ^{gemas.} in hostem, priori adhuc casu attonitum pulvere insuper fumoq; cæcum, jaculari. Quod tantam dedit stragem, & illud causavit fumum & horrorem, ut hostes, quo se verterent, nescij, serenitatem præstolarentur, ut pugnarent.

Interim, beneficio fumi, ab Austriacis cincta Svecorum acies, à terra ^{Suecos} ago, à fronte, à lateribus premebatur. ^{crescens} Et jam non pugna erat sed cædes. ^{gitur.} Equitatus hostium, ut, discusso nonnihil fumo, rem Protestantium perditam vidit, fugere conabatur. Sed ille à Serenissimo Carolo Lotharingo Duce, & Johanne de Werdio, à Croatis & Hungaris, repellebatur, cum
foeda

foeda clade. Peditatus interneccione fere deletus est.

*Totas
fere de-
letur.*

Ita hostiles exercitus ad fatietatem cæsi sunt; adeo ut serenissimos Ferdinandos, tanti sanguinis humani nausea subiret.

*Casorū
capivi-
vorum
et præ-
da quā-
titas.*

Duodecim Svecicorum cadaverum millia campum texere: sex millia capta sunt. Octoginta machinæ grandes, quater mille currus, decies mille equi, in manus venerunt. Trecenta militaria signa rapta sunt, & tanta præda victoribus cessit, quantum nec avarissimus desideraret.

Dux Bernardus Saxo-Vinariensis effugit, cum Cratzio Gustavus Hornius, Rostemius, & quatuordecim legionum Tribuni, vivi in potestatem venere. Marchio Onoltzbacensis cum alijs pluribus Chiliarchis, inter occisos fuit.

*Quot à
Cæsari-
anis
desiderati.*

Cæsarianorum non amplius mille ducenti desiderati sunt. Nec facile quispiam Ferdinandorū hoc in prælio virtutē scripserit. Illi ipsimet monuere milites, non ut inania quædam verba, sed exempla sua sequerentur.

*Ferdi-
nandos
rū vlti-*

Itaque, quamvis immunes vulnorum, periculorum non fuere. Achatius chiliarcha, inter utrumq; Ferdinandum

nandum medius, tormenti globo occisus est: vix duobus ab ijs passibus ^{periculum,} Dux Aldobrandinus, junior Pico-
Iominius, Pillerus, & San-Martinius cecidere.

Adeoque magnam hanc, magni Principes, suo periculo, victoriam peperere: quam magnam fore, non sine præfagio, dies aperuit, quæ Sancti Magni festo currebat. ^{Dies prælij. 6 Sept.}

Et oportebat profecto, ut summorum Monarcharum mundi proles, non nisi magnas victorias adipiscerentur. Hoc Cæsariani militis animus, hoc fortuna, hoc aura ventoq; favorabilis rerum natura censisse videbatur.

Nordlinga non ultra cladem suorum pertinax, arbitrio sese victorum permisit. Cæterum parum jam illa erat. Omnia ad Licum amnem Lacumq; Brigantium oppida ad vetus rediere jugum. Wurtenbergensis quoq; Ducatus ad obsequium ferro coactus est. Et quicquid Svecorum erat, quicquid hostium, non in urbes & oppida, sed una quasi manu, trans Rhenum, in Alsatiam, & amicum Franciæ solum actum est. ^{Qua vi- et ortana sequuta sint.}

Victoriosissimi Principes Ferdinandi

Ferdinandus nandi, invicem victorias congratulati, mutuasq; non sine modestia, ab invicem virtutes mirati, pari rursus, quo primo convenerant, reverentia, ab amplexibus in expeditiones suas divulsi, ab invicem discesserunt.

Cardinalis in Belgis. Et Serenissimus quidem Cardinalis Princeps, Hispaniarum Infans, per Germaniam cum victoria in Belgium, ad triumphum, proficiscebatur.

Hungaria Rex magnas urbes obsidet. Hungariæ vero Bohemiæq; Rex, Gustavum Adolphum secutus, solvit in legiones exercitum, & (qualia nomina) Augustam vindelicorum, Norimbergam, Argentoratum, & Ulmam, uno eodemq; tempore obsidione clausit.

Herbipolim occupat. Herbipolim, absq; tamen arce, occupavit, quam Svecicæ coronæ senatus, paulò ante, deseruerat. Cum enim toto hoc bello non aliter, quam sedem, patriam, aulam, & Stocholmiam suam habitasset, jam fugiens iterum, Balthicum versus mare, qua suæ gentis homines tandem sequerentur, viam monstrabat.

Reverendissimus Reverendissimus illustrissimusq; Franciscus Hatzfeldius, Herbipolensis & Bambergensis Episcopus Franconia

conia Dux, ut quædam suæ ditionis oppida expugnata intellexit, Principum Colonia exulantium primus ad subditos suos festinavit, ut si posset, insolentes militiæ mores, incendia rapinas, cædes, subditorumq; ruinas, aut omnino tolleret, aut levaret.

*Banno
bergen
sis &
Herbi-
pole: sit
in Frã-
coniam
redit.*

Quod quia, nisi serenissimi Hungariæ Bohemiæq; Regis beneficio, fieri non poterat, ad eum Stutgardiam properavit: & victorias congratulatus, ab eo summis benevolentia signis exceptus est.

Nec tantum quod volebat obtinuit, sed in Franconia hærentis exercitus etiam directionem accepit. Itaq; armatos agricolas copijs addidit, & suam novo anno ingressus Herbiopolim, cum magno incolarum triumpho, à magistratu urbis exceptus, non ad spectacula sed ecclesiam festinavit, & sub sacro missæ officio, Sanctorum Ambrosij & Augustini hymnum, in Deum gratus audivit. Et sciens alia felicitate ad tuendam felicitatem opus esse (quippe qui nulli fortunæ minus quam optimæ credere didicisset) pro ijs quæ successere votis vota fecit, & divinam de cætero implorans opem, ad hu-

*Herbi-
polim
ingredie-
tur.*

mana consilia deinde conversus est.

Ad Magnificum à templo convi-
Captiv vium Chiliarchas militares & Tribu-
o Ras nos invitavit, totiq; militiæ, si ca-
stipenē strum expugnarent in brevi, duorum
sum E stipendia mensium promisit. In hac
piscopo vero sua prosperitate exul antea,
lautia exulum non oblitus, captivo Ratis-
mittit. ponensium in arce Episcopo, de
 mensa sua lautia liberaliter misit.

Quis non illas illustrissimi viri
 virtutes suspiciat & admiretur! quis
 non prudentiam sanaq; consilia lau-
 det! felicem alij Principem aliterq;
 dicant, uno ego nomine sapientem
 dixero, qui in utraq; fortuna pius,
 in utraq; puram servat Deo mentem:
 cui ut placeat ipse laborat, ut subditi
 floreat illum precatur & ipse non
 exhaurit: adeoq; omnibus in summa
Omni- fortunagratus, ut non odio, non in-
bus gra- vidia luridi ad stabiliendam undiq;
sus est. concurrant.

Itaq; Dei hominumq; favore Her-
 bipolense castrum (quod in annum
Alii cas- defendere, præfidiarij minabantur)
strum non ipsos, à præsentia Ducis, viginti
Herbi- dies tenuit: sed summa impugnatum
polense vi humiliati propugnatores dedide-
ditur. re, ne jugularentur. Sic Franconiam

38 Jan.

VINO

vino granisq; frugiferam Franconiæ
Dux liberavit, & sua Prudentia por-
ro felicem fecit.

Imperator Ferdinandus Secundus,
cujus fere magnitudo calamitatibus
crevit, Svecico jam fere periculo,
fortitudine filij sui Ferdinandi Hun-
gariæ Regis defunctus, his & alijs
quoq; successibus allevabatur.

Coloredius Misnia Saxones, in Saxos
Thuringia Picolominius Svecos ^{nes dās}
nonnihil concidit. Itaque Elector ^{num pa-}
Saxo, suarum iterum metuens Pro- ^{tiū ut.}
vinciarum ruinam, de amicabili
compositione cogitare cœpit, & è
religione & diffidentia quadam nata
dissidia pacis tollere legibus. Hoc
ipsum Imperator non abnuitt, modo ^{Electo}
æquitatis & Imperij sui ratio habere- ^{Saxo}
tur. Missi itaq; ultro citroq; legati, ^{cū Im-}
& facta statim, præambula pacis, ar- ^{perato}
morum suspensio. Itaq; alibi Martis ^{re pas-}
Bellonæq; sævitiam videamus, & ^{cem}
cum Cæsarianis quibusdam cohorti- ^{trabat,}
bus, è Saxonia in Bavariam migre-
mus.

Vindelicorū Augusta, à generosis- ^{Augu-}
simo Ottone Henrico Fuggero, fossis ^{sta Vm-}
atq; loricis & quibusdā ubi aditus su ^{delicos}
spicaretur, castris fame premebatur: ^{rū ma-}

*gna fa-
me tor-
quetur.*

sed illa, Sancerana quadam pertina-
cia & restitit, & incommoda tolera-
vit. Subinde placebat eruptio, sic
conserta manu equos in urbem, si
poterant, abducebant, & cum urge-
ret fames, aliquantisper inde vive-
bant.

*Ad huc
manos
cibos
compel-
siur.*

Novissime ut ista est sublata facul-
tas (quis crederet!) delicatam in
Germania urbem, Fuggerus ad hu-
manos cibos compulit. Illa autem
ista quodammodo esca, in pertinaci-

*A Ca-
sare in
gratiam
recipi-
tur. I;
Martii.*

am efferabatur. Jamq; viventes vi-
ventibus imminebant, tunc de pace
agi cœptum: & ingrattissimos homi-
num clementissimus Imperator,
postquam domuerat, in honorem
Imperialium tamen urbium sacris
suis famæq; donavit.

*Hatz-
feldius
tractu
tempo-
ris.*

Aulam

Inter hæc Franconiæ Dux Francis-
cus Hatzfeldius novum jussit con-
scribi militem, & agere tyronum u-
biq; delectus: quibus, additis vete-
ranorum quibusdam legionibus, ge-
nerosissimum fratrem Melchiorem
Hatzfeldium, Generalem Cæsareæ
Majestatis machinarum magistrum,
ut Aulam regiam (Conickshoviam
vulgo) Franconiæ suæ clavem obsi-
dione premeret, præposuit. Hoc ille

non

non segnius, quam erat injunctum, *Regiam*
 perfecit, & tractu temporis tandem *expu-*
 expugnavit. *gnat.*

At jam inter Cæsarem & Saxonem, *Praga*
 altas concordia egerat radices. Cum *inter*
 Elector pacem urgens, & Imperator *Cæsare*
 amans, per legatos agerent & Pragæ *& Sa-*
 tandem convenirent. Conditioni- *xonem*
 bus, si Cæsarem æstimes ut victorem *par: cõ-*
 minus dignis, si tempora quibus *stitut-*
 contractum, necessarijs. *tur. 20*
Maj.

Religionis indulta libertas, & o- *Condi-*
 mnia in eum, quo anno 1627. 12. *tionis*
 Novembris fuere, statum revoca- *quibus.*
 bantur. Ad quadraginta porro an-
 nos sic permansura: in æternum in-
 terim, amicabili quadam composi-
 tione, componenda dissidia.

Pacis hisce legibus non modica
 Protestantibus accedebant, nec con-
 temnenda ecclesiastica bona, Episco-
 patus & Archiepiscopatus concede-
 bantur, victoq; similior erat Ferdi-
 nandus qui vicerat. Sed eo tot mala
 compulerant, & novis motibus illi,
 qui amplius quam simplici Christia-
 no nomine gloriantur, cogebant.

Cæterum hoc quoq; contractu Cæ-
 sari tradebantur exercitus, quibus
 Imperij hostes Germanico pelleren-

Multi tur solo. Durum hoc erat Protestan-
Princi- tibus alijs nomen: itaq; accommo-
pes illi dare se malebant & pacificationi o-
accep- bedire Pragensi quam Imperij hostes
sant. audire. Ita Elector Marchio Brande-
Mega- burgicus, Vinariensis, Lauenbur-
polita- gici, & Lunæburgenses Duces.
nis Dus
sibus Megapolitanis Ducibus Cæsar cle-
Cæsar is gnoscit. menter ignovit, & Ducatum Fridt-
gnoscit. landi perfidia & cæde iterum ad se
Imperis devolutum, liberaliter restituit. Ci-
ales ur- vitates Imperiales Principes illos se-
bes pa- quebantur, & admissa pace, Norin-
cem ac- berga, Ulma, Francofurtum, Cæsari
ceptant. se submiserunt.

Quamvis autem Protestantes ali-
 qui, Catholiciq; Principes, has pacis
 leges indignarentur, incredibile ta-
 men dictu est, quam exhaustæ Ger-
 maniæ vulgus, dulcissimæ pacis no-
 men libenter audiret. Utpote cujus
 magis intererat, cum à victoribus si-
 mul & victis misere spoliaretur. Ita-
 que plausus ubiq; & gaudia: nec ali-
 ter promulgatione concordix, quam
 modulatissimo aliquo tibiarum, aut
 fidium cantu, fruebantur.

Bern : Patebat Bernardo quoq; Vinari-
Vinari : ensi ad reconciliationem via, sed hic
Francis lilia subodoratus, Suecico se bello
accedit. subduxit.
 Cæterum

Cæterum sub Johanne Banerio ^{Saxo} Svecis, ut Imperio decederent, à Sa- ^{Suecos} xone imperatum. Illi conqueri quod ^{Imperia} se exclusis, pacem pepigisset: tergi- ^{deceden-} versari etiam, & pro suorum armo- ^{re jubet,} rum usu, à protestantibus recom- pensam postulare. Elector Saxo, con- cordiæ gratia, duodecies centena millia Imperialium obtulit. Amplius illi habere voluerunt: & alias quo- tidie, è difficultatibus, difficultates volvebant. Elector indignari, & ar- ^{Sueci} ma minari nisi obedirent. Illi nec ^{tergi-} amicos se, nec inimicos declarare, ^{versantur,} missisque subinde legationibus, & spem faciebant, & moram.

Menses aliquot tergiversatio illa ^{Saxo} traxit, tum Sveci priores hostilia ar- ^{eos per-} ma expedivere. Elector Saxo irri- ^{sequi-} tatus, totius Saxonix suæ mole in ^{tur,} ultionem excanduit, & jam receden- tium terga premens, plerisq; oppi- dis & regionibus eos excussit.

Saxonia ad illum redierat: Hal- ^{Magde-} berstadium cum ditione sua teneba- ^{burgum} tur: totus Magdeburgensis tractus ^{obstat.} (unis Magdeburgi ruderibus exce- ptis, quarum adhuc cineribus qua- tuor integræ legiones incumbebant) jugum admiserat. Magdeburgum

itaq; castris, munimentis, & quinque legionibus, sub Mitzlavio præfecto (qui in oppido Barbio stationem coepit) obsidione claudens, exercitu reliquo Banerium sequebatur, & Germanorum aliquot legiones, pollicitis suis allectas, in sua castra taxit. Sveci à Saxone Pomerania & Megapolitana regione exclusi, à Germanis plerisque Banerij deserti, Lunæburgensium & Brun-
Crudes *litas,* swicensium agros urebant, Provincias exhauriebant, miserorumque mortalium substantias exfugentes, non pecunia, non spolijs vulneribusque contenti, cum charioribus, quæ vulgus habebat, vitam pariter auferebant. Et Banerius omnino Totilam, Alaricum, & Attilam moribus induebat. Scilicet ut Svecos Gothosque in Germania aliquando fuisse, in posteros famosa crudelitas, per manus traderet.

Rusticos *edis,* Itaq; & vulgus & rustici exurgabant, ut communem generis humani perniciem, communibus armis tollerent. Sed Banerius non crudelitate magis, quam scientia rei militaris infestus, canum instar, & fugiens, & fugiendo respiciens, subinde mordebat. Et, ubi minime putabatur

tur, resistens, modicis, ingentem multitudinem, copijs, in fugam propellebat.

Sic scientia rei militaris dimicandi nutrit audaciam: nemo enim facile metuit, quod se bene didicisse confidit, & in certamine bellorum exercitata paucitas, ad victoriã promptior est. Ruralis ergo & indocta multitudo exposita erat ad cædem.

Banerius successibus hisce erectior, majora jam, quia contemptus erat, ausus videbatur. Domitium, Baudisio Duce (jam sub Saxone Generali Locum tenente) septem peditum millibus, Saxones obsidebant, & de Banerio, quod venturus esset, ne somnio quidem imaginabantur. Sed ille subito eos adventu terruit, & quia equitatu destituebantur, duo facile millia trucidavit.

Saxones
cas
dit. 1.
Nov.

Hoc illato vulnere ulterius ivit, & non pauca oppida recuperavit. Sic Saxones ægrotorum instar, qui cum levari morbo videntur, in eum de integro inciderunt, vehementius, profligato fere bello, laborare cæperunt.

Itaque in Saxoniam revertebatur bellum. Quod indignantes Saxones,

Iterum
17. Dec
emb. iterum jaciendam belli aleam statuerunt. Nec Banerius detrectavit certamen. Ut ergo ad Kiritzium acies concurrere vincentes fere Saxones Banerij virtus vicit, & quinque legiones interneccione delevit.

Magnus
in Saxo-
nia me-
tas. Secundo hoc illato vulnere magnus Saxoniam metus invasit, majora ab amicis nuper, quam à Cæsarianis passa erat, formidantem. Et revera, ut adamas, si frangi contingat malleis, in minutissimas dissilit crustas, adeo ut vix oculis cerni queant; ita arctissima necessitudo, si quando contingat dirimi, in summam vertitur similitatem, & ex arctissimis fœderibus, si semel rumpantur, maxima nascuntur dissidia.

Saxo &
Maraz-
zinus
juncti
in Ba-
nerium. Et speranda jam compositio nulla erat, quam utriusque partis furor laceraverat invicem. Nec erat ulla partium nisi armis speranda felicitas. Itaque Elector Saxo, junctis, ad Sandavianam, cum Marazinio Generale, copijs, unitis viribus in Svecos, movebant. Et tum quidem Banerius, se viribus imparem cognoscens, non nihil retrocessit, & Havelam Saxoni, & Cæsarianis objecit. Hi autem, transitum alibi vadumque quærentes, in
March.

Marchiam usque Brandenburgicam moverunt.

Hanc Banerius occasionem arripiens, relicto hoste, agglomeratis passibus ad Albim festinat. Quem ad Werbenum fortalitium transiens, præmissis equitum Magistro Reduino, cum parte maxima equitatus, Saxonicas, circa Magdeburgum legiones dissipat, fugat, cædit. Inde in oppido Barbio, ipsius Præfecti Mitzlavij frustra deditioe sollicitata, Hallam, Merseburgum, & circumjacentia loca depopulatur: donec Banerius, cum peditatu & retormentaria subsequens, oppidum Barbi-
 generalibus quinque; assultibus expugnaret; non ante tamen, quam Mitzlavius Tribunus, vulneribus aliquot sauciaretur. Qui Stralesondam primum, inde ad extremas Finlandiæ oras ad castrum novum in custodiam missus, post trium tandem annorum captivitatem fuga elapsus, per vastissimas Russiæ & Moscoviæ terras, trecentis milliaribus emensis, in Germaniam & libertatem redijt.

Magdeburgum obsidione liberat.

Oppidum Barbi-um vi expugnat.

Anno 1636. Mensis Feb.

Etus rannis,

Banerius interim Weissenfelsiam, Naumburgum, Jenam, & pleraque Misniæ intravit, & centenis aliquot

imperialium millibus extortis, tractum illum nihilominus spoliavit. Et omnia barbara quadam tyrannide, Germanisq; usu incognita, miscuit.

Et jam Elector, cum Marazinio, resistendo non erat. Ut ergo ad Cæsarem pro subsidio misit, Imperator Hatzfeldium comitem, eo destinavit. Quem ut Banerius venire sensit, non diu moratus, è tota se Misnia præcipitis instar fugæ præripuit, expectare non ausus ut positus in mensa ferculis frueretur. Itaq; trepidatio pro Victoria fuit, nec Hatzfeldius aliter, quam si vicisset, à tergo sequebatur; non modico suo honore, cum palam Saxonix liberator audiret, hostiumq; terror, qui solo nomine Ducis debellarentur.

Hatzfeldium in Saxoniam.
Banerius fugit.
Damnus patitur.
2 May.

Ad servestam cominus venit, & parte equitatus mutilatū Banerium, in ipsa Magdebutgi rudera pepulit, sexcentosq; nactus, sub ipsis manijs trucidavit. Et quotidie non inter voluptates, sed caute inter dignas milite sollicitudines versans, magni Ducis famam progressibus parturiebat.

Elector itaque, tantis jam firmus copijs, Magdeburgum, quatuor integris

gris legionibus ferox, inspectante Banerio, munitionib⁹ atq; loricis omnino claudere non dubitavit. Cum suis Elector ab una, Hatzfeldius, cum *Magdenburgum* suis, ab altera parte pressit urbem: sic *à Saxonia obsidetur.* ut medios Albis divideret; qui duobus, supra & infra, pontibus subjugatus, utramque ripam jungebat. *10 Maij* Hoc enim prospectum singulari prudentia Ducum, ut, si quid Banerius moliretur, in unum, beneficio pontium, jungerentur exercitus. Sed hujus, intra virtutem Cæsarianorum, fortitudo fuit, quod otiosus spectator metu fatebatur.

Hatzfeldius interim, ut suas ad Telonij propugnaculum appropinquationes produxit, maximum illud fortalitium, suum assilire militem iussit. Temeraria plerisq; res videbatur, nec deerant qui terrore deficerent, in quos, nisi paruissent, districto mucrone, Hatzfeldius, metu mortis, oppugnandi fecit audaciam. *Telonij propugnaculum expugnatur. 28 Maij.* Et tanta vehementia Svecos aggressus est, ut illi, licet è superioribus jugis valloq; tecti sese defenderent, nihil tamen amplius, quam ad primum ictum constanter occurrerent. Mox enim, abjectis armis, pars se in Al-
bim

300 BELLUM SVECICUM.

bim præceps dedit, pars exten-
so pileo (quod supplicanti-
bus signum est) vitam petivit. Et Hatzfeldius,
non sanguinis, sed victoriæ cupidus,
annuebat.

Hatz-
feldij
strata=
Gema.

Suxæ jam partis victor (cum Bau-
disium Generalem, præsidarij Mag-
deburgenses, graviter saucia-
ssent) transito cum plerisq; suorum ponte,
Saxonix Electori se conjunxit, & o-
mnia quoq; ibi lustratus, quicquid
fieri necessarium erat, edixit. Tum
non paucis mutatis in melius, istius
quoq; partis res notabiliter proficie-
bat. Ut ergo ad fossas operibus per-
ventum est, novo quodam invento
lassum militem recreavit, nec, quod
oportebat, omisit. Quatuor millia
fæminarum, labores in utrumq; se-
xum dividens, sarmenta comporta-
re, & eadem nocte milites fossis in-
jicere jussit; interim ipse magna ma-
chinarum vi, mænija humiliavit.

Ban-
erio da-
mnum
infert.
8. Julij.

Jam omnia ad assultum parata e-
rant, cum nuntiatur Banerium subsi-
dio venire. Hatzfeldius non mora-
tus, Electore Saxone præsidio castris
relicto, urbem non deseruit, & Sve-
cos, ad Tangermundam affecutus,
cecidit; tam fæda clade, ut è tribus

Livo-

Livonicis legionibus non unus eva-
ferit. Et ulterius Tangermundæ
Stendelijq; præfidiarios omnes, ar-
bitrio suo stare coegit.

Sic ad urbem redijt, & illi, ne quid *Magd*
speraret ulterius, Svecica signa osten- *debur*
dit. Illâ ejus virtute, hoc illius stra- *gum*
tagemate factum est, ut desperantes *ded. tur*
Sveciæ legiones ad Electorem pro *11. Julij.*
deditionis gratia mitterent, quam
& Elector ijs, certis legibus, clemen-
ter indulfit. Non parvo ipsius emo-
lumento, cum quadraginta sex, ex
solido metallo, machinæ, viribus
ejus adjungerentur.

Cæterum post Magdeburgum, vix *varie*
aliquid Saxoni & Cæsarianis restitit. *loca deo*
Non Mons ad Havelam, non Bran- *duntur.*
denburgum vetus & novum, nec
Werbenum fortalitium quoq; , per-
tinacia præsumpsere. Omnia Cæsa-
rianus & Saxonicus miles victor in-
travit, & fugientem Banerium per
omnes Germaniæ angulos sequeba-
tur: donec ad Witstochium, in Me-
gapolitano Ducatu, ad prælium res
devenit, & ibi paululum circumacta
fortuna est.

Baneri⁹ enim Leslei & Vrangelicis *Baneri*
quibusdam copijs confirmatus, subi- *1666*

*prælium
offert.*

to versa fronte, timidos & imbelles castris exesse iussit, & omnibus ad prælium, ferociam, furorem, victoriam, aut gloriosam mortem, accensis, in faciem ivit. Itaque testamenta passim in castris scribebantur, nec quicquam erat amplius difficile persuadere, persuasis mori.

*Pugna
ad
Witsto-
chium.
4. Octo*

Tumulus erat medius inter acies, hunc, quia opportunus erat, uterque vendicare conabatur. Ut ergo ex velitatione prælium paulatim Hatzfeldius fore prævidit, peritissime instructa acie, quam ipse interritus præcedebat, movit. Ita & Banerius fecit, & cum hic ex desperatione conjuncta fortitudini: ille ex virtute & bellicæ rei sciëntia pugnabat, non alibi (ut, Tribuni, qui prælio interfuerunt, palam fatentur) inter partes, tam atrox pugna. Ab hora tertia, post meridiem, usque in seram vesperam, ferreorum instar montium steterunt. Tum primum Svecica mota acies, dextrumq; cornu in fugam pressum; sinistrum ad Sylvulam quandam submotum.

Et jam vicisse Cæsariani videbantur, cum nuntiatur, corpus exercitus Svecici nondum pugnasse, & restare majores copias, quam dimicaverant.

Hatz-

Hatzfeldius Tribunos convocat, & Cæsario
ans se
recipio
unt. quid ipsi nuntietur, exponit. Tum
omnes, quoniam peditatus jacturam
fecerat, & ea parte hostes prævale-
rent: quoniam tormenta, paludoso
loco hærentia, moveri non poterant,
nec quicquam inde præsidij exspe-
ctandum erat, recedendum judicave-
runt. Itaque citato agmine ad Wer-
benum fortalitium, inde Halbersta-
dium se recepere: cum, post præli-
um, ipso, quo dimicaverant, loco,
duas horas hæsisent.

Iterum Banerius aderat, & abiisse Banerij
stratas
gema,
& Cæs
sario
norum
clades. Cæsarianos videns, fugere dixit. Hoc
autem vel ipse credidit, aut Dux cal-
lidus in occasionem arripuit, & cum
suis quasi in fugientes inVectus, simul
& suorum erexit animos, & Cæsaria-
norum perculit. Nam Sveci, dum se
putant vincere, fortius sequi: Saxo-
nes, dum, per cessionem suam, urgen-
te jam hoste, fugere se putant, fugere
cæperunt. Non plures tamen, quia
nox erat, quam mille trucidati.

In ipso, quo pugnare, campo, Cæsario
nume-
rus. potior ab utraque parte clades. Hic,
quam atrociter dimicatum sit, nume-
ro docuit. Octo millia ceciderunt
hinc & illinc: & interoccos, à parte
A parte
Sveco-
rum, Sveco.

Svecorum, Chiliarchæ, Berghavius, Cerbergius, Conigammius, & subchiliarchæ quinque.

*A pars
de Ca-
sariis
notum
& Sa-
vonum.* A Cæsarianis Wildbergius & Fal-
kenstenius Comites desiderati sunt :
A Saxonis, Johannes Seidelitzius,
Schartavius, Beiterius, Milditzius, &
Milbæus, Tribuni, cum vice Tribu-
nistribus.

*Hatz-
feldij
virus.* At, quod maxime Sveci miraban-
tur, quem Cæsariani pugnando cœ-
perant locum, eum, amissa anima,
corpore tegebant. Non sine Hatz-
feldij, post cladem, etiam laude :
quam vel ipsi hostes inviti dabant,
cum faterentur, nec melius instrui
aciem, nec acrius potuisse pugnari.
*Banes
r.
Wet-
benum
fortalis
sive ex-
pugnat.
25. Oct.* Attamen præsentis victoria usi, Wer-
benum fortalium denuo obsidione
clauserunt. Quod & tandem, nequic-
quam à Cæsariano milite defensum,
in æquas ditionis leges consensit.

*Ejus
crudeli-
tas.* Inde Banerius suas iterum in Mis-
niam copias infudit, & totam, paucis
oppidis exceptis, subjugavit. Non
minus autem sævitia, quam viribus
proficiebat. Nulla virginum fere,
nulla sæminarum, inviolata perman-
sit. Et, cum patrassent quæ Luxuria
suggererat, crudelitas succedebat,
eademque

eademq; illa, corrupta libidine, corpora, ferro mutilabantur. E-lisis passim infantibus matres suffo-cabant, aut, nodo, è crinibus earum facto, ab arboribus suspendebant. Adeoq; Banerius, barbarorum bar-barissimus, permittebat ea, qualia nec in media scythia Tamerlanes ali-quis indulgeret.

Tantum scelerum ultionem *Hateo* quærente fortuna, ille iterum, antea *feldius* quoq; fortis, dignus nunc conficien- *Gene* dæ rei Hatzfeldius visus est, & ma- *alis* jori cum imperio copijs præesse jus- *Loa* sus, Cæsaris & Electoris exercitus *cum 200* *nem.* Locum tenens Generalis creatus est; qui nulli, nisi Electori, & Hungariæ Bohemięq; Regi, immediate subesset.

Hac generosissimi fratris dignita- *Herbla* te, & Imperij periculo motus, Fran- *polensis* ciscus Hatzfeldius Herbipolensis E- *&* piscopus, & Orientalis Franciæ Dux, *Darms* tyronum aliquot legiones scripsit, & *stadiens* cum Hassi Darmstadiensis Landtgra- *sis Cas* vij copijs (qui toto hoc bello fidelis- *sari* sime Imperio & Imperatori adfuit) *subvea* subsidio misit. *niunt.*

Cæterum Hatzfeldius Generalis *Hatzo* de peditatu (qua parte Banerius præ- *feldius* valebat) potissimum laborans, ali- *de pedia* quot

*Hatzfeldius
de peditatu
labo-
rat.*

quot à Visurgi millia ad se vocabat. Sed illa, cum Ducibus suis, tergiversabantur. Consuevit enim fieri, ut flammam primum emicantem multus comitetur fumus, qui non, nisi invalescente & explicante se flamma, evanescat. Sic res egregias aggredientem initio multa premit invidia, donec aucta gloria, jam vitio major, invidiæ fumum discutiat. Novissime tamen Gotzius adfuit, sed Hatzfeldio parere iussus.

*Exercet
mili-
tem.*

Et hic jam, peditatu licet Svecis par, equitatu superior, non statim tamen in hostes duxit. Prius armilustrium instituit, & varia disciplina militem, varia rei bellicæ scientia instruxit. Ubi ad Witstochium peccassent, quid, & quomodo facere debuissent, monstravit. Eâque disciplina imbutum militem vere exercitum fecit.

*Banerius
Torgam
expugnat.
Anno
1637.
16. Jan.*

Torgam interim Banerius, octo Saxonice legionibus ad deditionem compulsis, expugnaverat, & Lipsiam toto invaserat bello. Hæc quanti interfit, ignavus an fidelis urbi præsit, constantia sua docuit, & tertio prius à Cæsarianis sub jugum missa, sub strenuo Governatore suo Transdorfio,

fio, ferventissimi Ducis non modo *Lipsiam*
 impetum tulit, sed fregit. *obsidet*

Novissimè Banerius, cuniculis actis *22 Jan.*
 mœnibusque quassatis, tympanistam
 sub vallum misit, qui Transdorffium,
 Generalis sui nomine, ut urbem tra-
 deret, monuit: secus, nec infantibus
 in utero matrum parciturum. Trans-
 dorffius interritus & audivit & re-
 spondit. Neutiquam traditurum com-
 missam sibi urbem; decætero ferocia
 sua, & siceret, sævitia uteretur. Ba-
 nerius fremens selectissimum ab ex-
 ercitu, militem ad assiliendum dispo-
 suit, & opportunis temporis verbis a-
 nimavit: fortiter pugnarent, urbem
 annuis opulentissimam nundinis,
 præmium prædamque fore.

Et jam omnia ad assultum parata e-
 rant, cum à duobus cursoribus Bane-
 rio litteræ traduntur, quibus indica- *Hatzfeldio*
 tur Generalem Hatzfeldium adven- *veniens*
 tare. Mox Banerius non modo ab as- *te fugit*
 sultu militem revocat, sed ab urbe *17. Feb.*
 agglomeratis passibus Torgam fugit.

Hatzfeldius pone sequebatur, & le- *Torga*
 giones subinde laceffens, varias dis- *usultu*
 sipavit, nunquam Banerio justiprælij *negotij*
 aleam subeunte, quamvis Hatzfeldius *Casario*
 non semel offerret. Sed modo in *anis factis*
 hanc

hanc, modo in alteram ripam, traducto exercitu, modo Cæsarianum machinis pontem lacerans, modo subita Misenæ expugnatione terrens, multum negotij, parum profectus faciebat.

Multos menses tergiversatio illa traxit: & quamvis summè Hatzfeldius Svecos urgeret, non prius opportunissimam tamen urbem deserere, quam Marasinium novis viribus & Gallasium adventare nuntiaretur.

Tum Banerius, tantis imminenti- bus simul copijs, fugere maluit quam cum exercitu suo cingi. Sed artis, tot invigilantibus poculis erat evadere. Itaque aliâ minatus, aliâ erupit, & Erfurdiam simulans in Pomeraniam fugit.

*Torga
in Poa
merac
niam
fugit.
28. Jun.*

Sed quales Cæsariani erant ad nuntium rei? Magna terrarum spatia expedita manu emensi, univcrsum, per partes, Banerij peditatum affecuti, univcrsum deleverunt; Sic ut perviginti facile milliaria sparsa cadavera, Sveciæ fugæ iter ostenderent.

*In Use
domam
Insu-*

Equitatum per Saxoniam, Marchiam Brandenburgicam, Silesiam, in Pomeraniam sub ipsa Stetini mænia, tandem

tandem & in Usedomam Insulam fu- lam se
gere coëgerunt. Ibi Johannes Ba- recipit.
nerius, recepto nonnihil spiritu, suos
confirmavit.

Guilielmus Landgravius Hassiæ, au- Guili-
diens hanc Suecorum fugam eorum elmus
que stragem, suæ se Hassiæ ulterius Landgr
non credens, relictis Cassellis, cum gravius
uxore, & liberis, ut Hollandiæ vici- H. S. S. a
nior esset, in Orientalem Frisiam in Ori-
movit. Ibi varijs locis præsidia di- entia
sponens, totam Provinciam, cum Ol- tem Fris-
denburgico Comite exhaustit. Huic siam
enim, nescio qua præensione, ultra fugit.
centum imperialium millia extor-
sit.

Dum autem fugas inter & expedi- Moni-
tiones tumultuatur, contagione cor- tur 2 2.
reptus, ex hac vita migravit. Et adeo Sept;
nondum desperaverat, ut ultra mor-
tem suam in rebellione pertinax,
Franciæ & Angliæ Reges, & unita-
rum Provinciarum ordines, proli-
um præliumq; suarum tutores scri-
beret.

Banerius interim Vrangeliõ jun- Sveci
ctus, è Balthico rursus sinu, in conti- in con-
nentem irrupit, & Cæsarianos ab tinen-
Anclamij obsidione excutiens, in ul- tem res
teriolem Pomeraniam ille, in cite- vertuna
riorem tury

§10 BELLUM SVECICUM.

*Ad Tribese-
sü ca-
duntur
20. O-
ctob.* riorem Pomeraniam hic, animosior gradiebatur. Sed Matthias Gallassius Bredavium, Generalem vigiliarum Magistrum, vicinioribus obviam misit. Hic egregia prorsus fortitudine, in venientes investus, ad Tribesium quinque legiones dissipavit, octingentos delevit, viginti quinque signa rapuit, quatuor tormenta abduxit, & ingenti præda potitus, ad Gallassium victor reversus est.

*Iterum
in Ins-
ulas
legunt.* Hæc Svecorum clades non modo Vrangelum, sed Banerium quoque, in Pomeraniam, & Balthici maris littora, & in Insulas repulit, munitis & oppidis vicinis ejecit, & præsumentes nuperis in Imperio successibus, Svecorum animos, non parum humiliavit.

*Casari-
ani va-
ria oc-
cupant.* Quicquid enim à tergo, in superioris Saxoniae circulo, Gothicum erant, Brandenburgici, Klitzingio Duces, occupaverunt. Quicquid à fronte, in Pomerania, Svecicum perseverabat, unum post alterum, tractu temporis, in Cæsarianorum manus venit.

*Wol-
gastum
10.
Dec ;* Non integræ quinque legiones Wolgasto, non tres chiliarchæ, non triginta duo Centuriones, nec tormen-

ta quidem, & quadraginta septem
militaria signa, profuere. Et in hoc
enim, sub Bredavio Generale, Cæsa-
riani irrupere, & fugientes in ar-
cem, mari septam, post paululum,
armata manu secuti, uno impetu o-
mnia rapuere.

Usedomam Insulam, propugna-
culis, & fortalitijs, Sveci munive-
rant. Sed nec illa profuere. Idem
Bredavius enim, comparatis navi-
bus, favente Euro, transfretavit, &
cæsis Svecorum copijs frontem au-
sis, fortalitia expugnavit, & totam
Insulam sui juris fecit.

Usedomam Insulam. 12. Decem;

Damminum, in continente, co-
hortes aliquot defendebant. Sed à
Goltzio Generale acerrime oppu-
gnatum, & parte mænium pyrobolis
humiliata, dum deteriora metuit,
præsidium sinu admisit.

Damminum. 24. Dec;

Quin & Hannovium quod unicum
ad Mænum, inter tot prælia & fortu-
nas partium (tum Jacobi Ramsay Ge-
neralis Vigiliarum Magistri virtu-
tibus & moderatione: tum, ob hæc
ipsa, vicinorum Principum conni-
ventia) hucusq; Svecicum perseve-
rabat, sortem suam subiit. Cum e-
nim Ramsajus (ob Philippum Mau-
ritium

Hannovium. Anno 1638. 23. Febr.

ritium Comitem, loci Dominum, nuper in gratiam ab Imperatore receptum, cum Solmeio Laubacensi Comite, in arce propria, arresto detentum) in Tyrannum, & præsidarij eius in prædones degeneravissent, à Ludovico Henrico Dillenbergio Comite, intempesta nocte, quò ad antiquam urbem, & sequenti die, quò ad Novopolim, interceptum est; ipso Ramsajo Scoto graviter sauciato & in captivitatem abducto.

Garzis
in 14
Mart. Hannovium ad Mænum, Garzium ad Viadrum, post paululum, eadem fere ratione sequebatur. Klitzingius enim Brandenburgicarum copiarum Generalis, ubi præsidium, transfugio crebri, extenuatum in audijt, crepusculo matutino, in confinio lucis & tenebrarum, primo impetu expugnavit, & ducentis obvius trucidatis, duodecim vexillis raptis, Dromondium Generalem Vigiliarum Magistrum, Ramsay (ut ferunt) affinem, certe fortunæ socium, uno fere eodemq; tempore, captivum abduxit.

War-
nemuns
da. 21.
Mart. Ut Hannovium Damminum, & Garzium Hannovium, sic Warnemunda Garzium sequebatur. Non
illi

illi situs, non munitio, non opportunitas profuit; imo ne quidem quod Balthico mari immineret, & patente portu, Wismaria & Stralesonda subsidiū à longinquo ratibus adnavigaret. Ad extremum enim, ferro humiliata, traditis decem & octo tormentis, deditionem fecit; non inulta tamen, cum Vice Domini Eckstettenij Generalis sanguine, victoria emeretur.

Et jam fere in oppidis erat cum Svecis debellatum, adeoq; in arcto erant Svecica arma, ut victoriæ fere nihil nisi Svecia ipsa restaret. Tum, nondum superis reconciliata Germania, diffidentia, odium, livor, ambitio (quæ bello concepta otio valescunt) Cæsarios Generales invasit. Hinc crapula, ignavia, torpor, & uni præ altero in hostem proficiendi dura cervix. Insuper, vastatis agris, exustis molendinis, non farina, non triticum erat, & nihil æque porro affligebat quam dira fames: præsertim in posterum, ob corruptos militiæ mores, & sævitiam militum, agricultura neglecta, & omni ætate ad bellum versa; dum partes hostium commeatus sibi destinant. Satis

Rationes

nes

quæ

non dant

bellum

cōstitit Generales ipsos nonnunquam prandio accubuisse, in tota mensa non dupondio panis. Inde, Germanis in Italos, Italis in Germanos, culpam rejicientibus, ira invicem, indignatio, murmur: & paulatim, in gregario milite, morbi, mortes, fugæ. Adeoq; consumebantur exercitus, ut, qui ante quadraginta millium fuerant, tractu temporis, non undecim mille excederet. In totum vero nihil amplius obfuit, quam quod ad septentrionem debellatum existimaretur.

Fi. n. Cæterum hanc scabiem non nihil
Frederici Palatini in Cæsarem. relinquamus, & à Codano sinu, ad novos, immo & hæreditarios hostes, in Hollandiam navigemus. Ibi filij Frederici illius, qui eventu irrito, imo & noxio, Bohemiæ Regnum ambiverat, in Cæsarem armabantur, & pro uno, Palatini duo, in prætensiones Patris, & prælia succedebant. Hi, post mortem Genitoris, comitijs singulis de injuria questi, & hucusq; gratiam inter Cæsaris, & ambitionem integræ fortunæ tumultuosi, tandem, spretis quæ tarda cum securitate, præmatura cum exitio præcipitare maluerunt.

Itaq;

Itaq; Meppena, cui à fronte Westphaliæ, & inferioris Saxonix circulus, & à tergo, opportunis ad subsidia Angliæ portubus, Frisia & Hollandia erat, sexaginta imperialium millibus, in sedem belli coempta est. Hinc commeatus hic, annonæ, & victualium rerum abundantia, tormenta viginti quatuor maxima, pecuniarum thesaurus ingens, & quasi integra familiæ Palatinianæ fortuna. Omni deinde Frisia, Batavia, Clivia, & Anglia legebatur miles, & unitis omnibus Belgarum Provincijs, pro multis virorum millibus, arma præparabantur.

Imminebat ergo Romano Imperio & Imperatori nova bellorum tempestas: quæ, ut in tempore dissiparetur, à Cæsarijs Tribunis in consilium initum. Tum nihil magis Velenio Generali, quam Meppenæ occupatio placuit, iu qua omnia simul destrui posse videbantur. Factum est, & tanta quidem felicitate, ut una nocte, uno impetu, una, & ne integra quidem, legione, Ketlero Chiliarcha Duce, interciperetur. Præfectus munimenti, generose quidem, sed parum ad præsentis fortunæ faciem,

Meppena in sedem belli.

Meppena interciperetur. 12. May.

insultanti Cæsario Officiali colaphum impegit; mox enim audaciæ exitio suo parentavit.

Frederici Palatini filij, gur. Et Svecis, ad Lemgoviam caduntur. 17. Octob. Et hæc prima, cum Palatini filijs, Bellonæ procella. Altera ad Lemgoviam, sed magis, & fere cum excidio partis, exitiosa. Quippe Carolus Ludovicus, & Robertus, Palatini, fratres, generosissimi adolescentes, Meppenæ damno irritati, noviter conscriptas in Westphaliam rapuere legiones, & juncti Svecico Generali Kingio, unitis animis virib⁹q; Lemgoviam obsederunt. Ergo Hatzfeldius Generalis, totius jam Westphaliæ circuli defensor, non nescius primis eventibus metum aut fiduciam gigni, associato sibi Generale Gotzio, citis legionibus in subsidium movit. Non placuit Svecio-Palatiniæ expectare impetum, sed prævenire, & relicta tantisper urbe, in adversum aciem direxere; nec infeliciter quidem, si exitus principio respondisset. Petrus Gotzius enim Generalis cecidit, & in fugam nutans Cæsariana acies, gradum retro dedit. Et dubio procul, factum erat, nisi Hatzfeldius Generalis, singulari fortitudine, aciem restituisset. Hic enim aliquot
cataphra-

cataphraكتورum equitum turmis, à latere Sveco-Palatinianos invadens, glaciem & aciem fregit. Tum suum Generalem reliqui sequebantur, & in perterritos novo animo & relectis viribus investiti, retro pepulere. Sic Cæsarianis nihil non victoriæ porro adfuit, cædere, captivare, rapere, spoliare. Alter & junior Palatinorum Robertus in manus venit, alter & senior Carolus Ludovicus, rheda & sejugibus equis in Visurgim præceps, apprehensa, in periculo, salice, ægrè Mindam pedes evasit; quo & Kingius, Sveciarum copiarum præfectus, humero genisq; saucius, profugit.

Ipso, quo pugnare, loco, ad duo millia cecidere, quadraginta tria vexilla rapta sunt, tormenta octodecim in manus venerunt, duo Britanni Comites (quorum unus ditissimus, & quasi Angliæ Croesus, insigni in Palatinianam familiam zelo, binas, è suis oculis, legiones scripserat) cum alijs sex Tribunis, & Generale Ferentio, excepto gregario milite, in captivitatem abducti sunt. Insuper equestris fascia, multis adaman-
 titis, & non ita pri-
 dem,

dem, ab Angliæ Rege, Carolo Ludovico Palatino donata, Hatzfeldio cessit. Et, uno in curru, triginta milia imperialium inventa, ab eodem Hatzfeldio Comite, in virtutis præmium, militi permiffa.

Parvū Cæsarianorum, excepto Petro
Dam: Gotzio Comite, Generale Vigiliarum
nū Cas: Magistro, bellicosissimo viro, & Te-
fariano: rellyo Chiliarcha Hyberno, non am-
rum. plius triginta sex cecidere. Robertus
Rober- Palatinus junior ad Cæsarem missus
Prin: est; tanto cum honore, ut aliquid et-
ceps ad iam libertate sua felicius, captivitate
Casare & infortunio suo, affecutus videre-
mittit tur. Et ita quidem, hac vice, cum
sur. Palatini filijs, debellatum.

Sveci in Interim in Pomerania Sveci Cæsa-
Mar- rianorum vitia in occasionem virtu-
ebiam tis arripuere, & novo supplemento
Brand. militum, è Svecia, Livonia, Gothia,
Dam: confirmati, receptis omnibus vicinis
nū pa- oppidis, per Megapolim & Marchi-
tiuntur am Brandenburgicam, in Cæsarianos
8. Nov. duxerunt, non usquequaq; , primo
Casario initio, tamen feliciter; cum quatuor
anos legiones integræ, ad Boitzenbur-
cadunt. gum, Bruajo Duce, obruerentur.
10. Dec: Sed, post paululum, se Banerius acri-
 ter vindicavit, & Marazinium, Len-
 tzenam

tzenam inter & Domitzium, affecutus, duobus millibus & quadringentis trucidatis, in fugam vertit, & destinatum Gallassio com meatum, in sua castra victor abduxit.

Gallassius ergo, rerum omnium defectu, & jam non undecim armatorum millibus stipatus, à Domitzio & Albi, in Saxoniam movit, & legionibus ibi relictis, ipse in Bohemiam & Viennam porro, ut statum exercitus Imperatori, & necessarium huic subsidium explicaret, profectus est.

Banerius itaq; , nullo exercitu repugnante, Domitzium aggressus, post dierum aliquot obsidionem, facile ad deditioem coegit. Inde Al bim ponte subjugare, & Svecica rursus arma, in Germaniæ viscera, promovere præsumpsit. Quod non ad eo ipsi difficile fuit, cum Georgius Luneburgicus, qui arcere debuerat, aditum aperiret, copijs juvaret, annonam subveniret, & omnia pacificationi Pragensi, nuper admiffæ, contraria machinaretur. Quin & Augustum Brunswicensem Ducem (qui bellis omnibus neutralis, magis autem Cæsarius fuerat) in partem tra-

*Gallasso
suis in
Saxonia
nam
movet.*

*Banerius
us Al
bim su
perat.*

*Georgius
Lune
burgicus
defe
ctus.*

*Anglo
rum
Brun
swicem
sem in
partem
trahit.*

xit, ne solus bellaret, & integram
Luneburgicam Domum, una eadem-
que fortuna simul involveret. Fere-
batur Arcis Guelphonis restituti-
onem hucusq; dilatam, & Episcopa-
tum Hildesiensem repetitum, ægrius
tulisse. Ut ut sit. Et illa, promissis
contraria, præstitit, & contributio-
nes Cæsari, ut & stativa militum de-
negavit.

Banerius Salsum, ad Reichenbachium cadit. Anno 1639. 21. Febr. Banerius, tantis jam à tergo subsi-
dijs & amicis fultus, in Halberstadi-
ensem, Misnensem, & alias ditiones,
animosior gradiebatur. Nec primum
ejus impetum, ad Reichenbachium,
Salisius Comes, Generalis Vigilia-
rum Magister, tulit. Cum septem
legionibus cæsus est, & ipse, cum
Tribunistibus, quindecim vexillis,
& signis equitum viginti quatuor, in
manus venit.

Marazinius Chemnitium. 16. s. p. Non secundum, Chemnitium inter
& Hohenstainium, Marazinius. Sed,
decem millibus in fugam versis, mil-
le quingentis trucidatis, Buchaimius
Comes, cum Tribunis varijs, & tri-
ginta sex equitum, viginti peditum
vexillis, captus est, nullo fere Sue-
corum, nisi Witgenstenio Comite
desiderato.

BELLUM SVEVICUM. 327

Non tertium, ad Rothenhausium, *Comiti*
Comes Slickius. Quatuor legionibus *tena*
etenim internetione deletis, sedecim *Slickio*
vexillis raptis, ipse cum officialibus *ad Ro*
suis, victi captiviq; sortem subjt. *hausio*

Non quartum deniq; , ad Kosteli- *24. Ap.*
tzium , Hofkirchius Generalis. Et *Hofkir*
ille enim, nequicquam fortiter & ge- *chium*
nerose pugnans, octo legionibus dis- *ad Kos*
sipatis, cum Comite de Monte Cu- *telitzio*
culi, chiliarchis pluribus, & signis *um. 29.*
equitum viginti tribus, eandem cum *Majj.*
cæteris sortem expertus, in Banerij
potestatem transivit.

Quis jam, post tot prælia, fugas, *Varias*
clades, de aditibus & castellis dubi- *urbes*
tet? Non Suickovia (quæ clavis Bo- *occuo*
hemix & superioris Palatinatus est) *pas.*
non Chemnitzium, Leutomarizium,
Buduisium, Brandisium, nec Regio-
Græcium quidem restitit. Omnia
Banerius victor intravit, & Pragam
in super conversus, regiam illam Bo-
hemix urbem tormentis bellicis la-
ceravit; multo majora ausurus, nisi
ab Austria & Austriaca Domo, velut
in Clypeum aliquid profectum fuisset.

Cæsar enim serenissimum fratrem *Archis*
Archiducem Leopoldum Guiliel- *dux*
mum, cum nonnullis copijs, ut vim *Leopold*
du Guis

lielmus fortunamq; Principatus proximius
in Ba- ostentaret, Pragam misit, parvis pe-
moris. riculis non immiscendum, & majo-
 ribus non defuturum. Et sane, eo
 præsentē, Svecicitorrentis impetus,
 velut objecta mole, utcumq; retar-
 datus est.

Huius Banerius enim, Praga relicta, ad
insolen- alia versus, & Moraviam levioris
zia. armaturæ equitibus spoliabat, & eo-
 dem tempore, in Austria supra Oc-
 num, rusticos, ad rebellionem solli-
 citabat; mira ubiq; licentia, tota æ-
 state grassatus, ut exhauriret Provin-
 cias, quas jam servare desperabat.
 Ipsa itinerum spatia, & stativorum
 mutationes, venditabant Chiliar-
 chæ, fædis pactioibus; & adeo qui-
 dem minaciter, ut faces oppidis ad-
 moverent, donec pecunia mitigaren-
 tur. Quoties pecuniæ materia dee-
 rat, & stupris & adulterijs exoraban-
 tur. Cædes, torturæ, mutilationes,
 tyrannis, & cætera sævitix mala stu-
 porem excedebant. Quæ, licet om-
 nia Banerius non approbaret, ta-
 men ex nimia indulgentia ejus occa-
 sionem habebant.

Ros Pari insolentia Koningsmarckius
in 1702 Generalis, per Franciam Orienta-
 lem,

lem, ad Banerium ascendebat, cum markis
 Herbipolensi Episcopo & civitati se- ad Ba-
 xaginta imperialium millia, pro re- neris.
 dimendo incendio, extorquerit.

At jam & Hatzfeldius & Picolo- Hatz-
 minius, suis etiam copijs, Archiduci feldius
 aderant, paribus votis ac viribus in & Pi-
 hostem ituri. Tum Banerius disper- colo-
 sas & populationibus sedulas legio- nus ad
 nes, ne singulæ obruerentur, in ca- Archid-
 strarevocans, cautiùs & arctiùs egit. ducem.

Sed parum jam proderat contra- Archid-
 cta virtus. Quippe Archidux, cum dux &
 Picolominio, in aciem & campum Picolo-
 prodijt, si forte hostes, successuum minius
 fiducia freti, in adversum irent. Sed in Ba-
 Banerius, jam quasi se ipso vilior, aut neris.
 quod Austriaci sanguinis majestatem
 veneraretur, paulatim, retro abiit.
 Atq; hæc prima de eo victoria fuit,
 quod prælium non auderet.

Ergo Leopoldus Guilielmus, in R. gios
 urbes & oppida versus, Regiogræci- graciùs
 um, quod legione Alba, duodecim expu-
 præsumente cohortibus, sub Sabel- gnas.
 ditzio Generale Vigiliarum Magi- Anno
 stro, defendebatur, obsidione clausit; 1640.
 &, paucarum dierum spatio, eo an- 19. Feb.
 gustiarum redegit, ut Marchioni
 Matthæi, insigni generositate mænia
 ascen-

ascendenti, duodecim vexilla, extra vallum, obviam projicerentur. Sexaginta milia imperialium, decem milliamodiorum tritici, à Svecis Bohemiæ rusticis, violenter extorta, uno illo in oppido inventa sunt. Et ultro legio integra Romano Imperatori militiæ sacramentum dixit.

Bredas v. us ad Plawam Suecos caedit. 14. Apr. Post Regiogræcium, omnia Bohemiæ loca, Buduissium, Thaborium, Leutomaritzium, & alia, una excepta Zwickovia, Sveci deseruere, & in Thuringiam, Erfurdium usq; recesserunt. Sed Austriaci pone sequebantur, & Bredavius Generalis vigiliarum Magister, sinistram eorum alam, sub Wittenbergio Generale, ad Plawam affecutus, ita cecidit, ut decem legionum Tribunos, vexilla, tormenta, spolia, & bellicum apparatus omnem, victor ad Archiducem in castra referret.

Baneri. us ad Erfurdium varijs copijs confirmatur 15. Maj. Et jam Banerius, parte magna exercitus mutilatus, in non modico periculo erat, cum Lunæburgico iterū, Hassico, Brunswicensi, & sub Longevillio Duce, Gallico-Vinariensi subsidio, ad Erfurdium sublevaretur. Ita quadraginta millium exercitu fretus, ad Salefeldiam, in Cæsarianos duxit. Sed

Sed hi, opportunis in castris ad Sa-
lam, tuti, ita in adversos detonuere,
ut, centenis aliquot stratis, Tribu-
no Erico Slangio dextrum brachi-
um, tormenti globo raperetur.

*Dan-
num
patitur
22.
Maj.*

Banerius tamen haut destitit, sed
septimanis aliquot, continuis velita-
tionibus, varioque conatu infestus,
prælium anhelabat, antequam & a-
pud Cæsarios exercituum roborata
coirent. Sed tandem inopia com-
meatum, penuria aquæ, & Bavari-
carum legionum, cum Leopoldo
Guilielmo conjunctione, in aliam
mentem adductus, relicta Thuringia,
in Hassiam retrocessit.

*In Has-
siam
mouet.
10.
Junij.*

Archidux, cum Picolominio, loci
patientia victor, per Hercyniam syl-
vam prævenire properabat. Sed Ba-
nerius, & ipse compendio viarum
usus, prior ad Visurgim, Wildingi-
um inter & Zigenium, castra com-
munivit. Archidux, non duobus ab
eo miliaribus, ad Fritzlariam, cum
suis, confedit. Variæ ibi bellicæ ar-
tes, stratagemata, inventiones, doli:
Sed plerumq; irriti, & non nisi veli-
tationibus terminati.

*Banerius
us ad
Wild-
dingi-
um Ara-
chidux
ad
Fritz-
lariam
castra
munia-
unt.*

Banerio commeatus, annona, &
amica à tergo, & cui infederat, regio
erat.

*Bane-
ria
erat.*

Cæsari, erat. Archiduci & Picolominio in
anima. contrarium omnia vertebantur.
le has Hinc victualium difficilior ratio,
bent. quæ à gregario milite, longinquis &
 periculosis populationibus quære-
 bantur.

Conas Hoc ut Banerius non ignoravit,
tus in excurrentes longius & vagantes car-
invicē. pere, exurere molas, insidere aditus
 & flumina sedulus, statuit hostem in-
 opia rerum debellare. Sed Hatzfel-
 dius à tergo, & Gelenius à latere
 veniens, quod Banerius in Archidu-
 cem & Picolominium, illi in Banerium
 & Confæderatos moliebantur.

Bane- Itaquæ ab incepto destitit Sveci, &
viur Banerius, antequam Cæsarij junge-
damni rentur exercitus, quod fame non po-
patitur terat, vi & ferro concepit. Sed ab
 23. Sep: Archiduce & Picolominio ea violen-
 tia damnoquæ rejectus est, ut, tribus
 legionibus interneccione deletis, vix
 Nassovius Comes, qui parti exercitus
 præerat, cum duabus evaderet.

Ejus Tandem, ne Hatzfeldius & Gele-
conatus nius Archiduci & Picolominio jun-
irritus. gerentur, impedire nitebatur. Sed
 & hoc eventu irritum, cum illi pro-
 positum ejus stratagemate luderent,
 & in castra salvi, nemine è suis desi-
 derato, pervenirent.

Ex-

Ergo Cæsarianis, tot jam successi-
 bus animosiores, unitis viribus, &
 serena die, Huxariam moventes, in
 Luneburgensium & Brunswicensium
 ditiones, aditum moliebantur: tum,
 ut vel Principes illos à Svecico fæ-
 dere præsentibus armis abstrahe-
 rent, aut, per horum ruinam, Sveci-
 cam militiam enervarent. Sed neu-
 trum accidit. Quamvis enim Huxa-
 riam, tormentis bellicis fædissime
 laceratam, & quatuordecim cohor-
 tibus sub jugum missis, expugnavis-
 sent; adeoq; aditum in regiones illas
 ferro aperuissent: Quamvis tribus
 Croatarum turmis, trans Visurgim,
 quatuor Luneburgensium legiones
 dissipassent, & jam præterlabentem
 fluvium ponte subjugarent, nihil ta-
 men ulterius profecerunt. Banerius
 enim, cum universo confæderato-
 rum exercitu, citisq; legionibus, in
 adversum movit, & Croatis iterum
 trans fluvium actis, Cæsarianum ma-
 chinis pontem laceravit. Sic medios
 & propositum omne Visurgis divi-
 debat.

*Cæsaria
 ani frus
 tra ad
 ditum
 in Lun
 nebur-
 gensium
 ditio-
 nem
 mol: un-
 tur.*

Cum ergo Provinciæ non cessis-
 sent, in pertinaces & importunos
 Principes alio modo bellatum est; &
 publi-

Lunes
burg:
& Briu-
swicen-
sis Du-
ces im-
perij
hostes
decla-
rantur.

Arce
Guel-
phonis
obside-
tur.

Casas
riani in
hyber-
na mos-
vent.

Matre
feldij
vittos
ria me-

publice, in publicis, Ratisponæ, Co-
mitijs, Romani Imperij hostes decla-
rati. Tum arcis Guelphonis præsi-
diarij, in ipsis regionum visceribus,
ferro & igne grassati, Steinbruggam
munitissimum arcem interceperunt;
modico tamen suorum emolumen-
to, cum, paulo post, rursus in Lune-
burgensium potestatem redigeretur.
Ne autem de cætero regionibus illis
periculum immineret, ipsam Guel-
phonis arcem obsidione clauserunt.

Et hic rerum in Imperio Romano
status erat, cum, vergente jam ad se-
nium & occasum anno, partium ani-
mi hyberna anhelarent. Ergo Cæsa-
rianus exercitus, qui ex varijs Gene-
ralibus coaluerat, in varia iterum, sed
minuta corpora, dissolutus, in desti-
natas otio regiones digrediebatur.

Et tum quidem memorabilia duo,
si non prælia, velitationum tamen
excedentia decus, contigerunt; &
alterum Cæsarianis, Svecis & Con-
fæderatis alterum, uno fere eodem-
que casu, gloriosum.

Hatzfeldius, cum suis, in West-
phaliam regrediebatur, & ad Lupiæ
fontes nonnihil tardans, fatigatas
itinere legiones reficiebat. Cum

subito

subito nuntiatur, Tribunum Slangi-^{moran}
 um, cum aliquot Svecorum milli-^{bilis}
 bus, imminere. Hatzfeldius non
 moveri, & insigni generositate
 (quamvis vix tantum temporis præ-
 sentia hostium indulgeret, ut, cum
 suis, equos ascenderet) in faciem i-
 vit. At jam vicisse sibi Slangius vi-
 debatur; adeoq; circumfusis copijs,
 in Hatzfeldium præsumens, *Ecquid*
ita Domine Generalis, inquit, ecquid ita
ex insperato convenimus? Quoniam ita
Fortune placuit, invicem experiamur.
 Mox, explosis brevioribus sclopetis,
 & à fronte, & à lateribus, & à tergo
 institit. Sed recte Virgilius
Quondam etiam victis redit in præcordia
virtus,
Victoresq; cadunt.

Hatzfeldius enim, licet numero
 copiarum impar, & multitudine ho-
 stium circumventus, quasi ex despe-
 ratione pugnans, ea fortitudine Sve-
 cos aggressus est, ut, centenis ali-
 quot, & septem equitum præfectis,
 trucidatis, in turpem, cum suis, Slangi-
 us, fugam verteretur. Quem Ham-
 meliam usq; Hatzfeldius insecutus,
 si non proficua, suspiciendæ saltem
 victoriæ gloriam, in hyberna retulit.
 Sed ad alterum veniamus. For.

Cele- Fortissimus Sveco-Gallicus Tri-
bris vi- bunus Reinoldus Rosa, modicis, sed
Storia crebris velitationibus secundis, cir-
Reinol- ca Friedbergam, notabilis alicujus
di Rosa victoriæ famam procurabat. Itaq;
15. Archidux Leopoldus Guilielmus
Nov. insolentiam viri semel castigaturus,
 Bredavium Generalem, cum tribus
 equitum cataphractorum millibus,
 in Rosam, cum viginti equitum suo-
 rum turmis, non procul Zigenio
 tunc hærentem, misit. Rosa, intel-
 lecto Cæsarianorum adventu, nulla-
 tenus trepidavit. Sed in adversum
 movens, non tantum sustinuit impe-
 tum, sed ipso etiam Johanne Rudol-
 pho Barone Bredavio, Generale
 Marscalli Locum-tenente, strato,
 numero licet inferior, generose fre-
 git, & sexcentis equitibus in pote-
 statem redactis, reliquias dissipavit.
 Adeoq; Hatzfeldium æmulatus,
 gloriose victor, ad modicum in hy-
 berna cessit.

Mors Inter hanc partium quietem, Ge-
Electos orgius Guilielmus Marchio Bran-
vis Brä- denburgicus, Elector, Prussiæ, Juliæ,
denbur- Cliviæ, Montium, Stettini, Pomera-
gici. 1. niæ, &c. Dux, dudum hydropisi la-
Decem: borans, tandem Regiomonti in Bo-
 russia

russia devexit: cui filius Marchio Fredericus Guilielmus Elector, in regimine successit; pacificus omnino Princeps, bello alienus, adeoq; partium odio zeloq; procul, suspectam aliquibus neutralitatem colens. Quæ an serenissimo adolescenti, pro nominis specioso vultu, proficua futura sit, tempus docebit. Nos ad propositum & bella revertamur.

Vix Cæsariani in hyberna secesserant, cum Banerius, occasione & aliorum otio usus, novis se expeditionibus accinxit. Quia autem arma & equi defecerant, iterum Luneburgici sollicitati. Qui, ut Provincia noxijs etiam amicis exoneraretur, tum armaturam variam, tum aliquot equorum millia suppeditarunt.

Sic Banerius, equitatus robore numeroq; fretus, præmissis in Misniam Generale Phulio, ipse, associatis sibi Vinariensibus, cum exercitu reliquo sequebatur; tam corrupta disciplina & licentia diffuens, ut, luce meridiana clarius, appareret, non jam in Germania bellum, sed latrocinium esse. A solis Hallis centum imperialium millia, & quinquaginta equitum armaturam petiit, ignes, flam-

flammas, faces minitans, nisi maturissime suppeditarentur.

*Swic-
kovi am
obsidios
ne liber
ras,* Magno in primis suo emolumento, cum alia Misniæ Bohemiæq; defereret, Swickoviam præsidio Svecico servaverat. Quamvis enim, Hungario Duce, à tempore sui recessus, Saxonico milite obsideretur, jam in reditu facile, universa exercitus sui mole, in libertatem asseruit.

*Vsq; Ra-
tisso-
nam
pene-
trat.* Hinc, opportuno aditu, plenis agminibus in Palatinatum superiorem & Bavariam movit; ita inopinatus, ut in Ratifponæ mænia (in quibus, de ineunda pace Electores conveniant) armis præsumeret. Scilicet, ut aut in primo nexu pacis initia ferro divideret, aut Imperatorem, cum Electorali collegio, loco moveret.

*Impe-
ratoris
et Ele-
ctorum
con-
stantia.* Sed nunquam magis Germana gravitas, constantia, virtus, & animosæ Gentis spiritus, quam hoc casu patuit: & unde Banerius felicitatis initium calculaverat, ruina fuit. Cæsar enim, cum Principibus, nihil moveri, & impetus externi Ducis, velut turbinem, in exitium sui, ad modicum gyrantem, interpretatus, non omisit urbem, unde, pro tunc, in omnia regimen.

Quin immo fatalis Svecici Gene-
 ralis præsumptio, in majorem secu-
 ritatem ulro adducta est, & permis-
 sã, trans Danubium, vastationes, di-
 spendium acceleraturã. Cæsariani
 enim & Bavarici, cis fluvium, uni-
 versis legionibus conveniebant, ne-
 scio hoste, cum frequens & copiosa
 glacies, navigationem, transitum, &
 exploratores arceret.

Banerius in securitate adducitur.

Hinc & aliud apud Svecos malum,
 quod Vinarienses, stativorum simul-
 tatibus alienati, & in Franconiam re-
 gressi, suis seorsim victorijs & fortu-
 nã incumberent. Nec Banerius, im-
 minentis mali parum providus, aut
 quod etiam, quã fato imminet, non
 vitentur, magni existimavit; cum
 solus sibi sufficere in Cæsarem vide-
 retur.

Vinarienses à Banerie discedunt.

Interim Cæsariani, glacie nonni-
 hil lapsa, tribus pontibus Danubium
 subjugantes, summo silentio, & ag-
 glomeratis passibus, in Svecos effun-
 debantur. His autem, omnium igna-
 ris, quia segregatis copijs oppressi
 erant, non arma, non ordo, non con-
 silium erat: sed pecorum in modum,
 trahi, occidi, capi. Infensusq; miles,
 memoria præsumptionis, se quisq;
 sanguine & ultione explebat.

Cæsariani subito in Svecos.

Slangij
cum o-
cto le-
gronibus
capitur
Anno
 1641.
 20.
Martij.

Ericus Slangius Tribunus, quatuor Svecorum millibus, ad Banerium se fuga recipere conabatur, sed à Gelenio fortiter repulsus, in Neoburgo oppido ab sylvam, cum universis copijs obsessus, & tandem, ab Archiduce Leopoldo Guilielmo, ferro humiliatus, cum Carolo Magno Marchione Dulaceno, Tribunis quatuor, equitum præfectis viginti tribus, sex & viginti equitum, peditum vexillis aliquot, & quatuor equorum millibus, in manus venit.

Banne-
rius ma-
gna
conste-
ratione
fugit.

Banerius interim, vel ad auditam Slangij obsidionem, relicto Chamio, præcipiti fuga, per Bohemiæ sylvas & montes, Swickoviam accelerabat; tanta consternatione suorum, ut deleri, cum universo exercitu, potuisse, nisi obsidio Slangij ad biduum Cæsarianos distraxisset, utriq; in partibus percrebuerit. Adeoq; ruina unius alterius conservatio erat.

Quanto
cum pe-
riculo.

Verum-enimvero ne sic quidem sine periculo fuit. Gelenius enim, post Slangium humiliatum, cum equitatus robore à tergo, cum peditum Picolominius, notis viarum compendijs, à fronte imminebat. Et dubio procul factum erat, si vel media hora

hora citius, ad Priefenitziam, aditum Picolominius præoccupasset. Quippe tantilli temporis spatium prævenisse exercitui Svecico saluti fuit, & Banerius, qui cingipotuerat, evasit.

Cæterum non ideo detrimentum omne, imo & sibi exitium imminens evitavit. Si quos enim imbellis sexus, aut fessa ætas, aut præcipitium fugæ, ad modicum detinuerat, à Cæsarianis oppressi sunt, & ipse aliquandiu fortunatissimæ temeritatis miles, Johannes Banerius, è nimia insperatæ rei consternatione turbatus, in mærorem, nauseam, & non unam infirmitatem incidit, & ad extremum, in continuis exercitus sui fugis, misere diem clausit; cum diebus aliquot Georgius Luneburgicus præcessisset.

Attamen ejus mors diu à Svecis & confæderatis omnibus dissimulata fuit. Nam & medici, diebus singulis, velut ægrotantis cubiculum frequentabant: Militarem tesseram, tanquam ex ore & contubernio ejus, Generales hauriebant: & ostio, patiens & infelix hominum genus, à pedibus assistebant. Verbo, Quasi

P ad

Banerij
& Georgij
Luneburgici
mors.
Mens:
Aprilis.

ad imaginem veri scenæ facies omnis instruebatur. Interim summa rei, penes Wittenbergium, Vrangelum, Phulium, Generales Vigiliarum Magistros, & quasi Triumviros, erat: penes quos, postquam & de morte Banerij constitit, aliquanto tempore directio perseveravit.

Sveci Halberstadtum se recipiunt. Interim Cæsariani, ne hujus tam celebris victoriæ fructu fraudarentur, recedentium confæderatorum terga sequebantur. Et quamvis hi Vinariensibus iterum juncti, relicta Misnia, Salam fluvium, jugiter imminuentibus Cæsarianis objicerent, non tamen impetum horum tardaverunt. Piccolominius enim, ad Berenburgum strato ponte, subito in adversam ripam emerit; eâ hostium suorum formidine, ut, relictis Hallis, Weissenfelsia, Merseburgo, alijsq; oppidis, Halberstadtum trepida se fuga reciperent.

Saxo Zwickoviam recuperat. 18 Junij. Itaq; Elector Saxo, ut tandem in totum suas iterum sibi ditiones affereret, Zwickoviam obsedit, & nequicquam generose defendentibus se præstidarijs, tandem, tractu temporis, expugnavit.

At jam Archidux Leopoldus Guilielmus,

fielmus, cum legionibus aliquot, in *Archis*
 Cæsariana castra advenerat, & coa- *ducis*
 ctis non nihil in gyrum copijs, vasta- *conatus*
 tiones, hostilia, clades, & cætera mi- *irritus.*
 litia mala, in Luneburgenses &
 Bruswicenses inhibuerat, si forte,
 post Georgij Ducis obitum, pæni-
 tentia ducerentur; adeoq; Sveci, re-
 gionibus illis exclusi, & omni subsi-
 dio destituti, in manus caderent. Sed
 frustra omnia: quippe in facie Cæsa-
 riani exercitus, se Svecis & Vinari-
 ensibus conjunxerunt.

Ubi ergo lenia nil valere, vetera
 redierunt. Sed confœderati, ne sic *Svecos*
 quidem aciem ausi, Halberstadio *ad arc-*
 quoq; relicto, ad unam Guelphonis *cem*
 arcem, hucusque Luneburgico mili- *Guela-*
 te obsidione clausam una in castra U- *phonis*
 niversi recessere. Sed Archidux & *sequi-*
 Picolominius, à tergo sequebantur & *tur.*
 in arcem Guelphonis jam libera via,
 unis in castris hostes aggredi præ-
 sumperunt.

Bavaricis sinistrum cornu obvenc- *Eorum*
 rat, Cæsarianis dextrum, & à tergo *castra*
 delecti equites, cumulus prosperis, *oppus*
 aut subsidium laborantibus, ducebant. *gnat.*
 Utrimque pudor utrimq; glo- *29. Junij*
 ria, & diversæ exhortationes facie-
 bant

bant animos. Sic prælium tota die varium, anceps, atrox, his, rursus illis, exitiabile.

Mira confœderatis Bavarici militis, qui liberius ad oppugnationem venerat, constantia videbatur. In hunc enim licet Confœderati exercituum suorum robore verterentur, & crucis in modum tormentis bellicis detonarent, non ideo tamen, vel gradû loco moverunt. Adeoque hac parte sævitum potius quam pugnatum.

ACæsarianis pari generositate quidem, sed, pro genio loci, arctius pugnatum. Cum enim, angustijs viarum conflictati, denso agmine, in hostium munitiones irruerent, certo ictui magis patebant; & laborabat, suo ipsiusmet nisu, compressa virtus.

Nullum, in eo casu, Piccolominius, constantis Ducis, aut fortissimi militis, officium omisit, occursans patientibus, retinens cedentes, &, ubi plurimus labor, unde aliqua spes, consilio, manu, voce, insignis hosti, conspicuus suis. Sed frustra omnia. Confœderati enim in munitionibus suis constantissime perseveraverunt, eatenus victores, quatenus castris moveri non poterant.

Satis alias constitit, duobus milli-

bus hinc inde cæsis, æquali prope Da-
 damno, & jactura militum, pugnatum num
 fuisse, & ab utraque parte desidera- utrius-
 tis aliquot primorum ordinum cen- que
 turionibus, abrepta quædam signa. partis.

Cæterum ubique varia, hoc de con- Fama
 cursu, fama fuit, his & illis, pro af- varia
 fectus placito, exaggerantibus, exte- de hoc
 nuantibus, supra, vel infra verum. concur-
 Quin immo inventi sunt confœdera- su.

torum partibus addictiores, qui Ar-
 chiducem & Picolominiu[m] fugien-
 tes, partem maximam exercitus tru-
 cidatam, & centum quinquaginta mi-
 litaria signa Cæsarianis erepta, con-
 stanti asseveratione non erubescer-
 ent. Adeo maxima quæq; (ut Taciti
 verbis utar) *ambigua sunt, dum alijs*
quoquo modo audita, pro compertis ha-
bent, alijs vera in contrarium vertunt, &
gliscit utrumq; posteritate. Sed nos ad
 rei seriem revertamur.

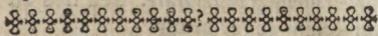
Arhidux & Picolominius, ut nihil
 proficere se viderunt, receptui ceci- Cæsa-
 nere, & per arcem Guelphonis, Ad riani
 Halberstadium, in priora castra re- Halber-
 vertebantur; quieti, ad modicum, stadium
 intentique, si quando hostis, muniti- sereci-
 ones deserens, imprudentia rueret. piunt.

Adeoque, quod loco sapientiæ est,

340 COR: FERD: III. IN REG: ROM:
alienam stultitiam opperiebantur.
Hinc & vastati agri, & excursiones
liberiores, & prædæ passim auctæ. Sed
confœderati, quamvis & Hassico mi-
lite, Comite Eberstenio Duce, erige-
rentur, nihil moveri, tantum ad intum-
escentiam aquæ intenti.

Archidux
confœderatis
penu claudit
Men:
Aug:

Itaque Archidux, ad alia versus,
statuit hostem, undique interclusis
aditibus, inopia commeatumum debel-
lare. Ad hoc vicina omnia, Horn-
burgum, Osterwicam, Goslarium,
Sladam, Liebenburgum, & alia op-
pida, unde ad vitam necessaria potis-
simum suppetebant, qua vi, qua de-
ditione, in potestatem redegit, adeo-
que jam ea parte penu claudit. Hinc
nonnulli, tractu temporis, confœde-
ratis exitium, & arcem Guelphonis
lapidem offensionis ominantur.

FLORI GERMANICI

LIBER QUARTUS.

CORONATIO FERDINANDI. III.
IN REGEM ROMANORUM,
& obitus Ferdinandi Secundi.

Sacratissimus invictissimusque Ro-
manorum Imperator, Cæsar, Fer-
dinan-

ET OBITUS FERD: II. 341
dinandus II. Semper Augustus (Saxone
& Brandenburgico Electoribus,
pacificatione Pragensi, ad Imperato-
rem rursus accedentibus) generalia
Imperij Comitia, ob multas ratio-
nes, necessaria iudicabat. Tum vel
maxime, quia & senio variaque for-
tuna debilitatus, successorem videre
anhelabat, cui gravissimum Imperij
aliquaqualiter onus vivens imponeret.

Itaque Comitia, ut alias sæpe, ite-
rum Ratisponæ indicta. Et, ne quid ^{Comi-}
vel hostes de solito intermissum que- ^{tia Ra-}
rerentur, Trevirenses Electorem è ^{risspo-}
Belgio, multis aureorum millibus, in ^{na.}
itineris sumptus, instructum, in Au-
striam evocavit. Sed à sublimi E-
lectorum collegio admissus non est.

Verum enim vero Ratisponæ præ-
sentibus Imperij Electoribus, sere- ^{Polon.}
nissimi Poloniæ Sveciæque Regis ^{nia Rea-}
Vladislai IV. Legatus extraordinari- ^{gis legas}
Georgius Ossolinus, S. R. Imp: Prin- ^{19 Ferd:}
ceps, Comes in Theczyn &c. (Vir, ^{III.}
quem Anglia suspexit, Roma mirata ^{electio-}
est, Venetiæ laudaverunt, Germania ^{nem}
venerabatur) Regis sui nomine, Fer- ^{suadet.}
dinandi. III. Hungariæ Bohemiæ-
que Regis electionem suavit; ut qui
Imperium meruisse fortitudine vi-
deretur.

Sed quid attinete legantissima oratione, tam avide hucusq; desideratam, præsertim quia laconismum meum non excedit, hoc opusculum meum exornare? Ita dixit.

Credidisset Orbis, magni Principes, legati Illustrissimi, Vladislaum Poloniae & Sveciae Regem potentissimum, pace domi forisq; parta, auctis prolatiisq; Regni terminis, Amurathe sola armorum ostentatione ad petendam pacem compulso, & metas Ottomannici Imperij, quas nec solis cursu olim declarari volebat, Vladislai placito terminante, altum quiescere, & tot laborum, sudorum, vigiliarum, victoriarumque trophæis, incubare. Sed longe aliter accidit. Generis humani bono calitus datus animus proprijs Commodis nequaquam acquiescit, sed suæ prosperitatis nisi Orbem participem viderit, haut putat laborum fructus maturuisse Videt Christianorum nomen & gloriam consanguineis fœdari armis. Prospicit ex illa, cui Polonorum Regum thronus superimpositus, altissima Orbis Christiani specula, imminentem ab Oriente procellam, discordijs Regum Principumq; Christianorum excitam. Intuetur miserandum in modum discepti, florentissimi olim, Hungariæ Regni

gni reliquias, proluendo gutturi insatiabilis Ottomannicæ belluæ destinatas. Hæc omnia dum penitus considerat, amicissimi Regis, vicinæq; gentis, discrimine excitatur, & quid in rem futurum sit, sublimi Regiæmentis cogitatione perpendit; opportune nuntiatur. S. R. Im: Electores Principes, hac in urbe, conventum, more majorum, celebraturos, consulturosq; Orbi, & tanti periculæ metu consternatam Rempub. erecturos. Ingenti perfusus letitia, ne quantocius advolare huc voluit, & suo nomine Serenitatum Celsitudinumq; Vestrarum conatibus gratulari, in sublebandis Romani Imperij, reliquorumq; Regnorum rebus, consilium eomunicare, operam offerre, affectum deniq; & sollicitudinem tanto Principe dignam declarare. Ea nimirum est. Sac. Reg. Maj. ditionum cum Imperio Romano eique annexis Provincijs, conjunctio, ea negotiorum & commerciorum communicatio, ea demum perculosissima vicinitatis cum hoste omnium potentissimo ratio, ut utramq; sceptrorum Cas: Maj. fortunam ad se jure arbitretur pertinere. Quamobrem de restituenda Germania, tot tantisque bellorum procellis attrita, pace & tranquillitate, ab eo die quo Polonia gentis li-

344 COR: FERD: III. REG: ROM:
beris suffragijs Rex appellatus, semper se
sollicitum declarabit, nec ullam prater-
misit eius revocanda occasionem. Sed
generosus ille Germanicæ gentis spiritus,
quambiscum dispendio rerum fortuna-
rumq; suarum, noluit hætenus dum
externi hostes in ipsis Germaniæ visceri-
bus grassabantur, pacis mentionem ad-
mittere, ne se victum & ad eam peten-
dam, inter casorum concibium busta, fa-
teretur compulsus. Nunc vero cum non-
nullorum vires ad contemnendas rede-
gerit reliquias, cæteras ultra Germaniæ
limites facessere coegerit, sperat Regia
Majestas tanto promptiorem ad pacem
amplectendam fore, quanto gloriosius est
prosperis rebus non magis insolescere
quam adversis frangi. Repetit ergo toties
declaratum pacis in Imperio stabiliendæ
studium, suamque operam & conatus se
interpositurum luculentissime pollicetur.
Sperat porro serenitates celsitudinesq;
vestras, tam præsentis, quam per illu-
strissimos hos legatos intervenientes, non
modo Sacra Cæsar: Majest: pientis-
simum animum precibus suis inclinatu-
ras, quo eum communis boni studio ultro
propendere constat, sed & proprijs con-
atibus in hoc tam expetendo negotio co-
operaturas. Efflagitant hos afflictæ ple-
beculæ

*becula calum petentes lachrymae, attri-
 ta nobilitatis vires, provinciarum solitu-
 do, agrorum vastitas, urbium oppido-
 rumq; ruina, uno verbo, ipsa, quam in
 Germania vix repereris, Germania. De-
 poscit jure suo periculum ab immanis-
 simo Christiani nominis hoste imminens,
 cujus arma quaecumque Europa par-
 tem petierint, stolidus ille foret & impius
 qui communi non commoveretur disci-
 mine. Exigit denique pietas ut tandem
 fundendo Christiano sanguine, quem tota,
 pro dolor, hauserunt & nunc hauri-
 unt provincia, desistatur, & si porro
 fundendus est, contra illius hostes pug-
 nando fundatur qui suum nostrae fudit
 saluti. Sed dum Sac. Regi; Maj. Domi-
 nus meus clementissimus rationes tam
 stabilienda in Imperio Romano pacis,
 quam publica gentium securitatis pon-
 derat, agnoscit judicatque neutrum fir-
 mum fore, nisi electo ac declarato, hoc
 serenitatum Celsitudinumq; Vestrarum
 conventu, Romanorum Rege, & vergen-
 tis in senectam Sac. Cas. Maj. Imperij
 consorte. Neq; vero hanc tam sublimi di-
 gnitate in quibus collata consultum iri
 Reipublica Christianae arbitratur: Sed
 unum esse serenissimum ac potentissimum
 Hungariae, Bohemiaeque Regem, cujus*

346 COR: FER: III. IN REG: ROM:
capiti impositum Romano: Reg. diademā
publicam posset salutem firmare. Quis
enim non concedet sapientissime Majores
Serenitatum Celsitudinūq; vestrarum e-
gisse, dum Romani Imperij habenas jam
quintum ysdem crediderunt moderan-
das, qui oppressum Turcica tyrannide
Pannonum Regnum gubernarunt: nem-
pe exhaustas & deficientes illius Regni
Vires, quibus tamen velut propugnaculo
Imperium Romanum protegitur, non di-
vellendas esse à Germaniæ vinculo judi-
carunt, ne separata hostili obijcerentur
potentiæ, extinctæ vero Germanicis pro-
vincijs eas afferrent calamitates quas à
tot annis deploranda sustinet Hungaria.
Quanto magis idem considerandum hoc
tempore, cum Turcarum Tyrannus ab
immensa Divinæ Majestatis bonitate,
ferbente Christianorum bello, alligatis
(ut pueri ludentes solent) oculis, per va-
rios Orientis hucusque circumductus an-
gulos, occidentem tandem respicit, forsi-
tan eadem manu (ob sacra sua Christia-
norum manibus polluta) reflectente, &
unionem nostram communis hostis metu
procurante. Hunc vero à cervicibus tot Re-
gnorum depellere, & incendium in ali-
ena potius Domo extinguere, quam in
propria operiri, erit summæ gloriæ &
celebratæ

celebrata hujus augusti Collegij prudentie. Conducet absq; dubio & ad presens pacis restaurandæ propositum, si, ardentibus undiq; flammis, subtrahantur alimenta, ambitionis scintillis obnoxia. Hisce de causis Sac. Reg. Maj. Dominus meus clementissimus, serenissimo Hungaria & Bohemiaeque Regi Fratri suo amantissimo, Romanorum Regis coronam, votis suffragijsq; Serenitatũ Celsitudinumque Vestrarum, deferri summopere desiderat, enixe postulat, neque de Serenitatum Celsitudinumque Vestrarum affectu non solum erga Serenissimum predictum Regem, sed & universalem Christianarum gentium securitatem dubitat. Accedunt huic Regiæ petitionis suffragio innumera Augustissima Austriacorum, Domus merita, plurima in familias subditorum Principum collata beneficia, Sac. Casa. Maj. pro integritate & juribus Imperij Romani exantlati labores, & vel hostium vocibus predicata paterna in omnes, divinaq; duntaxat minor clementia. Succedunt propria Serenissimi Hungariae & Bohemiae Regis virtutes, quas priusne florentes an maturas Orbis viderit dubito, ita in ipso flore fructus præbuerunt copiosissimos. Hujus urbis murorum & propugnaculorum hiantes

siccatrices

cicatrices, quid aliud spirant quam in-
 victam victoris mentem, uni clementiæ
 subjectam? Nordlingana vero memoria
 victoria tum demum deficiet cum Danubi-
 Alpes repetet, & Euxini aquas in pro-
 prios referet fontes. Explicare veterani
 Ducis, quem sibi circumdederat, urbium
 Germanicarum nodum, & paucorum
 mensium spatio totum Suecicarum Victo-
 riarum iter relegere, soli Ferdinando.
 III. Fata concesserunt, cujus gloriæ sub-
 sternenda hostium trophæa tam diu con-
 servarunt. Ergo Serenissimi Principes
 vosq; legati Illustrissimi Scipionis hujus
 vestri Germanici capiti debitam lauream
 imponite, ac triennio victoriarum tertia
 corona ornate; immo in uno Ferdinando
 omnes pene Regum Principumq; familias
 ei aut consanguinitate aut affinitate jun-
 ctas, coronate. Serenissimi vero Regis
 mei, pro incolumitate Christianæ Reipu-
 blicæ in extrema excubantis statione la-
 boribus, vigilijs, vitæ ipsius periculis, hoc
 unum solamen præbete, ut eum vestris
 judicijs vestris suffragijs, in sublimi Ro-
 mani Regni throno collocatum videat,
 quem sibi Deus non solum sanguinis &
 amoris conjunctione fratrem, sed & com-
 munium pro Christianis periculorum la-
 borumq; consortem destinavit.

Efficax

Efficax oratio erat & locum habuit, *Ferd.*
 unanimique Electorum consensu li- *III.*
 bere solenniterque Ferdinandus, III. *Rom :*
 Hungariæ Bohemiæque Rex, in Ro- *Rex*
 manorum Regem electus est. *eligitur*
Anno

Interim omnia ad festivam coro- *1636.*
 nationem præparabantur, ad quam *22.*
 tota Germania, tota Europa Princi- *Decem*
 pes, Comites, nobilesque conflue-
 bant; tam Germaniæ visuri victorem
 quam coronari Romanorum Regem.

Et jam illuxerat sacratissimo Ferdi-
 nando patri successorem, invictissimo
 Ferdinando filio Imperium, multis
 Regibus lætitiâ, quibusdam livorem
 paritura dies; & cum serena esset, fa-
 vere cælum, & applaudere ipsa rerum
 natura videbatur.

Tum ille Ferdinandus, ille hosti-
 um debellator & terror, ille Magni *Coronae*
 parentis magnus filius, maximi Regis *natur.*
 summus focer, à serenissimo Septem- *30 Dec.*
 virorum collegio, sacratissimo profe-
 quente Imperatore, in Metropolita-
 nam Ecclesiam, sub aureo argenteo-
 que cælo ductus, coronam, gladium,
 pomum aureum, Romanique Regni
 sceptrum, recepto Imperij more, ine-
 nerrabili quadam solennitate fortu-
 natus accepit.

Tum

Tum à numerosissimo, qui Vastæ
Solen- Regione sufficeret, populo, illæ con-
nitates gratulatoriæ voces (quas & nos quo-
post co- tidie jugiter cum affectu repetimus)
ronasios *Vivat Ferdinandus III. Romanorum*
nem. *Rex.* Tum omnium colorum pretio-
 sissimi lacerati panni. Tum copiosum
 artificiosis fontibus, sub dio vinum
 fluxit. Tum grandis Hungaricus, vi-
 tuli, porcorum, quadrupedum, ali-
 tumque prægnans, affatus bos, in mi-
 nutissimas à populo partes scissus, &
 comestus. Tum maximus avenæ cu-
 mulus à volentibus ablatus. Et, quod
 gratissimum vulgo erat, aurei argen-
 teique nummi, per omnes regiones
 urbis, liberaliter sparsi.

Impe- Non multis diebus post, Hungariæ
ratrix Behemiæq; Regina Maria, gratissima
corona- Romanorum Regi Consors, æquali
tur. fere magnificentia & plausu, in Ro-
Anno manorum Reginam coronata fuit.
 16 37.

21 Ian. Mira autem providentia Dei, mira
Mira Cæsaris fuit. Non ipsos, post corona-
provi- tionem filij, duos menses Pater super-
dentia vixit. Quantum enim periculum fu-
Dei, isset ante pacificationem Pragensem
 obijse? cum scissum Imperium, scissi
 Electores, & in partes tracta Germa-
 nia erat? Sursum omnia & deorsum

verti, universam Europam, totumq;
 terrarum Orbem misceri, omnino
 contigisset.

Iam vero quid aliud judicemus,
 quam Austriacam adeo Deo Domum
 Cælitibusq; gratam: quam sacratissimi
 Ferdinandi. II. pietatem, clementi-
 am, reliquasq; virtutes, adeo accep-
 tabiles fuisse; ut Illi è sua familia, jam
 victrici & Septemviris universis uni-
 ta, membrum, Imperiali aquila deco-
 ratum; Huic ex utero suo filium, Ro-
 manorum, Germaniæ, Hungariæ,
 Bohemiæq; Regem, debellatis fere
 hostibus, videre permiserint, quem
 omnes mox boni Cæsarem gratula-
 rentur. Magnum mehercule donum,
 quod mirabitur quisquis inspexerit.

Cæterum sacratissimus Imperator
 Ferdinandus. II. tot bellorum moti-
 bus, tot periculis cladibusque suis su-
 perior, cujus in posteros grandior e-
 rat, mutatione toties fortunæ, fama,
 toto fore biennio, & maxime in ipsis
 Ratisponæ comitijs valetudinarius,
 tandem, omnibus Ecclesiæ Catholicæ
 Sacramentis munitus, pijsissime spiri-
 tum Viennæ exhalavit: Ætatis suæ
 Anno LIX. Imperij XVIII. omnium
 piorum desiderio post se relicto; ut

*Ferdi-
 nandus
 II. mor-
 ritur.
 Anno
 1637.
 25 Feb.*

qui

352 BELLUM FRANCICUM.

qui Catholicæ fidei fuerit propugna-
tor acerrimus, justitiæ observator se-
verus, clementia divina duntaxat mi-
nor: post Carolos, Magnum & Quin-
tum, Imperatorum maximus. Hoc
ipso felicissimus, quod Imperium Ro-
manum, quod hæreditarias omnes
suas ditiones, Ferdinandus ipse Fer-
dinando reliquerit, meritissimi Patris
omniumque Provinciarum hæredi-
tate dignissimo filio, cunctarum pa-
ternarum virtutum æmulo; qui Im-
perium, se vivente, meruerit, & filios
filiorum feliciter videre fecerit.

BELLUM FRANCICUM.

Qui & unde Franci. **F**Ranci, sive Sicambri, Germania ori-
undi, olim Franconia sedibusque
suis profecti, Bataviam prius, inde,
superato Rheno, innumerabili multi-
tudine Gallias inundaverunt, debella-
tisq; Romanis, universas occupavere.

Fiunt Christiani. Sub Clodoveo tandem Christianis-
mo imbuti.

Mites sua colla Sicambri

(ut cum Sancto Remigio loquar)

Deposuerunt.

Et sacro baptismate corpore tacti,
animâ abluti, omni paulatim virtu-
tum genere, pressam corpore gene-
rositatem,

rositatem, temperavere; adeo ut Primogeniti Ecclesiæ filij nominari mererentur, eorumque Reges sublimem Christianissimi titulum, virtutibus suis extorserint.

Itaque mox prosperitas, victoriæ, triumphis, pietatē sequebantur Sic ut tota se ad nutum Christiani dogmatis sectatorum flexisse fortuna videretur; adeoq; sub Carolo Magno, devictis Romanæ sedis hostibus Longobardis Italiam; debellatis Christianismo infensis Saracenis, Hispaniæ partem; domitis paganismo inhærentibus Alemannis, Germaniam sibi adjunxerint: immo Romanum Imperium totum in Gallias traxerint.

*Varia
Regna
subju-
gant.*

*Roman:
Imp: in
Gallias
trahūt.*

Paulatim vero Germanica illa virtus, constantia, simplicitas, fides, in Gallicos mores degeneravit, & Franci in Gallos degeneraverunt; sicut aquila detestata degeneres, cum Romanas verè Germanicasq; virtutes sectaretur, in ipsa Germania nidum strueret.

Degenerant.

*Rom:
Imp: ad
German:
trans-
fertur.*

Itaque livor & ambitio Franco-Gallos invasit, & paulatim sinistro oculo, à quibus originem traxerant, imperantes Germanos intuebantur; præsertim Fortunâ Imperium Romanum,

*Impe-
rio in
sidiano
itur.*

num, varia Europæ Indiarumq; Regna, in unam Austriacam Domum collocante. Sic ut sera pænitentia, quod tam facile aquilam à se, ad Germanos, avolare permiserint, omnino subierit; adeoque diversis temporibus, nescio quibus non retibus, Reginae volucrum insidiarentur.

Suspecta eorum fœdera,
 Hoc sub Francisco. I. alijsque Regibus, & jam vel maxime, debellatis Huguenottis hæreticis, sub Christianissimo Rege suo Ludovico XIII. Et primo quidem suspectis fœderibus, per Hæreticorum aliorumq; Regum latera.

Ambsitio.
 Ut autem ad apertum paulatim bellum via fieret, tituli quærebantur. Vulgatis itaque libris, Germaniam, Italiam, Hispaniam, Pannoniam, quia olim sub Carolo Magno habuerant, ut sua repetebant. Hoc autem longe petitum erat, & totam fere Europam vendicare, totam confundere; non parum indignante Cæsare & Hispano Rege.

Trevir: Elect: in tutela re-
 Inde, urgente Germaniam Gustavo Adolpho, cui fœdere juncti erant, Electorem Trevirenses, per Galliam Archicancellarium, Provinciam, ne debellaretur, imo ut debellaretur, traden-

tradentem, in suam tutelam recepere, ciptunt
 & munitissimam toto Orbe Ernberti Anno
 Petram suæ gentis præsidio firmave- 1633.
 runt. 5 Junij.

Carolus Lotharingæ Ducem, sæ- Lothar-
 pius Imperio & Imperatori subveni- ringiæ
 re nitentem, omnino debellarunt, to- Ducem
 tam Lotharingiam Franciæ Regno debel-
 conjungentes. Sed hic ratione Bar- lant.
 rensis Ducatus nonnihil illorum Re-
 gi obligatus ferebatur: certe ab armis
 adhuc temperatum est.

Donec tandem Sveci, gravissimo
 ad Nordlingam accepto vulnere, si Imperij
 in Imperio stare volebant, aliorum provincia
 subsidio indigerent. Tum Franci, rup- cias
 ta omnium Austriaca Domo socie- vendi-
 tate, Bernardum Saxo Vinariæ Du- cant.
 cem, à prælio profugum, sibi legave-
 runt, & omnia in Palatinatu, Mogun-
 tiæ Electoratu, & ad Rhenum loca,
 Svecico præsidio firmata, auri milli-
 ones stipulati, sibi vendicavere.

Sumpta ergo necessario ab Austri- Arma
 aca Domo in Francos arma, Saxone utrinq;
 etiam pro Imperio, constituta cum expedi-
 Cæsare pace, in ultionem indignante. untur,
 Itaque mox in omni parte arma, & in
 Germania, & in Belgio, & in Hispania,
 & in Italia; in qua Sabaudia &
 Parmæ

Parmæ Duces suarum partium fecere, & expedire iterū, quæ ægre posita nuper erant, arma incitaverunt. Et quamvis in Germania quoque Batavos, & Landgravium Hassiæ, & Svecos pro se haberent, tamen omnia statim Mandrabuli more succedebant.

Udenhemium à Casar. Inter. Anno 1635. 24 Ian.

F. Trevirensis quidem Elector, qui primus in Imperio Gallicus fuerat, ita ad gubernante fortuna, primus pœnas dedit. Udenhemium, seu Philipsburgum, in eius ditione, à Svecis nuper fama fractum & occupatum, Galli sedem belli elegerant: hinc tantum annonæ hic quantum laxæ satis regioni sufficeret. Hoc Galli, loci fiducia, negligentius custodiebant. Animadvertit Gaspar Bambergius, sub Cæsarianis nuper ejus loci præfectus, & fidelissimos sibi milites, rusticorum instar vestiens, ligna & annonam in urbem comportare jussit. Faciunt illi hoc caute ut erat imperatum. Sic triginta ingressis, ex improviso, noctu, concretas glacie fossas vallumq; superans, vigiles trucidavit. Tum illi urbe clausi milites, malleis securibusq; portas aperientes, centum levioris armaturæ equites introduxerunt. Hos reliquæ mox copiæ

sequer-

sequebantur: Tum in præsiarios ir-
ruentes, Gallos mille quingentos ju-
gulaverunt, & munitissimum illum,
sine sanguine, locum recuperarunt.

Non facile dictu est quæ ibi belli-
carum rerum copia, quæ annonæ fu-
erit. Centum viginti octo machinæ
grandes, quadraginta millia nitrato
pulverè plena vasa, vigesies centena
coronatorum millia in stipendia mili-
tum destinata, tercentena frugû ple-
na saccorum millia, duodecim millia
modiorû salis, centum millia modio-
rum tritici, & farinæ totidem, unico
in oppido Austriacis cesserunt: nec
parum, hoc damno, Francica ener-
vata militia est.

*Quarta
tum in
illis pes
cunas
rum &
provis
sionis]*

Perculit repentino malo Treviren-
sem Electorem fortuna, mox tran-
stulit. Generosus Embdanus Comes,
Luntzenburgici Ducatus Guberna-
tor, ut Gallos Treviris annona labo-
rare, & navigia frumento plena ex-
spectare didicit, audendum aliquid
ratus, naves armatis millibus plenas,
alboque velo tectas, prona Mosella
ad urbem navigare fecit. Trevirenses,
annonarias suas rates esse putantes,
ad urbem appellere permiserunt.

*Embda
danicos
militis.
Stratag.
gemis]*

Mox erumpentes milites, portis
ferro

Trevi-
ros &
Electo-
re Tre-
virens-
sem ca-
pit. 26
Mart.

ferro referatis, in urbem Gallosque
ruunt, obvios trucidant, aliaque porta
duo millia equitum recipiunt. Electo-
rem in suo Palatio, nihil tale suspi-
cantem, aggrediuntur, & aliquam
diu custoditum, Bruxellas, inde Gan-
davum, captivum abduxerunt; tali
tamen honore, ut, si præsidium exci-
pias, nihil de statu imminutum vide-
retur. Hoc sic, imperante Serenissi-
mo Ferdinando Cardinale & Hispania-
rum Infante, liberaliter fiebat.

Hic jam, Superis faventibus, per-
tot maris terræque spatia, pericula,
difficultates: per Italiam amicam &
faventem cum honore, per Germa-
niam inimicam & rebellem cum vi-
ctoria, in Belgium, quasi suum, cum
triumpho venerat, fidis fratri suo
Provincijs futurus caput.

Et jam sub maximi optimiq; Prin-
cipis Majestate: sub æquissimi fortis-
simique Gubernatoris & militis tu-
tela veluti scuto: sub prudentissimæ,
cum gravitate & facilitate quadam,
moderationis umbra, populi jugiter
requiescebant.

Non tulit insolitam hanc in Bel-
gicas Provincias optimumque Prin-
cipem Fortuna Superum indulgentiã,
jam

jam olim integerrimos quosque consueta laceffere. Itaque & à meridie Chastillonius & Bresæus, & à septentrione Auraicus Batavique magnis viribus, veterano milite, numerosis exercitibus, summoque apparatu veniebant.

Et initia statim hostibus prosperiora fuerunt. A Francis siquidem (qui ^{Franci} ad ^{Namurcensē} ^{Hispanos} ^{nos} ^{cadunt.} ^{20.} ^{Mayj.} sub Principe Thoma, serenissimi Sauraudia Ducis fratre, tanquam obex objectus erat) disruptus dissipatusque est Hispanicarum copiarum nucleus; cum prope Namucum, duobus millibus trucidatis, Feriæ Dux, Alfonsus Ladronius, & Marchio Sfondrato, Tribuni, cū quinquaginta sex militaribus signis, tormentis septendecim, magnoque bellico apparatu, in captivitatem raperentur. Qui tamen, non multo post, Trajecti ad Mosam, stragemate carcerem evaserunt.

Inde conjuncti duo magni exercitus, uno animo, uno consilio, unoque impetu, ambitione jam dudum devoratas, introiere Provincias. Cessit numerositati hostium, ferociæ, & adversantis fortunæ jaculis Ferdinandus, relictisque primis castris, sub ipsis Lovaniensibus portis, secundis ^{Cū Batavis in Brabantiam movens} confedit,

360 BELLUM FRANCICUM.
confedit, tandemque (traductis alte-
ram in partem urbis exercitu) tertijs
sefe communivit.

Interim hostes in unas Thenasto-
tis viribus ferebantur, & Hæ quidem
Fransi (licet pacisci volentes) plus quam
& Bas- Saguntina rabie delectæ sunt, tam fœ-
savi da clade, ut miles, arma, furor, cru-
Thenas delitas, libido, sacrilegia, & in uno
expug- compendio universa flagitia, in exiti-
nant. um unius infelicis oppidi, conspiraf-
9 Lunij. se videantur. Adeoque de Thenis ve-
rissima sunt, quæ de Cremona Tacitus.
Eorum Sexaginta armatorum millia irrupe-
arted. li. re, calorum Lixarumq; amplior nu-
ras & merus, & in libidinem ac sævitiam
savitia. corruptior. Non dignitas, non ætas
protegebat, quo minus supra cædi-
bus, cædes stupris miscerentur. Gran-
dævos, senes, exacta ætate fœminas,
viles ad prædam, in ludibrium trahe-
bant. Ubi adulta virgo, aut quis for-
ma conspicuus incidisset, vi manibus-
que rapientium divulsus, ipsos po-
stremo direptores in mutuam per-
niciem agebat. Dum pecuniam, vel
gravia auro templorum dona, sibi
quisque trahunt, majore aliorum vi
truncabantur. Quidam obvia asper-
nati, verberibus tormentisque Do-
minorum

minorum, abdita scrutari, defossa e-
ruere. Faces in manibus: quas, ubi
prædam egerant, in vacuas domos,
& inania templa, per lasciviam jacu-
labantur. Utque exercitu vario, lin-
guis, moribus, cui & Angli, Scoti, Ba-
tavi, Galli, alijque interessent, diver-
sæ cupidines, & aliud cuique fas, nec
quicquam illicitum. Et hunc quidem
exitum Thenæ habuerunt.

Progrediuntur deinde *Luxuria* Omnia
vastat.
enervati (nihil enim ultra value-
re) sceleribusque suis jam debellati
exercitus, ubique insolentiæ & bar-
bariei suæ relinquentes vestigia. Et
jam omen erat non fore ipsorum.
Provincias, quas non ut suas, sed tan-
quam perpetuo mansuras hostiles,
tam misere devastarent.

At quatuor pontibus unita Dilia,
in ulteriorem ripam, vix sentiente Lova-
niis obsi-
denti.
Cardinale jam evaserant. Relicto
itaque Lovanij sufficienti præsidio,
Vilyordiam inter & Bruxellas, quar-
tis castris concessit. Relictum Lova-
nium, sicut Thenæ, hostibus videba-
tur: placuit ergo hoc invadere ne
quid hostile à tergo relinqueretur.

Hic paulum circumacta fortuna
est: undecim enim diebus incassum Fame
& ferri
obsidione

premissur. obsidione consumptis, & fame, & recentibus (quæ sub Picolominio & Isolanio ex Germania ad Principem Cardinalem descenderant) Cæsarianorum subsidijs premebantur.

Lovanium def. runt. 4. Julij. Igitur & Auraicus Fredericus Henricus, & Chastillonius, & Bresæus (quibus paulo ante nulli, nisi cælo venturi, hostes noxij fore videbatur) silentio noctis convasatis omnibus, relicta urbe, ultra Diliam festinatis agminibus retrocedebant. Et Ferdinandus Cardinalis Infans, ad victoriam exurgens, ipsos hostes, quasi pecora ex alienis pascuis, ultra Mosam abigebat.

Fortalitium Schenkianum intercipitur. 28. Julij. Nec stetit hic fortunæ diversitas, sentire damna Batavi debebant quæ Brabantis intulerant. Itaque fortalitium Schenkianum, inexpugnabilis fere munitio (nihil tale mutuentibus hostibus) quasi momento intercepta est, & statim in Bataviam, Cliviam, Geldriam (pro dolor) vis omnis deflexit, & Bataviam suam depopulantes Batavi, & fortalitium statim iterum obsidentes, exitium ipsi suum facti sunt.

Gallorū exercitus Ille vero, quadraginta millium prius, Gallorum exercitus, varia fortuna consumptus, & mora tandem dissolu-

dissolutus, omnino evanuit; ut è tan- confue-
mitur.
tis copijs vix quatuor millia in Fran-
ciam remigrarint. O quantam re-
rum volubilitatem! Sed hæc fortunæ
constantia est constantiam nullam
pati.

Et hæc quidem erat rerum in Bel- Spiram
&
Wormatiam
Cæsariani oc-
cupant.
gio facies: nec minus favorabilis, in
superiori Germania, Austriacæ Do-
mii, fortuna fuit. Spiram & Worma-
tiam Cæsarianis peperit, & cum
Cardinale Valettio Bernardum Saxo-
Vinariensem, ad Rhenum, ignobili
fugæ subjecit.

Urgentibus enim eos Cæsarianis, Vinaria
ensis &
Valetti
us ex
Gero
mania
fugisset.
Mens:
Sept:
deserto Gustaviburgo, Moguntia us-
que Mediomatrices, inter prælium
semper & fugam tumultuantes, re-
cesserunt; tanto pavore correpti, ut
duo millia curruum, triginta tor-
menta bellica, variamq; belli suppel-
lectilem, in itinere Cæsarianis reli-
querint, & ter mille suorum deside-
ratis, tanta viarum spatia Svecico
Francicoq; sanguine purpurarint.

Frankenthalium victoriam seque- Frane-
kenthali-
um
Cæsa:
deditur
Moguntia
batur, & post aliquanti temporis ob-
sidionem, Philippo Mansfeldio Co-
miti, Cæsario Generali, deditionem
fecit. Frankenthalium Moguntiam

iii. 25. excipiebat, quæ cum Bingio & E-
Decem. hrenfelsia, una eademq; die ad Ele-
 ctoris sui Anselmi Casimiri obsequi-
 um redijt.

Et jam Cæsariani, ijs in partibus,
 multo majora in Gallos moliebantur;
 indubie etiam ausuri nisi fames
 ferro infestior, non nihil alio migra-
 re docuisset.

*Fames
in Ger-
mania.* Hæc profecto, hoc tempore, præ-
 fertim circa Rhenum, tâta fuit, quan-
 tam ullo seculo, in aliquo regno un-
 quam fuisse, nemo legerit. Worma-
 tiæ, Spiræ, Vicinisq; illarum urbi-
 um Locis, non unum cadaver effos-
 sum & comestum, non unus homo
 occisus ut comederetur. Adeoque
 necessarium fuit, ad singula cæmite-
 ra vigiles excubare, qui ægre cada-
 veribus imminentes submovebant.

*Magna
mortalitas.* Adde illam mortalitatem, illam
 tota Germania Belgioq; pestiferam
 contagionem, totas simul Provincias
 singulasq; urbes populantem. Lug-
 duni Batavorum quadraginta millia,
 Roterodami viginti quinq; millia,
 Amsterodami triginta, & (quis cre-
 dat!) Embricæ octodecim, & No-
 viomagi viginti millia sustulit; to-
 taq; Germania Myriadas hominum
 letho dedit. Sic *Bella*

*Bella gerunt homines, nec minus atra
DEus*

Verum enim vero hisce non nihil Divina clementia mitigatis, & contagiosa vi frigoris adustione necata, nova, cum novo anno, & primo vere, in Batavis & Brabantia belli moles.

Hollandi enim hybernis ad fortalium Schenkianum exactis, tædiomoræ prima Martij, in alteram Rhæni ripam, cum exitio Hispanorum emerferant. Mox enim, munitionibus expugnatis, trajectum, aditum, & effugium omne impediverunt: & tandem in ipso fortalio Regio eo angustiarum redegerunt, ut conditionis leges stipularentur. Ita illud inexpugnabile quodammodo munimentum, ab Hispanis, paulo ante, parvo suo commodo expugnatum, nunc à Batavis ineffabili sumptu recuperatum, ad veteres Dominos ad Hollandos redijt.

*Hollan
di for
talium
Schen
kianum
recupe
rant.
Annus
1636.
30. Apr*

Ferdinandus autem Cardinalis Infans, facto in Picardiam impetu, terrarum suarum, superioris anni, cades, in Francia vindicabat. Quin & oppidis & munimentis imminens, Chapelleum mille quadringentis

*Cardis
nalis
In/ans
in Pic
cardia
am.*

militibus præsumens, armata manu, Chastelettam vero conditionibus æquis sub jugum misit, & subinde excursionibus late terrorem dabat.

Conda-
us Do-
lam ob-
fidet. Has clades Christianissimus Rex vindicare constituens, Condæum Principem in liberum Burgundiæ Comitatum, magno exercitu immisit, & Dolam urbem, & in illa Metropoli ut universam Burgundiam subjugaret, imperavit. Voluntas Condæi aderat, & non uno modo infestus Dolam urgebat. Et tanta erat capiundæ urbis fiducia, ut Lugdunensis Galliæ Domicellas nobiles ad vicinos montes invitaret, ut nobilissimæ urbis excidio, scilicet, recrearentur.

Deser-
vit &
fugit.
13. Jul. Displicuit fortunæ præsumptio, & Carolo Lotharingiæ Duce in subsidium movente, tantum Gallico exercitui terrorem immisit, ut annonæ, sarcinarum, tormentorum, gloriæ, nominisq; obliti, sine ordine fugerent. Sed Carolus Lotharingus, cum Austriacis à tergo infestus, plurimos jugulavit, & in hostilia castra victor reversus, cum exercitu spolia legit, magnasq; & ingentes rei tormentariæ machinas (quarum aliquæ quadra-

quadraginta quinque; pondo ferri jacularentur) abduxit. Condæus autem dissipatas copias recolligens, è viginti quinque millium exercitu, non nisi novem millia armilustrio comperit.

Interim Cardinalis Infans in Picardia quoque non feriabatur. Parte enim exercitus, sub Johanne de Weerdio, Gallos à fronte distinebat, De Weerdio us Gallos caedit. 4. Aug. alia parte, sub Thoma Sabaudia Principis Corbiam obsidebat. Et de Weerdio quidem quatuor desultoriorum equitum millibus, Sueffionensem Comitum & Bresæum, agglomeratis passibus terrarum quædam spatia emensus, ad Hionem derepente invasit, & millibus aliquot in fugam actis, quingentis deletis, sexcentis captis, octo militaria signa, & opima spolia, ad Cardinalem Principem & Picolominium in castra retulit.

Inde iterum in hostes, & tam inopinatus tamque feliciter, ut latissime Vsq; paucissimos excurret. omnia populatus, oculos trepidæ Parisiorum urbis, pulvere fumoque impleret, & cum gloria magnaque præda in castra tamen salvus, nemine è suis amisso, victor reverteretur.

Nec minus feliciter ad Corbiam

Sabaudia Prin- ceps Corbi- am ex- pugnat.
14 Aug. Sabaudia Princeps. Hoc oppidum enim crebro tormentorum vomitu fœdatum, & tribus diversis in locis parte manium humiliata, insuper & cuniculis actis, tandem ad viliora compulit, & legio integra, quæ præsidio erat, indulgentia Ducis, ad suos abiit.

Rex Gallie in Picardiam movet.
A De Werdio damnatur
14 Oct. Hisce cladibus, alijs super alias, Christianissimo Ludovico Regi nuntiatis, non diu cunctatus, expeditiones amplius non mandavit, sed ipse sumpsit, & cum Cardinale Richelio, Marefcallo Forcio, & quinquaginta quinque millibus in Picardiam movit, experturus an non ipse vagantem latissime per Gallias hostem è cervicibus earum submovere posset. Sed primo initio parum feliciter; cum Deweerdus, tribus selectissimorum equitum millibus, de more suo, multa terrarum spatia emensus, ad Ambianum, stationem unam obrueret, & tribus millibus trucidatis, quinque integras legiones dissiparet, octodecim vexilla raperet, mille ducentos equos abduceret, & salvus ad Atrebatum in castra rediret.

Corbi- am ob- fidet. Nihilominus Christianissimus Rex, incredibili multitudine Picardiam suam

suam inundans, paulatim sua recuperabat, & tandem Corbiam, velut aditum opportuniorem, obsidione clausit.

Interim in Alsatia Ferdinandus III. exercitui adfuit, & tam gregarios Ferdin. III. milites, quam Tribunos & Centuriones, mira quadam eloquentia, ad exercitum in Galliam ire jubet. expeditionem Gallicam animavit, & Gallassio obedire jussit: exercituiq; valedicto, Ratisponam ad comitia proficiscens, in Galliam Gallassium movere imperavit. Hic cunctari non Gall. f. sus in Galliam & in hyberna. ausus, per Burgundiam, triginta milia in Franciam infudit, tam misere illam populatus, ut, nisi pertinax fuisset, moti temere belli pœnitentia subire potuisset. Gallassius autem, ob continuas pluvias, & inundationes aquarum non diu in illa moratus, munitissimis locis præsidia disposuit, & retro in Germaniam & hyberna concessit.

Itaq; in Picardiam & ad Corbiam revertamur. Ad hanc enim Christianissimus Rex, varia inter molimina Rex Gallia Corbiæ recuperat. 14 Nov. & insultus hostium, constantissime perseveravit. Immo ad extremum, frustra Barone de Weerdio molidina ferrea stratagematibus introdu-

cente, & præfidiarijs varijs eruptionibus millia conficientibus, ad obsequium suum reduxit.

*Partes
in hys
berna
secedunt* Et jam majora in invicem moliebantur, nisi anni senium cana Hyems quo ambulat scipione, frigore, pluvijs, nive, grandine, glacie, omniq; bellico suo apparatu pertinaces percussisset, & sub tecta pepulisset. Sic Christianissimus Ludovicus Rex Lutetiam Parisiorum: Cardinalis Infans Bruxellas: Picolominius in superiorem Germaniam: Johannes De Werdius in Ubios, moverunt.

*De
Weccer
diis
Ernbers
as pe-
stram
urgt.* Et hic quidem famosam toto orbe Ernberti Petram, secundo jam anno obsessam, & centenos equos, urgente fame, devorantem, arctius obsidione clausit, erumpendi facultatem sustulit, equos abducere non permisit; adeoq; ad nefandos paulatim cibos esurientes compulit.

*Huic
subsidi-
um pra-
paratur.* Itaq; tota Germania munitissimo castro in Belgio subsidia præparabantur. Batavi consilium & currus, Galli aurum & sumptus, Hassi milites & turmas expeditioni impendebant. Ita Wesaliâ quinquaginta curribus & carris, undecim equitum turmis, sexcentis sclopetarijs, Bata-

vi, Haffi, Franci, simul in Imperium ascendebant.

Sed qualis erat Generalis De Weer- ^{De}
 dius, ad nuntiū rei, felicissimæ te- ^{Weer-}
 meritis! Hic adulta jam nocte, non ^{dus in}
 nisi octoginta equitibus comitatus, ^{subsidio}
 per intactas in id tempus vias & ni- ^{um,}
 ves, Coloniā Agrippinā ad copias su-
 as festinabat.

Et tanta illi erat cædendi hostis fi- ^{Hujus}
 ducia, ut subabitum suum Coloniæ, ^{fiducia,}
 audaciam se Batavorum & hostium
 castigaturum palam diceret. Ut pri-
 mum autem copijs se suis junxit,
 Rhenum traduxit.

Et jam eo hostes pervenerant, ut
 sibi invicem, de felicis expeditionis ^{Fiducia}
 eventu, congratularentur; parum ^{hostis.}
 memores istius, *ne triumphum ante*
victoriam. Aliter enim fortunæ vi-
 sum, opima spolia in Cæsarianos
 transferre volenti; quæ ipsa Austria-
 cis animos faciebant. Itaq; superva-
 caneum generoso De Werdio loqui
 videbatur, cum præda loqueretur.
 Primo impetu obvias sex equitum
 turmas retro pepulit, inde ad currus
 festinavit.

Sed major erat, quam sperabatur,
 difficultas, cum hostes suis se curri-
 bus

bus munivissent, & toto tuti pectore, in Cæsarianos, corpore toto obnoxios, jacularentur.

De Weers dis subsidiarios cadit Anno 1637. 30 Ian. Verumtamen hæc moram quidem non desperationem pariebant. Tandem enim patefacta ferro via, ex omni latere Cæsariani irrumpunt, & videntibus omnia præsidarijs Ernberti Peträ, centenis aliquot trucidatis, currus omnes, electuarijs, commeatu, vestibusq; onustos, in castra abduxere.

Ernberti petra deditur 16 Jun. Et jam à præsidarijs, post nonnullos adhuc menses in obsidione peractos, omnibus consumptis, canes, feles, mures, glires, & abhorrentia ab humano stomacho animalia devorabantur. Et patuit atram famem duro ferro sæviorem fortioremq; esse; cum toto orbe famosa illa Ernberti petra, ferro omniq; violentia inexpugnabilis, penuriæ cesserit, & præsidarij, æquas deditiois leges pacti, post biennij obsidionem, munitissimum locum generosissimo Baroni De Werdio consignarint.

Quam utilis illa deditio. Non facile scriptu est quam felix illa deditio universam Germaniam recrearit, cum nobilissimum Imperij fluvium Rhenum, insuper & Mosellam
lam

lam navigabilem faceret; adeoque Germaniam iterum Belgio, merciorum societate, conjungeret. Quæ omnia Ernberti illa petra male diviserat.

Cæterum, ut in Belgium revertamur, Hollandi fortalitis Schenkiano, *Galli*
& Galli plerisque oppidis in Picardia *G rmas*
recuperatis, toto jam animo de uni- *niã . . . sq.*
verso Belgio, & Germania usque ad *ad Rh*
Rhenum subjuganda deliberaverunt. *niã anno*
biunt,

Quem in finem Burgundiam versus Bernardus Saxo Vinariensis, in Arthesiam & Hannoniam Cardinalis Valettius, in Lutzenburgensem Ducatum Chastilionæus, & Fridericus Henricus, Princeps Aularicus in Brabantiam moverunt; & omnes quidem hoc anno, quod mirere, feliciter,

Bernardus enim Saxo Vinariensis, non uno oppido expugnato, paulatim *Vinariensis in*
in Burgundiæ viscera proficiebat. *Burgundiam,*
Quod cum Carolus Lotharingiæ Dux impedire niteretur, quinque equitum legiones, ad intercludendum aditum præmisit, quas ipse cum exercitu reliquo sequebatur. Sed jam Austriacos Vinariensis prævenerat, & quinque illas, rei nescias, legiones aggressus, omnino delevit.

Cum

Lothar-
ringum
cædit.
24 Jun. Cum Lotharingus ergo cum exercitus corpore sequeretur, & in hunc Vinariensis invecus fugere compulit, & octingentis trucidatis, Vefanzionem usq; insecutus, plerasque copias dissipavit, sedecim equitum vexilla rapuit, & in testimoniũ suæ virtutis Christianissimo Regi transmisit.

Rhenũ
trans-
mittit.
27 Jun. Hæc victoria Germaniam iterum & Imperium Gallis aperuit. Siquidem Vinariensis, ad Rhenaviam navigijs tribus inventis, transmissis celeriter legionibus, propugnaculis statim utramque ripam firmavit, & ponte Rhenum subjugavit; adeoque in Imperium revertebatur bellum.

De
Weer-
cio dā-
num
patitur.
3. Aug. Verum enim vero non uno Germaniæ commodo Ernberti petra jugum acceperat: quippe Generalis Deweerdius, expeditis iterum legionibus, in Imperium ascendebat. Quem venire suo statim periculo Galli senserunt. Cum quinque duntaxat legionibus, universas Vinariensis copias aggressus, universas cum suo Duce in fugam vertit, & militaribus quibusdam signis potitus, mille equos abduxit.

Adeo graviter Vinariensis hoc damnum tulit, ut ad Baronem Deweerdium mitteret, qui expostula-

ret.

ret : quur ita ferociter ageret, non minus vere se Germanum esse, nec in Patriam iter sibi praecludendum. Quid de Weerdus? Amico se nulli Patriam invidere: sed Imperij Germaniaeque desertorem, ipsius Patriae suae hostem, pro viribus suis, Germania, Imperij, Patriaeque commodo arcere, respondit.

Interim dum illi ad Rhenum verbis tumultuantur & ferro, Cardinalis Valettus Landresium in Hannonia, Chastillionæus in Lutzenburgensi Ducatu Damvillerium, & Auræius Fredericus Henricus Bredam oppugnabant, & uno eodemque tempore tribus magni momenti urbibus imminebant.

Ländresium, Damvillens, Bredam oppugnatur.

Et Landresium quidem, defensionis spatio munitionis famam nullatenuis adæquavit: post paululum enim, inaudita quadam violentia fractum, jugum admisit.

Ländresium deditur 27 Julii.

Damvillerium & Breda acrius & alacrius restitere, à Cardinale principe subsidium non desperantes. Sed Ferdinandus Infans, tot irruptionibus distractus, divisisque ab invicem copijs, omnibus resistens, singulis par non erat.

Damvillerium & Breda acriter resistunt.

Itaque ut alio quodam modo aut
in

Cardi- in diversum traheret hostem, aut se
nalis vindicaret, ad Mosam traductis legio-
Venlo- nibus, ipse Ruremondam, sub Mar-
nã ex- chione Leedio Venlonam obsidione
pugnat. urgebat. Et hæc quidem ardentissimi
23 Aug. Marchionis ferociæ impar, vix ipsos
tres dies obsessa, vi bellica fracta est,
& præfidiarij, vitam fortunasq; pacti,
dissecerunt.

Et Ru- Venlonam Ruremonda sequeba-
re mon- tur. At multo majori Batavorum
dam. damno; cum ultra quinquaginta tor-
3. Sept. menta bellica, frumenti nitratique
pulveris modiorum millia, una in
urbe traderentur.

Breda Interim à tergo Breda ad extrema
deditur devenerat, & magis ferro quam fame
10. humiliata deditiois leges stipulaba-
Octob. tur; non inulta tamen, cum nongen-
tos facile militis eruptionibus truci-
dasset, & inter illos Gallicum illum
Herculem Charnassæum, confœde-
rationibus invisis detestabile caput,
quod quotidie novos Austriacæ Do-
mum novosque hostes volvebat.

Dam- Breda Bamvillerium excipiebat,
villeris & hoc enim Galli, omni robore ma-
um de- chinationibusq; Martis, suo stare ar-
ditur. bitrio coegere. Hac opportunitate lo-
27. ci porro iter ad Rhenum & in Germa-
Octob. niam

niam moliebantur : sed non aderat illis Vinariensis felicitas, cum omni eorum impetus, aditu retunderetur. Cesserunt itaque, & victores licet, non aliter ac si succubuissent, in Gallias se suas recepere.

Bernardus autem Dux Saxo Vinariensis, in Germania iterum fixo pede, non uno modo progredi laborabat. Sed omnia frustra; cum cuncta ejus molimina Baro De Weerdus, pauculis legionibus suis everteret. Adeo ut Ducem paulatim ipsum desperatio ulterioris successus subiret; & varijs excitatis fortalitijs, traducto rursus exercitu, in Burgundiam iterum Galliasq; regrederetur.

Vinariensis in Burgundiam regreditur.

Itaque Ganeralis De Weerdus, imminente Hyemis asperitate, in hyberna festinans, Imperium & Germaniam Gallica prius lue sanare constituit. Adeoque primo impetu felicitate quadam infortunatus, Gallis munitionibus tribus ejectis, quadringentis trucidatis, & grandibus machinis lacerato ponte, ad firminus quoddam fortalitium sauciatur; sed honestissimo vulnere in ipsa facie, ita ut sclopeti globulus, ad auriculam hærens, carne & cute tegeretur.

Genea res: as De Weerdus.

G hos
unde
cim for
talitjs
eijcet. 1.
& 2.
Nov.

Sed vulnere corporis animi generalitas accendebatur: sic ut cruda adhuc cicatrice & honesta formosus, in ultionem excandesceret. Nec uno quidem modo, sed partitis in utramque Rheni ripam copiis, uno impetumunitiones omnes aggressus, non antequievit, quam omnes occupasset. Adeoque, duorum dierum spatio, propugnacula minora novem, grandia fortalitia duo, continuis assultibus expugnavit, ultra mille Gallos jugulavit, ultra mille captivos abduxit, viginti quatuor tormenta sui juris fecit, toto Rheno hostes pepulit, Gallicumq; pontem, cum bellico apparatu omni, vendicavit. Sic inimicos ultus in hyberna concessit.

Erant ergo, hoc anno, in Belgio *Vinari-* Galli & Batavi quidem victores, & *ensis* Bernardus Saxo vinariensis etiam *verum* non infelix, sed, post abitum ejus, *ad Rhe-* Galli, quos præsidio liquerat, Rheno *num.* debellati. Itaque cum Generosus *Lau-* Princeps, à sua etiam parte, veram *fenbur-* vellet & sine exceptione victoriam, *gum oc-* in ipsis adhuc pruinis, & adulto frigo- *eupat.* re, vindicias, & de novo Rheni tran- *Anno* situm anhelabat. Quem cum ea, qua *1638.* prius venerat, parte desperaret, flexo *30 Jan.* post

post Basileam agmine, Laufenburgo incubuit, & quia inopinatus venerat, citra militis unius jacturam, oppidum, pontem, transitum, Rhenumque denuo subjugavit.

Ut autem porro tutior esset, etiam Reinfeldiæ oppido & munimento *Reinfeldiam obsides.* imminebat, ne à parte Rauracorum aliquid in posterum nisi Gallicum numeraretur. Ergo De Weerdus, Savellius, Enckenfordius, & Sperreuterus, Generales quatuor, in subsidium coaluere. Nec tamen Saxoviniensis prælium detrectavit. Ut ergo ad Buquennum acies concurrere, *Quatuor Generales in Vinariensi* ala læva Vinariensium, Cæsarianorum ala dextera, gradum retro dederunt; Cæsorum fere numerum æquante fortuna.

Sed longe alia erat peditatus facies. *Ad Buquennum capitur.* Quippe Cæsarianorum cohortes, binis equitum cataphractorum manipulis stipatæ, peditatum Vinariensem, equitatu vacuum, incurrentes, eundem magna ex parte dissiparunt, cæsisque quos adversa fortuna destinabat, tormenta duo bellica obtinuerunt.

Itaque Vinariensis, ut cladem, *Iterum in Cæ-* quam segregatis copijs hauserat, uni-
tis

*fer a-
nos due
cit.*

tis viribus refarciret, Reinfeldiæ ob-
fidionem in totum solvit, & legio-
num numero, & re tormentaria vali-
dus, denuo ad Buquemum movit.
Quod quidem Cæsarij Generales fo-
re non putaverunt, cum Vinariensem
de fuga potius, quam restaurando
prælio, cogitare ominarentur.

*Cæsari-
ani acie
em stru-
unt.*

Ut autem arma iterum expedien-
tem adverterunt, loco opportuno,
prope Reinfeldiam, in adversum a-
ciem direxere. Partem peditatus syl-
va, partem fossa, aciei frontem jugi-
ter sinuante, occuluerunt. Reliquum,
post fossam, iusto ordine, à lateribus,
& à tergo equites firmavere.

*Cadū-
tur. 3.
Martyj.*

Ut ad mutuum conspectum acies
accessere, Vinarienses, propius singu-
lis vicibus, ter in adversos grandibus
machinis detonuerunt. Inde fossa u-
no impetu nec infelici temeritate su-
perata, legionibus incubuerunt. Tum
vel maxime patuit equestrium viri-
um id proprium esse, cito parare vi-
ctoriam, cito cedere. Quamprimum
enim Vinarienses fossam superave-
runt, nudum peditem, turpi fuga,
Cæsariani equites deseruere. Mox er-
go turbati ordines, abjecta arma, &
cohortes cæsæ. **Nec restitui quive-**

res

re, impediēte sylva, cum tum vel maxime Vinarienses incumberent, consecrandi festinatione victores.

Baro De Weerdus Generalis, ut acerrimus pugnando fuerat, fugæ ultimus, cum Wahliana legione, ad lævam sylvæ substitit: sed tandem, universa legione intercepta, totisque viribus pugnando exantlatus, cum Enckenfordio, Sperreutero, Savelio (qui tamen paulo post, fuga captivitatem evasit) vivus in manus hostium venit, & in Galliam, quam non una clade affixerat, abductus, herculeo vultu victoribus etiam honores extorsit.

Cæterum inter occisos, à parte Svecorum, Johannes Philippus Comes Rhenanus: à parte Cæsarianorum, Waloes Tribunus, cum Stubenvoltio, Garthusio, & Egero Subchliarchis, & gregarijs non amplius Septingentis, numerati sunt. Mille autem & octingenti equites, mille ducenti equites capti sunt. Triginta octo signa equestria, duodeviginti vexilla pedestria ablata sunt, & tandem Reinfeldia, post aliquot septimanarum moram, præmium victoriæ fuit.

Iam itaque Galli Rheni transitu, &

muni.

De Weerdus, cum alijs Generalibus captus.
Occisos eorum & captivorum numerus.
Reinfeldia Vinariensi dicitur.
25. Martij

Et Fri-
burgum
12Apr. munimento, insuper & recentī vī-
ctoria animosiores, multo alacrius
Belgio & Germaniæ usque ad Rhe-
num incubuerunt. Et in Germania
quidem, sub Vinariensi, Friburgum
non ignobile Briscaviæ oppidum,
universis viribus aggressi, deditio-
Brisaco
immis-
nat. nis legibus occupaverunt. Tum vero in
Brisacum, quod hucusque inter bel-
lorum continuos æstus, ob despera-
tionem eventus, inoffensum perse-
veraverat, oculos coniecerunt.

Topo-
graphia
Brisai. Est autem Brisacum colli eminentio-
ri superstructa civitas, quæ ex una
parte, qua Alsatiam spectat, Rheno,
per Insulam duplicato, alluitur; ne-
que hac accessus nisi per duos pontes
Rheno injectos, & propugnaculis in
ingressu firmatos, patet. Arx vetus,
prærupto monti imposita, turri,
quam habet altissimam, quascunque
hostium adreptationes detegit, ac si
vel incuria, vel fato hostis immineat,
tormentorū multitudīne, ascensus
difficultate, & ipso præcipitio suo,
conatus ejus facile retundit. Forta-
litum insuper novum, quod meridi-
em versus colli superstructum est,
securitatem urbi terra mariq; præbet;
utpote quod & flumini Rheno, &
planitie,

planities, quæ in Briscaviam late extenditur, undique dominatur. Ipsa civitas autem muro duplici præsumens (habita naturæ loci, dictorumque munimentorum ratione) recte Briscaviæ Domina audit, & Alfatia clavis.

In hanc urbem ergo, in hoc Brifacum celebre & munitum, Galli *Vinariensis* oculos, inquam, coniecerunt, & *Brifacia* Vinariensis, auro & subsidio Gallico animatus, obsidione clausit.

Ut autem securius ageret, uno eodemque tempore, per S. Audomarum Galli Flandriæ, per Calloam *Galli S. Audomarum* Batavi Antwerpiæ imminebant; rati, *Batavi* hisce feliciter occupatis, nihil, in toto Hispano - Belgio tutum, imo toto Hispano - Belgium suum fore. Sed *fortalitium S. Mariæ* novissimi, ut & Galli ad Audomarum, spe sua, cum damno & ignominia exciderunt.

Cum enim Batavi fortalitium ad Calloam adventu subito expugnassent, S. Mariæ fortalitij deditioem pariter anhelabant; cum præter hoc hostile nihil, Antwerpiam usque, deinde restaret. Non ignorabat periculum Cardinalis Infans, & relictis tantisper ad S. Audomarum Gallis,

R pleris.

plerisque viribus in Hollandos, velut propius imminentes, convertebatur.

*Johannes Nasso-
vius Comes
Magister
equitum,
quia paulo post
devixit ultimum
generosus admota,
dextera capulo,
Hic oportet,
inquit, Batavos
Calloâ pellat.* Cæterum prius Antwerpæ in consilium, quam in hostes itum: & alij non pugnam, sed fortalitia in adversum, & alij aliter suadentibus, Johannes Nassovius Comes Magister equitum, quia paulo post devixit ultimum generosus admota, dextera capulo, *Hic oportet, inquit, Batavos Calloâ pellat.* Et in hanc sententiam potissima vota concluderunt.

*Guilielmus Nassovius
Comes
fratris,
& in
tempore,
sub adducendi
subsidiij specie,
periculo se subduxit,
& quatenus
pugnare non audebat,
navigavit.* Intellexit Guilielmus Nassovius Comes resolutionem fratris, & in tempore, sub adducendi subsidiij specie, periculo se subduxit, & quatenus pugnare non audebat, navigavit.

*Hollandi ad
Calloam
casuntur.
22.
Junij.* Interim Hispani, transmissa Scaldi, in adversam ripam, in Flandriam & Hollandos emerfere, & in Hosi umbilico noctis irruentes, ferro, igne, impetu terruerunt; quæ omnia caligine tenebrarum, & horrore noctis, in exitium duplicabantur. Hinc turbati, inde languidius, stupentes metu Batavi, resistere demum cedere: præsertim cum obscura nox tam pudorem cujusq; , quam virtutem regeret. Hispani ergo, hostium consternatione, metu, motu cognito, fe-

rocus institere, & in turpem novissime fugam conjecerunt.

Tum vero apud Hollandos, quam *Miserabilis* vix ullus in ea gente meminit, *eorum* miserabilis rerum facies. Tota regio *facies,* in circuitu inimica erat, & agricolæ, ad quos refugiū forte nonnulli anhelassent, quia irritaverant, in victoria crudele genus. Hostis, qui à tergo jam, & à lateribus erat, sævior timebatur, quia in Antuerpiam, decus Orbis, tantilla manu præsumperant. A fronte navigia, reciprocantibus undis, & adverso æstu, vado hærentia, fugæ subsidium extenuabant. Ita cædes, captivitas, submersio, &, præter spem, irritati hostis misericordia, tandem expeditioni noxiæ coronidem imposuerunt.

Sic Tribuni duo, Centuriones aliquot, & gregariorum militum duo millia & quingenti, carceribus mancipati. Octuaginta quinque navigia, commeatu, an nona, & bellico apparatu vario, referta, adverso fluvio Antuerpiam directa. Ærea tormenta novendecim, vexilla peditum quadraginta quinque, & quatuor signa equitum, Cardinali Principi oblata sunt.

*Captis
votum
& præ
ca q. a. a
ii. ab.*

*Cæforum
nume-
rus.*

Cæforum numerus ducentefimum supra millesimum superavit; qui & Guilielmi Nassoviæ Comitis filij sanguine nobilitatus. Hispanorum etiam sexcenti milites, cum Illustribus viris, Dno Josepho, & Dno Mathia de Larasi, ceciderunt. Sed hi, quid aliud, in hoc casu pauculi, nisi irritamenta famæ, quibus hæc, de præsumptuoso hoste, prosperrima radiarentur! Ita hercule, & fortissimis viris Epitaphium triumphali sanguine Victoria scripsit, quos speciosa morte Virtus condidit;

*Cardi-
nalis
Infans
ab Hol-
landis
in Gal-
los con-
verti-
tur.*

Verum enim vero ab Hollandis Cardinalis Infans, in Gallos versus, quia in illos vicerat, in hos non desperavit; & victoria recens speratæ felicitatis, irritamentum fuit. Itaque parum interfuit, paucis Batavi, an Galli pluribus præliarentur. Nec Forcio & Chastillionæo, Marecallis Gallicis, amplius triginta, quam Guilielmo Nassoviæ Comiti septem millia profuere.

*S. Ado-
marum
comme-
atu in-
fruit.*

Occupatus, sub Serenissimo Thoma Principe, Watenæus aditus, in conspectu exercitus, & mille ducenti variæ nationis milites, tribus navigijs in urbem introducti. Insuper

&

& tres legiones peditum, cum sexa- ^{& Gal-}
 ginta equitibus, ad Neovlieti aditum ^{los ca-}
 occupandum, ab exercitu Gallico ^{dit,}
 amandatæ, & in periculo, brevi im-
 minentis mali solatio, curribus val-
 latae, Tertio Guascone Hispano Du-
 ce, in fugam actæ, cæsæ, dissipatæ;
 tam fæda clade, ut, præter occisos,
 Tribuni tres, Centuriones sedecim,
 mille trecenti gregarij, cum vexillis
 omnibus in manus venerint.

Sed parva jam illa erant. Siqui- ^{Stratagema}
 dem à Duynkerkano adolescente, ca- ^{gemina}
 taractæ inventæ sunt, quibus maxima ^{adole-}
 ex parte Gallorum castra inundata, ^{scentic}
 & late intumescens aquis, quæ- ^{Duyna}
 vis subsidia navibus in oppidum di- ^{kerkanum}
 recta.

Sed stratagema juvenis intra Gal- ^{Gallorum}
 lorum pertinaciam fuit, & quadam ^{conatus}
 rabie propugnacula civitatis armata ^{frustras}
 manu aggressi, sexcentis desideratis, ^{neus.}
 cum pudore rejecti sunt.

Et tum quidem Marecallus Forci- ^{Forcius}
 us, insigni prudentiæ laude, receden- ^{reces}
 dum, Chastillionæus autem, ut & ^{dendū.}
 Tribuni varij, magno suo cum dam- ^{Chastil-}
 no, perseverandum judicaverunt. ^{lionæus}
 Et horum quidem ratio erat copia- ^{perse-}
 rum numerus: & inpatam cunctatio- ^{veran-}
 dum jus

nem Hispanæ genti, in ipsa castra, armata manu, minime præsumpturam.

Hispanorum natura. Sed multum chastillionæus à scopo aberravit. Habent enim cuuctabundi Hispani quiddam simile cum Oceano suo : profundissimi sunt, & hinc rationibus bene discussis, tarde procedunt. Novissime tamen, ut semel moti sunt, in ultionem exurgentes, uno impetu omnia circumquaque disjiciunt.

Eorum Victoria Julij. Tandem ergo, sequestratis copijs, Hispani sub Thoma Principe: sub Picolominio (qui in subsidium Cardinali venerat) Cæsariani, quo æmulatione animos adderet, ipsis, sed diversis, Gallorum stationibus incubuerunt. Et Hispani quidem primi, ad Neovlietum, tria fortalitia armata manu expugnaverant, & reiectis quasi una manu in subsidium venientibus turmis, quadringentis trucidatis, & centenis aliquot captis, octo Centuriones, cum plurima nobilitate Gallica, carceribus manciparunt.

Picolomini Victoria. Quod ut Picolominus, ad stationem alteram, Backium nominatam, vidit, ne prævijs quidem cuniculis aut ruina valli, vicinum exercitui suo

suo reductum & ipse vi bellica ex-
pugnavit, occisis omnibus armafe-
rentibus.

Inde in ipsam stationem conver-
sus, cum aliquot dierum spatio val-
lum humiliasset, universas copias
ad affiliendum disposuit. Sed inhor-
ruit ad periculum Gallicana statio,
& protenso pileo deditiorem suppli-
cans, leniora meruit, quia novissima
non expectavit. Ita duo millia pedi-
tum, maxima sui parte nobilium,
& septingenti equites, solis laterali-
bus armis, per Ipras, Cortracum,
Bruxellas, Namurcum, & Lutzen-
burgenses, in Mediomatrices, & Gal-
liam abierunt. Et Picolominius om-
ni apparatu bellico, annona, &
grandibus tormentis sedecim, absq̃
sanguine & cruore potitus est.

Tum demum & Chastilionæum
desperatio subijt, & adulta nocte,
summo silentio, præmissis machinis,
& convasatis omnibus, Ardresium
versus se recepit. Sed equitatus Cæsa-
rius Hispano junctus, per ipsas S.
Audomari portas, in postremos or-
dines effusus, quatuor millia truci-
davit, & reliquias in turpem fugam
egit.

*Chasti-
lionæus
S. Aud
domar
rum deo
serit,
cadtur
fugit.
13 Julij.*

*Cardi-
nalis
trium-
phant.*

Sic quatuor hebdomadarum spatio, duobus potentissimis hostibus devictis, Cardinalis Infans, per totam Hispano-Belgium, gratiarum actione, tormentorum explosionibus, flammis fusilibus, campanarum pulsu, & festivis ignibus triumphavit.

*Brisa-
cum ar-
ctius
obside-
tur,*

Interim ad Brisacum in Alsatia, non eadem fortuna erat. Quamvis enim semel & iterum à Generale Gotzio, etiam cum nonnullo Vinariensium & Gallorum damno, annona, milite, com meatu, instructus esset, tamen hæc omnia ad summam totius parum proficiebant. Bernardus enim Vinariensis quotidie cautius & arctius imminebat, omni bellica arte, & stratagematibus varijs in expugnationem sedulus.

*Gotzius
& Sa-
vellius
in Vinariensem*

Ergo juncti Gotzius & Savellius Generales, cum Cæsarijs Bavaricisq; copijs, & accita veterana manus, exercitatissimæ legiones, & integræ regioni sufficiens provisió cumulabatur: & jam non velut in subsidium, sed desperationem hostium cuncta præparabantur.

Sed Bernardus Vinariensis tanti non æstimavit, ut relictis nonnullis copijs

topiis ad Brisacum, cum exercitu reliquo obviam progredere-
 tur. Sed ubi in edito Cæsarianos advertit, ag-
 gredi non ausus, aliquantulum ad Molbergam se recepit, si forte ho-
 stes, opportunitatem loci deserentes, in planiora descenderent.

*Vinariensis
 obviam
 progreditur.*

Factum est. Cæsariani enim altera die, non procul Rheni ripa, Brisacum accelerabant, ut Vinariensem, procul castris, & citis legionibus prævenirent, & ante de omnibus Brisacum instruerent, quam in castra regrederetur.

*Consilium
 Cæsariano
 non fuit.*

Intellexit consilium callidus Belli Dux, & agglomeratis passibus in adversum rapuit legiones. Ita ad Witenweierum, eo loci, ubi præcedenti anno Rhenum ponte junxerat, ad pugnam ventum; primo initio Cæsarianis admodum non infelicem, sed eventu ultimo exitiosam.

*Vinariensis
 prævenit.*

Siquidem ala sinistra Cæsarianorum (quæ è meris cataphractis equitibus, selectisq; turmis coaluerat) dexteram Vinariensium, cum insigni clade, adusq; legiones in subsidium ordinatas, retro pepulit. Sed Vinarienses, præsentis subsidio confirma-

*Ala sinistra
 Cæsarianorum
 vinariensis.*

ti, versa vice, victoribus imminentes, cladem reposuere.

*Dexte-
ra suc-
umbit.* Interim ala læva Vinariensium, in Cæsarianorum dexteram invec̄ta, nullo fere negotio, in propriam aciem & statarium militem egit.

*Tormē-
ta bellis
ca in vi-
cem au-
feruntur.* Inde pedites & cornua concurrere, tam eventu & virtute pari, ut Cæsariani Vinariensium, Vinarienses Cæsarianorum, tormentis, machinisque bellicis potirentur.

*Hoc Cæ-
sarianis
exitio,
Vinari-
ensibus
saluti
est.* Quod ipsum tamen exitio Cæsarianis, & Vinariensibus saluti fuit. Illis enim machinæ sine globis inutiles, his omni necessario apparatu proficuæ, diverso impariq; casu obvenerant. Qua fortuna non segniter usi Vinarienses equites, cum iassi explosores deficerent, equis desilientes, gnari ignariq; juxta, globis certum inter & incertum jactis, officium suppleverunt.

*Cons-
stantia
Cæsari-
ariorum* Nec tamen ideo cessere Cæsariani: sed utrinq; vetus miles, & multa præliorum experientia non in fugam doctus, mixtis ordinibus sæviebat. Bis equites utriusq; partis, versa fortunæ facie, alteri alterorum locum & arenam occupaverunt.

Tandem, post quinq; horarum dubio

hio Marte, pugnam, res eo devenit, ut milites, pedes pedibus conjungentes, gladijs invicem, bipennibus, hastis, & quibusvis manualibus armis sævirent, quin & versis sclopetis, cum glandes pulvisque deficerent, tempora invicem frontemq; pulsarent. Ita victi victoresq; simul sæpe cadelant, varia pereuntium forma, & omni genere mortium.

*Crude-
litas
præij.*

Novissime tamen Cæsariani succubuerunt, & versa in avaritiam rabie, aut quod hostibus inviderent proprios currus spoliaverunt. Sed à victoribus, qui jam eos in virtutis præmium asserebant, cum clade re-
jecti, inter arbores vicinamq; syl-
vam, tuta præcipitiq; fuga evaserunt.

*Cæsa-
riani
cadunt
Tur. 9.
Aug.*

Et tanta lassitudo etiam apud victores fuit, ut, cum ipso Duce suo, totis viribus pugnando exantlati, fugientes insequi tæderet. Unus autem Tupadellius Generalis, qui cum pauculis præsumpsit, non evasit, & à re-collecto armatorum globo intercep-
tus, captivus abductus est.

*Tupa-
dellium
captivum*

Cæterum hujus tam pertinacis pugnae faciem occisorum numerus non æquavit. A Cæsarianis enim, qui victi sunt, in ipso pugnae loco non

*Cæsa-
rium &
capti-
vo una*

nume-
tus a
parte
Cæsaris
anoni.

amplius mille quingenti cecidere, & inter illos Meuselius, Haxsthausius, Salesius, Alberius, Paisius, & Limpachius, Chiliarchæ. Duo millia curruum, equitum peditumq; signa octuaginta, ut & tormenta bellica omnia ablata sunt.

Sed nec incruenta, nec omnino *Apar.* felix Vinariensibus Victoria fuit. *re Vi-* præter unum & alterum Tribunum, *narien-* equitum præfecti quatuor, centuriones quinq; , & septingenti milites *sum.* desiderati. Tupadellius Generalis Major, cum octo equitum præfectis & Centurionibus, ut & quatuordecim vexillis, & octo equitum signis, in Cæsarianorum manus venit.

Brisa-
cum ar-
ctius
obsides
tur.

Maximum autem, ob quod hæc omnia, detrimentum Brisacum erat, à victore Vinariensi arctius obsesum, à victis Cæsarianis porro desperatum, & ad inauditam famem paulatim adactum. Sed nos hac à rabie nonnihil abhorrentes, ab modicum secundo Rheno in Hollandiam navigamus.

Hollan-
di Gel-
drâ obs-
ident,

Ibi Batavi falsis ignominia maculis, à vicino mari, & effuso sanguine, ad Calloam, fædi, dulcibus ad Geldriam, Nirsæ aquis abluï anhelabant.

Sed

Sed quoniam cum hoc oppido, ob interceptum non ita pridem fortalium Schenckianum, non bene conveniebat, ut porro securius agerent, obsidione clauferunt. Verum-enimvero spe abluendæ maculæ occupati, incænum ulterius inciderunt.

Quippe Cardinalis Infans parum interesse reputans, in Menapijs, an Canninefatibus, cum eodem hoste, dimicaretur, vel ad auditam opportuni oppidi obsidionē (tum vel maxime ne hoc intercepto, in Clivia & Juliacensi terra hyberna utilissima impedirentur, tum etiam ne Mosæ transitu in posterum arceretur; ad eoque conjunctio Cæsarianorum cum Hispano-Belgis, hoc rerum statu summè necessaria, periclitaretur) ilico in subsidium movit.

Cardinalis in subsidium movet.

Nec diu cunctatus, ut in vicina venit, cum sex millibus Marchioni Leedio, cujus jam sæpius probata virtus, hostilia castra assilire jussit. Fecit eadem generositate Leedius qua erat imperatum, & Casimiri Nasovia Comitis stationē, sueta virtute aggressus, primo impetu expugnavit, ipsumque Comitem, Hertefeldiam citis copijs se recipientem, asscutus.

Obsidionem levavit & Hollandos caedit. 25 Aug.

cutus, sæda clade cecidit. Ipsi præ-
sidiarij, subsidiaria manu freti, in
Solmenfis Comitis stationem versi,
pariter pepulerunt.

*Capti-
vorum
& præ-
da quã-
titas.* Sic Geldria obsidione levata, &
præter tormenta legionaria, sex gran-
diores machinæ, cum Portugalliæ
Principe, Frederico Nassovio Comi-
te, Chiliarchis duobus, equitum præ-
fectis quatuor, & quingentis militi-
bus, in triumphum ductæ.

*Cæsari-
ani fru-
stra Bris-
saco
su ve-
nire ni-
tuntur.* Interim Bernardus Vinariensis,
Brisaco celebri & famoso, exequias
struebat. Quamvis enim Cæsariani,
sub Generale Gotzio, collectis vi-
ribus, ab una, & Carolus Lotharin-
giæ Dux ab altera Rheni parte cona-
rentur, omnia tamen in contrarium
cecidere.

*Lothar-
ingus
ceditur.* Et Lotharingum quidem Vinari-
ensis, Senam inter & Thannum, in
Suntgovia affecutus, centenis ali-
quot trucidatis, graviter cecidit, &
*14.
Octob.* Bassonpierium Generalem, cum duo-
bus Tribunis, sexcentis militibus,
quinq; tormentis bellicis, peditum
vexillis viginti, & signis equitum vi-
ginti quatuor, captivum duxit, &
quingentas mensuras tritici, Brisaco
in subsidium destinatas, in sua castra
direxit.

Gene-

Generalis Gotzius autem, in Bris-
 chovia, ab alia parte, reductum qui- Gotzius
 dem quinto impetu expugnavit: sed, Vinaria
 dum eodem fortunæ cursu pontem ensis ca-
 asserit, à Vinariensibus repulsus, & stra cis
 uno impetu iterum reductu ejectus, damno
 nongentis & amplius desideratis, se tentat.
 cum damno recepit, & de fortuna in 26 Oct.
 posterum desperavit.

Sic Brisacenses miseri, omni subfi-
 dio destituti, fidem inter & egesta- Inaudi-
 tem distrahebantur, & cunctantibus ta fas-
 solita paulatim insolitaq; alimenta nis in
 deficiebant, absumptis jumentis jam Brisaca.
 & equis, & cæteris animalibus, quæ
 profana fædaque in usum necessitas
 vertit. Virgulta deinde & stirpes,
 & internatas saxis herbas vellentes,
 miseriarum patientiæque documen-
 tum fuere. Novissime autem, cum
 & hæc ipsa deficerent, versam rabiem
 fide, se ipsos invicem devoraverunt.
 Ut taceam enim duo millia pellium
 comesta, & digitis in parietes inge-
 stis calcem & argillam homines in ci-
 bum tentavisse, & aqua calida non-
 nullos in quintam & sextam septi-
 manam usq; vitam protraxisse, de-
 mum, prævio tumore pedum subito
 extinctos: ut taceam, inquam, hæc
 omnia

omnia, veterum annalibus ignota, sæviora referam; octo pueros præcipuorum civium, una die desideratos, dubioq; procul dentibus laceratos & comestos; in platea publica homines hominibus imminentes trucidasse obvios in subsidium diræ famis; aliquot dierum sepultorum cadaverum intestina cocta, contractoq; stomacho digesta; quin & recenter mortuos, cruda carne, nervis, sanguine devoratos.

*Deditur. 19
Decem.*

Sed hæc & alia, Reinachio sub præfecto, Brisacum subjicit, & tandem fame domitum: cum trecentis facile tormentis, & inæstimabilibus Austriacæ Domus divitijs, jugum admisit.

*Periculus
in Germania
ob expugnatum
Brisacum.*

Cæterum ea ratione Brisaco fame ad deditionem compulso, Francis via strata putabatur, qua ad ruinam Imperij eniterentur. Et sane in tanta discrepantia animorum, spes sectariorum huc ibat, timor catholicorum. Quid enim aliud illi concipere possent, post expugnatum fortissimum munimentum, hi metuere? Confidentia tanti successus illis animos addebat, his adimebat. Unde patet non uno voto mortales omnes affectos, quando vel pro naturæ inclinatione.

clinatione, vel credulitatis opinione, vel fortunæ casibus plerumq; sentiunt. Verumenim-vero patuit non multo post, & à sectarijs temerarius spem conceptam, & à Catholicis simplicius timorem; cum idem ille qui hucusq; venerat, Dux Saxo Vinariensis, post modicum, sua morte spem & rem omnem simul destitueret.

Gallia interim, quasi prolatis jam ad Rhenum usque terminis, & antiquum affecuta limitem, triumphabat. Ne autem Burgundia Suntgoviaq; jam quasi Franciæ Regno clausa, porro Austriacum sonarent, eodem Bernardo Vinariensi Duce, debellabant: Ita Ivignionense castrum, Pontarlunum oppidum, Jouxianam arcem, S. Hyppolitum, & non infimum Suntgovix Thannum, deditio- nibus occupaverunt. Pulchrum vero illud, nitidum, & munitum, S. Claudij oppidum, armata manu expugnaverunt. Dedere quidem se voluerant, sed quis agat cum victoribus Francis lege, cum temperare suam ipsi nequeant victoriam ratione? Armati ergo inermesq; juxta trucidatis, ita spoliatis reliquis, ut vix tecto pudore, solo indusio dimitterentur.

Vinariensis Burgundiam & Suntgoviam debellat.
Anno. 1639. primo vere,

Graviter

Burgundorum quæretæ. Graviter hæc Burgundis accidebant, ob longam pacem martialis insolentiæ jam pene inassuetis. Hinc illæ ad externos plenæ lamentationum. Litteræ; hinc vicini ad vicinum complorationes; hinc virorum suspiria, mulierum lamenta. Hinc illæ voces, Cæsarianum militem hæctenus recusatum, fidum & amicum subditis: nunc Gallos inimicos, intra ipsa Patriæ viscera, à volentibus nolentibus, ali, saginari. Sed frustra, ubi armis resistendum fuerat, gemitibus agebatur: quippe maxima sui parte Burgundiam, brevi tempore, hostes occupaverunt.

Galli Theonisvillam & Hesdinum obsident. Interim pro Hispano-Belgio, in inferiori Germania, ab iisdem Gallis, non min⁹ feriabatur. Ibi uno fere eodemq; tempore, in Lutzenburgico Ducatu, Theonisvillâ, & Hesdinū in Arthesia obsidione clauserunt; majori cum fiducia, quod alia ex parte Batavi, coactis in unum copijs, arma, si non inferrent, tamen ostenderent.

Ad Theonisvillam a Attamen ad Theonisvillam & sic quoque parum feliciter; Picolominio qui apud Juliacenses hæctenus hybernaverat, dum Galli describendis adhuc stationib⁹ occuparentur, ilico super-

superveniente. Præcesserat Vigiliarū *Picola-*
 summus Præfect⁹ Beeckius cum se- *minio*
 lecta manu, quem totus exercitus, *gravis*
 juxta Lutzenburgum lustratus, pone *t. r. cao*
 sequebatur. Inde in hostes itum, & *dientur.*
 exploratis diligenter castris in pu- *Sub. I-*
 gniam. Nemo non Ducum strenue *net: Luc*
 munus suum implevit, Picolomini- *ny,*
 us, Soianus, Suifius, Gonzaga, &
 quem dixi Beeckius. Itaq; commisso
 prælio, res alternante aliquamdiu
 fortuna, tandem eo devenit, ut Galli
 castris exuti, iisdem Cæsariani, op-
 pido liberato, potirentur.

Ad numerum occisorum quod *Cæs-*
 attinet, sex circiter millia fuere: ad *rum &*
 intercepta signa; omnia, qua pedi- *capti-*
 tum, qua equitum, intercepta: ad *orum*
 captivos; ad tria millia numerata *numes*
 sunt. *ru.*

Dum hæc vero ad Theonisvillam
 gererentur, Hedsini obsidio perti- *Hed-*
 nacius continuabatur, & quanquam *num az*
 Galli propugnacula suburbana non *crius &*
 absq; profuso fortissimorum mili- *frustra*
 tum sanguine expugnassent, intrep- *oppug-*
 dos tamen in defendendo animos *natur.*
 hætenus frangere non potuerunt.
 Hinc rabies extrema minitantium,
 hinc octo pertinacissimi insultus,
 nihil

nihil aut parum commotis animis, propter rem male ad Theonisyllam gestam.

Deditur. 30 Junij. Et vero ne militum, adverso rumore, lanimi abascerent, Rex ipse in castra venit, præsentia sua generositatem additurus. Prudens consilium saluti fuit, & obsessi, deficiente jam nitrato pulvere, & plurimis præsidiariorum convulsis, aut mortuis, suprema pericula declinantes, cum Rege honestissimis conditionibus transegerunt, & militari more Bethunium abierunt.

Quanto Gallis impendio. Quis credat? Quadragies & septies mille ictus Hefdinum exceperat, antequam dederetur, ita ut Rex ipse locum lustrare voluerit, & post mandatam restaurationem, Lutetiam Parisiorum, quasi triumphator abierit.

Ducis Bernardi Saxonia Vrsini mors. Cæterum ad Saxovinariensem revertamur. Hunc oppidorum & arcium expugnationibus involutum, è medio victoriarum cursu, tandem ad alia, sua fatalia, retraxerunt. Cum enim quinto Nonas Julij, ab Hunningensi oppido, Neoburgum Rheno deveheretur, jam tum male; moxq; in lectulum collocatus, pejus; denique à medicis desperatus, pessime habere cepit. intel-

Intellecto itaq; mortis terminum *Testa-*
 inevitabilem instare, pro suæ religio- *mentis.*
 nis consuetudine ad exitium se com-
 paravit; ita tamen ut præeuntē verbi
 ministrum brevem esse juberet, &
 tam unde abiret, quam quo iret, in
 illo vitæ momento, secum volyeret.
 Sic testamentum condidit, liberalis
 in suos, quia amplius non indigeret.
 Comes quidam Nassovius decem,
 Tribuni singuli sex, concionator au-
 licus quatuor (& profecto nimium
 pro nudis verbis) ambo medici duo-
 bus millibus imperialium; famuli
 insuper, pro sua quisq; conditione,
 donati: munifico utiq; laudabilique
 legato, si hæ pecuniæ ex hæreditate
 propria obvenissent.

Hoc itaq; modo obiit Dux Bern- *Mors.*
 ardus Vinariensis, qui propter mayo- *181. ulty*
 res suos, sub Carolo V. ab electoratu
 Saxonico dejectus, Gallos Germanis,
 bellum paci, Regnum Imperio, ex-
 ternos popularibus præposuit; bre-
 vis vita ne diutius rebellaret, modi-
 cus potentia ne gravius noceret.

Verumenim-vero non deerant, in *Ob im-*
 utrisq; partibus, qui subitanea & im- *matu-*
 matura ejus morte in aliam suspicio- *ra ejus*
 nem adducti, non tacite illud Taciti *mortera*
 de *susp. etc.*

de Francia murmurarent. Beneficia eorumq; lata sunt, dum videntur exsolvi posse: Vbi multum antevenere pro gratia odium rependitur.

Ne vero Vinariensis exercitus, qui in Alsatia, & vicinis Burgundiæ locis, adhuc hærebat, capite sublato (præsertim quia Dux suprema voce Tribunos adjuraverat, ne Brisacum nobile cymmelium, exteris consignarent) aliorum respiceret, sexto idus Augusti, muli duodecim, cum ingenti pecuniarum vi, ad sexcenties mille imperialium æstimata, Basileam, à Galliarum Rege missi, adven-
runt. Qua summa militibus satisfactum est, & fides eorum, novo hoc aureo vinculo, arctius obligata. Nec dum satis. Mox enim iterum sex muli Augustam Rauracorum intrarunt, qui octoginta millia duplicium coronatorum adduxerunt. Ita sæpe nostra domi profundimus, ut foris aliena acquiramus.

Novum Cæterum, ut ad propositum redeamus, & novum Galli fædus, cum Protestantibus Principibus inierunt, ut male cohærentes exercitus Vinariensis Duces, sepositis æmulationibus in concordiam reducerentur.

Id vero Colmaria transactum est, & ^{Vindis} quia dissidentia ubique suspicionem ^{riensis} invenit, conventum, ut Germanis ^{exerci-} Brisfaci custodia, Longevillio Duci ^{us cura} suprema exercitus cura committere ^{va Longe-} ^{gevillio,} ^{tur.}

Quid faciant inter se hostes, si uni- ^{Galli-} ^{cis Gero-} ^{manis} ^{male} ^{convoca-} ^{mus.} us corporis membra hoc modo dis- ^{sentiant?} Sed non mirum. Neque enim unquam sincere Gallicum Ger- ^{manis}, Sectarij cum Catholicis con- ^{venient,} quando illos naturæ levitas, istos religionis pravitas, in transver- ^{sam} rapit. Documentum marchio ^{Montolierius} clarum dedit, qui ^{Hatstenium} ^{Tribunum}, oppidulo & ^{arce} ^{Kintshemiana}, quibus à Bern- ^{ardo} ^{Duce} donatus fuerat, per vim & nocturnas fraudes ejecit.

Cæterum à Vinariensibus, mox ^{Hollan-} ^{di Gela-} ^{driam} ^{obsidit.} repetituri, in Batavos non nihil di- ^{vertamus.} Hi, Gallis in Arthesia, ^{Hannonia}, Flandria, populationes ^{inter} & expeditiones, eventu irrito, ^{tumultuantibus} iterum in Menapios ^{ascendentes}, Geldriam obsederunt.

Quid dicam? Præcedenti anno ^{Cuius} ^{dammis} Cardinalis Infans, per Marchionem ^{Leedium,}

deseruit. Leedium, subsidio venerat, nunc ad
 13. levandam Geldriam sola Geldria suf-
 14. fecit. Siquidem præsidarij, in eun-
 dem Casimirum Comitem duobus
 millibus effusi, statione pepulerunt;
 tantumq; exercitui reliquo probata
 fortitudine, terrorem incusserant,
 ut obscura nocte, relictis æneis duo-
 bus machinis, lateq; campo cadave-
 ribus strato, ad Rheno-Berckam tre-
 pida se fuga reciperent.

Sed verbo stabimus & ad Vinari-
 ri: enses in Alsatiam remeamus. Illi jam
enses sub auro Gallico occupati, & Monetæ
Longe: Divæ gratijs caliginosi, Gallum Prin-
villio cipem, & Generalem Gallicum, gra-
Duce vate minus admiserant. Adeoq; sub
in Rhin- Longevillio Duce, (velut secundo
goviam Rheno in victorias navigantes, u-
descen- tramq; ripam, usq; in Batavos, Fran-
dunt. ciæ Regno vendicarent; vel ut Bri-
 sacum & Alsatia, quibus jam ea gens
 nimia videbatur, Germanis exone-
 rarentur) in Palatinatum & Rhingo-
 viam descenderunt.

Dänum Verum abiecit se illis statim Ba-
patiam varicus miles, & affectos in muni-
tur cipio Rudeshemiano graviter con-
 cidit

cidit; paucis vel in arcem evadenti-
 bus. Nec tamen ita penitus attriti *Varia*
 sunt, quin Crucenacum, & Bingium *loca oc-*
 in Rheni ripa opportuno loco posi- *cupant.*
 tum, postea occuparint, & nido se-
 curiori salutem suam commēdarint.
 Adjecerunt, Oppenheimium & Alt-
 zenam, loca qua Vino, qua Cererē,
 referta; item Hattonis turrim mu-
 rium fabulosa tyrannide celebrem.

Sed instante denu Bavarico exer- *Varia*
 citu, Rhingovia relicta, Trevirensē *melius*
 diœcesin ingressi. S. Wendelini op- *tur.*
 pidum, & Cellam urbeculam, fru-
 stra tentaverunt. In Wetteravia ma-
 jores progressus fecere, Fridtbur-
 gensi castro, & Fussæ rupis munitio-
 ne, Geelhusio, Orbio, Budingio, oc-
 cupatis.

Quin divisis copijs in tres pha- *In tres*
 langes, Limburghense territorium *partes*
 sub Ohimio Tribuno: Hadamarien- *divi-*
 sem ac Dillenburgicam regionem, *distur-*
 sub Comite Nassovio: Hattenber-
 gensē ac Marpurgensē tractum,
 sub Tribuno Rosa invaserunt.

Novissime collectis in unum vi-
 ribus, ad Banerium, à Leopoldo Gui-
 S lielmo

Iunior
ad Ba-
nerium
ducun-
tur.

lielmo Archiduce Bohemia ex-
actum, & in Thuringia, non procul ab
Erfurdio periclitantem, ducti, Sve-
cico se bello miscuere. Et Dux Lon-
gevillius, quasi sufficeret e Brisaco

Dux
Longe-
villius
in Gal-
iam re-
dit.

& Alsatia Germanos, & Tribunos
generositate nimios, in meditullium
Alemanniæ duxisse, & alterius illi-
gasse votis, Hamburgum se recepit,
& in Galliam ad felicis expeditionis
præmia portum Gratiaë navigavit.

Ingens
terra
motus
in Ger-
mania.
Anno
1640.
4. Apr.

Et sic quidem hic annus desit, &
statim insequens, cum gravissimo u-
triusq; Germaniæ terræ motu cæpit;
ut cum diu super terram homines,
jam & terra sub hominibus commo-
veretur; indignata velut se innocen-
tis sanguinis profusione in absurdam
faciem adulterari. Sed intra maliti-
am humanæ mentis horror fuit, &
post pacatam humum, nundum pa-
catis Superis, discordia perseveravit.

Galli
Atreba-
tum ob-
sident.
Hollan-
di in

Et Galli quidem cum Batavis, mo-
re solito, ab utraq; parte, Hispano-
Belgium vellicabant. Illi Atreba-
tum, totius Arthesiæ metropolim,
formidanda manu, & exercitu nu-
merosissimo, aggrediebantur. Hi
vero,

vero, impetum alibi simulantes, a-
 scensis repente navibus, in litus
 Flandriæ subito emerferunt.

*Flan-
driam
ruunt.*

Sed toto jam fere triennio invida
 & adversa Batavis fortuna, nūc quo-
 que molientes plurima, in conatu
 primo destituit. Cum enim Hulsto,
 inexpugnabili fere oppido, immine-
 rent, ab uno latere fortalitium Nass-
 sovianum occupaverunt. Sed ab alio
 latere Moerfortium oppugnantes,
 à tergo Hispani invaserunt, & cente-
 nis aliquot trucidatis, ipsum Henri-
 cum Casimirum Nassovia Comitem,
 qui tum exercitui præerat, lethaliter
 vulneraverunt; qui & post modicum
 devixit.

*Ad
Hulstū
cadunt
tur 2.
Julij.*

Et ea clades, hoc anno, Batavos è
 Flandria pepulit, cum ultro fortali-
 tium Nassovianum deserentes, com-
 missis vento velis, in Hollandiam se
 reciperent.

*Flan-
driam
desce-
runt.*

Interim ad Atrebatum pertinacius
 agebatur. Quamvis enim Cardinalis
 Infans, Gallorum castra, universis
 viribus aggredere, cum damno
 tamen rejectus, in irritum oppugna-

*Atre-
batum
Gallis
dedi-
tur. 10.
Aug.*

vit. Tandem enim præfidiarij, quorum è duobus millibus non octingenti supererant, animos submiserunt. Et hæc Urbs, quæ centum octo & quadraginta annis, Austriacæ potentix subfuerat, sola vi bellica humiliata, Francicum jugum accepit.

Non eadem Gallis in superiori Germania fortuna erat. Ibi enim Cæsari, Cæsariani, quæ præcedenti anno Vindarienses subjecerant, paulatim recuperaverunt, & à Brisaco usq; in Batavos, eliminatis Gallis, Rhenum Austriacæ Domui navigabilem fecere.

Inter bellicos tot tumultus, & lascivientis Bellonæ libidinem, Urbanus VIII. Romanus Pontifex, concordantium in fide animorum male natas invidia & ambitione discordias, non parum ingemuit. Et, cum jam ab aliquot annis Eminentissimum Cardinalem Gynettium, in ipsam usq; Germaniam, in Ubios ablegasset, nunc quoq; missis in Hispaniam, Galliam, Germaniam, legatis, denuo sollicitavit. Et penes Austriacos quidem, quo minus acceptabile pacis nomen

nomen Europæ induceretur, ut nunquam, & jam non stetit. Galli autem, cum viciniores sibi victoriæ, & non parum in Belgium & Germaniam profecisse viderentur, placidam, lenem, & modestam Concordiæ faciem abhorruere.

Itaq; cum novo anno, novo animo, nova bella. Et Galli quidem *Galli Arien obsidēt.* fixo jam in Arthesia pede, Flandriam pariter ambiebant; & cum ante triennium, ad Audomarum, magna clade succubuissent, jam vindictæ cupidi, non procul ab eo, Arien obsederunt.

At Hollandi, ob novissimam cladem, Flandriæ littora abhorrentes, *Hollandi Genepii.* in Sicambros versi, trans Rhenum, Gennepium circumvallarunt. Est autem Gennepium, castellum ad Mosæ ripam, eo loci, quæ se Nyrsæ rivulus in prædictum flumen exonerat. Hoc Austriaci, cum fortalitium Schenkianum intercepissent, ob commoditatem loci, & quia situs quasi inexpugnabile promittebatur, arte quoq; muniverant. Jam vero

Batavi, Ruremonda & Venlona ejeti, ut potiores ad Mosam essent, aut viciniores in visæ Geldriæ forent, obsidione cinxerunt.

Interim autem dum illi in Flandria, hi in Clivia, expugnationibus incumbunt, alia parte, in ipsa Gallia, novum incendium surrexit. Quippe *Suessionensis, Bullionensis, Guisio* Sueffionensis Comes, Regiæ familiaris Princeps, cum *Guisio & Bullionæo Ducibus,* in Richelium, & forte in Martem Gallicum obliquus, ad *Auftriacos* defecit.

Et aderat, sub titulo libertatis Gallicæ, commoditas in ipsam Galliam, in limitibus munitissimum Bullionæi oppidum Sedanum. Itaq; Rex *Christianissimus,* in prima flamma incendium restincturus, & ab ea parte tempestatis futuræ præmetuens, *Chastillionæum* cum exercitu, ut obsideret, Sedanum misit.

Sed unde præsidium Gallia sperabat, inde fere ipsi Gallia exitium emerfit. Quippe jam Galli *Principes,* collecto milite, *Cæsario* Generali

Lam-

Lambojo juncti, in Chastillionæum, Ducibus unitis viribus movebant. Chastillio. in Chastillonis-um. næus autem, qui in editiori tumulo munitisq; castris confederat, ut adventum hostium audivit, pro vallo aciem instruxit; animo, ut pleriq; referunt, non pugnandi, sed Retellium recedendi.

Ut ut sit. Lambojus certe ita interpretatus est, & cum unitis Ducibus in prælium festinavit. Magna, Chastillonius caditur. 6. Julij. primo initio, sed fatalis, Sueffionensis Comitis virtus fuit; qui fortiter & generose pugnans, adhuc cum vinceret, occubuit. Non segnius tamen, cum Bellionæo Duce, Lambojus egit, qui tandem etiam, post sequi horæ prælium, tribus millibus trucidatis, de castris regijs triumphavit.

Et hæc est illa nobilis ad Sedanum pugna, in qua, à sola parte Regia, Casorei numerus. Praslinius, Tentivillius, Sencius, & Brunevillius, Marchiones, & ut plurimum Generales: in qua Curcellius, Linnius, Loupius, & Nettencourtius Villarius, Barones & Tribuni; ut & Chalancius Comes & Marefcallus, occubuerunt.

Et cap: tivorū. Hæc est illa celebris victoria, in qua Marchiones & Tribuni septem, Centuriones & præfecti equitum sexaginta octo, & ipsius Chastillionæi Marescalli filius, cum quinque peditum equitumque millibus, tormentis, signis equitum, & peditum vexillis omnibus, in manus venit.

Denique hæc tanta victoria fuit, ut è quatuordecim peditum, & equitum legionibus aliquot, vix ipse Chastillionæus senior, qui duxerat, cum mille quingentis evaserit.

Cardis nalis kn fans Lambogum ad se vocat Speraverat Cardinalis Infans fractos ingenti clade Gallos, relicta Flandria, Sedanum & periculum versus, properaturos. Sed, illis conjunctantissime in obsidione loci perseverantibus, Lambojum citis ad se legionibus festinare jussit.

Arien et Gennepium dedunt sur. 27 July. At jam, ad Arien, in novissima Galliprofecerant; adeoque una eademque die, qua Gennepium Hollandi, præfatum oppidum & Galli, conditionibus occupaverunt.

Cæterum Præfectus utriusque loci masculæ

mascule se gessit, magis autem in Praeston
 Gennepiano castro ny praes Prestonius Tri-
 bunus; qui ea fortitudine, ijs artibus, fectis
 & stratagematibus repugnavit, ut Genne-
 Hollandi, & ipse Princeps Fredericus piani
 Henricus Auraius, virtutem & in- virtus,
 genium viri laudaverit; fassus, om-
 nium, sub se, obsidionum gloriam,
 & neotericas Bellonæ inventiones,
 ingenio, arte, & Marte Prestonium
 adæquasse.

Interim è recenti victoria Lam-
 bojus ad Cardinalem venerat, & Rex
 quamvis post munimentum dedi- Gallia
 tum adesset, non tamen ideo sine in Bal-
 fructu venit. Quippe Ludovicus lionau,
 Rex, quasi jam sufficeret Arien ex-
 pugnavisse, illico, cum Lambojus re- Cardi-
 cederet, Sedanum movit. Tunc enim na is
 Cardinalis Infans, in expugnatum Arien
 oppidum; & exercitum Gallorum de novo
 simul versus, & hunc nondum de- obsidet,
 molitis castris & munitionibus exe-
 git, & illud fædis adhuc cicatricibus
 apertum denuo obsidione clausit;
 immo, si famæ fides, denuo expu-
 gnavit.

Et sic, tot millionibus profusis, in Bullioz
 irritum, hoc anno, Gallia laboravit. navis

Et

Regi
Gallia
recon-
iliatur

Et quamvis Bullionæus, Monetæ
Deæ gratijs allectus, leniora spiret,
bello tamen sufficiens perseverat
Gulius. His ergo Taciti concludo.

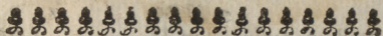
Gulius
perse-
verat.

*Maneat quæso, duretq; gentibus, si non
amor nostri, at certe odium sui: quando
urgentibus Imperij fatis nihil jam
fortuna præstare majus potest,
quam hostium discor-
diam.*

INDEX

I N D E X

FLORI GERMANICI

S I V E

SERIES BELLORUM IN
GERMANIA GESTORUM*Introductio ad Bellum Bohemicum. I.**Bellum Bohemicum. 5**Bellum Austriacum I. 21**Bellum Lusaticum. 23**Bellum Moravicum. 24**Compositio Silesiaca. 26**Bellum Palatinatus & cum unitis
Principibus. 28**Bellum Transylvanicum I. 30**Bellum Mansfeldicum & Brunsvi-
cense I. 42**Bellum Mansfeldicum & Brunsvi-
cense II. 51**Bellum Transylvanicum II. 56**Bellum Mansfeldicum & Brunsvi-
cense III. 64**Coronatio Ferdinandi III. in Regem
Hungariae. 66**Bellum Danicum. 69**Bellum*

Bellum Austriacum II.	105
Bellum Transylvanicum III.	125
Coronatio Ferdinandi III. Hungariae Regis in Regem Bohemia.	133
Bellum Magdeburgense I.	135
Bellum Hollandicum.	137
Bellum Italicum.	144
Ferdinandi III. Hungariae Bohemiaeque Regis matrimonium.	163
Bellum Transylvanicum IV.	166
Bellum Magdeburgense II.	170
Confederatio Lipsiensis.	189
Bellum Svecicum.	199
Coronatio Ferdinandi III. in Regem Romanorum, & obitus Ferdinan- di II.	340
Bellum Francicum.	352

